

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ
РОЗВИТКУ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДОГАДІНА ВАЛЕНТИНА ЮРІЇВНА

УДК 334.021:025

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ОСВІТНИМИ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Спеціальність 073 – Менеджмент
(Галузь знань 07 – Управління та адміністрування)

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
В. Ю. Догадіна

Науковий керівник: Белікова Надія Володимирівна, доктор
економічних наук, доцент

Харків – 2021

АНОТАЦІЯ

Догадіна Валентина Юріївна. Організаційно-економічне забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент (Галузь знань 07 – Управління та адміністрування). – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Національний університет «Чернігівська політехніка», МОН України, Чернігів, 2021.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретичних положень і розробці організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції. Виконано теоретичне узагальнення сутності та змісту освітньої послуги, яка є тим продуктом, що розкриває для молоді шлях до майбутнього та поширює їх можливості з вибору такого рівня життя, якого молодь варта. Тобто від якості освітньої послуги залежить подальше існування особистості, що, своєю чергою, чинить вплив на розвиток національного господарства в цілому. Тому управління освітніми послугами як продуктом, який ЗВО пропонують для споживачів, є важливим аспектом освітнього й економічного процесів, що потребує наукового обґрунтування та подальшої практичної реалізації для підвищення іміджу України у світовому освітньому просторі. Розвиток вітчизняних ЗВО значною мірою залежить від сучасних трендів у сфері освіти та вимог, які висуваються в умовах викликів сьогодення, зокрема, пандемії, тому виважені управлінські рішення щодо організації освітнього процесу, комфортності навчання, подальшого працевлаштування та відповідності вимогам європейських освітніх стандартів потребують розробки методичного забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України.

У першому розділі узагальнено сутність, зміст і складові освітніх послуг, визначено організаційно-правові особливості управління освітніми послугами в Україні, розглянуто європейський досвід організації управління освітніми послугами. На основі вивчення сутності, змісту та складових освітніх послуг і дослідженні змісту дефініцій «освітня послуга», «ринок освітніх послуг» автором запропоновано їх визначення як категорій соціальної відповідальності й економічної ефективності з одночасним поліпшенням конкурентного середовища, розв'язання соціальних проблем країни та регіонів в умовах євроінтеграції. Визначено, що освітня послуга – соціально-економічна категорія, що розглядається як спроможність закладів національної системи освіти задовольняти потреби у якісних освітніх послугах вітчизняних і зарубіжних здобувачів на основі сучасних інноваційних моделей їх підготовки. Вона спрямована на задоволення попиту здобувачів стосовно одержання відповідної професії та врахування інтересів різних груп стейкхолдерів, критеріїв якості освітніх послуг. «Ринок освітніх послуг» у дослідженні розглядається як система економічних взаємовідносин. Це означає, що в ринкових умовах «освітня послуга» є об'єктом ринкової економіки і невід'ємною частиною валового внутрішнього продукту України. Досліджено організаційно-правові особливості управління освітніми послугами в Україні. Установлено, що при дослідженні функціонування організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні необхідно застосовувати організаційно-функціональний підхід. Він передбачає виділення організаційної складової (інституційне, інформаційне, кадрове та нормативно-правове забезпечення надання освітніх послуг) та функціональної (адміністративні й економічні методи управління освітніми послугами, що включають перелік прямих та опосередкованих інструментів). Вивчено європейський досвід організації управління освітніми послугами. Входження України в Європейський освітній простір зумовило додаткові виклики, поставило питання про підвищення конкурентоспроможності української освіти та знаходження

нових сегментів формування освітніх послуг. При цьому більшість європейських країн мають власні механізми, інструменти, технології, підходи до організації управління освітніми послугами. Вони формують не лише певні бар'єри або стимули на цьому шляху, але й переходять до стратегії стимулювання інновацій, яка полягає у збільшенні витрат на науково-дослідні роботи, сприянні кооперації між закладами освіти та підприємствами, державній фінансовій підтримці. Установлено, що для євроінтеграції України та реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом особливо цінний досвід європейських країн щодо формування відкритої і динамічної системи принципів, методів й інструментів створення сприятливих умов для адаптації вітчизняної освітньої сфери до європейських стандартів. У країнах Європи історично склалися різні моделі управління освітніми послугами. Виявлено, що навіть в умовах політики зближення в Європейському Союзі системи управління освітніми послугами залишаються унікальними для кожної країни, враховуючи різний ступінь децентралізації управління та фінансування освіти. Імплементация в Україні комплексу заходів Європейського Союзу – Болонського процесу, Ініціативи Європейського Союзу, Угоди про асоціацію з Європейським Союзом – сприятиме забезпеченню якісного та доступного надання освітніх послуг.

У другому розділі роботи проаналізовано рівень надання освітніх послуг в Україні та країнах Євросоюзу, проведено оцінку рівня управління освітніми послугами в Україні, досліджено фактори впливу на управління освітніми послугами. Аналіз рівня надання освітніх послуг в Україні та країнах Євросоюзу довів доцільність інтеграції України до європейського наукового співтовариства, оскільки наша країна прагне до проведення певних реформ, які б дали змогу вітчизняним ЗВО відповідати загальноєвропейським критеріям. Аналіз європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти дозволив виділити основні вимоги та напрямки імплементации європейської системи забезпечення якості освіти в Україні, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення.

З'ясовано, що у 2019 році за консолідованим рейтингом ЗВО у десятці незмінним лідером залишається Київський національний університет імені Тараса Шевченка, який очолює рейтинг третій рік поспіль. На другому місці – Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, який у 2019 році посунув на третю сходинку Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Проведена оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні довела, що загальна чисельність університетів, академій, інститутів, заснованих на державній та комунальній власності, залишилася майже незмінною (за весь період спостереження зменшилася на 10 %), а кількість відповідних закладів, заснованих на приватній власності, зменшилася на 24 %. Для коледжів, технікумів, училищ ці показники сягають значень 21 % і 35 % відповідно. Зазначено, що низький попит на напрями підготовки, які пов'язані з перспективними напрямками економічного розвитку країни, в перспективі породжуватиме нестачу кваліфікованих спеціалістів, що, своєю чергою, матиме негативний вплив на результати діяльності провідних галузей економіки країни. Проведено дослідження факторів впливу на управління освітніми послугами, яке дозволило зробити висновок про нерівномірність розподілу ЗВО і, як наслідок, здобувачів вищої освіти, професорсько-викладацького складу за областями України. Частка фінансування здобувачів освіти за кошти місцевих бюджетів є значно меншою: в середньому по Україні – 8,9 %. Найбільшу підтримку мають студенти Кіровоградської (45,0 %) та Житомирської (33,1 %) областей, а найнижчу – студенти м. Києва (4,1 %), Закарпатської (4,1 %), Полтавської (5,0 %) та Львівської (5,1 %) областей. Виявлено також нерівномірність розподілу кількості педагогічних або науково-педагогічних працівників на 100 здобувачів вищої освіти, що мають вчене звання доцента.

У третьому розділі визначено напрями підвищення ефективності організації управління освітніми послугами в Україні, розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності управління освітніми послугами в Україні, запропоновано методичне забезпечення управління

освітніми послугами у ЗВО України в умовах євроінтеграції. Підвищення ефективності управління освітніми послугами в Україні залежить від багатьох факторів, які впливають на всі без виключення заклади освіти. Керівництву закладів освіти бракує певних повноважень щодо прийняття стратегічних рішень у всіх напрямках освітньої діяльності. Встановлено, що якість надання освітніх послуг значною мірою залежить від якості менеджменту закладів освіти та маркетингової діяльності, яка враховує всі умови ринку освітніх послуг та ефективність навчально-методичного забезпечення. Зроблено висновок, що підвищити ефективність управління освітніми послугами можливо за рахунок оптимізації функціонального підходу до процесу управління системою освіти шляхом удосконалення використання його складових: планування, організації, мотивації, контролю. Розробка методичного підходу до оцінки ефективності управління освітніми послугами в Україні дозволила оптимізувати задачу оцінювання та зробити висновки щодо прямого зв'язку між кількісними та якісними показниками рівня надання освітніх послуг. Проведено експертне оцінювання довело, що найбільш значущими критеріями ефективності управління освітніми послугами вважаються: співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців; перспектива працевлаштування випускників ЗВО та відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору. Встановлено, що сьогодні в Україні існує певна проблема щодо інтеграції освітньої послуги у суспільне життя, оскільки вкладені фінансові та моральні зусилля студентів і НПП вимагають віддачі у вигляді гідної праці та якості життя. Розроблено методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО, яке запропоновано розподілити на три блоки: інституційний, організаційний та фінансово-економічний. Встановлено, що в умовах євроінтеграції системи освіти України необхідно удосконалення освітніх стандартів і програм, створення сприятливого інвестиційного клімату та формування фінансово-економічних механізмів

для залучення інвесторів в освітню діяльність та ефективне використання кадрового потенціалу ЗВО.

Ключові слова: управління освітніми послугами, організаційно-економічне забезпечення, євроінтеграційні процеси, освітня сфера, механізм.

ANNOTATION

Dogadina Valentina, Yu. Organizational and economic support of educational services management in Ukraine in the conditions of European integration. – Qualification scholarly paper: manuscript.

Thesis submitted for obtaining the Doctor of Philosophy degree in Management and Administration Sciences, Specialty 073 – Management. – Research Center for Industrial Development Problems of the NAS of Ukraine, Chernihiv Polytechnic National University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernihiv, 2021.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical positions and development of organizational and economic support of management of educational services in Ukraine in the conditions of European integration. Educational services have been found to be a product that opens the way for young people to the future and empowers them to choose the life they deserve. That is, the quality of educational services depends on the existence of the individual and the development of the national economy as a whole. Therefore, the management of educational services, as a product that free economic zones offer to cohabitants, is an important aspect of educational and economic processes that requires scientific justification and further practical implementation to improve Ukraine's image in the global educational space. The development of domestic free economic education significantly depends on current trends in education and the requirements of the pandemic, so sound management decisions on the organization of the educational process, comfort of learning, further employment and compliance with European educational standards require the development of

methodological support for educational services in free economic education. Of Ukraine. The first section summarizes the essence, content and components of educational services, identifies the organizational and legal features of the management of educational services in Ukraine, defines the European experience of the organization of management of educational services. Based on the study of the essence, content and components of educational services and the study of the content of the definitions "educational service", "market of educational services", the author proposes their definition as categories of social responsibility and economic efficiency while improving the competitive environment, solving social problems in the context of European integration. It is determined that educational service is a socio-economic category, which is considered as the ability of institutions of the national education system to meet the needs of quality educational services of domestic and foreign applicants on the basis of modern innovative models of their training. It is aimed at meeting the demand of applicants for the relevant profession and taking into account the interests of different groups of stakeholders, the criteria for the quality of educational services. The "market of educational services" in the study is considered as a system of economic relations. This means that in market conditions, the "educational service" is the object of a market economy, and is an integral part of Ukraine's gross domestic product. The organizational and legal features of management of educational services in Ukraine are investigated. It is established that the basis of the functioning of organizational and economic support for the management of educational services in Ukraine is necessary to apply the organizational and functional approach. It provides for the allocation of organizational components (institutional, informational, personnel and regulatory support for the provision of educational services) and functional (administrative and economic methods of managing educational services, including a list of direct and indirect tools). The European experience of the organization of management of educational services is studied. Ukraine's entry into the European educational space has caused additional challenges, raised the question of increasing the competitiveness of Ukrainian education and finding new segments

for the formation of educational services. At the same time, most European countries have their own mechanisms, tools, technologies, approaches to the organization of management of educational services.

They not only create certain barriers or incentives along the way, but also move to a strategy to stimulate innovation, which consists in increasing the cost of research, promoting cooperation between educational institutions and enterprises, public financial support. It is established that for the European integration of Ukraine and the implementation of the Association Agreement with the European Union the experience of European countries in forming an open and dynamic system of principles, methods and tools to create favorable conditions for adaptation of domestic education to European standards is especially valuable. Different models of educational services management have historically developed in European countries. It was found that even in the context of cohesion policy in the European Union, education service management systems remain unique in each country, given the varying degrees of decentralization of education management and funding. The implementation in Ukraine of a set of measures of the European Union - the Bologna Process, the European Union Initiative, the Association Agreement with the European Union - will help ensure quality and affordable provision of educational services.

The second section analyzes the level of educational services in Ukraine and the European Union, assesses the level of management of educational services in Ukraine, examines the factors influencing the management of educational services. The analysis of the level of educational services in Ukraine and in the EU countries proved the expediency of Ukraine's integration into the European scientific community, as our country seeks to carry out certain reforms that would allow domestic free economic zones to meet European criteria. The analysis of European standards of quality assurance in higher education allowed to identify the main requirements and areas of implementation of the European quality assurance system of education in Ukraine, which relate to both internal and external provision. It was found that in 2019, according to the consolidated rating of free

economic zones, the Taras Shevchenko National University of Kyiv remains the undisputed leader in the top ten, leading the ranking for the third year in a row. In second place is the Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky, which in 2019 moved to the third place Kharkiv National University named after V.N. Karazin. The assessment of the level of management of educational services in Ukraine showed that the total number of universities, academies, institutes based on state and communal property remained almost unchanged (for the entire observation period decreased to 10 %), and the number of relevant institutions based on private property decreased by 24 %. For colleges, technical schools, colleges, these figures reach 21% and 35 %, respectively. It is noted that the low demand for training areas that are related to promising areas of economic development in the future will create a shortage of qualified professionals, which, in turn, will have a negative impact on the performance of leading sectors of the economy. A study of the factors influencing the management of educational services, which allowed to draw a conclusion about the uneven distribution of free economic education, and as a consequence, applicants for higher education, faculty in the regions of Ukraine. The share of funding for education from local budgets is much smaller: on average in Ukraine - 8.9 %. Students of Kirovohrad (45.0 %) and Zhytomyr (33.1 %) oblasts have the highest support, while students of Kyiv (4.1 %), Zakarpattia (4.1 %), and Poltava (5.0 %) have the lowest support. and Lviv (5.1 %) oblasts. There is also an uneven distribution of the number of pedagogical or scientific-pedagogical workers with the academic title of associate professor per 100 graduates.

In the third section the directions of increase of efficiency of the organization of management of educational services in Ukraine are defined, the methodical approach to an estimation of efficiency of management of educational services in Ukraine is developed, methodical maintenance of management of educational services in ZVO of Ukraine in the conditions of European integration is offered. Improving the efficiency of management of educational services in Ukraine depends on many factors that affect all educational institutions without

exception. The management of educational institutions lacks certain powers to make strategic decisions in all areas of educational activities. It is established that the quality of educational services largely depends on the quality of management of educational institutions and marketing activities, which takes into account all the conditions of the market of educational services and the effectiveness of educational and methodological support. It is concluded that to increase the efficiency of educational services management is possible by optimizing the functional approach to the management process of the education system, by improving the use of its components: planning, organization, motivation, control, evaluation and draw conclusions about the direct relationship between quantitative and qualitative indicators of the level of educational services. The conducted expert evaluation proved that the most significant criteria for the effectiveness of management of educational services are: cooperation with employers to control the quality of training; the prospect of employment of freelance graduates and the compliance of educational training programs with the requirements of the world educational space. It is established that today in Ukraine there is a problem with the integration of educational services into public life, as the financial and moral efforts of students and NNP require a return in the form of decent work and quality of life. Methodological support for the management of educational services in the Free Economic Zone has been developed, which is proposed to be divided into three blocks: institutional, organizational and financial and economic. It is established that in the conditions of European integration of the education system of Ukraine it is necessary to improve educational standards and programs, create a favorable investment climate and form financial and economic mechanisms to attract investors to educational activities and effective use of human resources.

Key words: management of educational services, organizational and economic support, European integration processes, educational sphere, mechanism

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Догадіна В. Ю. Сучасні методи оцінки праці персоналу підприємств сфери послуг. *Соціальна економіка : наук. екон. журнал*. 2016. Вип. 51 (1). С. 135–141. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/7231>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав і виданнях

України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

2. Догадіна В. Ю. Складові управління персоналом у сфері освітніх послуг. *Бізнес Інформ*. 2018 № 5 (484). С. 453–458. URL: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2018&abstract=2018_05_0&lang=ru&stqa=67
3. Догадіна В. Ю., Белікова Н. В. Особливості організації освітніх послуг у регіоні в умовах децентралізації влади. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2019. Вип. 52. С. 73–79. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/160454>

Особистий внесок здобувача: визначено фактори, які впливають на розвиток організації освітніх послуг в Україні.

4. Holiuk O., Kurinnyi I., Kurinna S., Honchar N., Rozghon V., **Dogadina V.** Integrative Model for Enhancing Students' Competencies and the Quality of Educational Services. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. ISSN: 2278-3075. Vol. 9. Issue 1, November 2019. (Scopus). URL: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?sort=count-f&src=al&sid=76abe36d03ff210eaa43e09a9cebd984&sot=al&sdt=al&sl=47&s=AUTHLASTNAME%28dogadina%29+AND+AUTHFIRST%28valentyna%29&st1=dogadina&st2=valentyna&orcidId=&selectionPageSearch=anl&reselectAuthor=f>

[alse&activeFlag=true&showDocument=false&resultsPerPage=20&offset=1&jtp=false¤tPage=1&previousSelectionCount=0&tooManySelections=false&previousResultCount=0&authSubject=LFSC&authSubject=HLSC&authSubject=PHSC&authSubject=SOSC&exactAuthorSearch=false&showFullList=false&authorPreferredName=&origin=searchauthorfreelookup&affiliationId=&txGid=cdaa4225183dbded97b33d7525117407](https://www.problecon.com/article/?year=2019&abstract=2019_4_0_14_20)

Особистий внесок здобувача: сформовано економічне обґрунтування факторів впливу на управління освітніми послугами, які мають кількісні та якісні характеристики і виявляють диспропорції у розподілі за територіями України всіх видів освітніх та економічних ресурсів, що істотно обмежує використання освітнього та кадрового потенціалів та входження вітчизняних ЗВО у Європейський освітній простір.

5. Догадіна В. Ю. Особливості функціонування сучасного ринку освітніх послуг. *Проблеми економіки*. 2019. № 4 (42). С. 14–20. URL: https://www.problecon.com/article/?year=2019&abstract=2019_4_0_14_20

6. Догадіна В. Ю. Оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2020. № 16 (44). С. 39–46. URL: [https://ecj.oa.edu.ua/assets/files/NZ_ek_Vyp_16\(44\).pdf](https://ecj.oa.edu.ua/assets/files/NZ_ek_Vyp_16(44).pdf)

7. Догадіна В. Ю. Дослідження факторів впливу на управління освітніми послугами в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 8. С. 161–170. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_8_0_161_170

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Догадіна В. Ю. Управління персоналом організацій сфери освітніх послуг // *Інновації XXI століття : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Ч. 1.* (м. Вінниця, 25 трав. 2018 р.). Вінниця, 2018. С. 57–60. URL: <https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0-1.pdf>

9. Догадіна В. Ю. Удосконалення управління персоналом сфери освітніх послуг // Матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції, присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (м. Харків, 5 берез. 2018 р.). С. 61–62. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/Zbirnik_tez_konf_stal_rozv_2018.pdf

10. Догадіна В. Ю. Проблеми та перспективи організації надання освітніх послуг у ЗВО України // Стратегічні перспективи розвитку економічних суб'єктів в нестабільному економічному середовищі : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Кременчук, 13–15 берез. 2020 р.). Кременчук : КрНУ, 2020. С. 59–61. URL: http://econ.kdu.edu.ua/sites/default/files/tezy_iv_vseukr._konf.pdf

11. Догадіна В. Ю. Тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні // Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 12 берез. 2020 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 22–23. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/12_03_.pdf

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПОСЛУГАМИ	23
1.1. Сутність, зміст і складові освітніх послуг	23
1.2. Організаційно-правові особливості управління освітніми послугами в Україні	47
1.3. Європейський досвід організації управління освітніми послугами ...	75
Висновки до розділу 1.....	97
Список використаних джерел до розділу 1.....	99
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ	116
2.1. Аналіз рівня надання освітніх послуг в Україні та країнах Євросоюзу	116
2.2. Оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні	133
2.3. Дослідження факторів впливу на управління освітніми послугами...	167
Висновки до розділу 2.....	183
Список використаних джерел до розділу 2.....	184
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	191
3.1. Напрями підвищення ефективності організації управління освітніми послугами в Україні	191
3.2. Методичний підхід до оцінювання ефективності управління освітніми послугами в Україні	210
3.3. Методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України в умовах євроінтеграції	233
Висновки до розділу 3.....	253
Список використаних джерел до розділу 3.....	254
ВИСНОВКИ.....	262
ДОДАТКИ.....	265

ВСТУП

Актуальність теми дисертації. Освіта завжди була рушійною силою всіх національних економік і впливала на всі аспекти життя суспільства. Розвиток освіти є запорукою входження України у Європейський Союз, оскільки таке потужне співтовариство держав потребує якісних і кваліфікованих кадрів, які спроможні працювати у всіх галузях економіки та відповідати нормам і правилам цивілізованого ринку праці.

Освітня послуга є тим продуктом, який розкриває для молоді шлях до майбутнього та поширює їх можливості щодо вибору того життя, якого вони варті. Тобто від якості освітньої послуги залежить існування особистості та розвиток національного господарства в цілому. Тому управління освітніми послугами як продуктом, який ЗВО пропонують для споживачів, є важливим аспектом освітнього та економічного процесів, що потребує наукового обґрунтування та подальшої практичної реалізації для підвищення іміджу України у світовому освітньому просторі.

Враховуючи сьогоденні економічні реалії та наявний стан сфери освіти в Україні, ефективність управління освітніми послугами виходить на перший план, враховуючи певні вимоги щодо якості освіти та її організаційно-економічного забезпечення. Розвиток вітчизняних ЗВО значно залежить від сучасних трендів у сфері освіти та вимог, які висуваються в умовах пандемії, тому виважені управлінські рішення щодо організації освітнього процесу, комфортності навчання, подальшого працевлаштування та відповідності вимогам європейських освітніх стандартів потребують розробки методичного забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України.

Проблеми освіти в Україні завжди були у центрі уваги провідних вітчизняних учених, які зробили вагомий внесок у розвиток освітньої діяльності та ЗВО. На особливу увагу з цього питання заслуговують праці В. Александрова, А. Антохова, Т. Боголюба, Я. Болюбаша, І. Бузько,

О. Гальцової, В. Дмитрієва, Ю. Гави, С. Каленюка, М. Кизима, М. Мавіївої, Т. Матюк, Т. Оболенської, С. Пирожкова, М. Степко, Н. Ткаленко, К. Шапошникова, С. Шкарлета та ін.

Теоретичні та методичні аспекти управління освітніми послугами в Україні та країнах Євросоюзу розглядалися такими вченими, як Н. Белікова, М. Боровик, А. Воронцова, Т. Кристопчук, А. Каленський, Н. Кондратенко, С. Сисоєва, П. Скотт та ін.

Проте деякі питання щодо формування організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції залишаються не вирішеними, оскільки сфера освіти сьогодні потребує оновлення в інституційному, організаційному та фінансово-економічному плані, враховуючи сучасні виклики та тренди в освітній діяльності.

Усі ці обставини й визначили вибір теми дослідження, його мету, структуру та стали основою для розробки організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до таких законодавчих актів: Закон України «Про освіту»; «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року»; а також відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за темою «Обґрунтування пріоритетних напрямів наукової та науково-технічної діяльності з забезпечення соціоекономічної стійкості України в умовах глобальної нестабільності» (номер державної реєстрації 0120U103196), у межах якої здобувачем визначено напрями підвищення ефективності організації управління освітніми послугами в Україні.

Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції.

Для досягнення поставленої мети в дисертації було вирішено такі завдання:

- узагальнено сутність, зміст і складові освітніх послуг;
- досліджено рівень управління освітніми послугами в Україні;
- досліджено фактори впливу на управління освітніми послугами в Україні;
- визначено напрями підвищення ефективності організації управління освітніми послугами в Україні;
- розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності управління освітніми послугами в Україні;
- розроблено методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес управління освітніми послугами в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань застосовано *загальнонаукові та спеціальні методи* наукового дослідження: *порівняння та систематизації* – для узагальнення сутності, змісту та складових освітніх послуг; *системного аналізу* – при виявленні організаційно-правових особливостей управління освітніми послугами в Україні; *логічного узагальнення* – для обґрунтування актуальності, теми, мети і завдань дослідження; *синергетичний підхід* – для розробки методичного забезпечення управління освітніми послугами в умовах євроінтеграції; *порівняння та групування* – при оцінці рівня управління освітніми послугами в Україні; *експертного оцінювання* – при оцінюванні ефективності управління освітніми послугами; *факторного аналізу* – при дослідженні факторів впливу на управління освітніми послугами.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, закони України, укази Президента України; нормативно-правові акти Верховної Ради України; постанови Кабінету Міністрів України; нормативні акти Міністерства освіти і науки України, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, іноземних організацій; інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у такому:

удосконалено:

змістовне наповнення категоріального апарату теорії управління освітніми послугами, котрий, на відміну від наявних, забезпечує врахування інтересів різних груп стейкхолдерів, критеріїв якості освітніх послуг, формування соціальної відповідальності й економічної ефективності, що сприятимуть ефективному використанню інтелектуального потенціалу і підвищенню конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг в умовах євроінтеграції. Розглянуті сутність, зміст і складові освітніх послуг надають цілісне уявлення щодо освітніх послуг як відкритої динамічної системи, яка забезпечує організаційно-економічне управління та ідентифікацію її основних складових – провайдерів, продуктів і стейкхолдерів освітніх послуг в умовах євроінтеграції;

методичний підхід до оцінювання ефективності управління освітніми послугами в Україні, який, на відміну від інших, базується на експертній оцінці на основі опитування всіх безпосередніх або опосередкованих учасників освітнього процесу та пропонує прийняття обґрунтованих управлінських рішень в освітній сфері розглядати як комплексну стратегію управління, яка враховує динаміку зміни як внутрішніх, так і зовнішніх факторів розвитку ЗВО України;

методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України в умовах євроінтеграції, що, на відміну від наявних, складається із трьох блоків (інституційного, організаційного, фінансово-економічного) та

визначає регламент конкретних дій для всіх зацікавлених сторін у напрямі розбудови й оновлення освітнього процесу при використанні фінансових механізмів для залучення інвесторів в освітню діяльність та ефективного використання кадрового потенціалу ЗВО;

дістали подальшого розвитку:

напрями підвищення ефективності організації управління освітніми послугами в Україні, які визначаються конкретними діями органів державної влади, керівництвом вітчизняних ЗВО, громадськими організаціями та спонсорами щодо оптимізації функціонального підходу до процесу управління системою освіти шляхом удосконалення використання його складових: планування, організації, мотивації, контролю;

економічне обґрунтування факторів впливу на управління освітніми послугами, що, на відміну від інших, мають кількісні та якісні характеристики і зазначають певні диспропорції за територією України всіх видів освітніх та економічних ресурсів, що істотно обмежує використання освітнього та кадрового потенціалів і входження вітчизняних ЗВО у Європейський освітній простір;

методичний підхід до оцінки рівня управління освітніми послугами в Україні, відмінність якого полягає у тому, що він заснований на аналізі стану складових освітньої діяльності за областями України, який дає можливість визначити ключові показники діяльності ЗВО та вплив на них територіальних диспропорцій, які в перспективі породжуватимуть нестачу кваліфікованих спеціалістів, що, своєю чергою, матиме негативний вплив на результати діяльності провідних галузей економіки країни.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати дисертаційної роботи використано: у Кременчуцькому національному університеті (довідка про впровадження № 1234 від 22.10.2020 р.) при підготовці студентів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальністю 073 – менеджмент, а також викладанні дисципліни «Інвестиційний менеджмент»; Національному університеті

«Острозька академія» (довідка про впровадження № 56/2020-нп від 21.12.2020 р.) при плануванні проведення моніторингу зовнішнього та внутрішнього оточення Університету.

Апробація результатів роботи. Основні результати досліджень, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: I Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції, присвяченій 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» (м. Харків, 5 березня 2018 р.); XX Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інновації XXI століття» (м. Вінниця, 25 травня 2018 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем» (м. Харків, 12 березня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Стратегічні перспективи розвитку економічних суб'єктів в нестабільному економічному середовищі» (м. Кременчук, 13–15 березня 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено підхід щодо організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції. Усі наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором особисто та відображені у наукових публікаціях. З наукових праць, виданих у співавторстві, у роботі використані лише ті положення, що становлять індивідуальний внесок автора. Конкретний внесок здобувача в цих роботах зазначений у списку наукових публікацій, опублікованих за темою дисертації.

Публікації основних положень дисертаційної роботи представлені в 11 наукових працях. Серед них: 7 статей (5 одноосібних), з яких 1 стаття – у науковому фаховому виданні; 6 статей – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних (1 стаття – у базі Scopus); 4 тези

доповідей – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 4,5 ум. друк. аркушів, з яких здобувачу належить 3,7 ум. друк. аркушів.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, у тому числі основний текст становить 218 сторінок, який включає 55 таблиць, 42 рисунки. Списки використаних джерел у сумі налічують 255 найменувань. Робота містить додатки, що наведені на 16 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ ПОСЛУГАМИ

1.1. Сутність, зміст і складові освітніх послуг

Відповідно до Закону України «Про освіту»: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [98].

Освіта завжди була міццю національних економік у всіх регіонах світу. Наявність висококваліфікованих кадрів у всіх секторах економіки дозволила домогтися значних економічних і соціальних результатів на всіх етапах розвитку суспільства.

На сьогодні освіта – це один з видів економічної діяльності, результати якого враховуються у валовій доданій вартості (ВДВ) і валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни. Аналіз статистичної інформації показує, що з 2001 року вартість освітніх послуг як результат діяльності українських навчальних закладів є частиною вартості товарів, а також послуг, і додана вартість як вид економічної діяльності «Освіта» включається у ВДВ і ВВП. Результати господарської діяльності освітніх установ займають чільне місце в економіці країни. Специфіка економічних відносин у сфері

освіти в Україні обумовлюється тим фактом, що, відповідно до Конституції України (стаття 53), «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Все це зобов'язує державу виділяти відповідні кошти з державного бюджету і місцевих бюджетів на оплату освітніх послуг, що надаються державними та комунальними установами.

На думку І. Амеліної, «освіта є базисом для досягнення конкурентоспроможності країни в глобальному соціально-економічному просторі; процес та результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання; цілеспрямований процес виховання й навчання в інтересах людини, суспільства, держави, який супроводжується досягненням установлених державою освітніх рівнів» [13].

Зважаючи на те, що до недавнього часу освіта не належала до галузей економіки, а відносилася до невиробничої сфери, то в сучасних наукових працях виникли різні погляди на сутність освіти й освітніх послуг; особливості розвитку ринків освітніх послуг розкриті недостатньо. Амеліна І. визначає освіту «як економічну галузь, що являє собою сукупність установ та організацій, які здійснюють освітню діяльність, їх основною метою є створення і реалізація освітніх послуг» [13].

Необхідно зазначити, що є дві протилежні точки зору: прихильники першої розглядають освіту як комерційну послугу; другої – як суспільне благо, на яке може розраховувати будь-який громадянин України, без обмеження інтересів інших. Враховуючи цей факт, ми підтримуємо твердження Оболенської Т.: «освіта – це право кожного, не пов'язане з будь-

якими обмеженнями комерційного характеру, тоді як послуга – це дія, що здійснюється з метою отримання матеріальної або нематеріальної, прямої або непрямой вигоди» [72].

Беручи це до уваги, можна стверджувати, що єдиного визначення терміна «освітня послуга» не існує. Зазвичай вчені розглядають її з трьох позицій: «як нематеріальна послуга», «як процес» і «як товар».

Визначення терміна «освітня послуга» як нематеріальної послуги наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні дефініції терміна «освітньої послуги» як нематеріальної послуги

Автор (джерело)	Ключове слово	Зміст
Амеліна І. [13]	Нематеріальна послуга	«Система знань, інформації, умінь, навичок, які використовуються з метою задоволення потреб людини й суспільства»
Оболенська Т. [72]		«Результат реалізації різноманітної (педагогічної, виховної, наукової, організаційно-управлінської) діяльності працівниками сфери освіти для задоволення освітніх потреб окремих людей та всього суспільства»
Кадачників С. [50]		«Не матеріальні, а соціальні блага, система знань, інформації, умінь і практичних навичок»
Міщенко Г. [66]		«Економічне благо, яке корисне з погляду його споживачів і потребує витрат на своє виробництво»

Визначення терміна «освітня послуга» як процесу зазначено у табл. 1.2.

Освітню послугу можна розглядати як продукт, що має певні специфічні риси з поєднанням властивостей приватного і суспільного блага (табл. 1.3). Це означає, що вони є суспільними благами, оскільки їх використання споживачами необхідно з різних причин: навички, знання, освіта тощо [71].

Це означає, що згідно з класичним ринковим підходом освітня послуга – це певний вид товару, особлива споживча цінність робочого процесу,

діяльність, спрямована на задоволення потреб всіх учасників освітнього процесу. Заклад освіти пропонує один товар на обох своїх ринках – знання, навички та вміння, а також можливість їх використання в повсякденному житті.

Таблиця 1.2

Основні дефініції терміна «освітньої послуги» як процесу

Автор (джерело)	Ключове слово	Зміст
Багдікян С. [17]	Процес	«Цілеспрямований систематичний процес передачі та отримання знань, інформації, умінь і навичок та результат інтелектуального, культурного, духовного, соціально-економічного розвитку суспільства та держави»
Александров В. [12]		«Акт (процес), за допомогою якого здійснюється поєднання людини, котра навчається, та ринку як середовища, де знання одержані людиною, набувають властивостей товару»
Романов А. [107]		«Послуга, яка забезпечує отримання (або сприяє цьому) нової інформації, знань і навичок, умінь і компетенції»
Романов А. [107]		«Процес професійної підготовки (підвищення кваліфікації, перепідготовки) кадрів для забезпечення їхньої працездатності, підтримки конкурентоспроможності та розвитку в мінливих ринкових умовах. Процес збільшення інтелектуального капіталу»
Пирожков С. [79]		«Як об'єкт громадянських прав є діяльністю на платній основі щодо задоволення освітніх потреб людини, для реалізації якої необхідна її активна участь у ролі того, хто навчається»
Патора Р. [77]		«Обсяг навчальної і наукової інформації, що трансформується в процесі навчання в певний обсяг знань для задоволення освітньо-наукових потреб упродовж усього життя людини»

Тобто це можна порівняти зі схемою класичного виробництва: «сировина – індивід»; «засоби виробництва - освітні програми і послуги», що

надаються з використанням фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів; «товар – знання і навички, а також вміння їх використовувати»; послуги – культурно-побутове обслуговування (спортзал, гуртожиток, клуб, їдальня та ін.) [66].

Таблиця 1.3

Основні дефініції терміна «освітньої послуги» як товару

Автор (джерело)	Ключове слово	Зміст
Оболенська Т. [72]	Товар	«Специфічний товар, який задовольняє потребу людини в набутті певних знань, навичок і вмінь для їх подальшого використання в професійній діяльності»
Матвіїв М. [63, с. 43]		«Освітній товар, що являє собою визначену діяльність, яку виконує виробник і в процесі якої відбувається задоволення потреби споживача в освіті»
Євменькова К. [44]		«Специфічний товар у вигляді сукупності навчальної та наукової інформації, що передається студенту у вигляді системи знань і практичних вмінь і навичок, за умови успішного засвоєння якої студент отримує відповідну кваліфікацію»
Огаренко В. [73]		«Це особливий інтелектуальний товар, який надається стороною, що організує і здійснює процес навчання та утримується іншою стороною, яка може бути одночасно і учнем, і контролером якості послуги, і платником за неї»
Оболенська Т. [72]		«Є товаром, процес споживання освітніх послуг сприяє формуванню цінності людини, які в майбутньому складатимуть основу вартісного обміну на ринку праці»

Александров В. [12] розглядає освітню послугу і як «процес», і як «товар»: «організований процес навчання для одержання необхідних знань, навичок і вмінь; це особливий інтелектуальний товар, який надається стороною, що організовує і здійснює процес навчання та утримується іншою стороною, яка може бути одночасно і учнем, і контролером якості послуг і платником за неї».

Можна зробити висновок, що визначення «освітньої послуги», які запропоновані різними науковцями, тісно пов'язані з розкриттям різних

аспектів: освітня послуга як система знань і навичок, результативність, специфічний товар, процес навчання, економічні блага тощо (рис. 1.1).

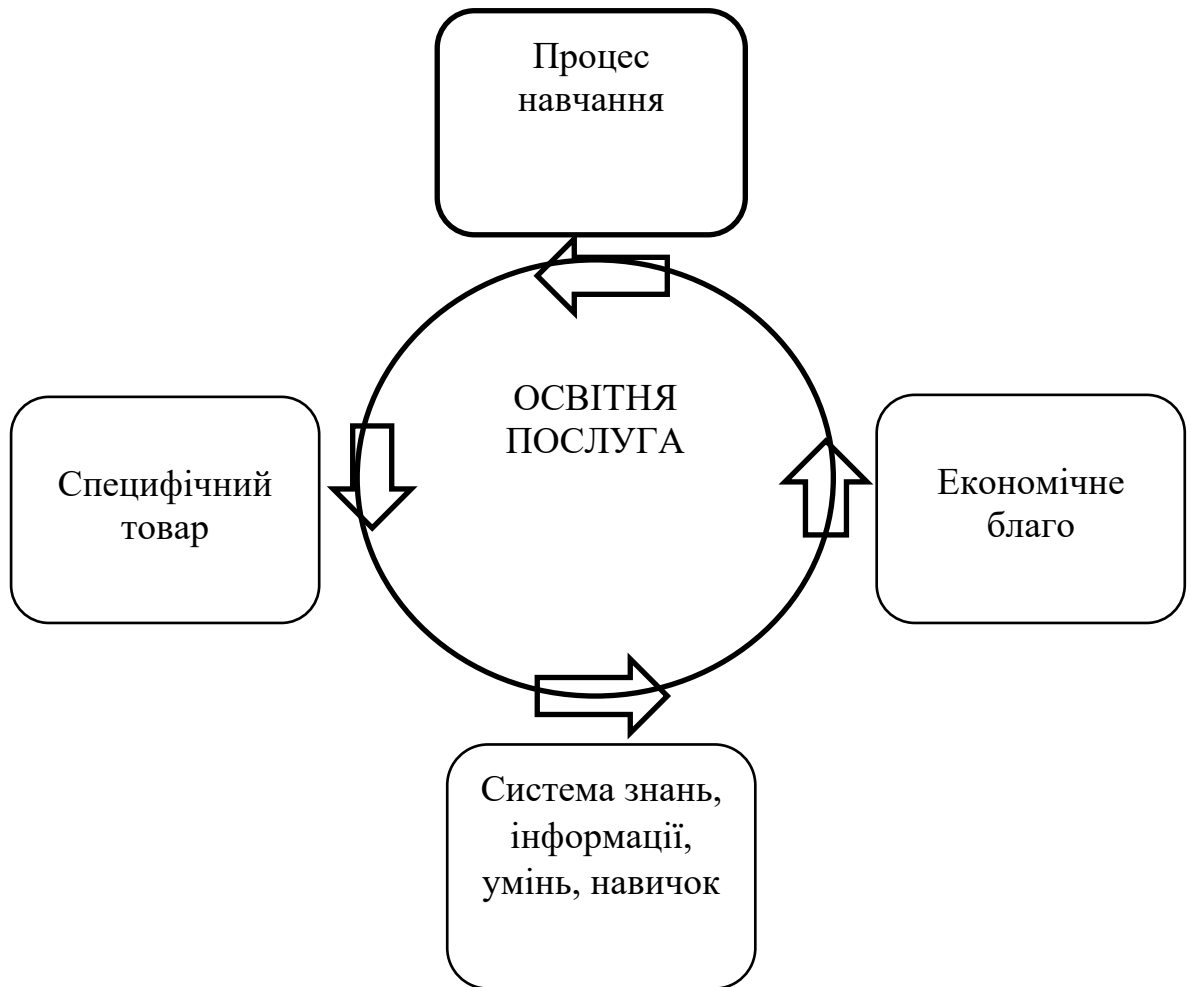


Рис. 1.1. Тлумачення терміна «освітня послуга» в дослідженнях науковців (узагальнено автором)

Відсутність єдиного й однозначного підходу для визначення терміна «освітня послуга» зазначає протиріччя державного управління ринковим відносинам, оскільки цей факт означає відсутність основного законодавства, регулювання відносин продавців і покупців на освітньому ринку [119]. Звертаємо увагу на те, що освітня послуга - це різновид товару. Його особливість, в першу чергу, полягає в тому, що він і надається, і одночасно споживається.

На сьогодні ринок освітніх послуг являє собою потужне велике економічне середовище, в якому відносини між його учасниками

реалізуються в плані створення вагомого елемента національного багатства – знань, умінь, навичок, особистих інтелектуальних і професійних якостей людського капіталу. Отже, держава повинна чітко визначити пріоритети системи освіти для забезпечення її міжнародної конкурентоспроможності [37].

Як і будь-який інший ринок, ринок освітніх послуг характеризується кон'юнктурою, яка відбиває найбільш важливі особливості та певні риси, показники, що характеризують поточну і майбутню ринкову ситуацію, відображає економічну ситуацію на ньому, характеризується рівнями попиту та пропозиції, динамікою цін і ін. [55].

Крім того, освітня послуга – це продукт, який у процесі реалізації трансформується в робочу силу, в свою чергу, якість якої залежить не тільки від загальної кількості отриманих послуг, але також від кількості і якості своєї праці, використаної у процесі споживання [13].

Багато дослідників-економістів зазначають, що нинішній поділ освітніх послуг на «платні» і «безкоштовні» з погляду економічної теорії недостатньо коректний. І це пов'язано саме з тим, що безкоштовні освітні послуги зазвичай доступні тільки прямим споживачам, тобто здобувачам освіти. Водночас суспільству, навчальним закладам і підприємствам ті ж самі «безкоштовні» послуги фактично обходяться усіма необхідними затратами праці, створюючи вартість, яка повинна оплачуватися на певному рівні готівкою [13].

Антохов А. стверджує, що «освітня послуга є благом особистим (для окремої людини) і суспільним для суспільства загалом, яке сприяє нагромадженню людського та соціального капіталу суспільства, регіону, особистості, супроводжується позитивними інституціональними зовнішніми ефектами» [15].

Можна з упевненістю погодитися з Оболенською Т., яка зазначає, що «освітні послуги задовольняють особистісні (кінцевий споживач), колективні

(підприємства-роботодавці) та суспільні (держава, суспільство) потреби» [71].

Дмитрів А. звертає увагу на три виміри сутності освітньої послуги та розглядає з погляду [35]:

– «держави: це процес, який забезпечує розширене відтворення сукупного особистісного й інтелектуального потенціалів суспільства»;

– «підприємства: це процес фахової підготовки, підвищення кваліфікації або перепідготовки персоналу, яка потрібна для забезпечення його подальшої працездатності, підтримки конкурентоспроможності людського капіталу й розвитку в змінному ринковому середовищі»;

– «особистості: це процес передачі кінцевому споживачеві сукупності знань, умінь і навичок професійного змісту, які необхідні для задоволення його особистих потреб в отриманні професії, а також самовдосконаленні й самоствердженні; цей процес відбувається за тісної взаємодії зі споживачем відповідно до встановленої програми та за певною формою (стаціонарна, заочна, вечірня або дистанційна)».

Основні характеристики освітніх послуг наведені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Характерні риси освітніх послуг [40; 56; 71]

Риси освітніх послуг	Характерні ознаки
Нематеріальність (невідчутність)	Неможливість провести демонстрацію освітніх послуг (немає можливості їх візуалізувати і побачити)
Невіддільність	Неможливість відділити (ізолювати) освітню послугу як процес передачі знань від джерела знань
Мінливість (непостійність)	Можливості освітньої послуги змінюватися та варіюватися залежно від провайдера (надавача)
Недовговічність (незбережуваність)	Неможливість зберігати освітні послуги для подальшого впровадження або використання
Відсутність володіння	Освітня послуга не є одноосібною власністю, вона може належати значній кількості людей одночасно

Продовження табл. 1.4

Риси освітніх послуг	Характерні ознаки
Специфічні риси	Тривала робота; сезонність або дискретна періодичність обслуговування; оцінка якості освітніх послуг через призму майбутньої зайнятості і життя випускника; конкурсний характер освіти; неможливість прямого кількісного визначення освітніх послуг

Освітня послуга є соціально-економічною категорією, тому що при всій різноманітності культурних, моральних, виховних, ідеологічних, політичних, соціальних та інших аспектів освіта є соціально-економічним процесом, в якому зосереджені складні соціально-економічні відносини. Найважливішими ознаками освітніх послуг визначають виробництво, споживчу цінність, вартість, ціну, переваги, якість і т. ін.

Аналіз формування ринкових відносин у сфері освіти дає основу для трактування освітньої діяльності як сукупності соціально-економічних відносин, що складаються між виробниками і споживачами у випадку купівлі-продажу такого специфічного товару, як «освітня послуга». Освітні послуги як товар мають цінність і регулюються ринковими відносинами. На ринку освітніх послуг продуктом (товаром) є знання, навички та вміння, що пропонуються суб'єктами такого ринку (а саме: викладачами, коледжами, університетами та закладами вищої освіти і т. ін.) [105].

Визначення терміна «ринок освітніх послуг» наведено в табл. 1.5. Як видно з табл. 1.5, у галузі економіки освіти термін «ринок освітніх послуг» зазвичай розглядається як система економічних відносин. Все це підтверджує, що в ринкових умовах «освітні послуги» безперечно є предметом ринкової економіки, що, своєю чергою, є невід'ємною частиною ВВП України.

Велика кількість дослідників описують поняття «ринок освітніх послуг» виключно як систему економічних зв'язків між так званими суб'єктами освітньої діяльності під час купівлі-продажу освітніх послуг, які реалізуються для досягнення певного рівня освіти на індивідуальному рівні і рівні держави в цілому.

Таблиця 1.5

Основні дефініції терміна «ринок освітніх послуг»

Автор (джерело)	Центральне поняття	Зміст
1	2	3
Вікіпедія [105]	«система ринкових відносин»	«... система відносин у ринкових умовах із приводу купівлі-продажу освітньої послуги, яка внаслідок цього стає товаром. Важливо розуміти, що на цьому ринку об'єктом купівлі-продажу є не сама освіта як процес набуття знань, а освітня послуга, що включає в себе комплекс матеріальних і нематеріальних ресурсів, необхідних для процесу навчання»
Бузько І. [22]	«система економічних відносин»	«... система економічних відносин із приводу купівлі-продажу освітніх послуг»
Дмитрієв В. [35]	«система взаємин»	«... система взаємин між навчальними закладами та іншими суб'єктами ринку; по-друге, це взаємини із питань надання освітніх послуг, обміну, продажу і вжитку освітніх продуктів»
Горський В. [29]	«відносини економічних суб'єктів»	«... відносини економічних суб'єктів, об'єднаних єдиною метою, спрямованою на реалізацію економічних і соціальних інтересів особистості та суспільства»
Каленюк І. [29]	«система економічних відносин»	«... система економічних відносин із приводу купівлі-продажу освітніх послуг. Для цього ринку характерна наявність трьох елементів: покупців, продавців і самого товару»
Кулагін П. [58]	«принцип вільної купівлі-продажу»	«... принцип вільної купівлі-продажу результатів та умов господарювання, які приймають форму товару»
Кузьміна О. [57]	«система економічних відносин»	«... система економічних відносин, які складаються між виробниками освітніх послуг, споживачами й посередниками з приводу виробництва, обміну та вжитку освітніх послуг і продуктів»
Куценко В., Остафійчук Я. [58]	«система відносин»	«... сукупність відносин у процесі виробництва й реалізації послуг освіти, що включає, з одного боку, механізм вільного ціноутворення та вільне підприємництво на основі конкуренції суб'єктів господарювання в боротьбі за споживача, з іншого – державне регулювання ринку»
Патора Р. [77]	«система відносин між суб'єктами освітнього процесу»	«... система відносин, що складаються між суб'єктами освітнього процесу для досягнення певного рівня освіти, здійснення навчання впродовж усього життя задля всебічного розвитку особистості, розкриття її талантів, здібностей, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалів особи та нації загалом»

Продовження табл. 1.5

1	2	3
Старостіна А. [118]	економічні взаємовідносини	«... економічні взаємовідносини між виробниками (продавцям) і споживачами (покупцями) з приводу купівлі-продажу товару «освітня послуга» в процесі обміну»
Романов А., Тихомирова Н. [107]	«середовище, сфера; система матеріальних відносин»	«... середовище та сфера виробництва, просування, реалізації й споживання освітніх послуг. Крім того, під ринком освітніх послуг розуміють також усі матеріальні відносини учасників освітнього процесу: тих, хто навчається, організацій, котрі надають освітні послуги, а також фізичних і юридичних осіб, які оплачують їх та певним чином регламентують»
Савиних В., Цветков В. [110]	«сфера»	«... це сфера організацій освіти та споживачів, які отримують освітні послуги для власного споживання»
Стеблюк Н. [119]	«система товарно-грошових відносин»	«... система товарно-грошових відносин, які виникають між продавцем і покупцем із приводу купівлі-продажу специфічного освітнього товару»
Каленюк І., Цимбал Л. [128]	«система економічних відносин»	«... система економічних відносин, що складаються між суб'єктами освітнього процесу з приводу купівлі-продажу освітніх послуг, а також для досягнення певного рівня освіти особи та нації загалом»
Шевченко Д. [132]	«середовище, сфера взаємодії»	«... всі потенційні споживачі, котрі прагнуть задовольнити свої потреби в освіті, здатні вступити у відносини обміну з продавцем»
Щетинін В. [134]	«середовище, сфера взаємодії; система економічних відносин»	«... ринок, у якому взаємодіють попит на освітні послуги з боку основних суб'єктів господарювання (окремих осіб, підприємств і закупівельних організацій, держави) та його пропозиція різними освітніми закладами; це сфера обігу або система економічних відносин щодо купівлі-продажу освітніх послуг»

Джерело: узагальнено автором

Інші науковці-дослідники визначають «ринок освітніх послуг» як певне середовище або сферу виробництва та організації освіти, а також як надання та споживання освітніх послуг.

О. С. Гринькевич стверджує, що «основними сутнісними ознаками – критеріями аналізу в управлінні конкурентоспроможністю СВО на усіх рівнях її функціонування і розвитку – є ефективність, якість і соціальна відповідальність» [30].

Ящук Т. зазначає, що ринок освітніх послуг «являє собою єдину ієрархічну систему з міцними зв'язками і певними пропорціями між її секторами» [136].

Водночас він сам є невід'ємною частиною ринку послуг, який, своєю чергою, є частиною структури товарного ринку як елемента ринкової системи в цілому. Ринок освітніх послуг спрямований на задоволення потреб суспільства у професіоналах і споживачах: отримання певної кваліфікації і за відповідною спеціальністю; це важливий елемент національної системи освіти, який, очевидно, набагато ширше тієї частини, яка представлена самим ринком освітніх послуг.

Аналізуючи різні трактування вченими терміна «ринок освітніх послуг», можна сформулювати таке визначення: «освітня послуга» – соціально-економічна категорія, що розглядається як спроможність закладів національної системи освіти задовольняти потреби у якісних освітніх послугах вітчизняних і зарубіжних здобувачів на основі сучасних інноваційних моделей їх підготовки.

На основі аналізу досліджень науковців галузі управління освітніми послугами було зроблено спробу розділити їх на три групи і систематизувати (рис. 1.2).

Порядок ведення освітньої діяльності регулюється Законом України «Про освіту» [98]. Отже, основними ознаками освітньої послуги є:

- 1) надається суб'єктом освітньої діяльності;

2) полягає у здійсненні такими суб'єктами комплексу заходів, затверджених законом, освітньою програмою і / або договором;

3) має на меті отримання певних результатів навчання здобувачем освіти.

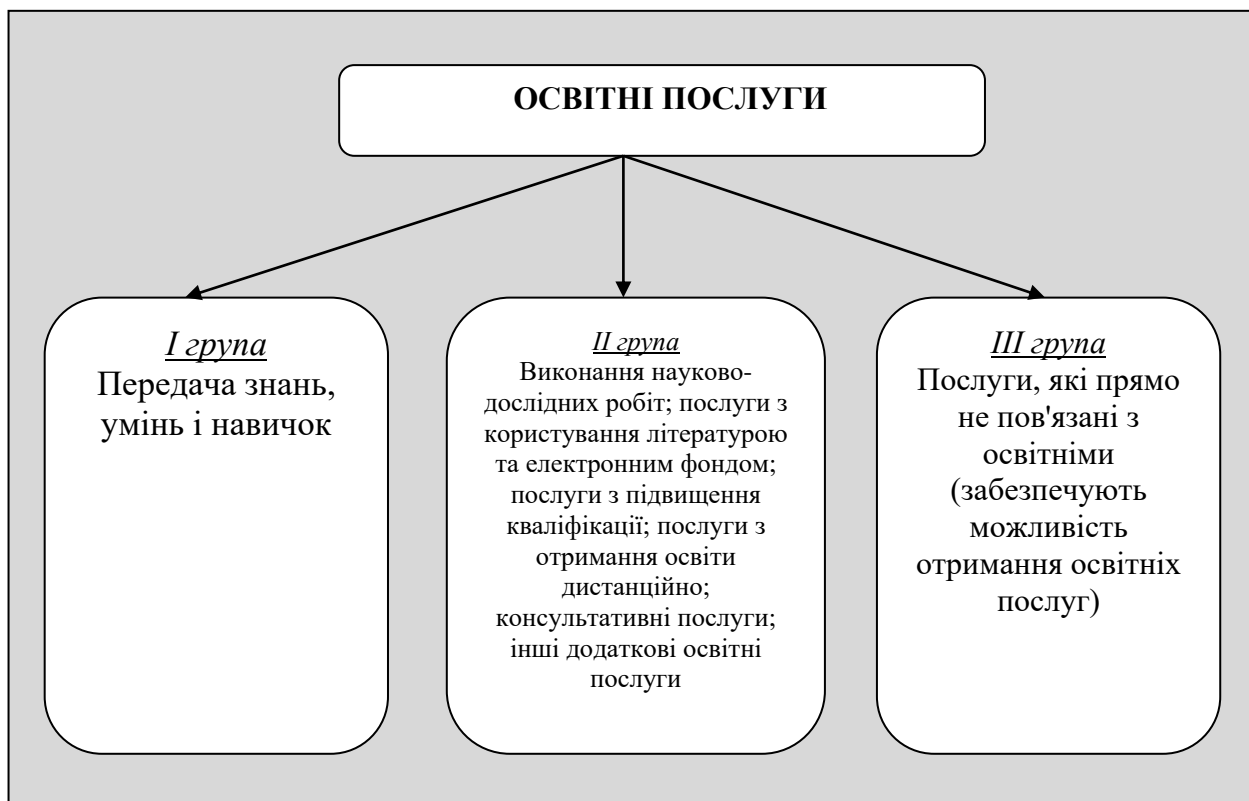


Рис. 1.2. Систематизація освітніх послуг (складено автором на основі [85])

Основними гравцями ринку освітніх послуг є (табл. 1.6):

Таблиця 1.6

Характеристика основних гравців (суб'єктів) ринку освітніх послуг

Гравці (суб'єкти)	Характеристика
Споживачі освітніх послуг (відповідають за попит)	Здобувачі освіти – фізичні особи (прямо); домогосподарства, суб'єкти господарювання і держава (опосередковано)
Постачальники освітніх послуг (відповідають за пропозицію)	Постачальники освітніх послуг (провайдери) – державна і недержавна власність, громадські організації та інші об'єднання тощо
Посередники в наданні освітніх послуг	Державний центр зайнятості, органи реєстрації, ліцензування та акредитації для постачальників освітніх послуг (провайдерів), біржі, освітні центри, фонди, асоціації тощо

З табл. 1.6 видно, що держава є активним учасником освітнього ринку праці, діючи як на попит освітніх послуг (оскільки створює місця державного замовлення задля безперервного поповнення кваліфікованої робочої сили), так і на пропозицію (у вигляді державних освітніх установ). Крім того, держава виступає в ролі посередника, регулюючи основні відносини, які виникають на освітньому ринку послуг, забезпечуючи їх доступність і якість. Питання про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку регулюється відповідним законодавством, зокрема Законом України [104], з використанням середньострокового прогнозу потреби у фахівцях і працівниках на ринку праці.

Основними об'єктами вивчення ринку освітніх послуг вважаються: вивчення попиту та пропозиції щодо економічних відносин між суб'єктами ринку освітніх послуг; стан освітніх послуг на цьому ринку і його сегментах; межі ринку та його сегментів, їх ємність, а також кількість потенційних здобувачів освіти, з обов'язковим урахуванням тривалості або терміну надання освітніх послуг; конкурентоспроможність освітніх послуг; внутрішнє і зовнішнє маркетингове середовище; поведінка провайдерів і посередників, що діють на ринку освітніх послуг, потенційних і реальних споживачів і конкурентів; можливі маркетингові стратегії, різні вирішення конкретних маркетингових задач.

Консолідація європейських країн зазвичай заснована на ідеї створення «європейської освітньої зони», вона визначає основні принципи, на яких будується національна система вищої освіти. В Україні ринок освітніх послуг у контексті Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, який є важливим елементом національної системи освіти, розвивається в цей час під впливом вищевказаних процесів.

Зважаючи на те, що внутрішній ринок освітніх послуг формується регіональними ринками, останні важливі для реалізації Угоди про асоціацію з

Європейським Союзом та адаптації європейських стандартів якості освітніх послуг і входження в Європейський освітній простір.

Аналіз літератури показує достатній рівень дослідження стану і тенденцій на ринку освіти в Україні. При цьому залишаються не вирішеними питання виявлення регіональних аспектів розвитку національного ринку освітніх послуг, визначення особливостей регіональної специфіки розвитку ринку освітніх послуг в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів.

Тімечко І. зазначає, що поділ ринкових відносин і ринкового середовища на регіональному рівні має важливе соціально-економічне значення, доводить взаємодію регіональних ринкових суб'єктів, спрямовану переважно на задоволення потреб населення об'єднаних територіальних громад і підвищення його рівня життя [121].

Гава Ю. зазначає, що регіональні ринки освітніх послуг мають ряд специфічних особливостей, таких як: територіальна сегментація і локальний характер, висока динаміка, значна швидкість руху капіталу, висока чутливість освітніх послуг до ринкових умов через неможливість їх зберігання і транспортування, індивідуальне виробництво. Ринкові відносини щодо виробництва освітніх послуг мають особливості, що пов'язані з державним втручанням і регулюванням найбільш важливих послуг, а також з обмеженнями для приватного підприємництва [27].

Ринок освітніх послуг – це відкрита, складна та динамічна система соціально-економічних відносин між різними суб'єктами такого ринку: постачальниками освітніх послуг, споживачами, клієнтами та посередниками, що здійснюють освітню діяльність на певній території, що розвивається в контексті загального закону ринкової економіки та під впливом функціонування державного регулюючого механізму.

З метою кращого розуміння складових терміна «освітня послуга» необхідно звернутися до класифікатора, згідно з яким освіта трактується як окремий вид економічної діяльності. Саме структура КВЕДу надає

можливість відмежовувати різні види освітніх послуг від інших видів економічної діяльності [69].

01.09.2020 р. наказом № 264 внесені зміни до «Методологічних основ та пояснень до позицій Класифікації видів економічної діяльності», затверджені наказом Державного комітету статистики України від 23 грудня 2011 року № 396:

1) у поясненнях до класу 85.32 «Професійно-технічна освіта» слова «професійно-технічну освіту вищого рівня, див. 85.4» замінено на слова «фахову передвищу освіту, див. 85.4»;

2) назву класу 85.41 «Професійно-технічна освіта на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу» подано в такій редакції: «Фахова передвища освіта»;

3) у другому реченні пояснень до класу 85.41 слова «невищої професійної освіти» замінено на слова «фахової передвищої освіти».

Необхідно зазначити, що ринок освітніх послуг відображає тенденції глобалізації та євроінтеграції. Просторові межі ринку освітніх послуг складають соціально-економічний простір країни.

Більш детально сутність ринку освітніх послуг розкривається через його функції: стимулятивну, регулятивну, розподільчу, економічного відбору, інформаційну й інтеграційну.

Функції ринку освітніх послуг наведено на рис. 1.3.

Виділимо інтеграційну функцію, яка має велике значення у процесах поглиблення євроінтеграції і передбачає входження в Європейський освітній простір і розвиток академічної мобільності.

Також ми звернемо увагу на: освітню функцію ринку освітніх послуг, яка полягає у навчанні фахівців відповідного профілю, підвищенні конкурентоспроможності фізичних осіб на ринку праці; на культурологічну функцію ринку освітніх послуг – проявляється в підвищенні загального та культурного рівня населення; соціальну функцію ринку освітніх послуг – полягає у задоволенні освітніх потреб населення.



Рис. 1.3. Функції ринку освітніх послуг (узагальнено автором)

Антохов А. розглядає класифікаційні ознаки регулювання ринків освітніх послуг (табл. 1.7).

Класифікаційні ознаки ринку освітніх послуг

Ознака	Сутність ознаки
Підходи до визначення ринку освітніх послуг	Системний, інституційний, маркетинговий, ринковий, класичний
Рівні функціонування ринку освітніх послуг	Окремого навчального закладу, регіональний, національний, європейський, міжнародний
Зв'язок ринку освітніх послуг з іншими ринками	Інформації, наукомістких послуг, інновацій, праці, споживчих товарів, ринками товарів
Споживачі освітніх послуг	Держава, організації, бізнес, підприємства, батьки, студенти, учні, діти
Постачальники освітніх послуг	Органи державного та регіонального управління, спонсори, громадські організації, заклади вищої освіти, професійно-технічні навчальні заклади, середні загальноосвітні школи, дошкільні заклади
Посередники реалізації освітніх послуг	Біржа праці, Центри зайнятості
Суть освітньої послуги	Процес (навчання) Благо (суспільне, змішане суспільне благо, особисте) Товар (освітній продукт, освітня програма, освітня послуга)
Складові частини освітньої послуги	Правова якість, економічна якість, соціальна якість, технічна якість
Принцип платності реалізації освітньої послуги	На платній основі, на безплатній основі
Джерела ресурсного забезпечення реалізації освітньої послуги	Грантові кошти, кошти спецфондів, кошти кредитних спілок, банківські кредити, кошти фізичних осіб, кошти юридичних осіб, місцеві бюджети, державний бюджет

Джерело: складено за [15]

Слід погодитись з Антоховим А. в тому, що «ринок освітніх послуг надзвичайно чутливий до функціонування інших ринків і володіє динамічними формами взаємодії з ними» [15]. Амеліна І. звертає увагу, що «за своєрідністю реалізованого товару ринок освітніх послуг безпосередньо належить до ринку послуг, але тісно пов'язаний і взаємодіє з іншими видами ринків: праці, інновацій, товарів і т. ін.» [13]. Мудра О. констатує, що «ринок освітніх послуг тісно взаємодіє з ринком праці як органічною складовою частиною будь-якої ринкової економіки, що виконує функції механізму

розподілу й перерозподілу суспільної праці за сферами й галузями господарства, видами та формами зайнятості відповідно до структури суспільних потреб і форм власності» [68].

Хмарні обчислення, автоматизація і робототехніка, Інтернет речей, 3D-друк, штучний інтелект, аналітика даних і блокчейн створили нові можливості для здобувачів і нові завдання для освітніх установ. Основні тенденції, що трансформують надання освітніх послуг, наведено на рис. 1.4.

Саме тому основним напрямком на цьому етапі вважається впровадження моделі безперервного навчання: «освіта протягом життя». Модель містить такі компоненти: змішана освіта заснована на поєднанні як традиційних, так і онлайн-освітніх інструментів; онлайн-освіта, дистанційне навчання; неформальна й інформальна освіта.

Протягом останнього часу, коли фінансування освітніх послуг в Україні посилюється, а освітня політика використовується як політичний важіль, освітні установи з обмеженими грошовими засобами звертаються до більш комерційних методів просування своїх пропозицій послуг. Це означає, що споживачі зіткнуться з багатьма варіантами освіти, і тому ймовірність зробити неоптимальний вибір зростатиме паралельно. Зараз учасники ринку освітніх послуг можуть пропонувати різноманітні моделі своїх послуг, а здобувачам вищої освіти надано можливість самим вирішувати, чому, коли і як вони хочуть вчитися. Збільшуються мотиви особистісного розвитку студентів [68].

Активне використання в процесі навчання інформаційних технологій, технічних засобів, включаючи телекомунікації мережі, що забезпечують передачу необхідної інформації за різноманітними каналами зв'язку, застосування мультимедійних матеріалів під час подачі навчального матеріалу – все це передувало появі електронного навчання [5].



Рис. 1.4. Тенденції, що трансформують надання освітніх послуг (побудовано за матеріалами [1; 2; 4; 9])

Щоб співробітники в інноваційно-орієнтованій економіці користувалися попитом, їм потрібен зовсім інший набір компетенцій, ніж у

минулому. Розвиток освітніх послуг в Україні на основі використання більш сучасних технологій поки не став значним, але є певні успіхи в цьому напрямку.

Слід зазначити, що розвиток ринків освітніх послуг відбувається на основі комплексної системи регулювання і управління, що реалізується через важелі ринкового і державного регулювання, які в сукупності створюють синергетичний ефект.

Управління освітніми послугами включає в себе створення стратегій розвитку як національної, так і регіональної освіти, інституціоналізацію виробничих відносин в освіті за допомогою законодавства, моніторинг та організаційно-економічний контроль освітніх установ, рішення проблем оптимізації ринку освітніх послуг, нормативно-правової бази, забезпечення підготовки фахівців відповідно до потреб держави, підвищення конкурентоспроможності освіти і вітчизняної науки та ін.

Слід зазначити, що ринок освітніх послуг формується і розвивається під впливом законів і моделей попиту і пропозиції, а також конкурентних відносин. На думку Ніколаєвої Е., «ринок освітніх послуг близький до моделі монополістичної конкуренції» [70]. Тому саме пропозиція вписується в так звану кон'юнктуру ринку освітніх послуг, де пропозицію на ринку освітніх послуг становлять освітні установи, які надають освітні послуги для споживачів, а для випускників – існуючий ринок праці. На пропозицію освітніх послуг впливають такі чинники: рівень конкуренції, державна політика в галузі освіти, соціально-економічний розвиток країни.

Регулятором на ринку освітніх послуг виступає вартість (ціна), що орієнтує всіх учасників ринку освітніх послуг на пошук оптимальних параметрів освітньої установи [27]. Баланс на ринку освітніх послуг і ціни на освітні послуги досягаються під впливом нецінових факторів (соціально-економічних, індивідуальних).

Ціна освітніх послуг – це так звана ринкова ціна, що утворюється під впливом попиту і пропозиції щодо освітніх послуг. На самому ринку освітніх послуг розділяють ціну продавця та ціну покупця.

Щодо ціни покупця – це така ціна, яку можуть сплатити споживачі освітніх послуг. На її формування впливають такі фактори, як перспективи подальшого працевлаштування, престижність закладу, спеціальності, освітньої програми, рівень життя населення та його платоспроможність.

Семенюк С. виділяє фактори, що визначають ціну продавця, такі як вартість навчання здобувачів освіти, рівень конкуренції, прибутковість, інфляція, стадія життєвого циклу освітніх послуг, цінова політика, державне регулювання цін і маркетингова стратегія. Науковець наголошує, що «у результаті збалансування ціни покупця й ціни продавця отримаємо ринкову ціну освітньої послуги» [113].

В економічній теорії вищевказані фактори, що впливають на ціну покупця, визначаються так званими неціновими детермінантами попиту. Існують також фактори, що впливають як на попит, так і на пропозицію освітніх послуг – це детермінанти двосторонньої діяльності.

З метою виявлення нецінових чинників попиту на освітні послуги С. Семенюк запропонував їх поділ на суспільно-економічні й індивідуальні [113]. Так, за його словами, на індивідуальний попит впливає багато чинників, які можна об'єднати у такі групи: соціальна привабливість, що містить розвиненість матеріально-технічної та соціально-культурної бази, престижність професії; відомість досить широкому загалу, а також відкритість закладів освіти (зв'язки з громадськістю, позитивний імідж); доступність освітньої послуги, що надається (доходи сім'ї, форма власності); попит на ринку праці на випускників (відповідність нещодавно отриманих знань вимогам роботодавців, конкурентоспроможність випускників на ринку праці, затребуваність спеціалістів певної спеціальності та певної освітньої програми; якість отриманих освітніх послуг (наявність висококваліфікованих викладачів, використання у ЗВО новітніх технологій. Своєю чергою, на

суспільно-економічний попит впливають важливість професії для суспільства і її престижність, демографічна ситуація в країні, доходи населення, частка ВВП, що витрачається на освіту.

Все більш помітним стає розшарування населення на основі доступу до освітніх послуг. У цьому випадку ми не маємо на увазі територіальне розташування навчальних закладів. Тут особливе значення має фінансовий фактор, оскільки доступність освіти визначається такими соціально-економічними чинниками, як платоспроможність і дохід. Ще одним соціально-економічним чинником, що впливає на попит освітніх послуг, є демографічна ситуація в країні. Його вплив обов'язково відбивається на таких показниках, як середній розмір сім'ї, чисельність населення, темпи зростання або скорочення. Демографічні характеристики повинні мати найбільший вплив на попит освітніх послуг.

Ще одним соціально-економічним чинником, що впливає на попит освітніх послуг, вважається важливість обраної професії для суспільства та її престиж. У цей час попит на освітні послуги визначається загальними законами та закономірностями економіки країни. Попит на спеціалізацію формується перспективою високого рівня заробітної плати за цією спеціалізацією. Саме тому існують міцні зв'язки між ринком праці та ринком освітніх послуг, і це слід враховувати і мати на увазі навчальним закладам. Досягнення балансу попиту та пропозиції на існуючому ринку праці є чинником зниження безробіття, саме тому ринок освітніх послуг має розвиватися відповідно до потреб регіональної економіки.

Сьогодні освітні установи є одночасно і «виробниками», і «продавцями» освітніх послуг, а споживачами – школярі, вихованці, здобувачі вищої освіти, батьки. Держава регулює ринок освітніх послуг. Так, О. Пащенко пише, що «кожен із цих суб'єктів реалізовує певні економічні інтереси: споживач-студент прагне отримати рівень знань, адекватний вимогам сучасного ринку праці; виробник – навчальний заклад – запропонувати такі освітні послуги, які є конкурентоспроможними на ринку,

держава – створити такі умови на ринку освітніх послуг й у сфері освіти в цілому, щоб забезпечити зростання частки висококваліфікованих спеціалістів в економічній системі, підвищити якість людського капіталу» [78]. Таким чином, одні організації формують пропозицію освітніх послуг, а інші - попит.

М. Білицький зауважує, що «інфраструктурою ринку освітніх послуг є система організацій та установ, які забезпечують рух товарів і послуг. Ринкова інфраструктура загалом та інфраструктура регіонального ринку освітніх послуг як система – це сукупність суб'єктів матеріально-технічного, організаційного, інформаційного, фінансового та правового характеру, які забезпечують безперебійне функціонування ринкового механізму та безперервність процесу. Інфраструктура ринку освітніх послуг гарантує врахування інтересів громадян і суб'єктів ринку освітніх послуг» [18]. Це можуть бути навчальні центри, інститути підвищення кваліфікації, консультаційні фірми з навчання та перепідготовки персоналу, бібліотеки і т. ін. Таким чином, очевидно, що інфраструктура ринку освіти є допоміжною для забезпечення умов для створення кінцевого продукту [136]. Отже, здебільшого суб'єктами ринку освітніх послуг вважають освітні установи, споживачів (фізичні особи), посередників (реєстрація, ліцензування та акредитація навчальних закладів, служби зайнятості, біржі праці та ін.), клієнтів (організації і підприємства, державу), а також державні установи та громадські інститути, що просувають на ринок освітні послуги ЗВО [71, с. 8]. Хижняк Л. теж пропонує включення в освітній ринок, окрім відомих продавців і споживачів товарів, багаточисельних посередників – органів ліцензування та акредитації освітніх установ, центрів зайнятості, освітніх фондів, бірж праці тощо [127].

Продавцями освітніх послуг на ринку вважаються заклади вищої освіти й інші навчальні заклади. Освітні установи як певні суб'єкти ринку освітніх послуг власне і створюють пропозиції, а також надають і продають освітні послуги і продукти. Покупці (або споживачі) – це абітурієнти та їхні батьки, які вибирають певний навчальний заклад залежно від ряду умов і показників;

роботодавці – підприємства, установи, організації та фірми, які оплачують навчання своїх співробітників; а також установи, організації та підприємства, які беруть на роботу випускників.

Таким чином, освіта і знання у сучасному світі – явище інтернаціональне, в контексті глобалізації та інтеграційних процесів, що охопили всі сфери людської діяльності, включаючи освіту, вони являють собою формування і розвиток єдиного глобального освітнього простору через конвергентні підходи до освіти.

1.2. Організаційно-правові особливості управління освітніми послугами в Україні

Управління освітніми послугами в Україні зазнало суттєвих змін. Поточні ринкові умови в нашій країні та процес європейської інтеграції встановлюють нові правила для всіх зацікавлених сторін щодо побудови інноваційної системи освіти в Україні. На цьому етапі національного розвитку вища освіта є рушійною силою зміни й оновлення соціально-економічного статусу країни. Саме тому інвестиції у вищу освіту є важливим чинником впливу держави не лише на якість освітніх послуг і статус навчальних закладів, а й на розвиток економіки в цілому.

Важливою особливістю розвитку сучасної освіти є тенденція до збільшення адміністративної автономії та децентралізації вищої освіти [125].

На розвиток організації українських освітніх послуг впливають різні чинники, як зовнішні, так і внутрішні (рис. 1.5) [110].

Актуальною проблемою у сфері освітніх послуг є те, що українське законодавство не надає керівникам навчальних закладів певних повноважень діяти на власний розсуд, розробляти проекти документів і правила створення закладів, контролювати фінансову діяльність і приймати стратегічні рішення.

Суспільні відносини у сфері освітніх послуг характеризуються особливим правовим статусом суб'єктів, що надають освітні послуги, та які водночас виступають особливим об'єктом державного регулювання, наділені особливостями правового статусу суб'єктів навчально-виховного процесу.

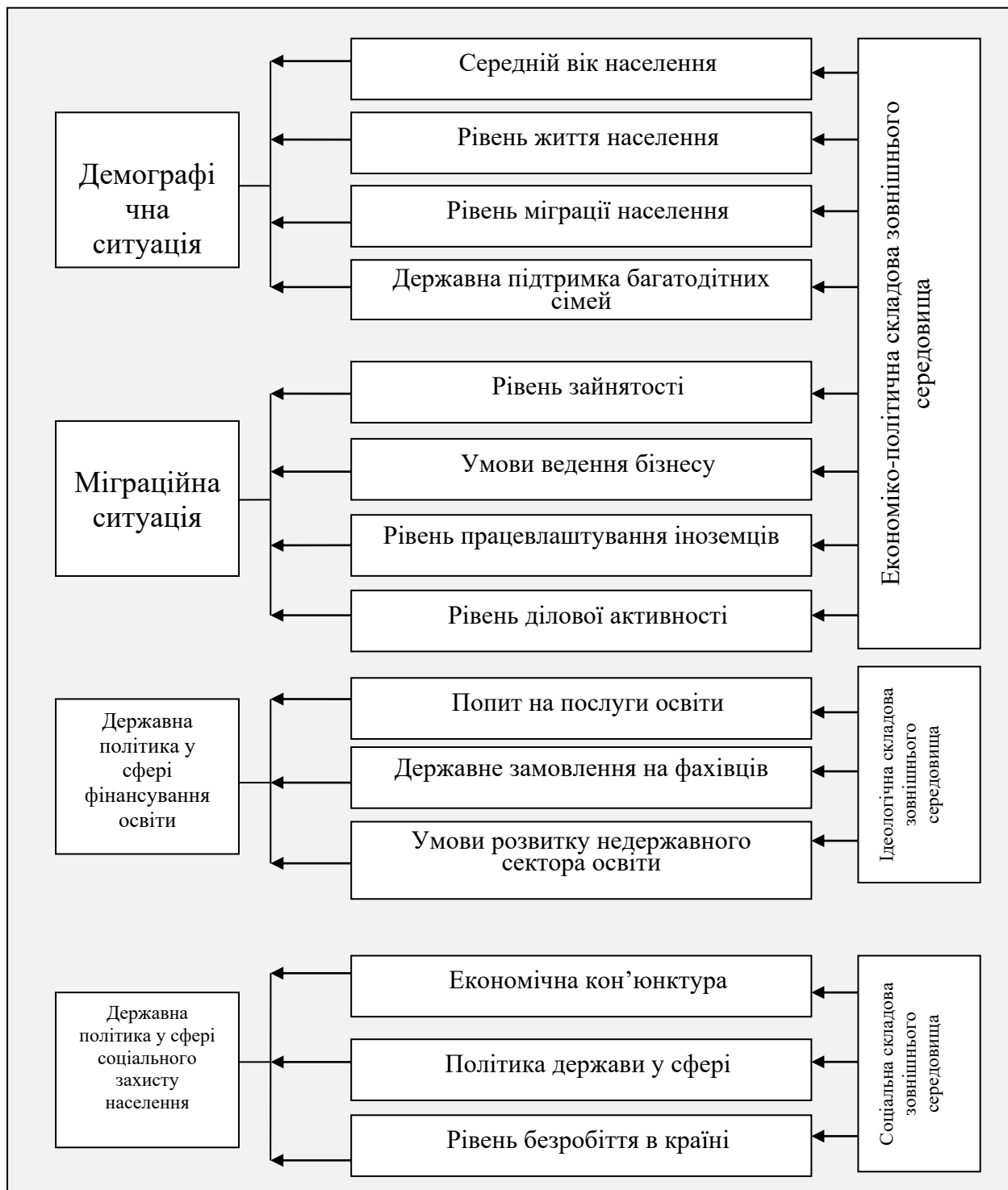


Рис. 1.5. Чинники, що впливають на розвиток організації українських освітніх послуг (розроблено автором на основі [82; 126])

У контексті адміністративно-правових відносин у сфері освітніх послуг державне регулювання поширюється на освітню діяльність. «Адміністративно-правове регулювання освітніх послуг у межах їх компетенції здійснюється: спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки; іншими центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні навчальні заклади; органами влади Автономної Республіки Крим; органами місцевого самоврядування; власниками навчальних закладів; органами громадського самоврядування. Про те, що розвиток освітніх послуг стає полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоврядування, студентами та їх сім'ями, державними й недержавними освітніми закладами, викладачами, потенційними роботодавцями, громадськими організаціями, неодноразово заявляють фахівці у сфері освіти, науковці» [131].

Держава, яка формує правову сферу та фінансує освітній сектор, відіграє важливу роль в організації та управлінні освітніми послугами. Державна регулятивна діяльність здійснюється на певних етапах: планування, мотивація та організація. Регулятивна функція органів державної влади включає організацію, регулювання та упорядкування соціально-економічних процесів у вищій та середній освіті, зосередження на розробці конкретних цілей та пріоритетів, усунення несумісностей між учасниками процесу надання освітніх послуг. Цілі та принципи державного регулювання освітньої діяльності впливають із національної політики та її складової – гуманітарної політики [108]. Державні органи повинні, зокрема, сприяти оптимізації мережі навчальних закладів, покращувати якість освітніх послуг, створювати максимально професійну та незалежну систему ліцензування та акредитації на користь споживачів освітніх послуг, підтримувати дослідження тощо.

Закон України «Про освіту» чітко визначає перелік органів управління освітою та їх повноваження (рис. 1.6): «до керівних органів у сфері освіти

належать: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки; центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти; постійно діючий колегіальний орган у сфері забезпечення якості вищої освіти; державні органи, яким підпорядковані заклади освіти; Верховна Рада Автономної Республіки Крим; Рада міністрів Автономної Республіки Крим; органи місцевого самоврядування» [98].

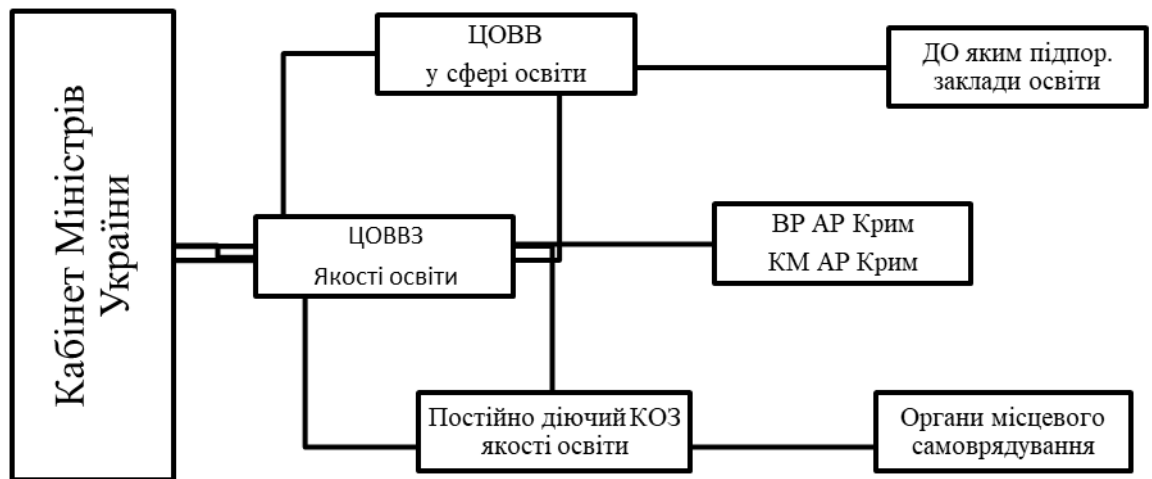


Рис. 1.6. Органи управління у сфері освіти

Повноваження Центрального органу виконавчої влади (ЦОВВ) у сфері освіти показані на рис. 1.7.

Відповідно до Конституції України Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Оскільки право на освіту гарантується конституцією, законодавець справедливо посилається на повноваження Кабінету Міністрів України вживати заходів щодо забезпечення конституційного права кожного на освіту.

Конституція посилається на повноваження Кабінету Міністрів у сфері освіти в Україні у частині 4 статті 116, яка передбачає, що Кабінет Міністрів повинен готувати та впроваджувати національні програми економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку України [54]. Цю норму відображено у Законі України «Про освіту»: Кабінет Міністрів

затверджує стратегію розвитку освіти в Україні, готує, затверджує та реалізує державні програми у сфері освіти [98].

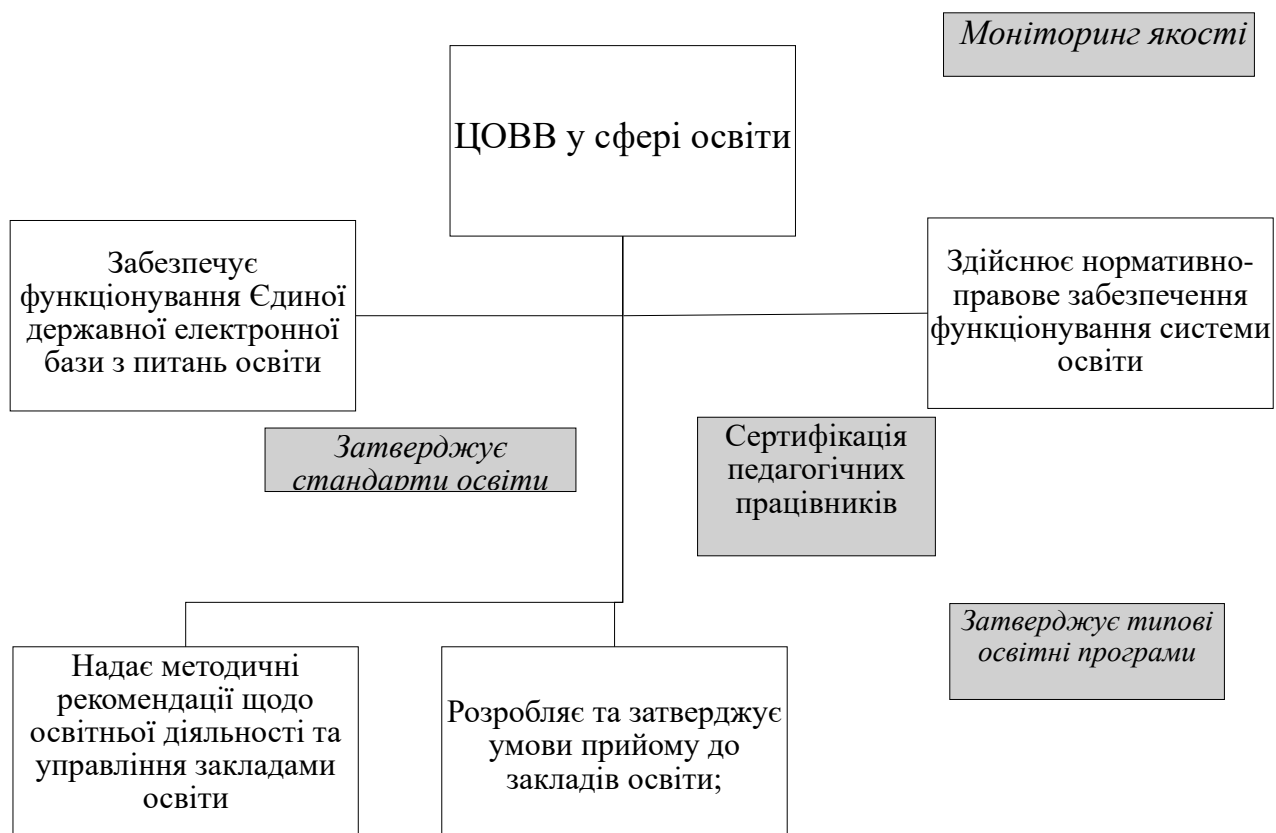


Рис. 1.7. Повноваження центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) у сфері освіти

Кабінет Міністрів також уповноважений фінансувати освіту, а саме:

- визначає порядок формування і розподілу освітніх субвенцій між бюджетами відповідно до Закону та з урахуванням Бюджетного кодексу України;
- визначає порядок розподілу державного фінансування професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Для забезпечення якості освітніх послуг Кабінет Міністрів:

- затверджує ліцензійні умови провадження освітньої діяльності;
- затверджує індикатори оцінки стану освітніх послуг в Україні та регіонах;

– визначає органи ліцензування закладів дошкільної та загальної середньої освіти [98].

Міністерство освіти і науки є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що «забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності» [92] (Додаток А).

Повноваження Міністерства освіти і науки України відповідають повноваженням, визначеним у Положенні про Міністерство освіти і науки України [92].

Повноваження, визначені Законом України «Про освіту», відповідають повноваженням, визначеним у положенні.

Аналіз нормативно-правової бази освітніх послуг показує, що законодавчі акти покладають практично всю відповідальність за планування змін, організацію та моніторинг діяльності всієї системи освіти на певне міністерство. Міністерство освіти і науки України «визначає перспективи і пріоритетні напрями розвитку дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної і вищої освіти, інклюзивного навчання та освіти протягом життя, інших сфер, що належать до його компетенції» [92].

Міністерство освіти і науки України тісно взаємодіє з Кабінетом Міністрів України для реалізації покладених на нього завдань. Освітня політика Міністерства освіти України сьогодні робить наголос на необхідності принципово нового типу управління, який ґрунтуватиметься на: «прозорості, партнерстві, пошуку перспектив, проєктному принципі, правильних пріоритетах. Все це не може народитися без розширення комунікацій та зміни їхнього характеру» [65]. Реформування державного

управління Міністерство вважає спільною справою всіх освітніх інституцій та суспільства. Комунікаційна стратегія, затверджена Міністерством одним з пріоритетних напрямів на 2021–2025 роки, визначила створення нової системи управління [51].

Відповідно до Закону «Про освіту» дві установи мають право забезпечувати якість освітніх послуг: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти та Державна служба якості освіти, яка створена на базі Державної інспекції навчальних закладів. Стало зрозуміло, що Україні потрібна інша система, яка не лише контролює, але й заохочує суб'єктів надання освітніх послуг постійно покращувати якість освіти та освітньої діяльності; система, яка повинна реагувати на те, що відбувається в освітньому просторі. Відповідно до Закону «Про освіту» ДСЯО покликана допомогти навчальним закладам покращити якість, підвищити довіру громадськості та гарантувати якість освітніх послуг. У зоні відповідальності Державної служби якості є заклади дошкільної, позашкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти [98].

«Державна служба якості освіти України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки та який реалізує державну політику у сфері освітніх послуг, зокрема з питань забезпечення якості освітніх послуг, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства. Основними завданнями Служби є: реалізація державної політики у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освітніх послуг, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства, у межах повноважень, передбачених законом; внесення на розгляд Міністра освіти і науки пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері освіти з питань, що належать до компетенції Служби» [84].

Сьогодні триває робота над створенням територіальних органів для ДСЯО, але водночас правова база їх діяльності ще удосконалюється.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, створене у 2014 році, займається питаннями вищої освіти. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є постійним колегіальним органом, уповноваженим Законом України «Про вищу освіту» реалізовувати державну політику у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Національне агентство співпрацює з «Кабінетом Міністрів України, МОН, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук та національними галузевими академіями наук, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями, з науковими установами і вищими навчальними закладами зарубіжних країн, а також з міжнародними організаціями в галузі вищої освіти» [87].

Національне агентство наділене повноваженнями, які визначені і в Законі України «Про вищу освіту» і більш деталізовані в Статуті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року [103].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (стаття 18) «з-поміж повноважень агентства визначає такі: формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки; аналізує якість освітньої діяльності вищих навчальних закладів; проводить інституційну акредитацію; формує єдину базу даних запроваджених закладами вищої освіти спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на кожному рівні вищої освіти; проводить акредитацію освітніх програм» [98].

«Центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані суб'єкти надання освітніх послуг, є важливою складовою системи адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів загальної середньої, професійно-

технічної, вищої та іншої передбаченої законодавством освіти» [98]. Відповідно до статті 65 ЗУ «Про освіту» державні органи, до сфери управління яких належать заклади освіти, наділені такими повноваженнями: беруть участь у реалізації освітньої політики та формуванні стандартів освіти; розробляють умови прийому до закладів професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти; здійснюють аналіз, моніторинг якості освітньої діяльності закладів освіти, що перебувають у сфері їх управління; здійснюють повноваження засновника щодо державних закладів освіти, що перебувають у їхньому підпорядкуванні» [98].

Місцеві органи, які здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері освіти, мають широкий спектр прав та обов'язків щодо закладів освіти, тобто: реалізація державної та регіональної політики, створення та ліквідація навчальних закладів, забезпечення розвитку дошкільної освіти, початкової та базової середньої освіти, позашкільної освіти.

В умовах економічної та освітньої глобалізації освітні заклади повинні проводити роботу, яка забезпечує дослідження ринку з метою оцінки маркетингового потенціалу освітніх послуг, що надаються навчальними закладами, прогнозування динаміки їх споживання, виявлення і оцінки конкурентів цієї освітньої послуги, виходячи з її доцільності [19].

Особливістю адміністративно-правового регулювання відносин у сфері освіти є не лише різноманітність суб'єктів управління освітою та, відповідно, форми та способи впливу на відносини, що виникають у сфері освіти, а і соціально-виховні відносини.

Як згадувалося у попередньому підрозділі, управління освітніми послугами – це складна й інтегрована система, реалізована в рамках загальної освітньої політики. Для своєї діяльності вона використовує ряд нормативних методів і засобів, взаємозв'язок яких визначає основні риси та характеристики українського освітнього простору.

Перед органами управління системою освіти стоїть завдання сформувати відкриту систему, яка відповідає як світовим освітнім

тенденціям, так і сучасним соціальним вимогам України. Слід пам'ятати, що інтеграція не є самоціллю, вона лише покликана досягати цілей системи освіти: підвищення якості, доступності й економічної ефективності освіти.

У зв'язку з цим ми пропонуємо встановити термінологічну відмінність між такими поняттями, як «методи державного регулювання» та «інструменти державного регулювання», які використовуються в освіті. Термін «метод» (від лат. «methodus» – «прийом, спосіб») трактується як «прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності; спосіб дії; спосіб пізнання дійсності тощо» [114]. Так, у сфері державного економічного регулювання цей метод зазвичай розуміють як «спосіб впливу держави в особі законодавчих і виконавчих органів на різні сфери діяльності (комерційний, некомерційний сектор тощо) з метою створення або забезпечення умов їх діяльності відповідно до національної економічної політики» [125].

Водночас термін «інструмент» (від лат. instrumentum – «знаряддя») розуміється як «певне знаряддя або пристрій; засіб чи система засобів досягнення чогось» [53; 114]. На переконання Васюник Т., «інструмент регулювання є первинним, базовим елементом будь-якого впливу на певний процес чи явище. Він є конкретним важелем, засобом впливу керуючого суб'єкта на певний об'єкт регулювання» [24]. У руслі нашого дослідження суб'єктом виступає держава, а об'єктом – сектор освіти.

Аналіз показує, що регуляторні підходи складаються з низки конкретних заходів для досягнення цієї мети. Підходи до державного регулювання розрізняються за формою впливу на такі групи: методи прямого впливу та методи непрямого впливу [133]. Але фактично методи цієї групи використовуються при реалізації фіскальної, монетарної, грошово-кредитної політики тощо.

Крім того, наукова література має багато класифікаційних функцій, які враховують державні методи регулювання. Зокрема:

- 1) час дії: поточні та перспективні;

- 2) баланс: пропозиції, попиту;
- 3) наміри: стимуляційні, відновні;
- 4) етапність: проміжні, кінцеві;
- 5) характер дії: активні, пасивні;
- 6) результат дії: позитивні, негативні;
- 7) спосіб дії: прямі, побочні;
- 8) наслідки: зворотні, незворотні;
- 9) за рівнем впливу держави на активність суб'єктів господарювання: макроекономічні, мікроекономічні, інституційні [24; 41].

У межах зазначених вище методів використовуються такі «групи інструментів управління:

– автоматичні регулятори, тобто важелі, що пов'язані передусім з напрямком економічної діяльності держави та діють автоматично, спричинюючи зміни в інших секторах економіки (наприклад, зміна цін, заробітної плати, рівня соціальної допомоги тощо);

– антициклічного регулювання, що пов'язані передусім із застосуванням інструментів бюджетно-податкової та кредитної політики держави (наприклад, через регулювання податкових ставок, облікової ставки та ставок рефінансування тощо);

– державного програмування, що передбачає заходи держави щодо координації та розробки планів розвитку окремих сфер діяльності та галузей на різні за строком періоди (коротко-, середньо- та довгостроковий)» [125].

Досить поширеною в економічній літературі є класифікація методів державного регулювання з використанням засобів (методів) впливу. Таким чином, виділяють такі групи методів: організаційно-економічні (або просто організаційні й економічні, фінансово-економічні), правові (чи нормативно-правові), адміністративні, пропагандистські, соціально-психологічні, інформаційно-педагогічні тощо [24; 34; 41; 125].

У результаті для управління освітніми послугами можна використовувати дуже широкий спектр інструментів. Однак найбільш

підходящим питанням є ефективність та адекватність його використання потребам часу та місця. Як зазначають Зарецька Л. та Кулініч О., «складність формування безпосередніх інструментів управління освіти посилюється тим, що сама освіта як соціально-економічний інститут зазнає процесів трансформації та розвитку власного змісту, що, своєю чергою, вимагає пошуку нових засобів регулювання з боку держави» [48].

У рамках нашого дослідження ми пропонуємо розділити інструменти загального управління освітніми послугами на дві групи методів, що мають всебічну форму: економічні, що забезпечують створення системи фінансово-економічного забезпечення функціонування освітньої галузі; адміністративно-правові, які передбачають використання таких інструментів: нормативно-правових актів, які регулюють діяльність галузі освіти та гарантують її якість, та виконують функцію планування, аналізу та прогнозування, моніторингу та контролю.

У цьому випадку ці групи методів державного регулювання можуть включати заходи прямого та непрямого впливу. Запропонований поділ є умовним, оскільки в реальному середовищі методи управління освітніми послугами та їх інструменти тісно пов'язані між собою і функціонують у поєднанні.

Вивчаючи основні адміністративні інструменти управління освітніми послугами, ми звертаємо увагу на такий блок, як нормативно-правове регулювання. Аналіз роботи дослідників (А. Бобильова [21], Ю. Ткаченка [123], А. Черданцева [129] та інших) показує, що правове регулювання є окремим видом впливу на суспільні відносини (у нашому випадку на освіту) різними правовими засобами (правові норми, акти реалізації закону тощо). Фактично цей блок містить комплекс широкої законодавчої та нормативної підтримки освітньої галузі, що гарантує її функціонування.

Україна як відкрита та демократична держава враховує не лише внутрішні, а й міжнародні нормативні акти при регулюванні освітньої

діяльності. Водночас умовно виділяють три рівні нормативно-правового регулювання освіти: мікрорівень, мезорівень і макрорівень.

На макрорівні задекларовано основні законодавчо-нормотворчі акти міжнародного та загальнонаціонального змісту. Наприклад, право на освіту для кожної людини регламентовано на міжнародному рівні в Конвенції про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти [52]; Декларації прав людини (ст. 26) [47]; Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права ООН [64]; Спільній декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» [116]. Звичайно, цей перелік не є повним, але саме ці документи свідчать про світове визнання освіти як одного із основних прав людства та важливість підтримки освіти на міжнародному рівні.

На вищому рівні законодавства України право на освіту розглядається в Конституції України (ст. 53), де також визнано обов'язковість повної загальної середньої освіти та основні державні зобов'язання в цьому контексті: «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і здобувачам освіти» [54]. Не менш важливими є такі стратегічні документи, як Національна доктрина розвитку освіти [96], а також визначена нею Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [97].

Що стосується мезорівня, то ми говоримо про основні нормативно-правові акти у сфері освітнього простору України. До них відноситься: Закон України «Про освіту» [98], що був кардинально видозмінений у 2017 році та тлумачить основні положення щодо змісту, структури, основних провайдерів та суб'єктів освіти, стандартів і систем якості, суб'єктів управління та контролю і їх повноважень тощо. Більш детальні положення залежно від освітнього рівня відбиваються у тематичних законах «Про дошкільну освіту» [88]; «Про загальну середню освіту» [89]; «Про професійно-технічну освіту»

[101]; «Про вищу освіту» [87]; «Про позашкільну освіту» [100] тощо. На цьому рівні розглядають також укази Президента України в контексті розвитку освітньої галузі, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) тощо [112].

Контроль якості є не менш важливим інструментом адміністративного управління освітніми послугами. Це робиться різними способами й органами, серед яких ми виділяємо найважливіші для регулювання освіти.

Відповідно до українського законодавства система забезпечення якості освіти складається з двох частин: внутрішньої системи забезпечення якості освіти (рис. 1.8) та зовнішньої системи забезпечення якості освіти.

ВНУТРІШНЯ СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ



Рис. 1.8. Внутрішні складові системи забезпечення якості освіти [98]

Зовнішні складові системи забезпечення якості освіти:

1) інструменти, процедури та заходи: акредитація освітніх програм; стандартизація; інституційна акредитація; ліцензування освітньої діяльності; зовнішнє незалежне оцінювання громадська акредитація; інституційний аудит; результатів навчання; атестація педагогічних працівників; сертифікація педагогічних працівників; громадський нагляд; моніторинг якості освіти; інші інструменти;

2) спеціально уповноважені державою та незалежні органи й установи.

Держава завжди впливає на обидві складові, хоча і різною мірою. У випадку внутрішньої системи критерії забезпечення якості, як правило, мають відповідати законодавчій базі, визнаній в Україні, однак детальні вимоги та процедури визначаються окремими навчальними закладами. У разі зовнішньої системи забезпечення якості всі інструменти та процедури є прямими інструментами державного регулювання. Нижче ми розглянемо їх більш детально.

Стандартизація – це процедура щодо встановлення певних нормативних вимог кваліфікаційних стандартів до освітніх результатів (компетентностей) здобувачів або випускників [117]. В Україні до кваліфікаційних стандартів відносять три види:

– освітні стандарти – це «сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів професійної освіти за кожним рівнем освіти в межах кожної спеціальності» [117];

– професійні стандарти – це «затвержені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій» (ст. 39 ЗУ «Про освіту» [98]);

– оцінні стандарти, що фактично регулюють процедуру оцінювання результатів освітнього процесу, вимірювання отриманих компетентностей згідно з вимогами освітніх і професійних стандартів.

На мікрорівні стандарти, встановлені навчальними закладами й іншими навчальними закладами, використовуються для регулювання їх власної

діяльності (інструкції, положення, розпорядчі документи укази тощо), які повинні чітко відповідати вимогам двох попередніх рівнів. З точки зору посилення автономії навчальних закладів цей рівень визначає організаційні особливості освітнього процесу в цьому закладі.

Така складна система гальмує процес реформування освітньої галузі. Як зазначає у своєму дослідженні В. Бахрушин: «значна частина норм рамкового Закону про освіту не буде діяти без змін у спеціальних законах» [14].

Вагомим документом в цьому блоці є Національна рамка кваліфікацій (НРК) [91], яка розроблена з метою гармонізації європейських і міжнародних стандартів щодо врегулювання відповідності якості освітньої діяльності та вимог ринку праці. Вона включає одинадцять кваліфікаційних рівнів з підрівнями і є основою для відповідних галузевих рамок кваліфікацій. При цьому НРК є основою для формування державних стандартів освіти, що визначають основні вимоги до компетентностей та результатів навчання [98] у вигляді освітніх і професійних стандартів.

Більше того, рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» [99] були враховані при розробці національних і державних стандартів кваліфікаційних рамок, що є важливим кроком на шляху до європейського вектора інтеграції України та її освітньої системи. Державні стандарти є основою для розробки освітніх програм, навчальних планів та інших відповідних навчально-методичних документів.

Іншими інструментами державного адміністративного регулювання якості освіти є ліцензування, тобто проведення «процедури визнання спроможності юридичної або фізичної особи надавати освітні послуги на певному рівні освіти відповідно до ліцензійних умов» [98]. Специфіка цієї процедури детально описана у відповідній постанові Кабінету Міністрів України (КМУ) «Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності» [90]. Конкретний нормативний акт фактично викладає основні вимоги (кадрові,

організаційні, технологічні), яким повинен відповідати заклад освіти залежно від рівні освіти. І лише після отримання цієї ліцензії навчальний заклад реєструється у державному реєстрі навчальних закладів та офіційно набуває права на провадження освітньої діяльності.

Акредитація як інструмент правового управління освітніми послугами може мати форму: «акредитації освітніх програм – як оцінювання освітньої програми на предмет її відповідності стандарту освіти, а також спроможності закладу освіти забезпечити досягнення здобувачами освіти передбачених в освітній програмі результатів навчання; інституційної акредитації – як оцінювання якості освітньої діяльності закладу вищої освіти; громадської акредитації – оцінювання закладу освіти щодо ефективності внутрішньої системи забезпечення якості освіти та забезпечення досягнення здобувачами освіти результатів навчання, передбачених освітніми програмами і стандартами освіти» [98].

Наразі акредитацію здійснює спеціально уповноважений орган – Акредитаційна комісія України (АКУ) для закладів професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти у сфері дотримання основних умов ліцензування та якісної підготовки здобувачів освіти відповідно до ряду критеріїв. Однак у рамках поточної освітньої реформи в Україні основні функції цього органу будуть передані Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО).

Забезпечення якості освіти - це не лише відповідність навчальних закладів та їх програм державним вимогам і стандартам, а й шляхом сертифікації та атестації їхніх підрозділів. Порядок атестації та відповідна процедура з її особливостями визначаються у відповідних «Положеннях про атестацію педагогічних працівників» [80] і спрямовані на оцінку їх компетентності та придатності для певної посади, а також можуть бути підставою для надання або скасування категорії та педагогічного звання. Щодо сертифікації, то вона регулюється постановою КМУ «Положення про сертифікацію педагогічних працівників» [93] і може бути включена до

підтипу атестації педагогічних працівників. Її суть полягає у зовнішньому оцінюванні знань і професійних навичок педагогічних працівників шляхом проходження незалежного оцінювання, самооцінки чи дослідження практичного досвіду.

Необхідність створення інноваційної моделі економічного розвитку в Україні визначає важливість вивчення складових управління персоналом у сфері освітніх послуг. Саме за цих умов ефективність цього процесу є важливою для досягнення мети управління, яка полягає у вихованні професійних навичок і компетенцій працівників ЗВО, розвитку їх майстерності та бачення в собі справжнього професіонала (рис. 1.9).

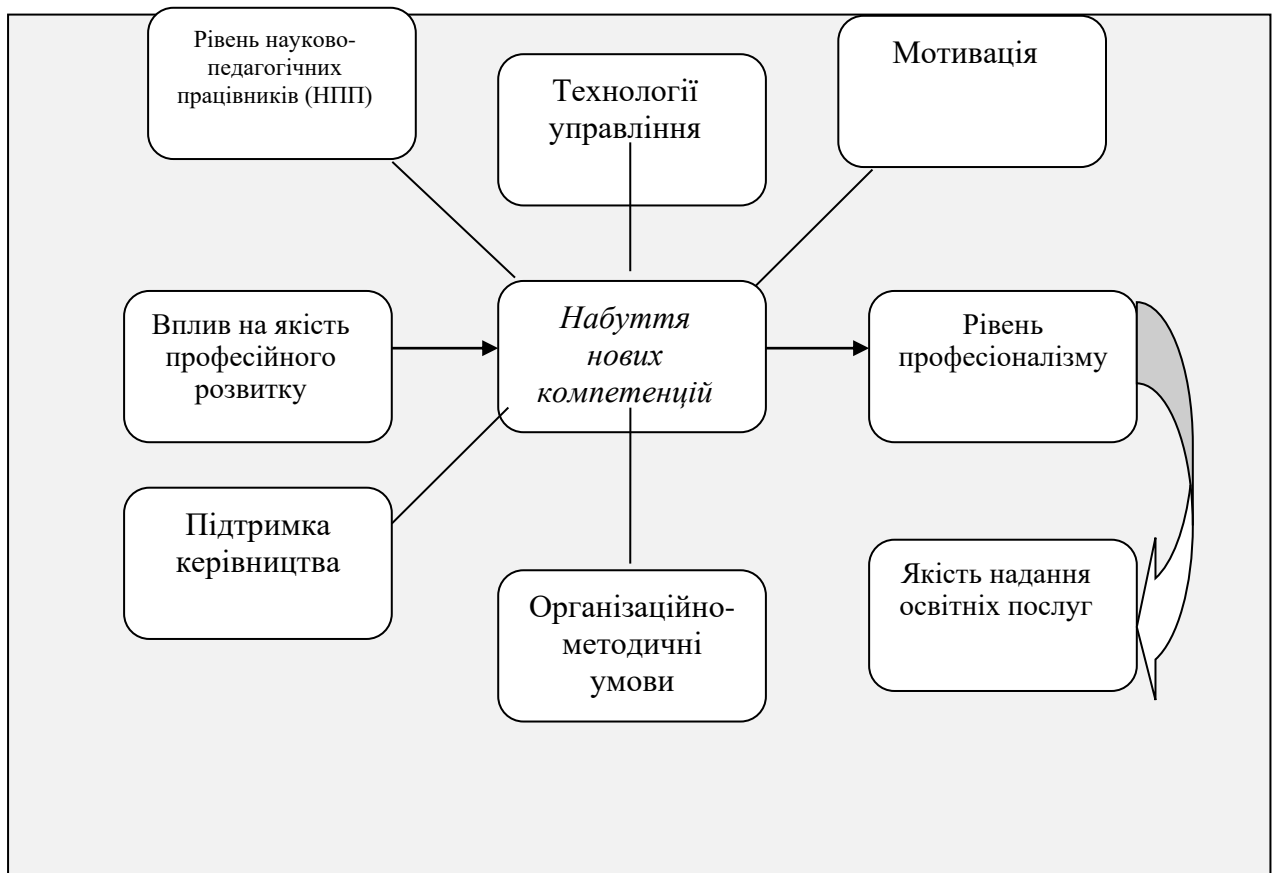


Рис. 1.9. Вплив управління персоналом на показники якості освіти в навчальному закладі

На сучасному етапі учасники ринку освітніх послуг можуть запропонувати різні моделі своїх послуг, а здобувачі освіти мають можливість самостійно вирішувати, що, коли і як вони хочуть вивчати.

Зростають мотиви особистісного розвитку у здобувачів освіти. Для того щоб бути затребуваними в інноваційній економіці, працівникам потрібен інший набір компетенцій і навичок, ніж у минулому. Розвиток освітніх послуг в Україні із застосуванням сучасних технологій ще не набув значного розповсюдження, але певний прогрес у цьому напрямку можна спостерігати [39].

Розвиток персоналу є необхідною умовою функціонування будь-якої компанії чи навчального закладу. Особливо в контексті сучасних змін вимог до професійних знань у контексті науково-технічного прогресу. У цій ситуації особливо важливими є професійні компетенції, які ґрунтуються на особистісному та професійному розвитку науково-педагогічних працівників та управлінців [39].

Процес управління персоналом об'єднає знання, уміння та навички, підвищить ефективність праці працівників і скерує їх діяльність на реалізацію стратегічних цілей вищої освіти [67].

Українська державна політика у сфері управління вищою освітою спрямована на реформування освітньої галузі на основі національних традицій з урахуванням світових освітніх тенденцій з метою забезпечення всебічного розвитку людини як найвищої цінності суспільства, розквіту талантів і підвищення їхньої освітнього рівня [61].

Цікавим для української системи вищої освіти є досвід управління персоналом освітніх послуг за принципом розвитку (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Специфічні риси управління персоналом сфери освітніх послуг

№	Специфічні риси	Суттєві ознаки
1	Організаційні принципи діяльності освітніх структур	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтація на ринок освітніх послуг; – безперервне впровадження нововведень; – зорієнтованість на свідоме переконання працівників; – увага до взаємозв'язку професійних функцій; – орієнтація на довгостроковий розвиток

Продовження табл. 1.8

№	Специфічні риси	Суттєві ознаки
2	Основні риси управління професійною діяльністю	<ul style="list-style-type: none"> – гнучкість розподілу робіт і ротація працівників; – мобільність і довгостроковість навчання; – використання механізмів, що зацікавлюють працівників у результатах їхньої праці; – гнучка організація системи матеріального стимулювання та дисципліна; – орієнтація на розвиток кадрового потенціалу
3	Особливості мобілізації персоналу	<ul style="list-style-type: none"> – довічний найм, оплата праці відповідно до вислуги років, часта ротація, системи колективної діяльності, корпоративне соціальне забезпечення, системи спільних консультацій, контроль якості, обмін інформацією, часті контакти й схвалення рішень на основі принципу консенсусу; – особливості контролю та концентрація в руках рядових працівників, «орієнтованість на процес»

З метою підвищення ефективності науково-педагогічних працівників у ЗВО існує нагальна потреба у створенні всебічної системи управління кар'єрою, що включає взаємозалежні цілі, функції, принципи, структуру та штат працівників [38].

Іншим результатом оцінки якості освіти є вивчення результатів навчання безпосередньо від здобувачів освіти. В Україні це робиться за допомогою незалежного механізму зовнішнього оцінювання. Його організовує спеціально уповноважений орган на основі заздалегідь підготовлених завдань (зазвичай у формі тесту), які відповідають стандартам освіти на відповідному рівні.

З огляду на фінансові та економічні способи регулювання освіти, слід визначитися з точки зору основних понять. Більшість дослідників [31; 74; 75; 120] розглядають фінансове регулювання як метод фінансового механізму, який регулює специфіку розподільних економічних процесів, наприклад, регулюючи методи розподілу коштів (в Україні домінуючим є нормативний метод), принципи їх створення, використання тощо.

Фінансове регулювання тісно пов'язане з фінансовим забезпеченням, ще одним основним методом фінансового механізму. Їхні зв'язки полягають

у тому, що фінансове регулювання насправді створює основні умови для формування фінансового забезпечення. На думку Воронцової А., фінансове забезпечення освітньої галузі визначається як «метод фінансового механізму, спрямований на формування оптимальної системи форм та джерел фінансування з метою розвитку та ефективного функціонування освітньої сфери» [26]. Відповідно, наше дослідження розгляне ці державні заходи (фінансове забезпечення та фінансове регулювання) у їх взаємозв'язку.

У сучасній економічній реальності ключовою проблемою в системі управління освітніми послугами в Україні є несумісність ефективного механізму фінансування освіти з завданнями, поставленими ринком для окремих видів освітніх послуг, з урахуванням їх якості. Це означає, що існуючий механізм фінансування освітньої діяльності обмежує права всіх громадян України здобувати освіту за державні кошти за власним вибором у навчальних закладах незалежно від форми власності.

Впровадження ефективної системи фінансування освітніх послуг є надзвичайно важливим і нагальним завданням для економіки України.

В умовах сьогодення існують різні моделі фінансування освітньої сфери (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Моделі фінансування вищої освіти

Тип моделі	Сутність моделі	Країни – користувачі моделі
Антиринкова модель	Орієнтована на блокування ринкових відносин у сфері вищої освіти	Більшість країн Західної Європи (Німеччина, Норвегія, Данія, Франція, Швеція, Фінляндія тощо)
«Суспільний» освітній ринок	Рівновага між активною допомогою держави та особистою відповідальністю в навчанні та кар'єрі. Ця модель передбачає частковий вплив ринкових механізмів при відносному скороченні фінансування державою в розрахунку на одного споживача освітніх послуг і збільшенні частки фінансування освіти з приватних джерел, в тому числі коштів споживачів освітніх послуг	Канада та деякі країни Західної Європи (Велика Британія, Іспанія, Італія)

Продовження табл. 1.9

Тип моделі	Сутність моделі	Країни – користувачі моделі
Неоліберальна політика (вільний ринок освітніх послуг)	Передбачає зменшення рівня фінансування освіти державою; змішане фінансування освіти державою, приватними структурами, особистими коштами споживачів освітніх послуг	США, Японія, Австралія, Південна Корея, Нова Зеландія та країни Південної Африки

Джерело: узагальнено автором

В українських закладах вищої освіти діє система відтермінованої змінної (авансової) плати за отримання освітніх послуг. Ця система забезпечує фінансування закладів вищої освіти як за рахунок державного фінансування, так і за рахунок здобувачів вищої освіти, які сплачують певну суму під час навчання. Така система має як переваги, так і недоліки.

Позитивним моментом є те, що таке навчання дає закладам вищої освіти певні фінансові можливості для поточної діяльності (оплата комунальних платежів, підвищення якості навчання шляхом впровадження інноваційних методів, утримання матеріально-технічної бази на належному рівні тощо).

Недоліком такої системи є недоступність вищої освіти для малозабезпечених сімей, тобто в таких умовах виникають питання про майбутнє молодих талантів і вдосконалення системи фінансування освітніх послуг. Найпоширеніший підхід у наукових колах полягає у визначенні двох основних методів фінансування освіти – державного та позадержавного (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Основні способи фінансового забезпечення освіти

Способи фінансового забезпечення	Зміст
<i>Державне фінансування</i>	
Пряме фінансування	Є основною формою державного фінансування, що здійснюється за допомогою кошторисного чи нормативного методу шляхом фінансування освітніх провайдерів із бюджетів відповідних рівнів
Дотації та субвенції	Окремі трансферти, що передбачають усунення міжрегіональних диспропорцій, а також покриття захищених статей бюджетів

Продовження табл. 1.10

Способи фінансового забезпечення	Зміст
Грантове фінансування / проектне фінансування	Отримання коштів з бюджетів різних рівнів на реалізацію освітніх проєктів чи надання короткотермінових освітніх послуг, наприклад, інститутами громадянського суспільства; надання наукових грантів на дослідження та розробки від органів державної влади (наприклад, від Міністерство освіти і науки), а також державні гранти, стипендії, премії за значні наукові досягнення та здобутки
Позадержавне фінансування	
Кошти фізичних осіб (як плата за послуги)	Здійснюється переважно у вигляді плати за отримані освітні послуги на договірних основах (плата за навчання, підвищення кваліфікації чи перепідготовку, за певні освітні курси тощо); надання комерційних послуг (наприклад, оренда приміщень, обладнання тощо), реалізація продукції підприємницьких університетів
Кошти юридичних осіб	Надання коштів на підготовку кваліфікованих працівників на певну посаду в певному підприємстві (цільове фінансування) чи на договірних умовах фінансування певної кількості місць; замовлення від підприємств та організацій в проведенні досліджень, розробок та інших послуг
Кошти фізичних та юридичних осіб (як добровільна безповоротна допомога)	Виражається у вигляді добровільних грошових внесків (спонсорська допомога, ендаумент-фонди тощо) осіб, зацікавлених у наданні цих освітніх послуг (батьки, випускники, бізнес-сектор, донори, громадські та благодійні організації тощо)
Кредитні кошти	Кошти, отримані на кредитній основі для оплати освітніх послуг на умовах платності, поворотності, строковості, гарантованості та цільового призначення
Грантове фінансування / проектне фінансування	Отримання коштів від донорів різного рівня (міжнародні організації, фонди, інститути громадянського суспільства) для реалізації освітніх проєктів чи надання окремих освітніх послуг

Джерело: складено автором на основі [33; 98]

Слід зазначити, що навіть у секторі недержавного фінансування держава застосовує опосередковане регулювання, визначаючи основні правила діяльності фізичних і юридичних осіб та їх розрахунків, оподаткування та звітність. Навіть у випадку міжнародної допомоги держава також регулює форму оплати (примусово конвертувати гроші в національну валюту), звітування про отримані гроші тощо.

Детальний розгляд фінансових методів управління освітніми послугами дозволяє максимально виділити пряме фінансування. Основним правовим

документом, що регулює такі відносини, є Бюджетний кодекс України (БКУ), який визначає відмінності у видатках бюджету на освіту:

– «з державного бюджету – освітні послуги загальнодержавного значення, визначені переліком КМУ (загальна середня, професійно-технічна, позашкільна й інша освіта) та на основі державного замовлення (професійно-технічна, вища, післядипломна освіта);

– з бюджетів міст республіканського та обласного значення, районних та бюджетів об'єднаних територіальних громад – дошкільна, загальна середня (у тому числі інклюзивної спрямованості), позашкільна, вища (відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів) та професійно-технічна освіта (з бюджетів обласних центрів на регіональне замовлення);

з обласних бюджетів та АР Крим – освітні послуги на основі регіонального замовлення (професійно-технічна, вища, післядипломна, позашкільна освіта), а також окремі інклюзивні заклади загального середнього рівня» [23].

Крім того, БКУ зазначає, що державний бюджет України передбачає додаткові трансферти до місцевого бюджету у вигляді: «додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти; освітньої субвенції; субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» [23].

Освітня субвенція в першу чергу спрямована на виплату заробітної плати з нарахуваннями для педагогічних працівників окремих закладів освіти (загальноосвітніх, окремих шкільних відділень і спеціалізованих, інклюзивних шкіл, професійно-технічних та вищих (I–II) рівнів акредитації). Решту можна використати для покращення матеріально-технічної бази навчальних закладів (купівля навчальної літератури, шкільних автобусів, фінансування необхідного обладнання для спеціалізованих кабінетів (хімії, фізики тощо) та комп'ютерних технологій, підключення до Інтернету тощо [23; 32].

Додаткові дотації на виконання переданих витрат з державного бюджету з утримання навчальних закладів перераховуються на видатки таких навчальних закладів з урахуванням параметрів:

- надходження доходів місцевих бюджетів області за відповідний звітний період року, що передує плановому;
- кількість населення;
- приведений індекс відносної податкоспроможності зведеного бюджету області [23].

Бюджетний кодекс також передбачає субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (відповідно до законодавства – «для здобуття освіти дітьми сліпими та із зниженим зором, глухими та із зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, з порушенням інтелектуального розвитку, із складними порушеннями розвитку (у тому числі з розладами аутичного спектра)») [23]. Також бюджетним кодексом передбачено кошти, що спрямовуються на придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, оплату праці відповідних фахівців і відповідне оснащення кабінетів для надання таких послуг [23].

Процес надання освітніх послуг не обмежується державними (комунальними) чи приватними закладами освіти. У сучасних економічних умовах Інститути громадянського суспільства (ІГС) стають поширенішими в умовах демократії. Згідно з чинною законодавчою базою України до них відносяться «громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, організації роботодавців та їх об'єднання, недержавні засоби масової інформації, легалізовані відповідно до законодавства України» [102]. Ці суб'єкти є активними зацікавленими сторонами в освітніх послугах. Тому вони часто ініціюють різні освітні проєкти та програми, це стосується всіх верств суспільства, у тому числі дорослих

Найбільш поширеними можливостями для організацій громадянського суспільства в освіті для представників ІГС є: пряме бюджетне фінансування освітніх організацій у формі ІГС (у вигляді субсидій, додаткових асигнувань тощо); перемога у наданні грантових державних проектах на конкурсній основі від міністерств, обласних державних адміністрацій та їх підрозділів тощо; інші форми (соціальне контрагування, формування фондів тощо) [25].

Ще одним елементом економічного регулювання освіти є податковий апарат, що належить до опосередкованого впливу. В Україні навчальні заклади, що є бюджетними установами, відповідно до чинного законодавства відносяться до неприбуткових установ та організацій (внесено до офіційного відповідного реєстру) та мають відповідні особливості та пільги у своїй діяльності (переважно – звільнення від податку на прибуток, стаття 133.4 Податкового кодексу України (ПКУ)). Це було додатково роз'яснено органами Державної фіскальної служби України (ДФС) у листі від 04.01.2017 р. № 101/5/99-99-15-02-02-16 [135].

Звертаємо увагу, що згідно з Бюджетним кодексом України (БКУ) «бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету» [23]. Вони діють на основі затверджених кошторисів і використовують весь свій дохід (включаючи плату за послуги гранти тощо) для покриття лише власних витрат.

Ще одним вагомим податковим стимулом у законодавстві України є звільнення освітніх операцій від сплати ПДВ (податку на додану вартість). Ця норма зазначена в ст. 197 ПКУ: «звільняються від оподаткування операції з постачання послуг із здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти закладами освіти, у тому числі навчання аспірантів і докторантів, закладами освіти, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг з виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв

та послуг з проживання здобувачів освіти у гуртожитках» [83]. Не є об'єктом оподаткування ПДВ операції з «постачання закладом позашкільної освіти вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти» (ст. 196 ПКУ) [83]. У ПКУ (ст. 282) передбачається звільнення «...дошкільних та загальноосвітніх закладів освіти незалежно від форми власності і джерел фінансування, закладів ... освіти, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів...» [83] від сплати земельного податку.

Значні пільги здійснені урядом щодо ПДФО (податку на доходи фізичних осіб). Згідно зі ст. 165 ПКУ не включаються до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу «... суми, сплачені будь-якою юридичною або фізичною особою на користь вітчизняних вищих та професійно-технічних закладів за здобуття освіти, за підготовку чи перепідготовку платника податку, але не вище трикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року за кожний повний або неповний місяць навчання, підготовки чи перепідготовки такої фізичної особи...» [83].

Водночас громадяни України мають право на відшкодування податку на доходи фізичних осіб «суму коштів, сплачених платником податку на користь вітчизняних закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти для компенсації вартості здобуття відповідної освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення» (ст. 166 ПКУ) [83]. Порядок отримання такої знижки такий: фізичні особи мають заповнити податкову декларацію до кінця наступного року, де перераховані всі доходи (включаючи розмір зарплати зі знижкою) та прямі витрати на освітні послуги, що підтверджено документально (договір з закладом освіти, інші розрахункові документи про сплату тощо)

До методів непрямого контролю також належать інструменти кредитної та депозитної політики. Таким чином, великою поступкою з боку

держави було дозволити у 2016 році державним і комунальним закладам вищої освіти розміщувати власні гроші (плата за основні послуги, благодійні внески та гранти) на поточному рахунку у доступному державному банку. Це рішення регулюється відповідною постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 719 [81].

Важливим заходом у сфері управління освітніми послугами є постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2015 № 657, що дозволяє державним і комунальним вищим і професійно-технічним навчальним закладам та їх відокремленим структурним підрозділам розміщувати власні вільні надходження (плата за послуги) на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектора економіки [95]. Такі заходи спрямовані на зміцнення автономії закладів освіти (зокрема фінансової).

У світі достатньо поширеним є механізм надання здобувачам освіти пільгового кредитування. В Україні наразі такий механізм знаходиться на етапі свого становлення. Так, у 2018 році була прийнята постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 № 673, що дає право на отримання пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти державної та комунальної форми власності [94]. При цьому такий кредит повертається впродовж п'ятнадцяти років після закінчення навчання під три відсотки річних.

Узагальнюючи розглянуті теоретичні положення щодо сутності й інструментів управління освітніми послугами, пропонується організаційно-функціональний підхід до визначення зазначеної системи в контексті реалізації державної освітньої політики країни. Розглядаючи державну політику як загальний стратегічний інструмент, що використовується для управління освітою, ми визначаємо організаційний та функціональний компонент, які складаються з різних методів та інструментів управління освітніми послугами (переважно адміністративних та економічних методів). Об'єктом такого підходу є галузь освіти та сукупність взаємин усіх суб'єктів,

що виникають у освітній галузі. Суб'єктом є держава в особі уповноважених органів, яка виступає в ролі головного регулятора.

Узагальнюючи проаналізовану інформацію про організаційно-правові особливості управління освітніми послугами в Україні, слід зазначити, що це складна система відносин, у якій використовуються розроблені організаційно-функціональні інструменти (сукупність економічних, адміністративних методів та інструментів управління), що прямо або опосередковано використовується державою, забезпечуючи функціонування та розвиток освітньої галузі та її складових. У сучасний економічний та соціальний розвиток управління освітніми послугами має включатися активна участь громадських організацій у державно-приватному партнерстві, що є важливим кроком для формування достатньої ресурсної бази для розвитку освіти на всіх рівнях.

1.3. Європейський досвід організації управління освітніми послугами

Для того щоб сформувати чітку національну стратегію інтеграції національної освіти в Європейський освітній простір, важливо вивчити досвід Європейського Союзу щодо реалізації головних напрямків європейської інтеграції на абсолютно всіх рівнях освіти – від закладів вищої освіти до міністерств. Ці напрямки вимагають обов'язкового підписання так званої Великої хартії університетів; створення «Програми європейського співробітництва» у сфері освіти, а також формування Європейського простору вищої освіти (залучення до Болонського процесу).

Слід погодитись з А. Гжесюком щодо твердження: «Європейський ринок освітніх послуг являє собою своєрідний мікс національних освітніх систем» [28].

Однією з форм співпраці у сфері освіти Європейського Союзу (ЄС) на мікрорівні вважається «Велика хартія університетів», водночас на національний та наднаціональний рівні поширюється Болонський процес (укладення Болонської декларації ініціювали Міністерства освіти окремих країн Європейського Союзу, які являють собою національний рівень регулювання, із подальшим поширенням думки інтегрування європейських систем освіти до єдиного освітнього простору; активними учасниками цього процесу є міжнародні організації – Рада Європи, ЮНЕСКО й інші), на наднаціональний рівень поширюється Лісабонська конвенція (до її підписання доклали зусиль такі міжнародні організації, як ЮНЕСКО і Рада Європи) [124].

У країнах Європейського Союзу з 1980-х років національні системи вищої освіти реформувалися шляхом розгортання Болонського процесу та за рахунок утворення єдиного Європейського освітнього простору. Сальберг П. це явище називає «глобальним рухом освітніх реформ» (GERM – Global Educational Reform Moment) і характеризує його основні елементи: концентрація на ключових програмах (здебільшого навчальних); проведення політики відповідальності закладів освіти за успішність навчання здобувачів на основі незалежної оцінки їхніх досягнень; стандартизація освіти; пошук безризикових шляхів досягнення освітніх цілей; використання методів і інструментів управління бізнесом [7].

Слід зазначити, що всі основи Болонського процесу були закладені в Європі після Другої світової війни шляхом прийняття у 1953 р. Європейської конвенції про еквівалентність дипломів, а також у 1964 р. – Протоколу до неї; у 1956 році – Європейської конвенції про еквівалентність періодів університетської освіти; у 1959 р. – Європейської конвенції про академічне визнання університетських кваліфікацій; 1979 р. – Конвенції про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту вчених ступенів у державах Європейського регіону; у 1990 р. – Європейської конвенції про загальну рівнозначність термінів університетської освіти, а також у 1997 р. –

Конвенції про визнання кваліфікацій, що безпосередньо стосується вищої освіти у всьому Європейському регіоні. Що стосується участі у Європейській конвенції про еквівалентність дипломів, то Україна підтвердила її лише 24 лютого 1994 р., але чинності для нас вона набула 13 червня 1994 р. [16].

Розгляд нормативно-правової літератури ЄС щодо розвитку освітньої діяльності виявив, що процес розвитку освітнього руху, а отже, створення європейського ринку освітніх послуг, довгий і динамічний; створює слухне інституційне середовище для розвитку відкритого для всіх стейкхолдерів освітнього простору. У табл. 1.11 показані основні офіційні документи, затверджені Європейським співтовариством у рамках розвитку сфери освіти.

Передумовою виникнення єдиного європейського ринку освітніх послуг є МСУ (Magna Charta Universitatum – Велика хартія університетів), прийняття якої було ініційоване у 1986 році Болонським університетом.

25 травня 1998 р. у спільній Сорбонській декларації «Про гармонізацію архітектури європейських систем вищої освіти» зазначено, що «Європа – це не тільки євро, банки й економіка: вона повинна стати також і Європою знань».

Таблиця 1.11

Документи Європейського Союзу з питань надання освітніх послуг

Дата прийняття	Назва
18.09.1988 р., Болонья	Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum)
11.04.1997 р., Лісабон	Лісабонська конвенція (Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні)
25.05.1998 р., Париж, Сорбонна	«Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» – Спільна Декларація чотирьох міністрів: з Італії, Франції, Німеччини і Великої Британії (Сорбонська декларація)
19.06.1999 р., Болонья	Болонська декларація (Спільна декларація міністрів освіти Європи)
19.05.2001 р., Прага	Празьке комюніке («До зони європейської вищої освіти» – Комюніке зустрічі європейських міністрів освіти)
29.03.2001 р.	Саламанкське звернення («Формування європейського простору вищої освіти» – Послання Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти)
19.09.2003 р., Берлін	Берлінське комюніке («Створення зони вищої освіти Європи» – Комюніке конференції міністрів освіти)

Продовження табл. 1.11

Дата прийняття	Назва
15.04.2005 р., Брюссель	Декларація Глазго («Сильні університети для сильної Європи» - Декларація Європейської асоціації університетів)
19.05.2005 р., Берген	Комюніке Конференції європейських міністрів освіти: «Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети» (Бергенське комюніке)
16.05.2007 р., Лондон	Комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти - «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» (Лондонське комюніке)
2007 р., Болонья	«В напрямку до Європейського простору вищої освіти – інтегрована програма на 2007–2009 роки» (Болонська робоча програма 2007–2009 рр.)
13.04.2007 р., Брюссель	«Університети Європи після 2010 року: різноманіття за єдності мети» (Лісабонська декларація)
28.04.2009 р., Лювен та Лювен-ля-Ньов	Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти – «Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті» (Лювенське комюніке)
12.03.2010 р., Будапешт, Відень	«Про створення Європейського простору вищої освіти» (Будапештсько-Віденська декларація)
2010 р., Брюссель	«Освіта і навчання 2020» та Стратегія «Європа 2020»
27.04.2012 р., Бухарест	«Використання нашого потенціалу з найбільшою користю – консолідація Європейського простору вищої освіти» (Бухарестське комюніке)
14.05.2015 р., Єреван	Єреванське комюніке

Джерело: узагальнено автором

Розбір досвіду Європейського Союзу підкреслює, що відкритий простір європейської моделі вищої освіти, з одного боку, формує перспективи для закріплення розбіжностей, але з іншого – потребує у напрямку подолання бар'єрів задля розвитку програм мобільності, а також конвергенції. За цих умов набула актуальності неминучість створення системи, яка б забезпечувала взаємовигідне визнання різних систем освіти за принципом міжнародного порівняння їх еквівалентності [16].

Відповідно до Болонської декларації відбуваються процеси конвергенції європейських систем освіти, в тому числі, пропонується створення Європейського простору вищої освіти. Тому були узгоджені загальні критерії, стандарти та вимоги національних систем вищої освіти, та створено до 2010 р. Цілісний Європейський науковий і освітній простір (НЕА

– European Higher Education Area). 45 європейських країн, у тому числі Україна, приєдналися до Болонської декларації [46].

Загальноєвропейський дослідницький простір (ERA) та Загальноєвропейський простір вищої освіти (EHEA) разом утворюють новітнє європейське суспільство знань [49].

У травні 2001 р. відбулося комюніке Празького саміту, в якому брали участь представники 33 європейських країн, на цьому заході розкривалась необхідність подальшого зростання ще трьох напрямків Європейського простору вищої освіти, а саме: по-перше, сприяння конкурентоспроможності та привабливості Європейського простору вищої освіти для всіх без виключення регіонів світу (охоплюючи актуалізацію транснаціональної освіти); по-друге, навчання протягом усього життя; по третє, підвищення ролі ЗВО у процесі мотивованого залучення здобувачів вищої освіти до навчання в рамках цілей Болонського процесу [46, с. 143].

Ми вважаємо, що вищезазначені аспекти мають стати фундаментом для розвитку стратегічного спрямування інтенсифікації розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні.

У вересні 2001 р. було створено «Observatory» (Наглядову раду) Великої хартії університетів. На сьогодні у всьому світі до неї вже приєдналися понад 530 університетів, у тому числі 30 українських.

18–19 вересня 2003 року у Берліні відбувся 3-й етап Болонського процесу, в процесі якого було підписано комюніке. Абсолютно новим рішенням Берлінського саміту було поширення європейських стандартів і вимог. Особливу увагу приділено необхідності моніторингу дотримання європейських стандартів якості освіти. Такі стандарти розроблені та підтримуються в Європі відомою міжнародною організацією ENQA – European Network Quality Assurance («Європейською мережею з гарантування якості») [46, с. 66].

Пріоритетом Бергенського комюніке (що відбулося 19-20.05.2005 р.) є соціальна спрямованість всіх реформ, доступність вищої освіти для

здобувачів, координація зусиль Болонського процесу щодо створення загальноєвропейського простору вищої освіти, а також допомога у реалізації цих цілей країнам, що щойно приєдналися.

Варто зазначити цілі та завдання, такі як запровадження національних кваліфікаційних рамок; принципів і стандартів забезпечення якості, визнання подвійних дипломів; створення умов для гнучких освітніх траєкторій навчання, враховуючи всі процедури визнання попереднього [62].

Щодо розвитку в Україні певних регіональних ринків освітніх послуг у контексті європейської інтеграції з метою реалізації поставлених цілей, то мають бути враховані питання мобільності науковців, освіти, транснаціонального співробітництва, політики єдності, обміну знаннями, навичок, фінансування, які проголошені Європейською комісією у Повідомленні у 2006 році «Реалізація знань на практиці: широкоформатна інноваційна стратегія для ЄС».

Основні документи Європейської комісії щодо питань надання освітніх послуг наведено у табл. 1.12.

Таблиця 1.12

Документи Європейської комісії з питань надання освітніх послуг

Назва документа	Мета впровадження	Зміст документа
2007 р., Брюссель «Покращення трансферу знань між дослідницькими інститутами та промисловістю по всій Європі: залучення відкритих інновацій упровадження Лісабонської стратегії» Єврокомісія	«Удосконалення процесу передачі знань освітніх і дослідних інститутів промисловості та суспільству; підтримка держав-членів у прийнятті місцевих політик згідно з практикою ЄС та внесення можливих регіональних коригувань»	«Заходи скеровані на поширення знань та результатів досліджень по ЄС; політику наближення ЄС щодо попередження односторонніх дій держав-членів»
2008 р., Брюссель «Стратегія у галузі прав промислової власності для Європи» Єврокомісія	«Гармонізація процедур реєстрації патентів, торгових марок та інших форм прав інтелектуальної власності»	«Стратегія ЄС із прав інтелектуальної власності»

Продовження табл. 1.12

Назва документа	Мета впровадження	Зміст документа
2010 р., Брюссель «Європа – 2020» «Керівна ініціатива – Інноваційний союз» Єврокомісія	«Зменшення фрагментації науки й освіти в Європі задля надання інноваційним ідеям ринкової форми; підтримка співпраці між промисловістю та дослідними інститутами»	«Фінансування наукових досліджень, поширення знань у ЄС, підвищення мобільності дослідників»

Джерело: складено за [129]

Подальший розвиток Болонського процесу пов'язаний з ініціативою «Європейський простір вищої освіти» у 2010 році, що стосується реалізації заходів у рамках ініціатив Європейського Союзу «Education and Training» та «Europe 2020», основним завданням яких є підвищення ефективності функціонування освітніх систем, а також міжнародна привабливість вищої освіти в Європі.

До того ж стратегія «Європа 2020» також відома як «стратегія розумного, стійкого та всеосяжного зростання». Це обумовлено тим фактом, що вона базується на трьох взаємопов'язаних складових частинах: інклюзивного зростання, тобто сприяння розвитку соціально орієнтованої економіки на основі високого рівня зайнятості; інтелектуального розвитку, що означає збільшення інвестицій в освіту, інновацій та досліджень; всебічно збалансованого зростання, що означає сприяння розвитку екологічно чистої і конкурентоспроможної економіки з ефективним та ощадливим використанням ресурсів.

Завдяки інтелектуальному розвитку країни Європейського Союзу забезпечують підвищення рівня розвитку освіти, охоплення населення навчанням протягом усього життя, мотивацією до удосконалення умінь і навичок. Велику увагу приділено підвищенню мобільності споживачів освітніх послуг і можливостей навчання за кордоном.

Настанову ЄС про освіту, зокрема «Освіта та навчання – 2020», було націлено на охоплення понад 90 % молодих людей; скорочення темпів

закінчення школи у ранньому віці нижче 10 %; кожен громадянин Європейського Союзу повинен мати доступ до цифрового Інтернету; 40 % молодих людей потребують вчасного завершення вищої освіти; залучення не менше 15 % дорослого населення до навчання протягом усього життя; щонайменше 20 % випускників університетів та 6 % молодих людей з початковими професійними навичками витрачають деякий час на підвищення кваліфікації за кордоном; працевлаштування щонайменше 82 % молодих людей із середньою та вищою освітою тощо [45]. Прогнозувалося, що фінансування досліджень досягне 3 % загального ВВП ЄС.

Відповідно до стратегії «Європа 2020» впровадження інноваційних ідей, використання комунікаційних, інформаційних і цифрових технологій, розробка нових продуктів і послуг сприятимуть збільшенню зайнятості економічно активних людей старше 45 років і вирішенню низки соціальних проблем .

Стратегія «Європа 2020» є важливою не лише для держав – членів Європейського Союзу, а й для сусідніх країн у контексті внутрішніх реформ.

У нинішньому Болонському процесі в деяких європейських країнах відбуваються зміни на регіональних ринках освітніх послуг, пов'язані зі створенням систем єдиного ринку.

Поширеними в Європейському Союзі є процеси «академічного дрейфу», тобто зростання академічного статусу закладів освіти до рівня університетів. Серед країн, які застосовують цю практику, є Іспанія, Німеччина та Австрія: спеціалізовані навчальні заклади, які не є закладами вищої освіти, мають можливість видавати дипломи за зразком університетів. У Швеції, Норвегії та Ліхтенштейні практикується, що всі курси, незалежно від того, де вони викладаються, проходять на університетському рівні. У скандинавських країнах здобувачі вищої освіти можуть вступати до коледжу, а потім – до університету, і навпаки [76].

Скандинавські країни є світовими лідерами у розвитку та якості вищої освіти. Це пов'язано з тим, що вони провели структурні реформи в освіті.

Досвід країн цього регіону свідчить про розвиток регіональних ринків освітніх послуг в інших країнах. Акцент на державному регулюванні освіти та реалізації регіональної політики на основі рівних можливостей сформував особливу модель вищої освіти в скандинавських країнах. Мегарегіональна модель освіти цих країн базується на глибокому переконанні, що влада, що обирається населенням, здатна більш ефективно регулювати процеси, пов'язані з освітньою діяльністю, ніж певні ринкові механізми.

Тому можна стверджувати, що освітня модель північних країн є унікальною і має ряд особливостей, включаючи невеликі, напівзакриті освітні ринки, сувору централізацію контролю над ресурсами; інституційну однорідність, без формально визначеної ієрархії; обмежену конкуренцію, спрямовану не на ринки, споживачів освіти чи бізнес-компанії, а на розподіл державних коштів; низький рівень інституційної ініціативи та розвиток підприємницького духу в умовах суворої централізації [28].

Слід зазначити, що у провідних країнах світу міжнародна складова національної освітньої політики за останні 20 років була предметом уваги у експертів з міграційної політики, зайнятості, торгівлі, які займаються регулюванням, організацією та фінансуванням академічної мобільності через регіональні неурядові організації та міжнародні організації (Світовий банк, ЄБРР, ОЕСР, ЮНЕСКО тощо) [49].

Що стосується інтеграції освіти у сферу послуг, то ми зазначаємо прийняття та реалізацію Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS) як багатосторонньої угоди, яка регулює правила міжнародної торгівлі послугами, включаючи загальні принципи прозорості торговельних стандартів і детальні положення про ринки доступу іноземних постачальників. GATS встановлює принципи управління міжнародною торгівлею та інвестиціями у сфері послуг, що застосовуються до індустрії послуг, включаючи освіту, яка здійснює міжнародні операції, шляхом передачі висококваліфікованого персоналу, технічної інформації чи фінансів

через національні кордони або надання послуг іноземним організаціям через локалізованих суб'єктів господарювання – філії за кордоном [10, с. 72].

Авігдор Г. зазначає, що «включення освіти до Генеральної угоди з торгівлі послугами зміщує акцент у традиційному сприйнятті освіти як суспільного блага на ставлення до неї як до товару» [10, с. 73].

Відповідно до Генеральної угоди про торгівлю послугами торгівля освітніми послугами поділяється на п'ять категорій: початкова освіта; середня освіта; вища освіта; освіта дорослих; інші освітні послуги.

Слід зазначити, що тип освітніх послуг «присутність фізичних осіб» тісно пов'язаний з транскордонною торгівлею професійними послугами. І це, перш за все, здатність висококваліфікованих фахівців, акредитованих в одній державі, ефективно надавати освітні послуги в іншій державі. Таким чином, фахівець певної національності, який отримав диплом і кваліфікацію за межами своєї країни, може працювати після повернення до країни походження та постійного проживання. До прийняття Генеральної угоди про торгівлю послугами ця форма міжнародних відносин значною мірою регулювалася міграційною політикою держави та людей, які були переміщені у пошуках роботи за кордоном. Наразі, в умовах глобалізації, інтеграції та мобільності професіоналів між міжнародними компаніями, надання професійних послуг на міжнародному рівні відповідає тим самим нормам і стандартам, що і у випадку транскордонної торгівлі освітніми послугами.

Впроваджуючи вищезазначені види освітніх послуг, їх експорт збільшується, та отримуються певні політичні та економічні вигоди.

Д. Робінсон зазначає, що, враховуючи стрімке зростання кількості провайдерів вищої освіти на міжнародній арені, результатом надання їм вільного доступу на ринок освітніх послуг певної країни чи регіону може стати його наповнення продукцією сумнівної якості [6]. Саме ці питання насправді перешкоджають поширенню зобов'язань GATS щодо освіти. Слід зазначити, що прихильники та противники включення освітніх послуг до GATS базують свої аргументи на тому факті, що деякі країни

використовують надто агресивну стратегію міжнародної експансії, щоб забезпечити ринки для власної індустрії освіти в умовах широкої комерціалізації освіти. На думку експертів, це головна причина, чому більшість країн намагаються не прискорювати процес лобіювання. Іншим фактором є обмежена здатність відповідних міністерств освіти впливати на визначення національних позицій та захищати інтереси сфери своєї діяльності.

Однак досвід надання освітніх послуг на міжнародному рівні показує, що жодна країна – член GATS не добилася значних успіхів у переході на вільний освітній ринок. Провідні провайдери міжнародної вищої освіти вважають, що навіть якщо всі країни одночасно вирішать відкрити свої освітні ринки відповідно до вимог GATS, результатом буде не вільний, ліберальний ринок, а ринок, що працює в умовах жорстких обмежень. Адже світова торгівля освітою динамічно розвивається, що призводить до необхідності вжиття заходів щодо її регулювання, без чого вона стає серйозною загрозою для споживачів – здобувачів вищої освіти і незахищених органів управління освітою в більшості країн [8, с. 8].

З іншого боку, для молодих людей в країнах, де уряд не може запропонувати їм якісні освітні послуги в своїй країні, освіта за кордоном або з-за кордону стає майже єдиним доступним варіантом. У цих умовах заборона на торгівлю освітою не зовсім доречна. Замість цього слід докладати зусиль для розробки політики, яка б повною мірою дозволила використовувати транснаціональну освіту, за умови всебічного моніторингу та запобігання небажаним наслідкам.

Зокрема, Авігдор Г. зазначає, що «нині ми є свідками формування одночасно двох феноменів: транснаціонального та глобального освітніх просторів, які, розвиваючись паралельно, впливають один на одного. При цьому транснаціональний освітній простір можемо розглядати як певну «територію» перевірки якості освітніх послуг у регіональному масштабі для подальшого глобального поширення» [10, с. 74].

Варто зазначити, що навчальна мобільність у Європейському Союзі забезпечується рядом спеціальних програм з багатомільйонним бюджетом. Понад 1,7 млн громадян ЄС за 20 років скористалися програмою Erasmus. У разі академічних обмінів між країнами Європейського Союзу й іншими країнами програма Erasmus-Mundus («Erasmus-World») діє в рамках цього проєкту. Однак, незважаючи на професійну підтримку ЄС, нею користуються лише деякі українські заклади вищої освіти, які мають реальне партнерство з закладами вищої освіти ЄС [49].

Країни ЄС, з якими Україна найбільше співпрацює, мають намір продовжувати підтримувати академічну мобільність через програми Erasmus і планують, що до 2025 року 20 % європейських здобувачів вищої освіти завершать частину навчання або стажування за кордоном [60].

Практика отримання спільних дипломів має велике значення для інтернаціоналізації вищої освіти. Європейський проєкт INTERUV спрямований на підтримку створення спільних навчальних програм між закладами вищої освіти ЄС та регіонами, близькими до ЄС.

У європейських країнах були створені спеціальні служби для сприяння експорту освітніх послуг та академічного обміну викладачами та здобувачами вищої освіти, наприклад німецька DAAD (Deutscher Akademischer Austausch Dienst) або французька Egide, EduFrance. Наприклад, DAAD планує запросити ще більше закордонних здобувачів вищої освіти. До 2025 року понад 350 000 молодих іноземців матимуть можливість навчатися у Німеччині [60].

Окрім загальних спільних стратегічних документів Європейського Союзу щодо освітніх послуг, кожна держава - член ЄС має власну правову базу для освітньої діяльності.

Групування держав – членів Європейського Союзу відповідно до особливостей національної підтримки науково-технічної діяльності відображено в Додатку Б.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку практично у всіх країнах ЄС на державному рівні створено законодавство, що регулює освітню діяльність.

Для того щоб забезпечити розвиток регіональних ринків освітніх послуг, важливі процеси залучення інвестицій. Досвід Європейського Союзу показує, що, окрім державного фінансування, усі країни – члени ЄС прагнуть залучити приватне фінансування на конкурсній основі, а також іноземні інвестиції у національну освіту та наукові дослідження. Наприклад, у таких країнах, як Велика Британія, Мальта, Литва, Угорщина, Естонія, Греція, Данія, Кіпр, Бельгія та Австрія, іноземні інвестиції становлять щонайменше 10 % загальних витрат на НДДКР. Трохи менше (5–10 %) міжнародного фінансування доступно в Болгарії, Ірландії, Іспанії, Латвії, Польщі, Словенії, Словаччині, Франції, Фінляндії та Швеції. В інших країнах ЄС (Німеччина, Румунія, Португалія, Чехія) частка іноземних інвесторів у загальній вартості вітчизняних досліджень становить менше 5 % [129].

Сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень ЗВО є важливим інструментом стимулювання розвитку ринків освітніх послуг у Європейському Союзі. Правова база для передачі знань та технологій у європейських країнах включає право власності на НДДКР, патентування, ліцензування та визначення роялті на основі досліджень, проведених закладами вищої освіти. Тому у 2008 році Європейський Союз розробив Рекомендації щодо передачі інтелектуальної власності та знань, які регулюють практичні дії у цих питаннях.

У керівних принципах викладено принципи ефективного управління та використання інтелектуальної власності закладами вищої освіти, а також принципи, які повинні керувати розробкою та переглядом їх власної інституційної політики. Ці рекомендації допомагають країнам Європейського Союзу адаптувати свою національну політику управління інтелектуальною власністю до європейських норм і стандартів задля підвищення ефективності передачі знань і технологій.

Крім того, в Європейському Союзі існує спеціальна робоча група, яка контролює дослідження в навчальних закладах європейських країн і вивчає відповідні механізми передачі знань і технологій. Ось чому Велика Британія, Франція, Люксембург, Данія, Бельгія, Нідерланди Німеччина, Угорщина, Чехія, та Швеція законодавчо зобов'язують університети співпрацювати з бізнес-структурами та суспільством у цілому у сфері передачі знань і технологічної діяльності. Наприклад, у Данії університети мають можливість створити товариства з обмеженою відповідальністю, які комерційно передають приватним компаніям знання та технології, отримані в процесі освітньої діяльності; у Німеччині федеральні уряди заохочують передачу знань від наукових кіл до бізнесу шляхом фінансування спеціальних спільних дослідницьких програм [129].

З метою збільшення участі роботодавців у процесі професійного навчання країни Європейського Союзу запроваджують обов'язкові внески, які компанії сплачують до фонду навчання; надавати перевагу компаніям, які інвестують у людський капітал; податкові пільги; ми надаємо допомогу малим і середнім підприємствам у питаннях зміни персоналу.

Для активізації участі роботодавців у процесі професійного навчання країни Європейського Союзу запроваджують обов'язкові внески для сплати підприємствами до фонду професійного навчання; надають преференції компаніям, які інвестують у людський капітал; податкові кредити; забезпечують допомогу малим і середнім підприємствам у питаннях кадрових змін.

Досвід європейських країн показує практику заохочення особистого навчання працівників, де роботодавці відшкодовують витрати на навчання працівників у тих сферах, які відповідають основній діяльності компаній. Крім того, держава субсидує програми внутрішнього навчання. У разі працевлаштування молодих людей віком від 16 до 18 років, які не мають повної середньої освіти, влада Великої Британії, Італії та Швеції відшкодовує для цієї мети 60 % витрат компанії [43].

Для сприяння співробітництву між наукою та бізнесом у державах – членах ЄС створюється відповідна інфраструктура: бізнес-інкубатори (забезпечення малих і середніх підприємств особливими умовами та на певний період у спеціально обладнаних приміщеннях та іншому майні, що сприяє їх фінансовій незалежності та створює умови для розвитку та застосування інноваційних технологій); технологічні парки; організації, що займаються трансфером технологій, діяльність яких регулюється національними законами; кластери (стійке об'єднання протягом тривалого періоду кількох підприємств з єдиними інформаційними, фінансовими та матеріальними потоками).

Наприклад, згідно з законодавством Румунії технологічний парк визначають як «точно визначену територію, де наукові дослідження, пов'язані з бізнесом, промислове виробництво й діяльність із надання послуг здійснюються зі спеціальними стимулами з метою оптимізації використання людських і матеріальних ресурсів території» [43].

Чайка І. стверджує, що «створення технологічного парку відбувається на підставі договору між органами державної влади, підприємствами, університетами й іншими зацікавленими партнерами» [129]. Прикладом діяльності бізнес-інкубаторів є французька програма «Регіональні бізнес-інкубатори», запроваджена у 1999 році, яка базується на національному конкурсі проєктів.

Присвітла О. наголосила, що процес транснаціоналізації освітніх послуг відбувся завдяки діяльності міжнародних компаній. Провідні країни на світовому освітньому ринку створили власні освітні ТНК, які є їх основними операторами, включаючи British Council (Великобританія), DAAD (Німеччина), IDP Education Australia (Австралія), CIMO (Фінляндія), EduF NAFSA (США) тощо Ці компанії працюють виключно в освітній сфері або працюють у суміжній діяльності – культурі та мистецтві. В рамках своєї діяльності вони збираються на конгреси; тематичні конференції, а фінансування надається на контрактній основі або на умовах гранту [86].

Міжнародні організації, які регулюють освітню діяльність на наднаціональному рівні, мають значний вплив на інтернаціоналізацію освітніх послуг. Це насамперед такі міжнародні інституції, як Міжнародна організація праці, ЮНЕСКО й інші. До переліку інститутів, що впливають на розвиток ринку освітніх послуг і які включено до складу ЮНЕСКО, відносять: Інститут ЮНЕСКО – у сфері навчання протягом усього життя, Міжнародний інститут планування освіти та Міжнародне бюро освіти. Основним завданням Європейського центру вищої освіти є розробка та впровадження реформ у галузі освіти в країнах Центральної та Східної Європи.

Сахарська О. вказує, що важливим напрямом освітньої політики в країнах Європейського Союзу є збалансування системи професійної освіти з потребами регіональних ринків праці. За словами вченої, «із цією метою використовують інституційні інструменти, які координують спільну діяльність між сферами освіти та зайнятістю. Створюються і розвиваються різні представницькі органи (на державному, регіональному, місцевому рівнях; на рівні навчальних закладів і підприємств), до яких входять усі зацікавлені сторони. Прикладами таких органів є Наглядні ради при навчальних закладах, фондах, а також консультативні органи при міністерствах освіти. Вони особливо плідно працюють за умови існування сильних організацій роботодавців (Economic Chamber у Німеччині, Country Enterprise Boards (CEBs) в Ірландії). У Великій Британії діють Галузеві ради з розвитку професійних умінь (SSC). Їхня діяльність регулюється Асоціацією щодо формування професійних умінь для галузей. До функцій Рад належить розробка рекомендацій з удосконалення програм професійної підготовки спеціалістів, вимог до системи «учнівства», кваліфікаційних стандартів. Роботодавці активно працюють у цих Радах, беручи участь у сертифікації кваліфікацій випускників. Часто процедури оцінки якості профпідготовки відбуваються безпосередньо на робочих місцях, де проходять виробничу практику студенти» [111].

Слід зазначити, що професійно-технічна освіта та навчання у Великій Британії підпадають під юрисдикцію двох департаментів: Департаменту освіти та науки та Департаменту зайнятості. Існує також Національна рада професійних кваліфікацій, яка контролює та моніторить професійну підготовку у Великій Британії. За словами О. Тимошенко, «основними цілями її роботи є підвищення кваліфікації всіх працюючих у Великій Британії; побудова кваліфікацій з урахуванням вимог конкретних робочих місць; створення простої, але ефективної системи кваліфікації; гарантії якості й уніфікації системи контролю якості; зближення та взаємопроникнення загальноосвітніх і професійних кваліфікацій» [122]. Національна рада визначила одинадцять професійних галузей, кожна з яких запроваджує п'ять рівнів кваліфікації. У Великій Британії існує близько 150 організацій, відповідальних за перевірку відповідної професійної кваліфікації. Вони є незалежними неурядовими організаціями; деякі з них мають статус промислових навчальних закладів.

Основними розробниками певної кваліфікації обов'язково є представники промисловості, профспілок і держави. Вид, тривалість і місце навчання, переважно навчального характеру, визначаються навчальним закладом, який атестований відповідною організацією. Зміст кожної професійної кваліфікації поділений на модулі, кожен з яких складається з професійних знань і навичок, критеріїв оцінки (відповідно до стандартів), обсягу, гнучкості, передачі знань тощо [43].

Алашеев С. вказує на досвід Нідерландів, де представники системи освіти, малих і середніх підприємств і профспілок створюють національні організації професійної підготовки, які створюють умови для задоволення професійних вимог ринку праці. Понад 20 національних професійно-технічних навчальних організацій об'єднані в «COLO» – це поєднання державних методичних центрів професійного навчання, професійного навчання та ринку праці, які координують діяльність національних організацій (за профілем). Крім того, асоціація здійснює контроль за

дотриманням законодавчих положень щодо атестації, визначає структуру кваліфікації та зміст професійно-технічної освіти, веде переговори з Міністерством освіти та сприяє співпраці з урахуванням інтересів усіх сторін [11].

Петрова І. зазначає, що «ради мають вплив на державу та систему професійної освіти, забезпечуючи рівний доступ усіх галузей до оновлення кадрового потенціалу відповідно до вимог виробництва» [106].

Особливе значення це має для малих і середніх підприємств, залучення яких до вирішення освітніх проблем на індивідуальному рівні може бути складним.

В Іспанії було створено Національний інститут кваліфікацій для аналізу ситуації на ринку праці, а також розробки професійної кваліфікації за результатами аналізу, її перевірки, проведення методологічних досліджень щодо діючих професійних кваліфікацій тощо. Тому державна політика зосереджена на навчанні на регіональному рівні, а підвищення ефективності професійної освіти відповідає потребам економічного розвитку органів місцевого самоврядування.

За словами О. Дякова, «програмно-цільовий механізм взаємодії освіти та ринку праці в Болгарії спрямований на регулювання попиту та пропозиції на робочу силу. З цією метою за підтримки Союзу була розроблена програма розвитку людських ресурсів з фінансовим внеском 22 %» [43].

На мікрорівні (між навчальним закладом і компанією) ці контакти можуть бути як постійними, так і тимчасовими, з обміном інформацією про вакансії, пропозиціями щодо зміни кваліфікаційних вимог роботодавців; про нові спеціальності, наукові досягнення – з боку навчальних закладів.

У Німеччині поширеною практикою є запровадження дуальної системи професійної освіти, яка передбачає одночасне навчання у навчальному закладі та роботу за спеціальністю. У країні інтереси роботодавців зазвичай представляють торгово-промислові палати у тісній співпраці з Міністерством освіти. Під час дуальної системи професійного навчання спільно

узгоджуються програми та курси навчання та розподіляється фінансування. Держава фінансує навчальні заклади, а приватні компанії надають працівникам навички та професійну майстерність. Завдяки цьому досягається відповідність освітніх послуг потребам ринку праці. Основними перевагами такої системи навчання зазначають підвищену мотивацію здобувачів освітніх послуг до вивчення професії, набуття якісних практичних навичок і розвитку самостійності та відповідальності.

Наслідком системи дуальної освіти є підвищення ефективності використання трудових ресурсів і здатність швидко та гнучко реагувати на зміну вимог щодо структури кваліфікації професійної освіти. На думку аналітиків, така система адаптована до економіки з високим ступенем регулювання ринку праці. Також вона успішно працює за наявності розвиненої системи колективних договорів, потужних асоціацій роботодавців, високої заробітної плати для некваліфікованих працівників та достатньо високого рівня соціального захисту безробітних [106]. Саме тому застосування такої системи в деяких країнах (Єгипет, Корея, США, Індонезія) не могло принести очікуваних результатів, бо використання конкретної форми партнерства прямо пов'язано з культурними, історичними й інституційними особливостями кожної країни.

Також у Німеччині практикується так звана модель «трудоного року»: молодь підліткового віку після середньої освіти долучається до соціальних проєктів (освіта, культура, навколишнє середовище) і отримує за працю кошти. Витрати компенсуються державними або громадськими установами. У цей «трудогий рік» молодь повинна визначитися зі своїм майбутнім працевлаштуванням. Ще у Німеччині повноваження керівних органів щодо професійного навчання поділені таким чином, що діяльність професійно-технічних навчальних закладів знаходиться під контролем уряду земель, бюджет яких виділяє кошти на їх утримання. Відповідальність за виробниче навчання лежить на федеральному уряді, а контрольні функції покладено на торгові палати. Зміст навчальних програм професійно-технічних навчальних

закладів не регулюється централізовано. Основні положення про професійну підготовку уніфіковані та регулюються Федеральним законом про професійну підготовку.

На думку К. Рамащенко, «позиція прихильників антиринкової моделі фінансування вищої освіти така: для подальшого розвитку «суспільства добробуту» держава повинна взяти на себе всю відповідальність за фінансування вищої освіти. Модель є закритою для будь-якої приватизації навчальних закладів. Так, абсолютна більшість ЗВО Німеччини – державні, і навчання в них для студентів безкоштовне» [109]. Водночас понад 30 % здобувачів вищої освіти отримують фінансову допомогу або з федерального бюджету (33 % усіх коштів), або із земельних бюджетів (44,6 %), або муніципальних утворень (громад) (22,4 %). Фінансова допомога здобувачам вищої освіти надається відповідно до Федерального закону про стимулювання освіти, прийнятого у 2001 році [3].

Останнім часом європейські країни активно залучаються до організації внутрішньовиробничих навчальних центрів і впровадження механізму прямого фінансування систем освіти, умовою якого є відповідність професійної підготовки вимогам сучасних професій.

Петрова І. вказує, що в Німеччині існують міжфірмові центри, а у Франції – галузеві центри, які здебільшого є підрозділами корпорацій. Такі автомобільні корпорації, як «Форд», «Рено», самостійно навчають персонал, що працює на підприємствах. За змістом освіти відбираються найбільш пріоритетні напрямки [106].

Компанії, що навчають робітників у Болгарії, не мають ліцензії. Роботодавці можуть подавати документи для отримання субсидій, у тому числі на навчання працівників, до місцевих офісів Національного агентства зайнятості. Обов'язки Національного агентства професійної освіти та навчання також включають ліцензування та моніторинг освітньої діяльності; визначення національних кваліфікаційних стандартів; розробку переліку професій для професійної підготовки.

За словами Дяків О., «одним із джерел поповнення державних коштів на професійну підготовку є кошти самих підприємств (відрахування на підготовку та підвищення кваліфікації кадрів від 2 до 10 % від фонду заробітної плати є на підприємствах Франції, Великої Британії, Італії)» [43]. У Франції та Великій Британії діє ефективна система податкових пільг для компаній, які забезпечують професійне навчання працівників: дотації та податки. За допомогою цієї схеми встановлюється фіксований податок на навчання виробничого персоналу із загального фонду заробітної плати підприємства. Держава відшкодовує суму, витрачену на професійне навчання, після пред'явлення рахунків. Якщо компанія виділяє на навчання працівників менше коштів, ніж передбачено фіксованим податком, різниця перераховується до бюджету. Цю систему заохочення можна використовувати в Україні.

Ми погоджуємося з Дудкіною О., що «європейська практика свідчить, що інноваційна, науково-технічна, освітня діяльність є тим інструментом, що здатний активізувати всі виробничо-економічні та соціальні процеси на рівні держав і регіонів. Саме заклади вищої освіти можуть розглядатись як своєрідні «полюси зростання», як містоутворювальні ядра, навколо яких розвиватиметься економіка міст і регіонів» [42].

Аналіз досвіду країн Європейського Союзу у розвитку регіональних ринків освітніх послуг показав вплив різних інструментів на стимулювання розвитку цих ринків, як показано на рис. 1.10. Аналіз досвіду країн Європейського Союзу щодо розвитку регіональних ринків освітніх послуг показав дію різноманітних інструментів стимулювання розвитку освітніх ринків. Таким чином, європейський ринок освітніх послуг створюється шляхом інтеграції національних систем освіти на всіх рівнях освітнього простору. Ознайомлення з досвідом Європейського Союзу у формуванні та розвитку ринків освітніх послуг, відкритою та динамічною системою правил, методів та інструментів для створення сприятливих умов для адаптації національної освіти до європейських стандартів є важливим для України.

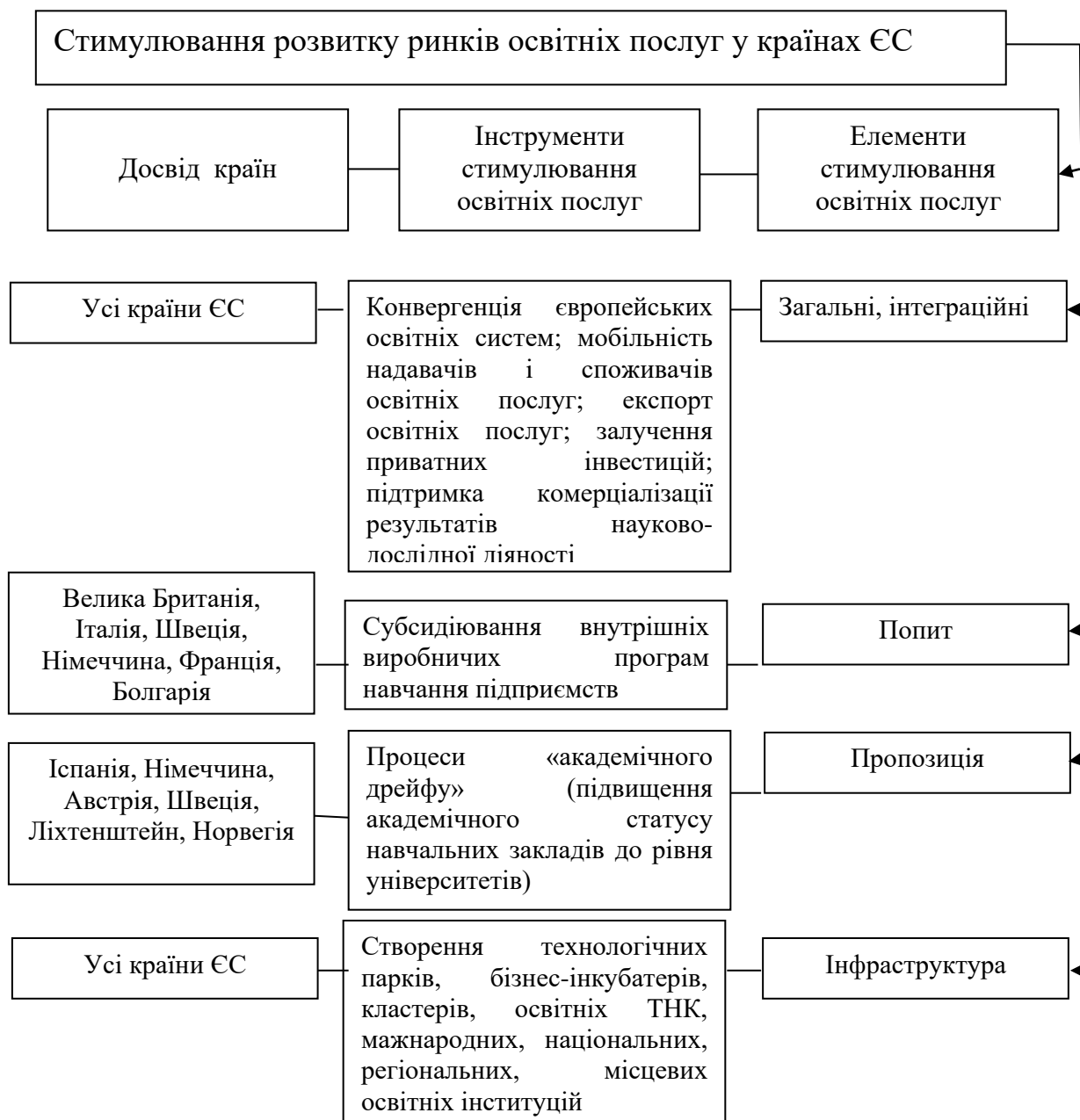


Рис. 1.10. Стимулювання розвитку ринків освітніх послуг у країнах Європейського Союзу (складено автором)

Поточні активні структурні зміни в системах освіти Європейського Союзу під час Болонського процесу потребують ретельного аналізу з точки зору переваг і впровадження освітніх реформ в Україні.

Висновки до розділу 1

У розділі охарактеризовано теоретичні засади управління освітніми послугами, встановлено сутність, зміст і складові освітніх послуг, розвинуто понятійний апарат дослідження управління освітніми послугами, досліджено організаційно-правові особливості управління освітніми послугами в Україні, вивчено європейський досвід організації управління освітніми послугами. Результати дослідження дали змогу сформулювати такі висновки.

1. Освіта у всіх країнах світу завжди була рушійною силою національних економік. Тільки наявність висококваліфікованих кадрів у всіх галузях національного господарства давала змогу на всіх етапах розвитку суспільства добиватися значних економічних і соціальних результатів. Під час дослідження виявлено різні підходи до тлумачення поняття «освітня послуга», яке розглянуто як економічне благо; специфічний товар; процес навчання; певна система знань, інформації, умінь, навичок. Вивчення понятійного апарату дозволило запропонувати авторське визначення дефініції «освітньої послуги» як соціально-економічної категорії, що розглядається як спроможність закладів національної системи освіти задовольняти потреби у якісних освітніх послугах вітчизняних і зарубіжних здобувачів на основі сучасних інноваційних моделей їх підготовки.

2. Вивчено різні трактування дефініції «ринок освітніх послуг», встановлено, що ринок освітніх послуг – це складна соціально-економічна система, що включає зв'язки між виробниками та споживачами щодо виробництва, обміну та споживання освітньої послуги. Технологічні зміни та зменшення глобальних меж збільшили значення маркетингу для освітніх послуг. Здійснено систематизацію та аналіз сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на надання освітніх послуг. Доведено, що основними об'єктами досліджень на ринку освітніх послуг є: аналіз попиту та пропозиції; кон'юнктура освітніх послуг на цьому ринку та його сегментах; поведження постачальників і посередників, споживачів і конкурентів, що працюють на

ринку освітніх послуг; зовнішнє та внутрішнє середовище маркетингу; конкурентоспроможність освітніх послуг.

3. Вивчення складових управління освітніми послугами в Україні дало змогу довести, що на сьогодні існує певна розбіжність між інтересами стейкхолдерів та закладами освіти. На жаль, більшість закладів освіти готують фахівців виходячи не із потреб національного господарства України, а на основі рівня державного замовлення, який, на жаль, не завжди враховує потреби та проблеми економіки. Визначено проблеми кадрового потенціалу закладів освіти: брак висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, які б могли готувати фахівців для найбільш економічно розвинутих галузей національного господарства.

4. Встановлено, що якість надання освітніх послуг значною мірою залежить від якості менеджменту закладів освіти та маркетингової діяльності, яка враховує всі умови ринку освітніх послуг та ефективність навчально-методичного забезпечення. Управління освітніми послугами в Україні зазнали значних змін, оскільки умови ринку та євроінтеграційні процеси, які тривають в нашій країні, диктують нові правила та вимагають розробки та впровадження принципово нової, якісної моделі управління освітніми послугами на основі поєднання інтересів всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) щодо побудови інноваційної системи освіти в Україні.

5. У контексті дослідження організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні розглянуто організаційно-функціональний підхід до визначення системи управління освітніми послугами. Організаційний компонент охоплює загальну організаційну, інформаційну, інституційну, кадрову та правову структуру освітніх послуг. Функціональна складова представлена адміністративно-економічними методами організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні та відповідним переліком інструментів.

6. Інтеграція України зі світовим освітнім простором і процесами глобалізації, приєднання до Болонського процесу суттєво змінили концепцію її

освітнього розвитку. Організаційно-економічне забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції вимагає використання кращих стандартів європейських освітніх і наукових традицій в українській практиці. Основними євроінтеграційними пріоритетами має бути інтеграція України до Європейського дослідницького та інноваційного простору, розбудова системи забезпечення якості освіти і навчання відповідно до європейських стандартів, активізація участі українських дослідників у наукових програмах та ініціативах Європейського Союзу, розширення можливостей академічної мобільності для здобувачів освітніх послуг, викладачів і дослідників.

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи відображено в працях автора [5; 36; 37; 38; 39].

Список використаних джерел до розділу 1

1. 10 trends transforming education as we know it // European Political Strategy Centre. 2017. URL: https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_-_10_trends_transforming_education_as_we_know_it.pdf (дата звернення: 11.09.2019).

2. Adult learning statistics // European Commission. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Adult_learning_statistics (дата звернення: 11.09.2019).

3. Andren B., Schmid P. Education in Europe. Key statistics 2002–2003. *Statistics in focus*. 2005. No. 10. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-010/EN/KS-NK-05-010-EN.PDF

4. ICT for Work: Digital Skills in the Workplace / European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/new-report-shows-digital-skills-are-required-all-types-jobs>. (дата звернення: 11.09.2019).

5. Holiuk O., Kurinnyi I., Kurinna S., Honchar N., Rozghon V., **Dogadina V.** Integrative Model for Enhancing Students' Competencies and the Quality of Educational Services. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. ISSN: 2278-3075. Vol. 9. Issue 1, November 2019. (Scopus). URL:

<https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?sort=count-f&src=al&sid=76abe36d03ff210eaa43e09a9cebd984&sot=al&sdt=al&sl=47&s=AUTHLASTNAME%28dogadina%29+AND+AUTHFIRST%28valentyna%29&st1=dogadina&st2=valentyna&orcidId=&selectionPageSearch=anl&reselectAuthor=false&activeFlag=true&showDocument=false&resultsPerPage=20&offset=1&jtp=false¤tPage=1&previousSelectionCount=0&tooManySelections=false&previousResultCount=0&authSubject=LFSC&authSubject=HLSC&authSubject=PHSC&authSubject=SOSC&exactAuthorSearch=false&showFullList=false&authorPreferredName=&origin=searchauthorfreelookup&affiliationId=&txGid=cdaa4225183dbded97b33d7525117407>

6. Robinson D. GATS and the OECD/UNESCO Guidelines and the Academic Profession. *International Higher Education*. The Boston College Center for International Higher Education. 2005. Spring. No. 39. P. 6–7.

7. Sahlberg P. Educational Reform for Raising Economic Competitiveness. *Journal of Educational Change*. 2006. Vol. 7. No. 4. P. 259–287. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/b714/18a18343f0f11405bc2dff540bac43326996.pdf>

8. Sorensen O. GATS and Education: An «Insider» View. *International Higher Education*. The Boston College Center for International Higher Education. 2005. Spring. No. 39. P. 7–9.

9. Wineburg S., McGrew S. Why Students can't Google their way to the Truth. 2016. URL: <https://www.edweek.org/ew/articles/2016/11/02/why-students-cant-google-their-way-to.html> (дата звернення: 11.09.2019).

10. Авігдор Г. Законодавство держав-членів ЄС у сфері інноваційної діяльності // Інноваційна політика та законодавство в Європейському Союзі та Україні: формування, досвід, напрямки наближення : матеріали Міжнар. симпозиуму (Київ, 2–3 черв. 2011 р.). Київ, 2011. С. 298–349.

11. Алашеев С. Ю., Кутейниціна Т. Г., Посталюк Н. Ю. Обзор мировых практик организации взаимодействия рынка труда и системы профессионального образования // Спрос и предложение на рынке труда и рынке образовательных услуг в регионах России : материалы II Всерос. науч.-практ. интер.-конф. (г. Петрозаводск, 26–27 окт. 2005 г.) /под ред. В. А. Туртова. Кн. 1. Петрозаводск : ПетрГУ, 2005. С. 7–20. URL: <http://labourmarket.ru.conf>

12. Александров В. Освітня послуга. *Економіка України*. 2007. № 3. С. 53–60.

13. Амеліна І. В., Попова Т. Л., Владимиров С. В. Міжнародні економічні відносини. Київ : Центр учб. літ., 2013. 256 с. URL: http://pidruchniki.ws/1652020553360/ekonomika/osvitni_poslugi

14. Антохов А. А. Ринок освітніх послуг у світлі класичного та новітніх підходів до дослідження. *Регіональна економіка*. 2009. № 1. С. 251–259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2009_1_33 (дата звернення: 15.02.2019).

15. Антохов А. А. Функціонування та розвиток ринку освітніх послуг у системі регіональних ринків : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Львів, 2011. 20 с.

16. Артьомов І. В. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. І. В. Артьомова. Ужгород : МПП «Гражда», 2012. 520 с. URL: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/6059>

17. Багдікян С. В. Освітні послуги: дослідження поняття, класифікація, базові характеристики. *Економіка, менеджмент, підприємництво*. 2010. № 22 (1). С. 97–100. URL: http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/5630-Osv%D1%96tn%D1%96_poslugi_dosl%D1%96dzhenn/1.html

18. Белицкий М. Трансграничные рынки труда: методология, особенности формирования и проблемы развития. *Журнал международного права и международных отношений*. 2006. № 3. URL: http://www.evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1046&Itemid=179

19. Бесчастный В. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 21. С. 54–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2009_21_15

20. Белікова Н., Догадіна В. Особливості організації освітніх послуг в регіоні умовах децентралізації влади. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2019. № 52. С. 73–79. DOI: [10.24025/2306-4420.0.52.2019.160454](https://doi.org/10.24025/2306-4420.0.52.2019.160454)

21. Бобылев А. И. Теоретические проблемы правового регулирования. *Право и политика*. 2002. № 8. С. 10–16.

22. Бузько І. Розвиток ринку освітніх послуг в Україні в умовах глобалізації. *Економіст*. 2007. № 8. С. 28–33.

23. Бухтаяров А. А., Белявичус К. В., Вукович Г. Г. Формирование механизма взаимодействия рынков труда и образовательных услуг. *Фундаментальные исследования*. 2008. № 7. С. 112–113.

24. Васюник Т. Інструментарій державного регулювання відтворення основного капіталу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 64–67.

25. Вознесенська О. А. Сутність державного регулювання в галузі діяльності аудіовізуальних засобів масової інформації: до постановки питання. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 94–98.

26. Воронцова А. С. Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2018. 272 с.

27. Гава Ю. В. Освітні послуги в Україні. *Економіка: теорія та практика*. 2013. № 1. С. 86–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econom_2013_1_13.

28. Гжесюк А. О. Особливості мегарегіональних освітніх систем. *Формування ринкової економіки*. 2011. Ч. 2. С. 496–501. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/1820>

29. Горський В. С., Немиря Г. К., Погребняк В. А. Каленюк І. С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку. Київ : КМ Академія, 2009. 290 с.

30. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти в Україні: інституційний аналіз і моніторинг : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 462 с.

31. Деева Н. Н. Проблемы взаимодействия образовательных учреждений и работодателей на рынке труда: социологический анализ // Материалы Всероссийского социологического конгресса. Уфа, 2012. С. 134–140.

32. Децентралізація професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні – поштовх до дій / Європейський фонд освіти, Міністерство освіти і науки України. 2017. 88 с. URL: http://education-ua.org/ua/component/cck/?task=download&collection=blog_files_x&xi=0&file=blog_files&id=1854

33. Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 6 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-%D0%BF>

34. Дзюба С. Г., Плотнікова Н. В. Зарубіжний та український досвід диверсифікації джерел фінансування системи освіти. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Економіка»*. 2018. № 17. С. 53–66.

35. Дмитрієв В. Ю. Маркетингова стратегія ВНЗ. *Вища освіта України: теоретичний і науково-методичний часопис*. 2013. № 1 (48). С. 57–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_1_11
36. Догадіна В. Ю. Сучасні методи оцінки праці персоналу підприємств сфери послуг. *Соціальна економіка : наук. екон. журнал*. 2016. Вип. 51 (1). С. 135–141. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/7231>
37. Догадіна В. Ю. Оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2020. № 16 (44). С. 39–46.
38. Догадіна В. Ю. Складові управління персоналом у сфері освітніх послуг. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 453–458. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_5_69
39. Догадіна В. Ю. Управління персоналом організацій сфери освітніх послуг // Інновації XXI століття : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Вінниця, 25 трав. 2018 р.). Вінниця, 2018. Ч. 2, с. 68. С. 57–60.
40. Долиняк Ю. О. Розвиток регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції : дис. ... канд. екон наук : 08.00.05. Луцьк, 2018. 257 с.
41. Дружиніна В. В. Механізм державного регулювання ринку праці: Теоретичний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 4. Т. 4. С. 67–71.
42. Дудкіна О. П. Система вищої освіти як чинник соціально-економічного розвитку міст та регіонів. *Схід*. 2011. № 1 (108). С. 54–58. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/22529>
43. Дяків О. Європейський досвід регулювання взаємодії освіти та ринку праці. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10dovorpr.pdf>
44. Євменькова К. М. Освітня послуга як економічна категорія. *Економіка і регіон*. 2009. № 3 (22). С. 172–175.

45. Жиляєв І. Б., Ковтунець В. В., Сьомкін М. В. Вища освіта України: стан та проблеми. Київ : Наук.-дослід. ін-т інформатики і права Нац. академії правових наук України ; Ін-т вищої освіти Наці. академії пед. наук України, 2015. 96 с.

46. Журавський В. С., Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи входження в європейський простір вищої освіти. Київ : ІВЦ Вид-во «Політехніка», 2002. 200 с.

47. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10.12.1948 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

48. Зарецька Л. М., Кулініч О. А. Державне регулювання сфери вищої освіти. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2. С. 168–179.

49. Здіорук С. І., Богачевська І. В. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір : аналіт. Записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>

50. Кадачников С. М. Особенности высшего образования как экономического блага и некоторые практические следствия этих особенностей. *Университет управления*. 2001. № 2 (17). С. 48–49.

51. Комунікаційна стратегія МОН 2017–2020 : Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 26.05.2017 № 4/1-15. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/komunikaczijnastrategiya-mon-2017-2020.pdf>

52. Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти від 14.12.1960 р. Дата оновлення: 22.05.1962 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174

53. Коноплицький В., Філіна Г. Економічний словник. Київ : КНТ, 2007. 580 с.

54. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

55. Корчинська О. Наукова дискусія про ринок освітніх послуг // Ринок освітніх послуг: виклики сучасності : зб. матеріалів наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Київ, 11 черв. 2019 р.). Київ, 2019. С. 8. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Tezy_Conf_11_06.pdf

56. Котлер Ф. Основы маркетинга / пер. с англ. ; общ. ред. и вступ. ст. Е. М. Пеньковой. Москва : Прогресс, 1990. 656 с.

57. Кузьмина Е. Е. Маркетинг образовательных услуг : учеб. пособие [для магистров]. Москва : Юрайт, 2012. 330 с.

58. Кулагин П. Рынок в социалистической экономике. *Вопросы экономики*. 1990. № 1. С. 143–145.

59. Куценко В. І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / за наук. ред. Б. М. Данилишина. Київ : РВПС України НАН України, 2009. 224 с.

60. Лозовий В. Пріоритети української освітньої політики в умовах міжнародної науково-технічної кооперації : аналіт. записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1411>

61. Луговий В. І. Світовий досвід професіоналізації освіти: концептуальні засади і практична реалізація. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 2 (67). С. 5–22.

62. Маделик С. М. Болонський процес: формування єдиного європейського простору у сфері освіти. URL: <http://vmv.kyumu.edu.ua/series/vmv/vipusk10/17.pdf>

63. Матвійів М. Методологія та організація маркетингового менеджменту в сфері вищої освіти : монографія. Тернопіль : Екон. наука, 2005. 560 с.

64. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р. ; ратиф. Указом Президії Верховної Ради Української РСР

від 19.10.1973 N 2148-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

65. Місії, функції та стратегія // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/misiyata-funkciyi>

66. Міщенко Г. Маркетинг і вища освіта. *Вісник Книжкової палати*. 2004. № 8. С. 38–41.

67. Морозова М. Е. Формування системи ефективного управління персоналом у вищих навчальних закладах. *Вісник післядипломної освіти*. 2015. Вип. 13 (26). С. 119–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2015_13_22

68. Мудра О. В. особливості взаємодії ринку освітніх послуг та ринку праці. *Економіка*. 2012. № 5 (119). С. 35–40. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/62554>.

69. Назва секції видів економічної діяльності КВЕД ДК 009:2010. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/85/KVED10_85.html

70. Николаева Е. М. Формирование рынка образовательных услуг и его регулирование : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01(1). Москва, 2006. 24 с.

71. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.06.02. Харків, 2002. 33 с.

72. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія. Київ : КНЕУ, 2001. 208 с.

73. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг : монографія. Київ : НАДУ, 2005. 326 с.

74. Огородник С., Федосов В., Опарин В. Финансово-кредитные методы повышения эффективности промышленного производства : монография / под ред. С. Огородник. Киев : Изд-во «Техника», 1990. 238 с.

75. Оптимизация качества. Сложные продукты и процессы / [Э. В. Калинина, А. Г. Лапига, В. В. Поляков и др.]. Москва : Химия, 1989. 256 с.

76. Офіційний сайт ініціативи Комісії Європейського Союзу EUROPASS. URL: http://europass.cedefop.europa.eu/europass/home/hornav/Introduction.csp?loc=en_GB.

77. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 336 с.

78. Пашенко О. В. Конкуренція на ринку освітніх послуг. URL: http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22866.doc.htm

79. Пирожков С. І. Ринок освіти у глобальному вимірі: європейський досвід для України. *Стратегічна панорама*. 2002. № 2. С. 25.

80. Питання атестації педагогічних працівників закладів (установ) освіти сфери культури : Наказ Міністерства Культури України від 12.07.2018 № 628 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-18#n29>

81. Питання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 719 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2015-%D0%BF>

82. Плахотнікова Л. О. Формування ринку освітніх послуг в Україні: стан і проблеми розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 5 (48). С. 50–54.

83. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n3814>

84. Положення про Державну службу якості освіти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 № 168 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-п>

85. Пономаренко Г. О. Поняття та особливості освітніх послуг, які надаються державними вищими навчальними закладами. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3 (46). С. 6–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2009_3_3

86. Присвітла О. В. Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального ринку освітніх послуг : дис. ... канд. екон. наук. Дніпропетровськ, 2016. 276 с.

87. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

88. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 № 2628-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

89. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 № 651XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

90. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11872015-%D0%BF>

91. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n12>

92. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630 // База

даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п>

93. Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1190 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11902018-%D0%BF#n16>

94. Про затвердження Порядку пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 № 673 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF>

95. Про затвердження Порядку розміщення вищими і професійно-технічними навчальними закладами на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектору економіки тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2015 № 657 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2015-%D0%BF>

96. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

97. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

98. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n66>

99. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя : рекомендація Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від

18.12.2006 №2006/962/ЄС. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975

100. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>

101. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.

102. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/153-2002-%D0%BF>

103. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15. 04.2015 № 244 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-п#n15>

104. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів : Закон України від 20.11.2012 № 5499-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

105. Ринок освітніх послуг // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ринок_освітніх_послуг

106. Ринок праці та освіта: пошук взаємодії : [зб. наук. ст. / наук. ред. І. Л. Петрова]. Київ : Таксон, 2007. 200 с.

107. Романов А. А., Тихомирова Н. В. Проблемы исследования поведения потребителей на рынке образовательных услуг. *Открытое образование*. 2006. № 3. С. 82–87.

108. Романовський О. О. Інноваційна діяльність дослідницьких підприємницьких університетів США : монографія. Київ : Вид-во КНУТД, 2012. 134 с.
109. Ромащенко К. М. Регулювання ринку освітніх послуг в Україні в контексті зарубіжного досвіду. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 4 (256). С. 67–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuE_2013_4_12
110. Савиных В. П., Цветков В. Я. Маркетинговый анализ образовательных услуг. *Вопросы Интернет-образования : электронный журнал*. URL: http://vio.uchim.info/Vio_21/cd_site/articles/art_1_3.htm
111. Сахарська О. А. Макроекономічний аналіз безробіття в неусталених господарських системах : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Львів, 2014. 200 с.
112. Семенець-Орлова І. Нормативно-правове забезпечення освітніх змін в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 3 (58). С. 91–100.
113. Семенюк С. Аналіз факторів, які впливають на кон'юнктуру ринку освітніх послуг. *Наука молода*. 2007. № 7. С. 144–149.
114. Словник української мови : в 11 т. АН УРСР / Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 7. 480 с.
115. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва : Азбука, 2019. 544 с.
116. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19.06.1999 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525
117. Стандартизація професійної освіти: теорія і практика : монографія / за ред. А. А. Каленського ; [П. Г., Ваніна, Н. М., Пащенко, Т. М. Кравець, та ін.]. Житомир : Полісся, 2018. 256 с.

118. Старостіна А. О., Длігач А. О., Богомаз Н. В. Економіка зарубіжних країн. Київ : Знання, 2009. 454 с.

119. Стеблюк Н. Ф. Економічна природа освітніх послуг в системі вищої освіти України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6 (2). С. 196–199. URL: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Economics/33530.doc.htm

120. Теорія фінансів : навч. посіб. / заг. ред. О. Д. Василик. Київ : Центр навч. літ., 2005. 480 с.

121. Тимечко І. Р. Концептуальні підходи у дослідженні взаємодії членів територіальних громад на транскордонних ринках. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 122 (ч. 1). С. 148–156. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2435/2168>

122. Тимошенко О. Освіта України в контексті розвитку світових освітніх тенденцій. *Вища освіта України*. 2009. № 3. С. 90–97.

123. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений. Москва : Юрид. лит., 1980. 176 с.

124. Товканець Г. В. Транскордонне співробітництво в освітній галузі в умовах розвитку Карпатського євро регіону. URL: <http://intkonf.org/kpn-tovkanets-gv-transkordonne-spivrobitnitstvo-v-osvitniy-galuzi-v-umovah-rozvitku-karpatskogo-evroregionu/>

125. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/c3fba63b-7f37-45b7-82d5-b8046b1fd945.pdf

126. Ушенко Н. В. Освітні потреби в умовах розбудови економіки знань. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2013. № 4. С. 22–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2013_4_4

127. Хижняк Л. М. Проблемні поля на ринку праці і ринку освітніх послуг: оптимізація управління. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі*

соціології управління. Серія : Спеціальні та галузеві соціології. 2009. Т. X. Вип. 116 : Соціологія державного управління. С. 126–132.

128. Цимбал Л. І. Проблеми регулювання ринку освітніх послуг на сучасному етапі. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2010. № 2 (6). С. 43–48.

129. Чайка І. П. ВНЗ Досвід розвитку європейських ринків освітніх послуг. *Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи : зб. наук. праць* / Полтавський ун-т економіки і торгівлі, 2012. URL: <http://economics-issues.com.ua/zmist-zhurnalu/ekonomika-sogodennya-aktualni-pitannya-ta-perspektivi-2013-2/dosvid-rozvitku-yeuropejskix-rinkiv-osvitnix-poslug/>

130. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике. Екатеринбург : Наука, 1993. 189 с. URL: <http://lib.lawinstitut.ru/ru/virtualexposition/newbooks/45-517186.pdf>

131. Шаповал Р. В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 372 с.

132. Шевченко Д. А. Маркетинговые стратегии ценообразования в вузе (на опыте отдела маркетинга и рекламы РГГУ). *Практический маркетинг*. 2002. № 68 (10). С. 7–14.

133. Шестаковська Т. Л., Холякко Н. І. Державне регулювання системи освіти в умовах ринкової економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 16 (3). С. 32–35. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16\(3\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16(3)__9)

134. Щетинін В. П. Ринок освітніх послуг в сучасній Росії. *Школа*. 2007. № 3. С. 25–28.

135. Щодо внесення в новий Реєстр неприбуткових установ та організацій навчально-виховних закладів – бюджетних установ : лист Державної фіскальної служби України від 04.01.2017 № 101/5/99-99-15-02-02-16 // Бухгалтер 911. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gfsu/schodo-vnesennyav-1025623.html>

136. Ящук Т. А. Ринок освітніх послуг: сутність та тенденції розвитку. *Інноваційна економіка*. 2013. № 8. С. 246–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_8_54

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз рівня надання освітніх послуг в Україні та країнах Євросоюзу

Країни із розвинутою економікою завжди велику увагу приділяли освіті населення, оскільки якісне надання освітніх послуг є запорукою перспективного розвитку національних економік. Україна останні роки намагається створити умови для закладів освіти щодо здобуття конкурентних переваг на світовому освітньому ринку.

Сьогодні ринок освітніх послуг – це потужне, широко розповсюджене економічне середовище, де відносини між його учасниками реалізуються у сфері створення значного елемента національного багатства – знань, здібностей, навичок, особистих інтелектуальних і професійних характеристик людського капіталу країни. Нові технології, особливо штучний інтелект, неминуче призведуть до серйозних зрушень на ринку праці, в тому числі зникнення робочих місць в одних секторах і створення можливостей в інших, масових масштабах. На цей час ринок освітніх послуг впроваджує безліч передових технологій, а провідні гравці ринку прагнуть зробити свою діяльність більш досконалою. Тому сучасні процеси глобалізації у всіх сферах суспільного життя включають побудову єдиного освітнього простору, заснованого на інтеграції національних ринків та освітніх послуг, а також гармонізації освітніх стандартів [11].

Сучасна освіта передбачає відкритість майбутньому, а її подальший розвиток повинен спрямовуватися на подолання замкненості й надання освітньому процесу творчого характеру, що потребує нової освітньої моделі, яка б відповідала реаліям постіндустріального суспільства, тим глобальним змінам в усіх сферах життя, які викликані сучасними інформаційно-

комунікаційними технологіями, стрімкими інтеграційними процесами у світі [53].

З давніх-давен процес передачі знання від викладача до учня були головним рушієм розвитку людської цивілізації. Це був процес навчання, який дав змогу зберегти та збільшити знання, накопичені людством [5].

Сьогодні на ринку освітніх послуг існує жорстка конкуренція, що пов'язано із його глобалізацією. З одного боку, глобалізаційні процеси надають певні можливості наукового та технічного обміну між ЗВО, з іншого – поширюють рівень конкуренції між ними.

Провідні науковці наголошують, на тому, що сучасна освіта повинна давати більшою мірою універсальні знання, ніж вузькопрофесійні, що передбачає міждисциплінарний підхід до навчання; бути у високому ступені індивідуалізованою, щоб сформувати творчо мислячу особистість; удосконалюватися в режимі випереджаючого, а не наздоганяючого розвитку, щоб вчасно передбачати потреби національного господарства у відповідній робочій силі, забезпечувати безперервність освіти в перебігу всієї життєвої активності людини [42].

Існуючий стан Європейського ринку освітніх послуг, якість і сучасні програми навчання доводять про доцільність інтеграції України до європейського наукового співтовариства, оскільки наша країна прагне до проведення певних реформ, які б дали змогу вітчизняним ЗВО відповідати загальноєвропейським критеріям.

Європейській освітній простір базується на так званих «освітніх інноваціях», інтернаціоналізації, масовізації, інформатизації освіти та системи забезпечення якості (рис. 2.1).

В Україні існує достатньо розвинута освітня система з її післядипломною складовою, яка здатна забезпечувати постійний розвиток педагогічних кадрів. Проте існує брак висококваліфікованих кадрів у галузі освіти, який зумовлено низькою заробітною платою та нестабільністю у зовнішньому середовищі.

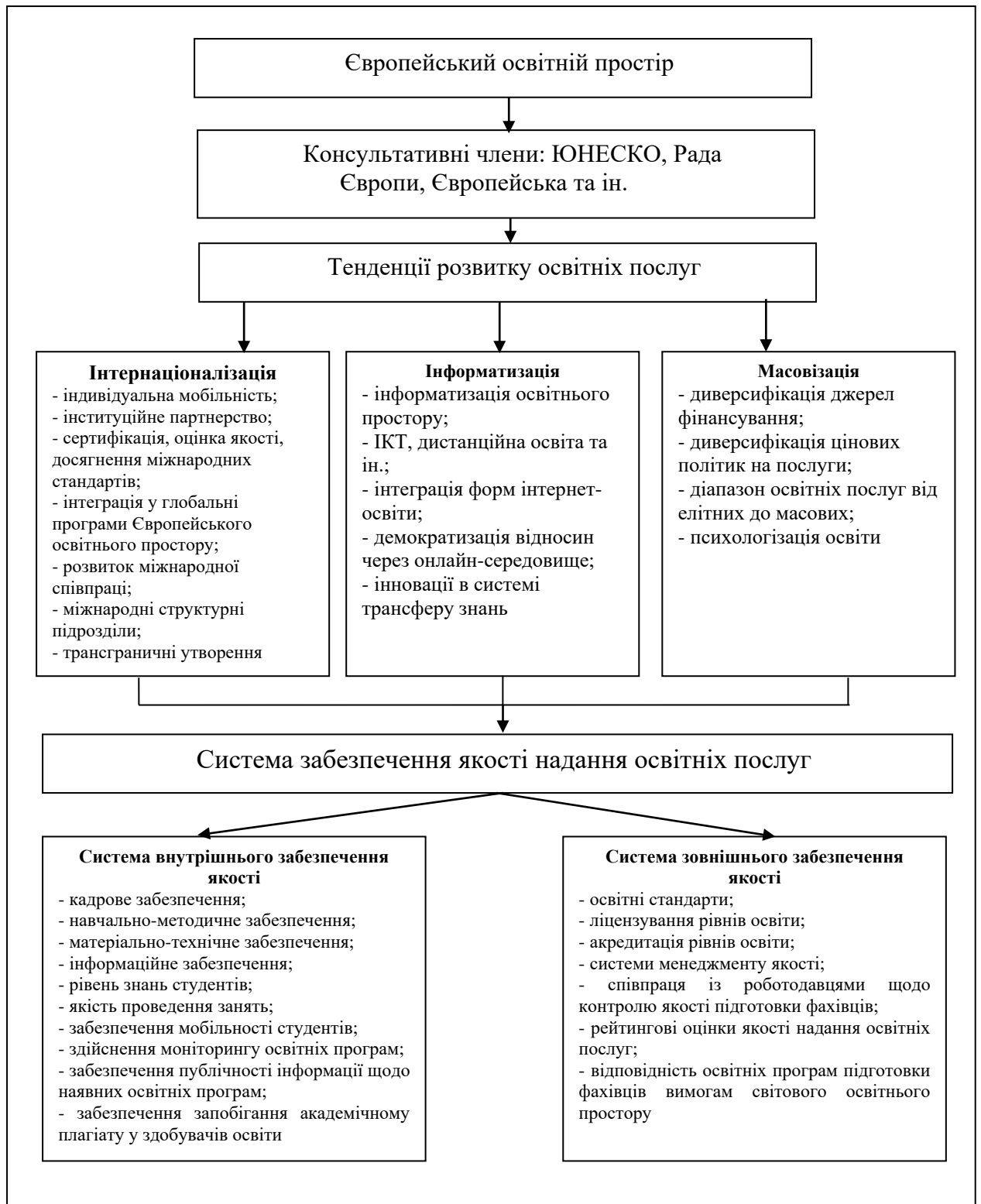


Рис. 2.1. Європейська система надання освітніх послуг (складено автором за [7])

Нова система освіти, яка постійно удосконалюється, має зосередити увагу на утворенні широкого кола різних закладів освіти та підготовчих

курсів. Вкрай необхідною є розробка нових освітніх програм, які б зацікавили не тільки молодь, а й дорослих та змогли б задовольнити різні смаки та вимоги, що висувуються сьогоднішніми умовами щодо кваліфікації фахівців у різних галузях національного господарства України.

Особливої уваги у сфері надання освітніх послуг приділяється ЗВО, які сьогодні мають ряд серйозних проблем, пов'язаних із якістю освіти та можливостями рівного доступу до отримання освітньої послуги. Рішення першої проблеми можливо за умови вдосконалення мережі ЗВО, забезпечивши їх сучасним навчальним обладнанням і висококваліфікованими педагогічними кадрами.

Рішенням другої проблеми повинні займатися органи Державної влади, удосконалюючи освітню політику України та систему фінансування освіти.

У 2019 році за консолідованим рейтингом ЗВО у десятці незмінним лідером залишається Київський національний університет імені Тараса Шевченка, який очолює рейтинг третій рік поспіль. На другому місці – Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, який у 2019 році посунув на третю сходинку Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (рис. 2.2).

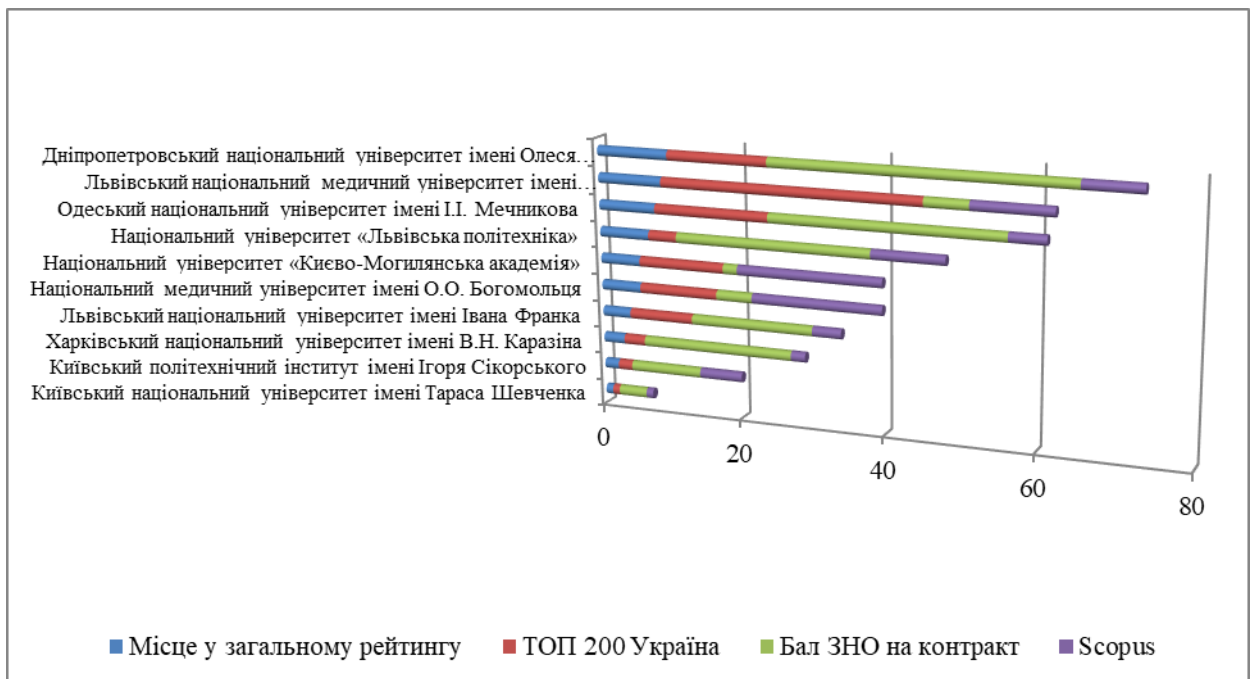


Рис. 2.2. Консолідований рейтинг ЗВО України за 2019 рік [48]

Розглянемо особливості надання освітніх послуг у трійці лідерів ЗВО України за рейтингом 2019 року.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка є сучасним класичним університетом дослідницького типу, який вважається провідним науково-навчальним центром України. ЗВО підтримує широкі міжнародні зв'язки з університетами зі всього світу, має двосторонні партнерські угоди з 227 зарубіжними освітніми та науковими закладами з 57 країн світу. Університет займає активну позицію щодо збільшення обсягів набору на навчання іноземних громадян. Зростанню набору іноземних громадян сприяло запровадження англomовних програм підготовки.

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського є провідним закладом вищої освіти, який має потужний професорсько-викладацький колектив та щорічно розширює можливості академічної мобільності для власних студентів. ЗВО активно співпрацює з міжнародними організаціями та має можливість отримувати гранти на наукові дослідження, беручи участь у програмах «FP7», «Visby» та інших.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна був і залишається провідним ЗВО як для сходу, так і для всієї України. Університет має цікаву історію, окрім того, він стояв у витоків усієї вищої освіти Харківщини. Від нього походять Національна юридична академія, Національна фармацевтична академія, Харківський медичний університет, Харківський педагогічний університет, Харківська зооветеринарна академія, Харківська академія культури, Харківський економічний університет та інші ЗВО. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна здійснює широку програму міжнародного співробітництва, є активним членом міжнародної спільноти провідних європейських і світових університетів. Він здійснює угоди про співробітництво з 61 організацією-партнером у 25 країнах світу.

В умовах сьогодення в Україні є певні проблеми щодо надання освітніх послуг. Основними з них є:

– у зв'язку з інтеграцією в Європейський простір повинна бути надана можливість отримувати освітні послуги у декількох надавачів, тобто академічна мобільність, яка за новим Законом України «Про вищу освіту» визначається як «можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами», яка не завжди виконується на практиці [50];

– неможливість студентом як замовником послуги оцінити якість наданої освітньої послуги у зв'язку із невизначеністю норм якості та відсутністю гарантій щодо працевлаштування;

– невідповідні умови інфраструктурного забезпечення надання освітньої послуги у більшості ЗВО України;

– незахищеність прав споживачів освітніх послуг у разі низької якості отримуваних послуг;

– відсутність гарантій працевлаштування.

У країнах Євросоюзу абітурієнт обирає ЗВО виходячи не стільки з міркувань щодо престижу закладу, скільки з перспективи працевлаштування, оскільки наявність гарної роботи є сьогодні серйозною проблемою не тільки для української молоді, а й також для європейської.

Але європейські ЗВО мають тісні зв'язки із провідними бізнес-компаніями, які зацікавлені отримати якісного фахівця, а молодь має шанс стати конкурентоспроможним спеціалістом та успішно працевлаштуватися на престижну роботу.

Розглянемо ТОП-10 ЗВО Євросоюзу у 2019 році згідно з рейтингом QS Graduate Employability Rankings щодо працевлаштування випускників (табл. 2.1).

Швейцарська вища технічна школа Цюріха (ETHZ) вже більш десяти років не покидає топ 50 університетів світу, очолює топ 10 за версією видань Цюріха, будучи найбільш престижним ЗВО у Швейцарії. ЗВО не покидає ТОП-10 у роботодавців Швейцарії, які впевнені в якості освіти випускників.

Таблиця 2.1

Рейтинг ЗВО Європи щодо працевлаштування випускників за 2019 рік

№ у рейтингу	Назва ЗВО	Країна	Найбільш затребувані напрями навчання
1	Швейцарська вища технічна школа Цюриха (ETHZ)	Швейцарія	- інженерні науки; - природні науки; - математичні науки; - менеджмент
2	Делфтський університет (TU Delft)	Нідерланди	- архітектура; - аеротехніка; - промислове проєктування; - хімія; - соціологія
3	Мюнхенський технічний університет	Німеччина	- архітектура; - біологія; - математика; - політологія; - економічна інформатика
4	Політехнічна школа Парижу	Франція	- математика; - прикладна математика; - інформатика; - економіка
5	Технологічно інститут Карлсруе	Німеччина	- математика; - фізика; - інженерія; - архітектура; - гуманітарні науки
6	Рейнсько-Вестфальський технічний університет Ахена	Німеччина	- молекулярні біотехнології; - прикладна географія; - психологія; - транспортна логістика
7	Міланський технічний університет	Італія	- мистецтво; - гуманітарні науки; - інженерія; - природні науки; - соціальні науки; - менеджмент; - математика; - інформатика
8	Університет Наварри	Іспанія	- мистецтво; - соціальні; - менеджмент; - медицина; - гуманітарні науки
9	Дармштадтський технічний університет	Німеччина	- архітектура; - машинобудування; - інформатика; - електротехніка; - педагогіка; - фізико-математичні науки
10	Технологічний університет Чалмерса	Швейцарія	- інформатика; - архітектура; - промисловий дизайн; - менеджмент

Закінчуючи ETHZ, підприємці можуть отримати спеціальний грант, за допомогою якого можна буде розвивати різні проекти на базі Лабораторії інновацій та підприємництва.

Делфтський університет (TU Delft), згідно з ТОП QS за 2018–2019 рік, займає 52 місце. Університет відомий ще як TU Delft. За рівнем працевлаштування ЗВО може скласти гідну конкуренцію навчальним закладам Сполучених Штатів, Великої Британії, які очолюють ТОП-10 згідно з рейтингом QS. ЗВО надає всебічну допомогу, починаючи від пошуку вакантного місця і закінчуючи складанням резюме. Завдяки цьому середній показник працевлаштування після вишу TU Delft вигідно відрізняється від інших навчальних закладів країни.

Мюнхенський технічний університет займає 61 місце в ТОП QS. Він має один із найбільших показників працевлаштування та активно підтримує «стартапи». ЗВО має високу репутацію на міжнародному рівні та велику партнерську базу. За даними ТОП Times, за шкалою видачі грантів на дослідження ЗВО отримав рекордні 100 %, що випереджає показники багатьох провідних світових навчальних закладів і прирівнює Мюнхенський технічний заклад за перспективами для випускників до Кембриджського, Оксфордського.

Політехнічна школа Парижу, за версією ТОП QS, займає 65 місце. Ecole Polytechnique отримав найвищий бал за шкалою затребуваності випускників у роботодавців за всіма напрямками освітньої діяльності. Щорічно Ecole Polytechnique відбирає ТОП найперспективніших студентів, зберігаючи хорошу репутацію у роботодавців. ЗВО підтримує тісні зв'язки із ParisTech Entrepreneurs Incubator, який активно допомагає «стартапам». На сьогодні, завдяки організації і підтримки вишу, відкрито вже більше сотні ТОП компаній колишніх учнів Ecole Polytechnique.

Технологічно інститут Карлсруе Вуз розташувався на 116 місці в ТОП QS Graduate A Rankings за 2018–2019 рік. Має один з найвищих балів у всесвітньому ТОП-100 від Times виходячи їх показників видачі грантів на

дослідницьку діяльність, розвиток власного бізнесу. ЗВО має гарну репутацію серед наукової спільноти, отримавши понад 80 % за 100-відсотковою шкалою. Відбір абітурієнтів ЗВО здійснюється вже під час навчання на першому семестрі. Безпосередньо вступних іспитів до вишу немає, окрім медичних спеціальностей.

Рейнсько-Вестфальський технічний університет Ахена займає 144 місце відповідно до міжнародного ТОП QS і входить в ТОП-30 кращих навчальних закладів Європи, постійно підтримує стартапи та допомагає студентам проводити наукові дослідження. Згідно з Times випереджає багато вишів за показником грантів для досліджень студентів. ЗВО дуже добре зарекомендував себе на міжнародному рівні, тому працевлаштуватися після випуску з ТОП-вишу буде цілком реально як у всіх Європейських країнах, включаючи Німеччину.

Міланський технічний університет є найбільш технічним ЗВО Італії. Він щорічно навчає 40000 осіб. За 2018–2019, згідно з ТОП QS, знаходиться на 195 місці. Університет лідирує у галузі науково-технічних розробок, при ньому було відкрито перший електронно-обчислювальний центр. ЗВО щорічно бере участь у міжнародних проєктах, налагоджено співпрацю із промисловими компаніями. У ЗВО є центр кар'єрного зростання, випускникам розсилається багато пропозицій щодо працевлаштування. Серед італійських роботодавців ЗВО вважається самим респектабельним.

Університет Наварри займає 242 місце, згідно з ТОП-QS, вважається одним із найпрестижніших європейських університетів. ЗВО має гарну репутацію через регулярні дослідження, користується популярністю міжнародного рівня. Студенти мають можливість успішно працевлаштуватися у провідних країнах Євросоюзу. У ЗВО є спеціальний бізнес-фонд, який слугує платформою для спілкування студента з потенційним роботодавцем. Тому рівень працевлаштування залишається стабільно високим не перший десяток років.

Дармштадтський технічний університет за 2018–2019 роки зайняв 253 місце згідно з ТОП QS. Згідно з Times ЗВО має хороші показники міжнародного визнання – понад 90 %, студенти отримують гранти для розвитку власної справи. ЗВО є членом TU 9 – об'єднання провідних інститутів Німеччини. Студенти мають розширені можливості працевлаштування за кордоном, що забезпечують коопераційні програми. Існують спеціальні кар'єрні сервіси, які допомагають шукати вакансії для працевлаштування.

Технологічний університет Чалмерса не покидає більше п'яти років ТОП-100 кращих ЗВО світу. Активно співпрацює з компаніями Ericsson, Volvo і SKF. Згідно зі статистикою, ЗВО проводить вдвічі більше досліджень, порівняно з іншими інститутами країни. ЗВО завжди допомагає знайти роботу випускникам.

Освіта й освітні послуги у всіх країнах світу є вагомим складовою системи розвитку суспільства. Тому безперечним є той факт, що якість надання освітніх послуг напряму впливає на соціально-економічний розвиток усіх країн без виключення. Важко уявити досягнення провідних європейських країн без забезпечення всіх галузей економіки висококваліфікованими кадрами.

У країнах Євросоюзу є певні критерії якості надання освітніх послуг. Що стосується України, то акредитаційні вимоги, які існують сьогодні, потребують дотримання нормативів певних кількісних показників, відхилення від яких може бути тільки позитивним, тобто вони є нижньою межею рівня акредитації.

Основними критеріями, які контролюються, є такі:

- 1) готовність студентів-випускників кожної спеціальності до професійної діяльності та їх використання;
- 2) рівень фундаментальної підготовки студентів з напрямів підготовки, що атестуються;
- 3) формування контингенту студентів;

- 4) кадрове забезпечення навчально-виховного процесу;
 5) рівень розвитку матеріально-технічної бази;
 6) організаційне та програмно-методичне забезпечення навчального процесу;
 7) науково-методична діяльність;
 8) фінансово-господарська діяльність і стан розвитку соціальної сфери [40].

В Україні існує певний склад критеріїв і показників стандартів якості освіти, за якими проводиться акредитація ЗВО, що суттєво відрізняється від їх складу, як у країнах Євросоюзу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Умовний перелік критеріїв для акредитації ЗВО країн Євросоюзу та України

Європейська система оцінки й поліпшення якості – equis	Критерії України
Місія і зміст діяльності	Концепція діяльності
Студенти (набір, рух контингенту, працевлаштування, допомога в розвитку кар'єри)	Студенти (набір, рух контингенту)
Якість програм	Зміст освітньо-професійних програм і навчальних планів
Особистий розвиток (формування у студентів практичних навичок професійної діяльності)	Практична підготовка студентів
Дослідження і розвиток (пріоритети наукових досліджень викладачів, результативність, інновації)	Наукова робота викладачів
Внесок у розвиток суспільства	-
Викладачі (кількісний та якісний склад, політика управління та розвитку)	Викладачі (кількісний та якісний склад)
Ресурси (фінанси, приміщення і обладнання, бібліотека, інфраструктура нових технологій)	Ресурси (приміщення й обладнання, бібліотека, допоміжна інфраструктура, Інтернет)
Зв'язки з корпоративним світом	-
Міжнародне співробітництво	-

Джерело: складено автором за [44]

Всі розглянуті критерії, що прийняті для акредитації у країнах Євросоюзу, є деталізованими за показниками, оскільки процес акредитації для європейських ЗВО досить тривалий (до пів року) і потребує визначення основних параметрів щодо вирішення таких завдань:

- надання об'єктивної інформації про ЗВО для абітурієнтів, студентів та роботодавців;
- використання нормативного інструментарію для об'єктивної порівняльної оцінки ЗВО;
- підвищення якості підготовки фахівців.

Якість освіти – надзвичайно складна категорія: філософська, політична, управлінська, педагогічна, економічна. Вона визначає якість життя як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому, оскільки характеризується не лише кількістю здобутих знань і навичок професійної діяльності, але й якістю особистісного, світоглядного, громадянського розвитку кожної особистості. Уявлення про якість освіти та її змістове наповнення не є статичними. Вони віддзеркалюють певну історичну епоху, рівень духовного і технологічного розвитку суспільства [61].

Якість вищої освіти є основним показником рівня довіри до ЗВО, сумісності національних систем освіти різних країн. Забезпечення якості освіти є завданням багатоплановим і охоплює такі аспекти [11]:

- наявність науково-педагогічних кадрів відповідного рівня кваліфікації, а також фінансових, матеріальних, інформаційних, навчально-методичних та інших ресурсів;
- вироблення чітких вимог до контингенту студентів та їх практична реалізація під час прийому (конкурсного відбору) на навчання;
- організація навчального процесу, адекватна сучасним тенденціям розвитку національної та світової вищої школи та рівню розвитку суспільства й економіки;
- визначення умов і параметрів системи атестації студентів;
- розроблення та реалізація нових освітніх технологій;

– контроль освітньої діяльності та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання і на всіх рівнях –закладу вищої освіти, держави та на міжнародному рівні.

Аналіз Європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти дозволяє виділити основні вимоги і напрямки імплементації європейської системи забезпечення якості освіти в Україні, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення [36]:

- чітке визначення політики і пов'язаних з нею процедур забезпечення якості;
- стратегія, політика, процедури і виконавці повинні мати визначений офіційний статус;
- формулювання, оприлюднення і послідовне дотримання критеріїв, на яких повинна базуватись будь-яка діяльність із забезпечення якості;
- відповідність доступних ресурсів поставленим цілям і процедурам їх реалізації;
- участь у процесах забезпечення якості усіх зацікавлених сторін;
- регулярний моніторинг і звітність;
- публічність і доступність усієї інформації з питань забезпечення якості освіти.

Рівень надання освітньої послуги корелює із таким показником, як Індекс рівня освіти (Education Index), який розраховується на основі двох ключових показників:

1. Очікувана тривалість навчання – кількість часу, що потрібно людині для отримання певного рівня освіти.
2. Середня тривалість навчання – середньостатистичний показник населення із закінченою освітою.

Education Index є ключовим показником добробуту суспільства у всіх країнах світу, оскільки він визначає, на якому рівні знаходиться розвиток тієї чи іншої держави у плані економіки, технологій, промисловості, які справляють безпосередній вплив на якість життя населення.

Цей індекс дає змогу визначити досягнення країни щодо рівня освіти населення за двома ключовими показниками:

1. Індекс сукупної частки учнів, які отримують начальну, середню та вищу освіту (1/3 ваги).

2. Індекс грамотності дорослого населення (2/3 ваги).

Індекс рівня освіти стандартизується у вигляді числових значень від 0 (мінімальне) до 1 (максимальне). Вважається, що розвинуті країни повинні мати мінімальне значення показника – 0,8, хоча насправді більшість з них наближується до показника 0,9 або перебільшує його.

Згідно з цим індексом рейтинг (ТОП-20 країн Євросоюзу) на кінець 2018 року має такий вигляд (рис. 2.3).

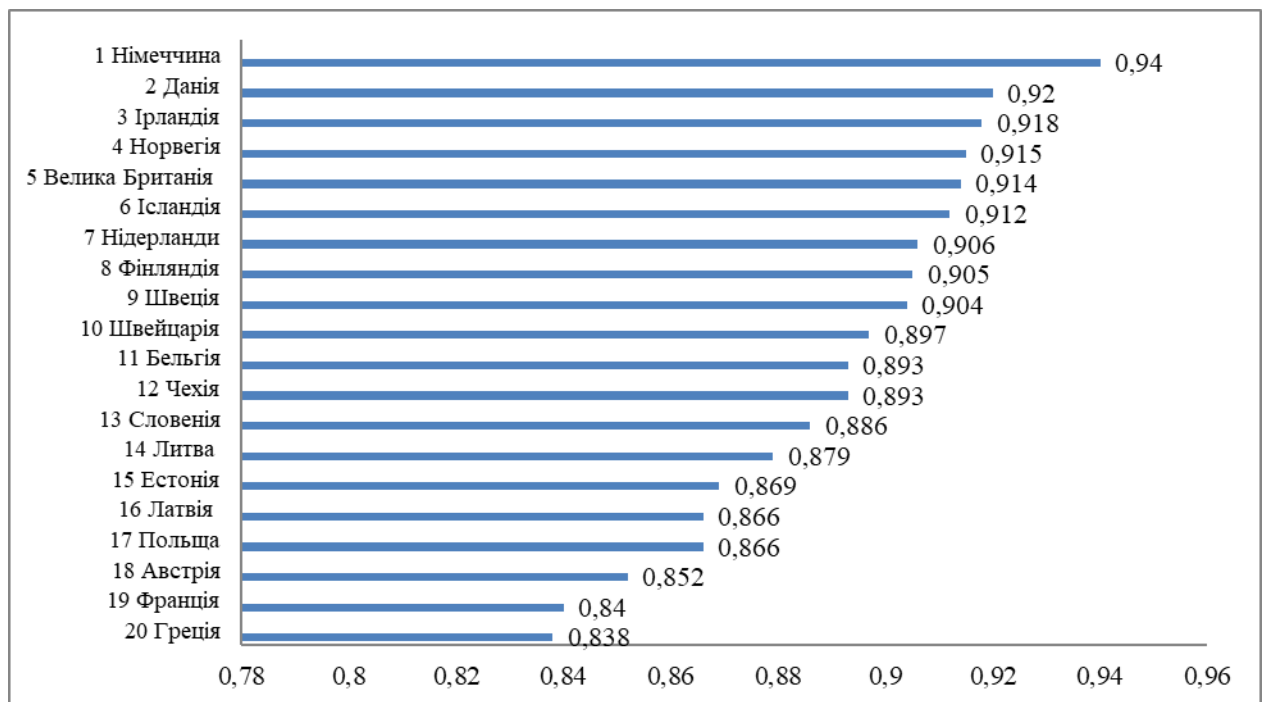


Рис. 2.3. Рейтинг країн Євросоюзу за рівнем освіти на 2019 рік [56]

Існує ще інший рейтинг, який ґрунтується на дослідженнях «Universitas21», за яким визначається ефективність і результативність освіти. Згідно з цим рейтингом найбільш розвинутими країнами за рівнем освіти є: США, Швейцарія, Данія, Фінляндія, Швеція, Канада, Нідерланди, Велика Британія, Сінгапур, Австралія.

Якщо порівняти ці показники з тими, що були 2 роки тому, то спостерігається падіння рівня освіти у таких країнах, як Україна, Сербія, Іспанія, Греція, Болгарія та Туреччина.

Всі країни Європейського Союзу мають специфічні риси за напрямами вищої освіти. Більшість країн із ТОП-списку забезпечують надання освітніх послуг практично за всіма напрямами вищої освіти, але є певний негласний рейтинг щодо окремих напрямів вищої освіти (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рейтинг країн Євросоюзу щодо окремих напрямів вищої освіти [56]

№ з/п	Напрямок освіти	Найбільш привабливі країни
1	Технічний	1. Німеччина; 2. Швеція
2	Економічний	1. Велика Британія; 2. Німеччина; 3. Швейцарія
3	Гуманітарний	1. Італія; 2. Іспанія; 3. Велика Британія; 4. Франція
4	Юридичний	1. Велика Британія; 2. Німеччина; 3. Швейцарія
5	Медичний	1. Швейцарія; 2. Німеччина; 3. Чехія
6	Природні науки	1. Австрія; 2. Швеція

Сьогодні рейтинги є загальновизнаним засобом підтвердження якості діяльності ЗВО майже в усьому світі, хоча методологічна основа застосування рейтингів при присудженні того чи іншого місця закладу викликає багато нарікань у спеціалістів багатьох країн. Це пов'язано з тим, що визнані авторитетні рейтинги оцінюють передусім наукову діяльність ЗВО і мало уваги приділяють результатам навчальної роботи, тобто рівню нових знань, здобутих студентами протягом навчання.

Тобто для отримання об'єктивної інформації будь-який ЗВО доцільно порівнювати за окремими показниками – освітніми програмами, навчальними дисциплінами тощо. Насамперед рейтинги дають можливість

краще зрозуміти динаміку освітнього середовища, як на національному, так і на міжнародному рівнях, при врахуванні всіх наявних критеріїв якості надання освітніх послуг та ефективності діяльності ЗВО.

Проте визначення остаточної ролі, яку рейтинги відіграють у формуванні освітніх стратегій, є досить складним завданням, оскільки на діяльність сучасного ЗВО впливає безліч факторів, як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Але при цьому впливовість того чи іншого рейтингу буде прямо залежати від ступеня розповсюдження його результатів засобами масової інформації, соціальними мережами й іншими комунікаційними засобами.

У системі надання освітніх послуг країн Євросоюзу існує ряд певних переваг, основними з яких є:

- велика кількість ЗВО державного підпорядкування;
- велика кількість вечірніх ЗВО;
- значна кількість Центрів навчання дорослого населення, стажування та заочного навчання;
- система освіти відрізняється гнучкістю, різноманітням навчальних програм;
- система надання освітніх послуг регулюється державою (викладацький склад – державні службовці);
- всебічна підтримка принципу «академічної свободи»;
- наявність програм фінансування студентів;
- приділення належної уваги технічним спеціальностям;
- навчальні програми зорієнтовані на потреби ринку;
- високий рівень студентських наукових досліджень.

До недоліків надання освітніх послуг у країнах Євросоюзу відносяться:

- в більшості країн система освіти децентралізована;
- відсутність вступних випробувань у деяких країнах;
- деякі університети Європи сильно перевантажені кількістю студентів;

- тривалість процесу навчання;
- відсутність у деяких країнах належної бази практик під час навчання;
- складність кредитування для студентів деяких спеціальностей;
- відсутність єдиних вимог до якості навчання та складне визначення відповідності дипломів.

Сьогодні існують серйозні проблеми щодо рівня та якості викладання навчальних дисциплін. Нові форми викладання складаються з таких трьох елементів: перехід від викладання до навчання, внаслідок чого викладачі стають не більше ніж засобами підтримки студентів; студенти дедалі більше виступають у ролі «споживачів»; використання інформаційних технологій і систем у викладанні збільшує можливість дистанційної освіти, внаслідок чого змінюється природа викладання зі втратою особистісної ініціації спеціаліста і його залучення до дисциплінарної культури [54].

В умовах сьогодення всі держави світу впевнені у важливості якості надання освітніх послуг, які є запорукою розвитку суспільства. В умовах побудови «економіки знань» рівень інтелектуального розвитку визначається рівнем розвитку освітньої та наукової сфер країни.

Ще однією з найгостріших проблем освіти в Україні є ступінь масовості вищої освіти та погіршення стану у сфері середньої та професійно-технічної освіти, яка завжди у всіх країнах світу була запорукою підтримки та розвитку середнього класу та надавала можливість молоді отримати гідну, затребувану професію.

У сучасному світі чим більше людей мають дипломи про вищу освіту, тим гострішою є конкуренція за робочі місця, для зайняття яких потрібен такий диплом. За умови відсутності зростання чи скорочення кількості робочих місць кваліфікаційні вимоги природним чином підвищуються, що веде до подальшого посилення вимог щодо освітніх кваліфікацій [23].

Однак, незважаючи на деклароване проведення Українським урядом активної політики щодо інтеграції у Європейський освітній простір, залишається багато проблем, пов'язаних із якістю освітніх послуг, які

надають вітчизняні ЗВО, та відсутністю практичної реалізації відповідних державних законодавчих та розпорядчих актів щодо активного впровадження європейського досвіду у життя українських університетів, коледжів та училищ.

Тобто питання підвищення рівня надання та якості освітніх послуг в Україні залишаються не до кінця вирішеними та потребують пильної уваги як з боку освітян, так і з боку держави та суспільства, оскільки від рівня майбутніх фахівців всіх галузей національного господарства залежить фінансово-економічна безпека нашої держави та можливість стати членами Європейського Союзу.

2.2. Оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні

Кількість закладів вищої освіти в Україні поступово зменшується. Протягом періоду 2010/2011–2018/2019 н. р. загальна кількість ЗВО зменшилася з 813 до 652, або на 20 %, найбільше падіння спостерігається серед закладів, що засновані на приватній власності, – 30 % (для закладів, що засновані на державній або комунальній власності цей показник сягає 27 %). Щорічне зменшення кількості ЗВО на 1–2 % є несуттєвим, але у 2014/2015 н. р. падіння відбулося відразу на 13 %, що пов'язано з виключенням із загальної статистики навчальних закладів, що розташовані на тимчасово окупованих територіях.

При цьому загальна кількість студентів закладів вищої освіти за цей період зменшилася суттєво – майже на 900 тисяч осіб, або на 47 % (див. рис. 2.4).

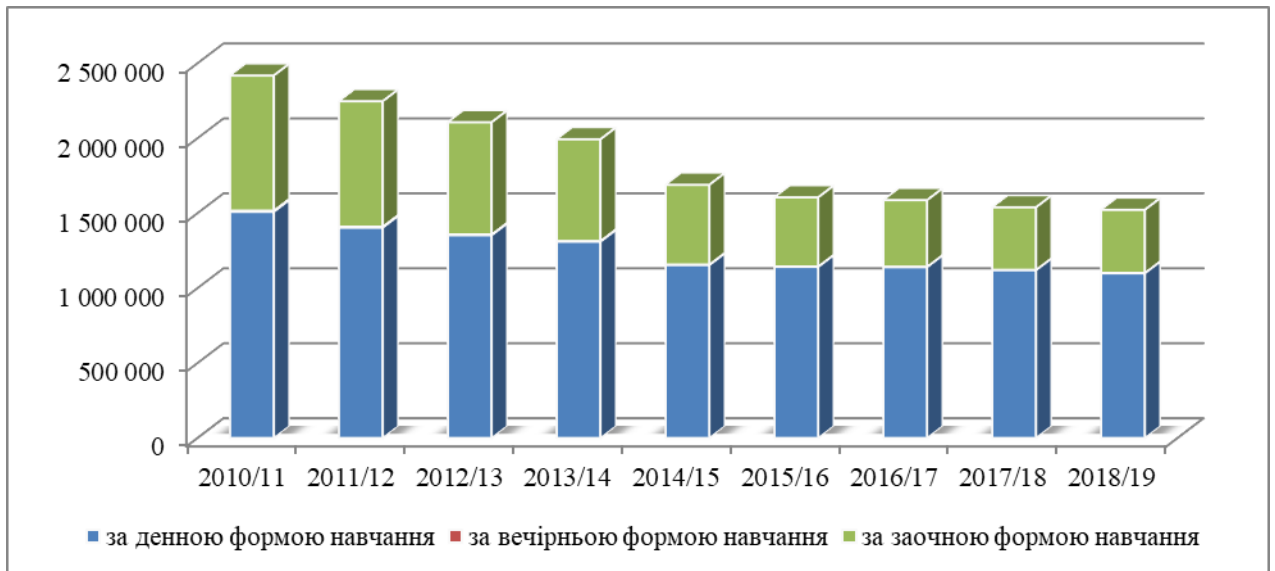
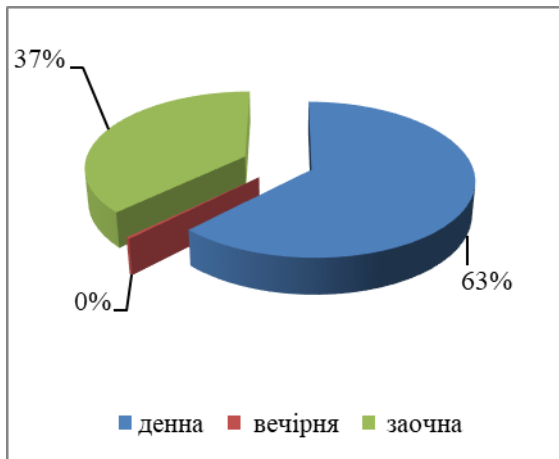


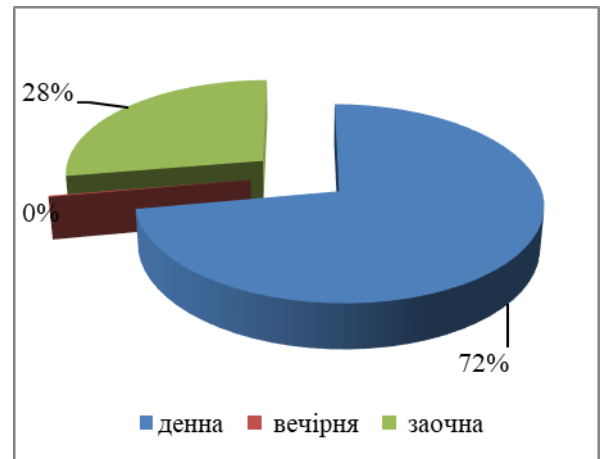
Рис. 2.4. Динаміка зміни загальної кількості студентів закладів вищої освіти України, що навчаються за денною, вечірньою та заочною формами навчання (розраховано за [25])

Загальна кількість студентів, що навчається за денною формою, зменшилася на 27 %, вечірньою – 65 %, а заочною – 53 % відповідно (рис. 2.5). Очевидно, що вечірня форма навчання втратила актуальність: 3089 студентів, що навчалися за цією формою протягом 2018/2019 навчальних років, складають 0,2 % всіх здобувачів вищої освіти в Україні. При цьому й структура кількісного складу набула змін у бік збільшення студентів, що віддають перевагу денній формі навчання.

Зміна кількості закладів вищої освіти відбувалася переважно за рахунок зменшення кількості коледжів, технікумів, училищ (рис. 2.6). Отже, і кількість студентів закладів вищої освіти, які здобувають ступінь вищої освіти «Молодший бакалавр» або освітньо-кваліфікаційний рівень «Молодший спеціаліст», зменшилася майже вдвічі (на 43 %).



(а)



(б)

Рис. 2.5. Зміна структури кількісного складу студентів ЗВО України за різними формами навчання у 2010/2011 н. р. (а) і 2018/2019 н. р. (б) (розраховано за [25])

Протягом 2010–2019 рр. спостерігаємо тенденцію до суттєвого зменшення кількості студентів ЗВО у розрахунку на 10000 населення майже на 35 % (557 у 2010/2011 н. р. проти 361 у 2018/2019 н. р.), що з точністю до 1 % збігається із відповідним показником для студентів, що навчаються в університетах, академіях, інститутах; а для студентів коледжів, технікумів, училищ кількість студентів у розрахунку на 10000 населення зменшилося майже на 42 %.

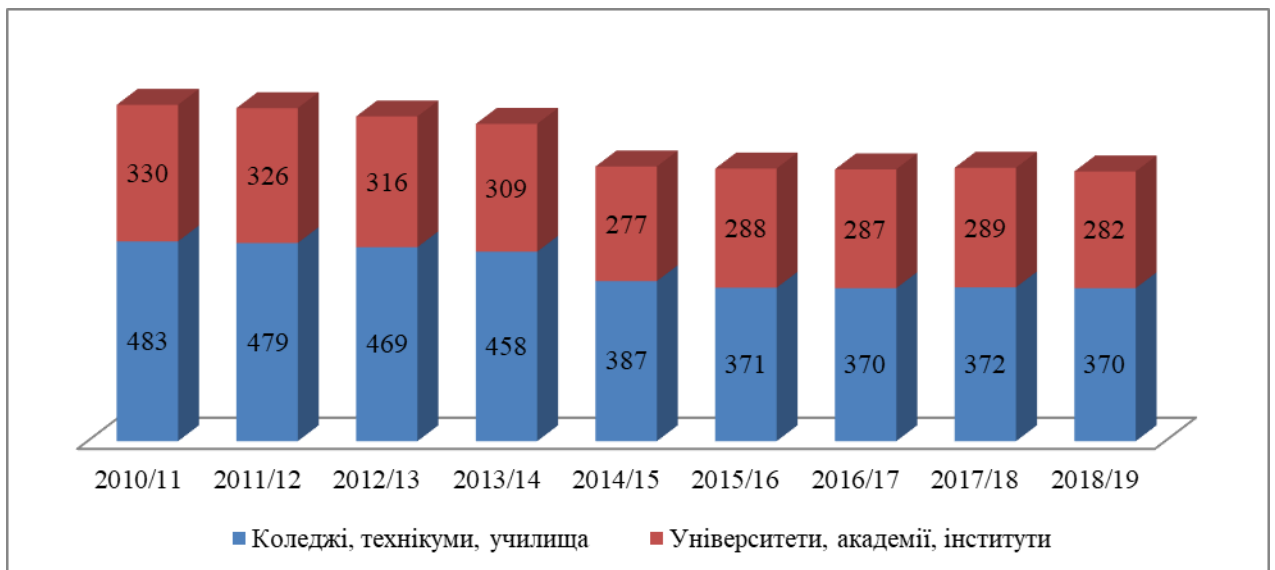
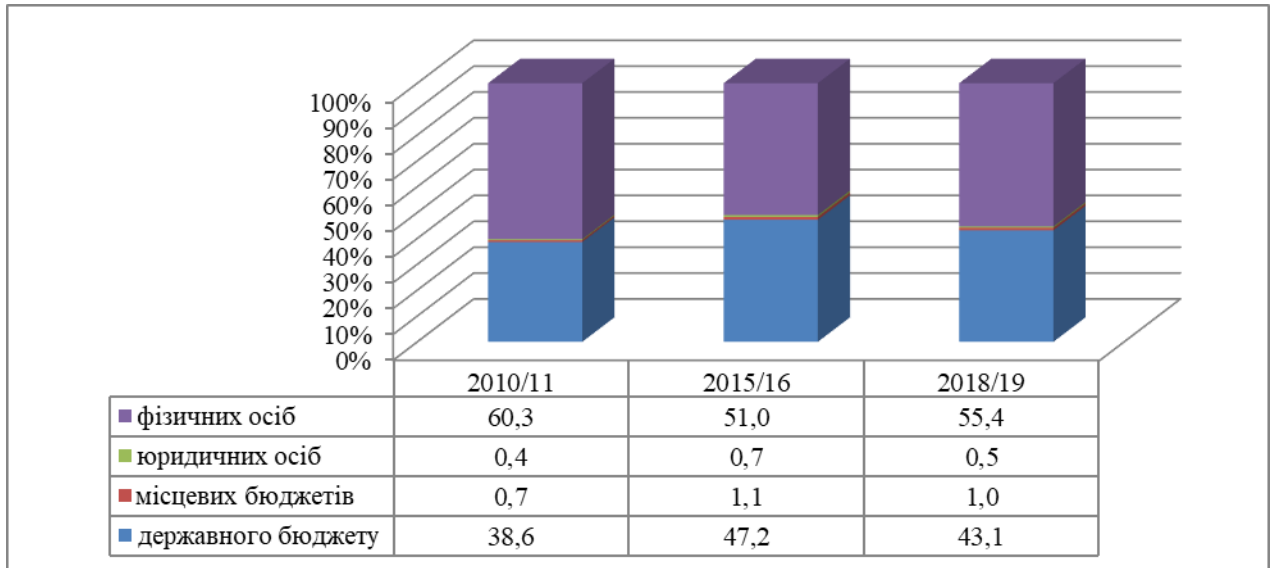
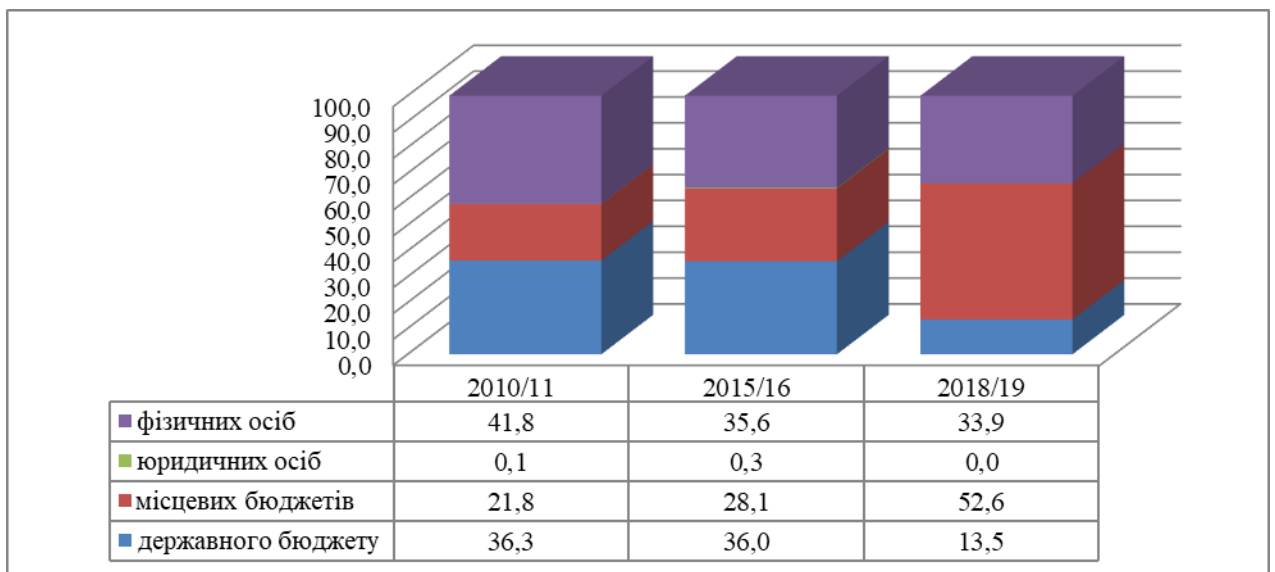


Рис. 2.6. Динаміка зміни кількісного складу закладів вищої освіти України різних освітніх рівнів протягом 2010–2019 рр. (розраховано за [25])

Зауважимо, що відповідні підрахунки проводилися за оціночною чисельністю громадян України. Падіння зацікавленості здобувачів в отриманні професійно-технічної освіти призвело до нестачі кваліфікованих спеціалістів середньої ланки у різних галузях економічної діяльності [28].



(a)



(б)

Рис. 2.7. Динаміка зміни кількості студентів ЗВО за джерелами фінансування їх навчання: університетів, академій, інститутів (а), коледжів, технікумів, училищ (б) (розраховано за [25])

Загальна чисельність університетів, академій, інститутів, заснованих на державній та комунальній власності, залишилася майже незмінною (за весь період спостереження зменшилася до 10 %), а кількість відповідних закладів, заснованих на приватній власності, зменшилася на 24 %. Для коледжів, технікумів, училищ ці показники сягають значень 21 % і 35 % відповідно.

Більше половини студентів університетів, академій, інститутів навчається за рахунок фізичних осіб. Але й частка державного фінансування є суттєвою: наприклад, у 2018/2019 н. р. за рахунок державного бюджету навчалася 43 % студентів (рис. 2.7).

Зацікавленість органів місцевого самоврядування у фінансуванні підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів виявилася наднизькою – частка місцевих бюджетів ледве сягає 1 %.

Інша ситуація спостерігається у фінансуванні навчання студентів коледжів, технікумів, училищ. Основна частка фінансування навчання поступово перекладається на місцеві бюджети – 52,6 % у 2018/2019 н. р. проти 21,8 % у 2010/2011 н. р., а частка державного фінансування зменшилася майже втричі – 13,5 % проти 36,3 % відповідно; стабільно високою є і частка фінансування за рахунок фізичних осіб, але й вона поступається фінансуванню з місцевих бюджетів – 33,9 % проти 41,8 %.

Рішення про фінансування підготовки кваліфікованих спеціалістів середньої ланки за рахунок коштів місцевих бюджетів неодмінно буде мати позитивні наслідки в зростанні економічних показників розвитку областей.

Безумовними лідерами за кількістю ЗВО в Україні є м. Київ, Харківська, Львівська та Дніпропетровська та Одеська області. Саме там на початок 2018/2019 н. р. розташовані 60 % всіх університетів, академій, інститутів (рис. 2.8).

Статистичний аналіз кількісних показників по університетах, академіях, інститутах за областями наведений в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Статистичний аналіз кількісних показників по університетах, академіях, інститутах за областями України

Розмах	64
Мода	4
Медіана	6
Середнє арифметичне значення	11

Лише в названих п'яти областях кількість ЗВО вищої ланки перебільшує середнє арифметичне значення. Розмах між 67 університетами, академіями, інститутами м. Києва та відповідно 3 – у Чернівецькій та 4 – у Волинській, Луганській, Рівненській, Сумській, Чернігівській областях свідчить про сформовані історично освітні центри країни.

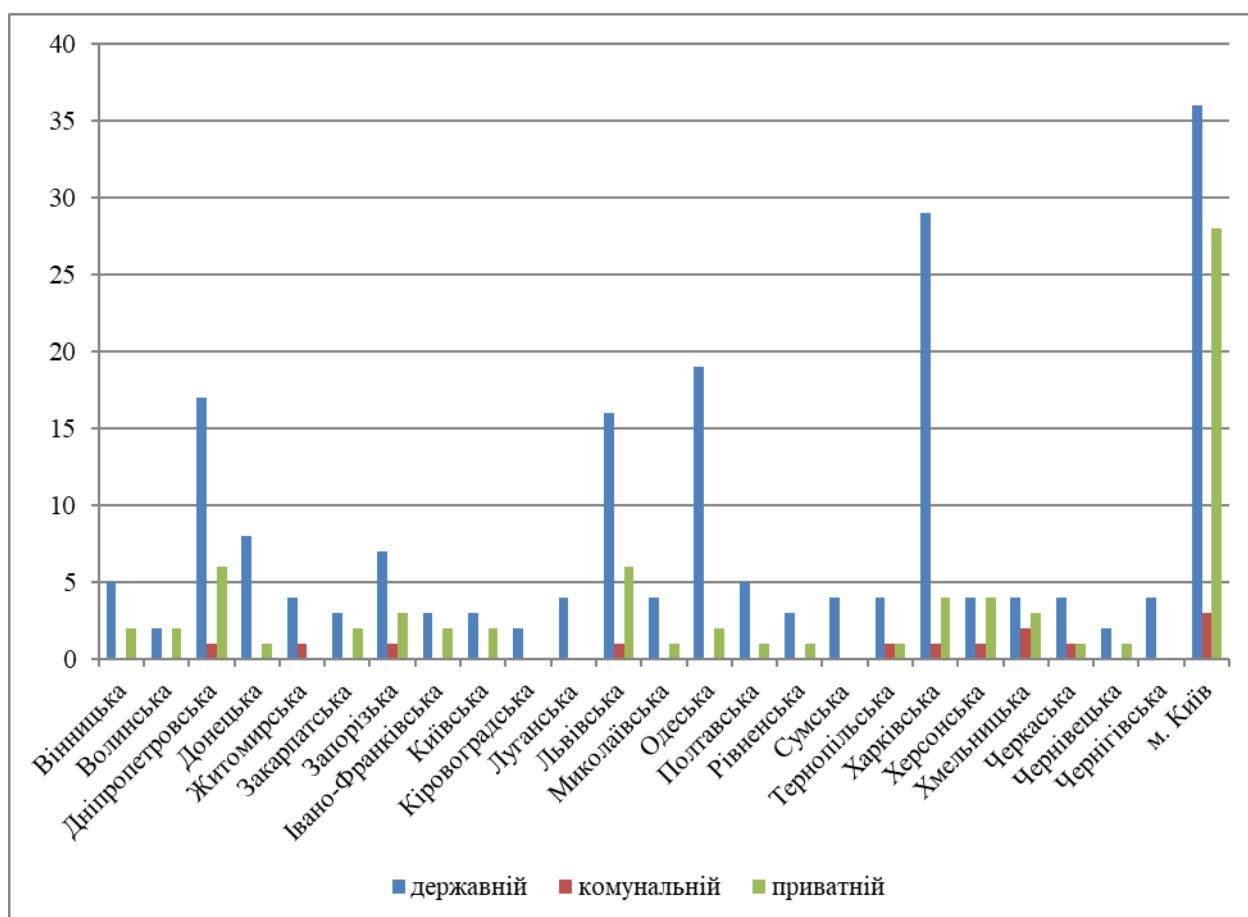


Рис. 2.8. Кількість університетів, академій, інститутів України на початок 2018/19 н. р. (розраховано за [25])

Переважна більшість – 69,5 % університетів, академій, інститутів заснована на державній власності, 25,9 % - на приватній, і лише 4,6 – на комунальній.

Але й тут можна зазначити нерівномірність розподілу за формами власності по областях. Так, у визнаних освітніх центрах України маємо: майже 42 % ЗВО у м. Києві засновано на приватній власності, а, наприклад, в Одеській області цей показник має значення 9,5 %. На комунальній формі власності в цих областях засновано в середньому 4 % університетів, академій, інститутів.

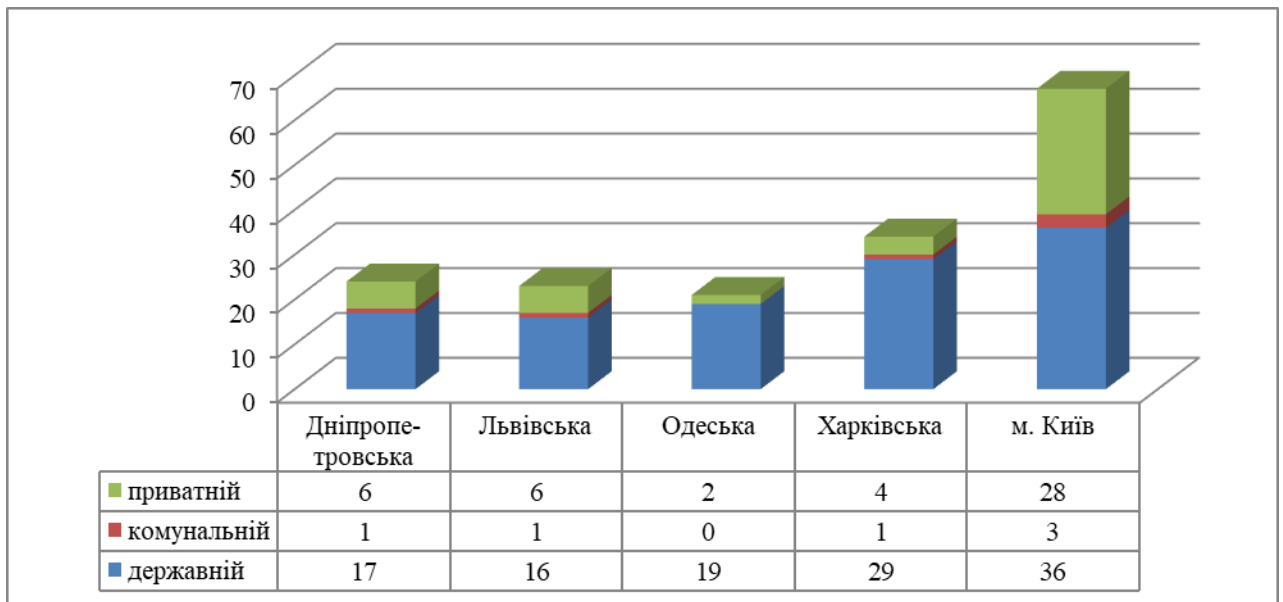


Рис. 2.9. Розподіл за формами власності університетів, академій, інститутів в деяких областях України станом на початок 2018/19 н. р. (розраховано за [25])

Для коледжів, технікумів, училищ ситуація принципово відрізняється. Незважаючи на те, що й тут є безумовні обласні лідери по наданню освітніх послуг – Дніпропетровська (31), Харківська (30) області та м. Київ (30), такі диспропорції за кількістю освітніх закладів не спостерігаються (рис. 2.10).

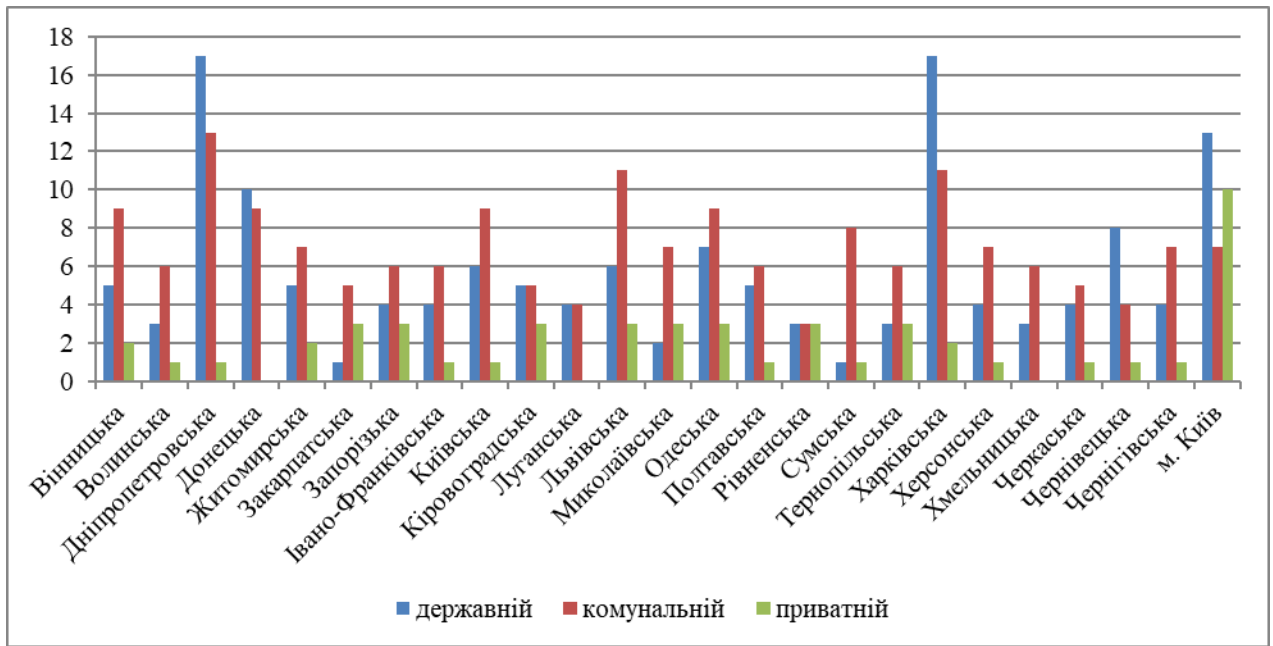


Рис. 2.10. Кількість коледжів, технікумів, училищ України на початок 2018/19 н. р. (розраховано за [25])

Статистичний аналіз кількісних показників по коледжах, технікумах, училищах за областями наведений в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Статистичний аналіз кількісних показників по коледжах, технікумах, училищах за областями України

Розмах	22
Мода	12
Медіана	12
Середнє арифметичне значення	15

Зазначимо, що мода і медіана лише на 20 % відрізняються від середнього арифметичного значення, і лише в 4 областях – Закарпатській, Луганській, Рівненській та Хмельницькій – цей показник нижчий за медіанний. Це свідчить про достатній рівень забезпечення областей закладами по наданню освітніх послуг після середньої та короткого циклу вищої освіти. Для коледжів, технікумів, училищ принципово відрізняється ситуація і з формами власності, на яких засновані заклади, а саме: майже половина – 47,6 % знаходяться в комунальній власності; 38,9 % – в державній, і лише 13,5 % – в приватній. Лідерами за кількістю коледжів,

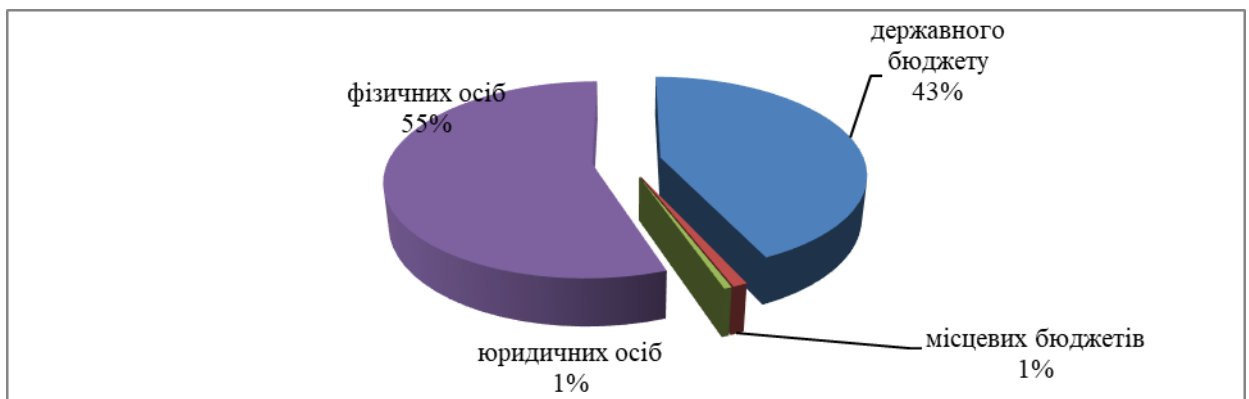
технікумів, училищ, які засновані на приватній власності, є Закарпатська, Рівненська області та м. Київ – по 33,3 %. Ефективність діяльності ЗВО за областями (за кількістю студентів) проаналізовано на підставі кореляційного аналізу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

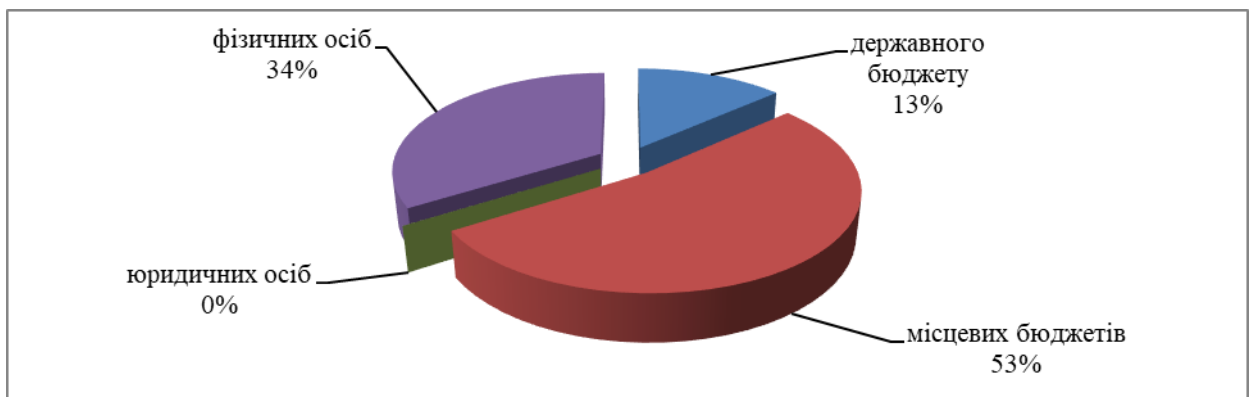
Кореляційний аналіз між кількістю ЗВО та кількістю студентів за областями України

Університети, академії, інститути		Коледжі, технікуми, училища	
Форма власності	Коефіцієнт кореляції	Форма власності	Коефіцієнт кореляції
Державна	0,96	Державна	0,95
Комунальна	0,92	Комунальна	0,73
Приватна	0,97	Приватна	0,82

Надвисокий зв'язок між кількістю студентів та кількістю університетів, академій, інститутів за областями встановлено для ЗВО всіх форм власності – коефіцієнт кореляції $R^2 > 0,9$ (рис. 2.11).



(а)



(б)

Рис. 2.11. Структура кількісного складу студентів університетів, академій, інститутів (а) та коледжів, технікумів, училищ (б) України на початок 2018/19 н. р. за джерелами фінансування (розраховано за [25])

Аналогічна ситуація спостерігається і для коледжів, технікумів, училищ, що засновані на державній власності, несуттєво нижчий зв'язок (причому він є високим – $R^2 > 0,7$) для закладів, заснованих на комунальній власності.

Принципова різниця спостерігається між університетами, академіями, інститутами та коледжами, технікумами, училищами за джерелами фінансування студентів: якщо в першій групі 55 % навчається за рахунок фізичних осіб, то для другої групи основну частку фінансування беруть на себе місцеві бюджети – 53 %. Це свідчить, в першу чергу, про різницю на запит фахівців відповідного рівня, а саме: фізичні особи (переважно батьки здобувачів освіти) прагнуть отримати диплом про вищу освіту, а місцеві органи самоврядування більше зацікавлені у підготовці фахівців професійно-технічного спрямування.

Зазначимо той факт, що в Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській, Сумській областях та м. Києві взагалі відсутнє державне фінансування студентів коледжів, технікумів, училищ, а більша частина студентів навчається за рахунок фізичних осіб лише у Закарпатській та Одеській областях. Лідерами по фінансуванню за рахунок місцевих бюджетів є Сумська (85,4 %) та Дніпропетровська (76,4 %) області.

Найбільшу державну підтримку отримують університети, академії, інститути Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Кіровоградської, Сумської та Чернігівської областей, там рівень державного замовлення перевищує 50 %. За рахунок фізичних осіб в університетах, академіях, інститутах Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Полтавської та Чернівецької областей навчається понад 60 % студентів.

Зацікавленості юридичних осіб в отриманні фахівців з середньою та коротким циклом вищої освіти взагалі не спостерігається. Фінансування навчання за рахунок юридичних осіб в університетах, академіях, інститутах можна зазначити лише в Житомирській області (1,6 %) та в м. Києві (1,5 %).

Станом на початок 2018/19 н. р. більше чверті всієї студентської молоді отримують вищу освіту у м. Києві (26,0%), в інших визнаних освітніх центрах України – Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Одеській областях навчаються 11,7 %, 8,2 %, 7,0 %, 6,9 % відповідно, тобто ще третина – 33,8 %. Таким чином, 5 областей країни забезпечують освітніми послугами в університетах, академіях, інститутах 60 % здобувачів вищої освіти.

Структура розподілу студентів коледжів, технікумів, училищ за областями ідентична відповідній структурі для університетів, академій, інститутів (рис. 2.11). Єдина суттєва різниця спостерігається у м. Києві, там частка студентів коледжів у 2,5 разу менше, ніж частка студентів університетів (рис. 2.12).

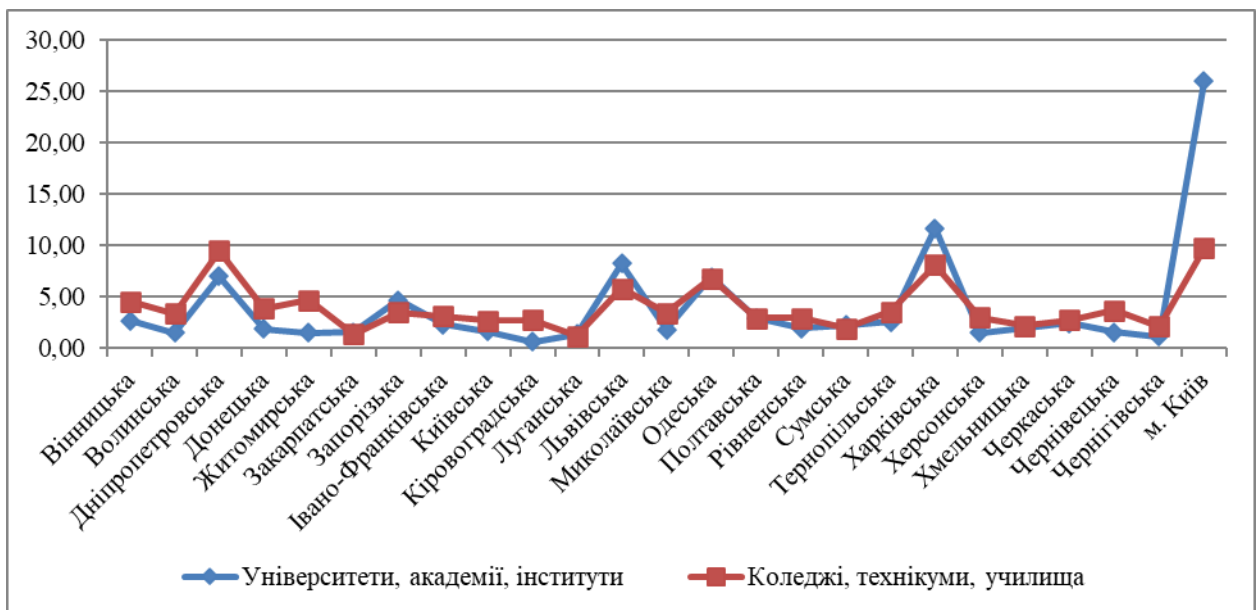


Рис. 2.12. Структура розподілу студентів ЗВО України на початок 2018/19 н. р. (розраховано за [25])

Ефективність роботи ЗВО можна охарактеризувати за наповненістю інститутів студентами (рис. 2.13). Середнє значення по Україні станом на початок 2018/2019 н.р. – 4689 студентів. Перебільшують середнє значення (крім м. Києва) заклади вищої освіти у Вінницькій, Запорізькій, Івано-Франківській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській,

Черкаській, Чернівецькій областях – тих областях, де кількість ЗВО на область не перебільшує 10.

Майже 73 % студентів здобувають освіту у ЗВО України за освітнім рівнем «бакалавр». Особливості розвитку суспільства, соціально-економічні, політичні пріоритети обумовлюють пріоритети у виборі напряму підготовки. Детальний аналіз фахових переваг здобувачів освіти дозволить прогнозувати забезпеченість кваліфікованими кадрами різні галузі економіки країни, виявити дефіцит і профіцит з метою державного регулювання шляхом фінансування підготовки бакалаврів.

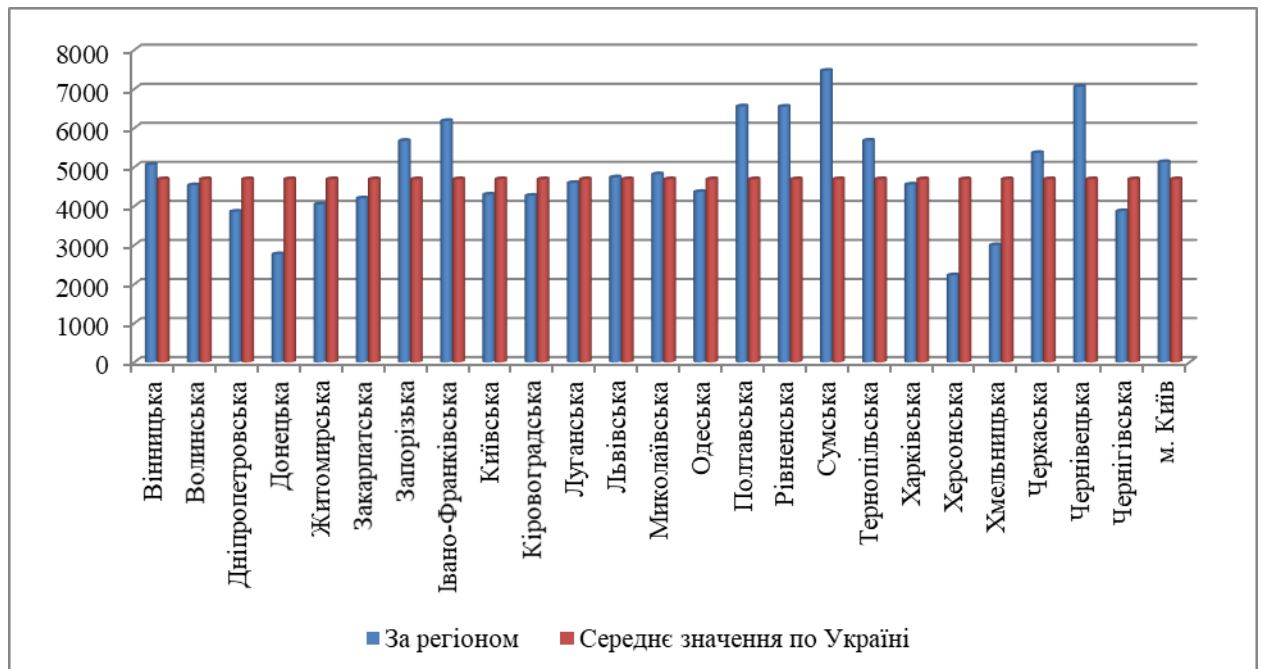


Рис. 2.13. Середнє значення кількості студентів, що отримують освіту в університетах, академіях, інститутах України за областями на початок 2018/2019 н. р. (розраховано за [25])

У табл. 2.7 структуровані кількісні показники чисельності студентів ЗВО на початок 2018/19 н. р. за освітньою програмою «бакалавр» за різними напрямами підготовки.

Низький попит на напрями підготовки, які пов'язані з перспективними напрямками економічного розвитку країни, у перспективі породжуватиме

нестачу кваліфікованих спеціалістів, що, своєю чергою, справлятиме негативний вплив на результати діяльності провідних галузей економіки країни.

Таблиця 2.7

Кількісні показники чисельності студентів ЗВО на початок 2018/19 н. р. за освітньою програмою «бакалавр» за різними напрямками підготовки

Напрямок підготовки	Код (згідно з переліком 2006 р.)	% до загальної кількості студентів
1	2	3
до 1%		
Розробка корисних копалин	0,0503	0,57
Металургія та матеріалознавство	0,0504	0,36
Метрологія, вимірювальна техніка та інформаційно-вимірювальні технології	0,0510	0,29
Авіаційна та ракетно-космічна техніка	0,0511	0,20
Морська техніка	0,0512	0,06
Хімічна технологія та інженерія	0,0513	0,56
Біотехнологія	0,0514	0,43
Видавничо-поліграфічна справа	0,0515	0,18
Текстильна та легка промисловість	0,0516	0,13
Оброблювання деревини	0,0518	0,03
Геодезія та землеустрій	0,0801	0,80
Рибне господарство та аквакультура	0,0902	0,16
Ветеринарія	0,1101	0,51
Медицина	0,1201	0,10
Фармація	0,1202	0,26
Соціальне забезпечення	0,1301	0,74
Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону	0,1601	0,52
Інформаційна безпека	0,1701	0,67
Цивільна безпека	0,1702	0,55
до 2%		
Культура	0,0201	1,05
Міжнародні відносини	0,0302	1,43
Журналістика та інформація	0,0303	1,60
Фізико-математичні науки	0,0402	1,09
Системні науки та кібернетика	0,0403	1,22
Автоматика та управління	0,0502	1,24
Машинобудування та матеріалообробка	0,0505	1,90
Електротехніка та електромеханіка	0,0507	1,43
Електроніка	0,0508	1,43
Радіотехніка, радіоелектронні апарати та зв'язок	0,0509	1,02
Харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції	0,0517	1,02

Продовження табл. 2.7

Техніка та енергетика аграрного виробництва	0,1001	1,17
до 3%		
Будівництво та архітектура	0,0601	2,63
Сільське господарство і лісництво	0,0901	2,69
Сфера обслуговування	0,1401	2,99
до 4%		
Мистецтво	0,0202	3,75
Транспорт і транспортна інфраструктура	0,0701	3,86
до 5%		
Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини	0,0102	4,47
Соціально-політичні науки	0,0301	4,09
Природничі науки	0,0401	4,12
Інформатика та обчислювальна техніка	0,0501	4,72
до 6%		
Педагогічна освіта	0,0101	5,37
Менеджмент і адміністрування	0,0306	5,23
до 10%		
Гуманітарні науки	0,0203	8,39
більше 10%		
Право	0,0304	11,46
Економіка та підприємництво	0,0305	13,96

Джерело: розраховано за [25]

Якщо порівняти структуру валової доданої вартості за видами економічної діяльності (рис. 2.14) із попитом на освітні послуги, бачимо диспропорцію у кількості спеціалістів, що отримують підготовку із затребуваністю провідних галузей країни. Так, наприклад, сільське господарство, рибне господарство, лісове господарство дає майже 12 % у ВДВ (менше 3 % студентів обирають ці напрямки підготовки); промисловість – майже 25 % (до 5 % за всіма напрямками промисловості відповідно).



Рис. 2.14. Структура валової доданої вартості України за видами економічної діяльності в 2018 р. (розраховано за [25])

Аналіз розподілу кількості студентів ЗВО за віком (рис. 2.15) свідчить про те, що найбільше в освітніх послугах коледжів, технікумів, училищ зацікавлені здобувачі освіти у віці 16–18 років; університетів, академій, інститутів – 18–22 відповідно.

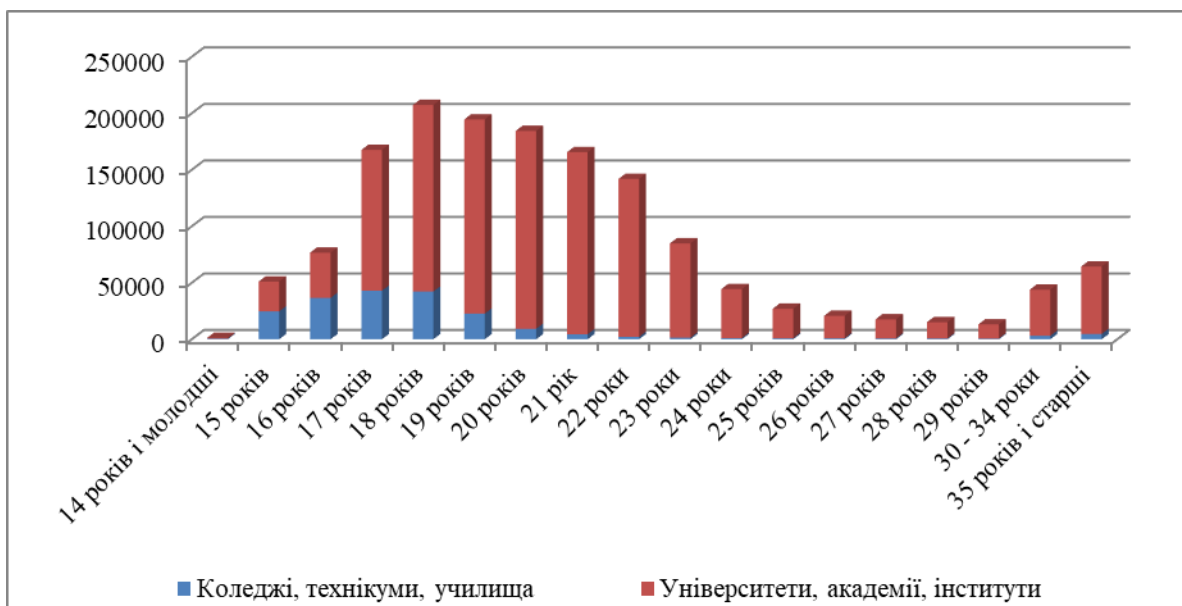


Рис. 2.15. Структура розподілу студентів ЗВО за віком (розраховано за [25])

Лише для осіб старше 30 років спостерігається збільшення кількості студентів університетів, академій, інститутів, що пояснюється виникненням потреби у підвищенні кваліфікації особам, що досягли певних успіхів у професійній діяльності.

Переважає більшість (87 %) студентів цієї вікової категорії обирає заочну форму навчання. Аналіз структури розподілу студентів ЗВО України за віком за різними формами навчання (рис. 2.16) дозволяє зробити висновок, що першого максимуму набуває затребуваність у отриманні вищої освіти за заочною формою навчання у віці 21–22 роки.

Велика кількість таких здобувачів отримує другу вищу освіту після отримання першого диплому (або паралельно із навчанням на денній формі) за іншим напрямком підготовки.

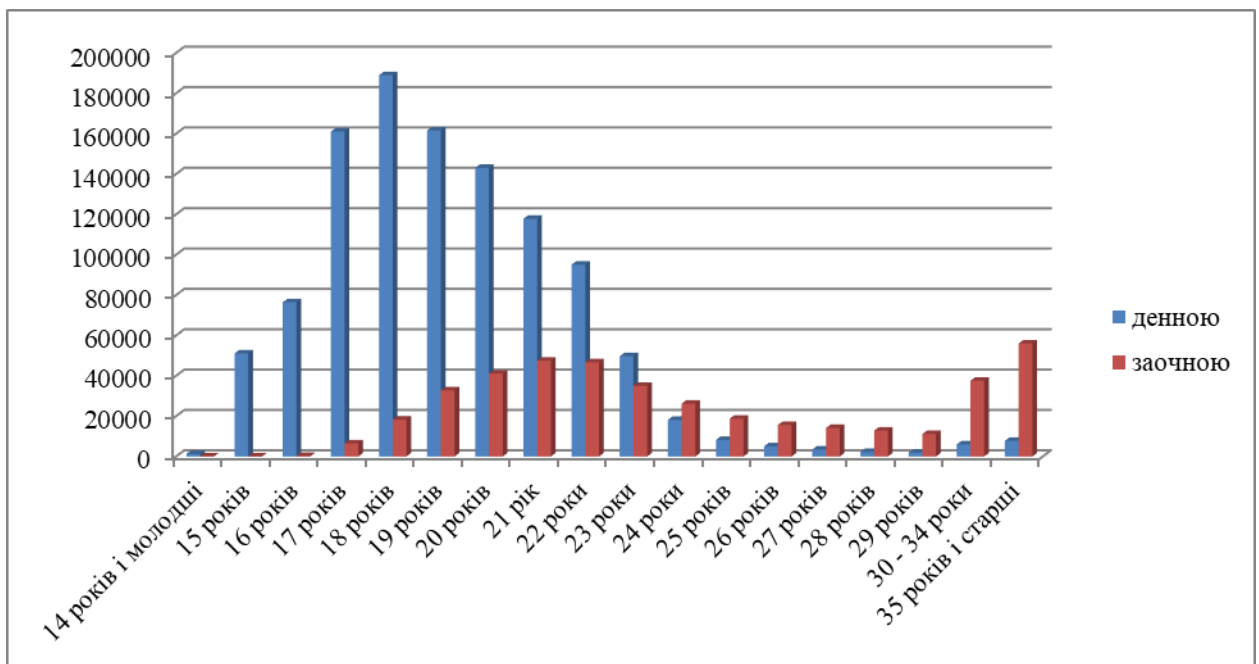


Рис. 2.16. Структура розподілу студентів ЗВО України за віком за різними формами навчання у 2018/2019 н. р. (розраховано за [25])

Логічним є і розподіл за віком студентів університетів, академій, інститутів у визнаних освітніх центрах України – Дніпропетровській, Львівській, Харківській областях та м. Києві (рис. 2.17).

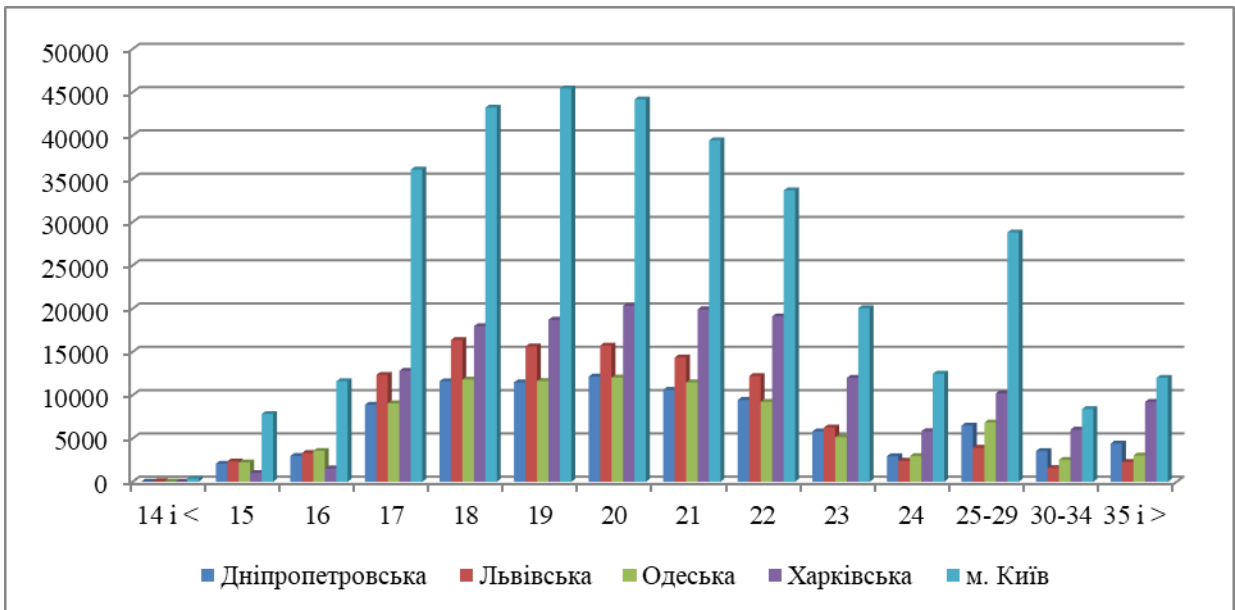


Рис. 2.17. Розподіл студентів університетів, академій, інститутів за віком в Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Харківській областях та м. Києві станом на початок 2018/2019 н. р. (розраховано за [25])

Загальна кількість здобувачів освіти у м. Києві перевищує цей показник у Харківській області в 2,2 разу, а в Дніпропетровській області – у 3,2 разу. Звернемо увагу на те, що для студентів віком від 30 та вище такої диспропорції не спостерігається: так, кількість студентів у м. Києві лише в 1,3 разу більша за відповідний показник у Харківській області, і в 2,6 разу – у Дніпропетровській. Цей факт свідчить про те, що старші за віком студенти віддають перевагу ЗВО, які знаходяться ближче до місця проживання та роботи.

Одним із стимулюючих факторів студентської молоді є можливість отримання стипендій. Автором був проведений детальний аналіз кількості студентів, що отримують стипендії, в тому числі соціальні, залежно від кількості ЗВО та осіб, що здобувають вищу освіту за областями (рис. 2.18, рис. 2.19).

Аналіз був проведений для ЗВО різних рівнів – коледжів, технікумів, училищ та інститутів, академій, університетів – за основними статистичними показниками:

- середнім значенням, одним з найпоширеніших вимірювань центральної тенденції, яке знаходиться за формулою:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^N x_i}{N}, \quad (2.1)$$

де x_i – значення показника, що досліджується в i -й області, N - кількість областей;

- медіаною – рівнем показника, який поділяє набір даних на дві рівні половини, значення в одній з яких менше, а в іншій – більше медіанного. Медіана вибірки випадкових величин є альтернативою середньому арифметичному значенню (2.1), тому що є стійкою до аномальних відхилень значень випадкових величин. Для обчислення медіани всі виміряні значення мають бути розташовані в порядку зростання (спадання).

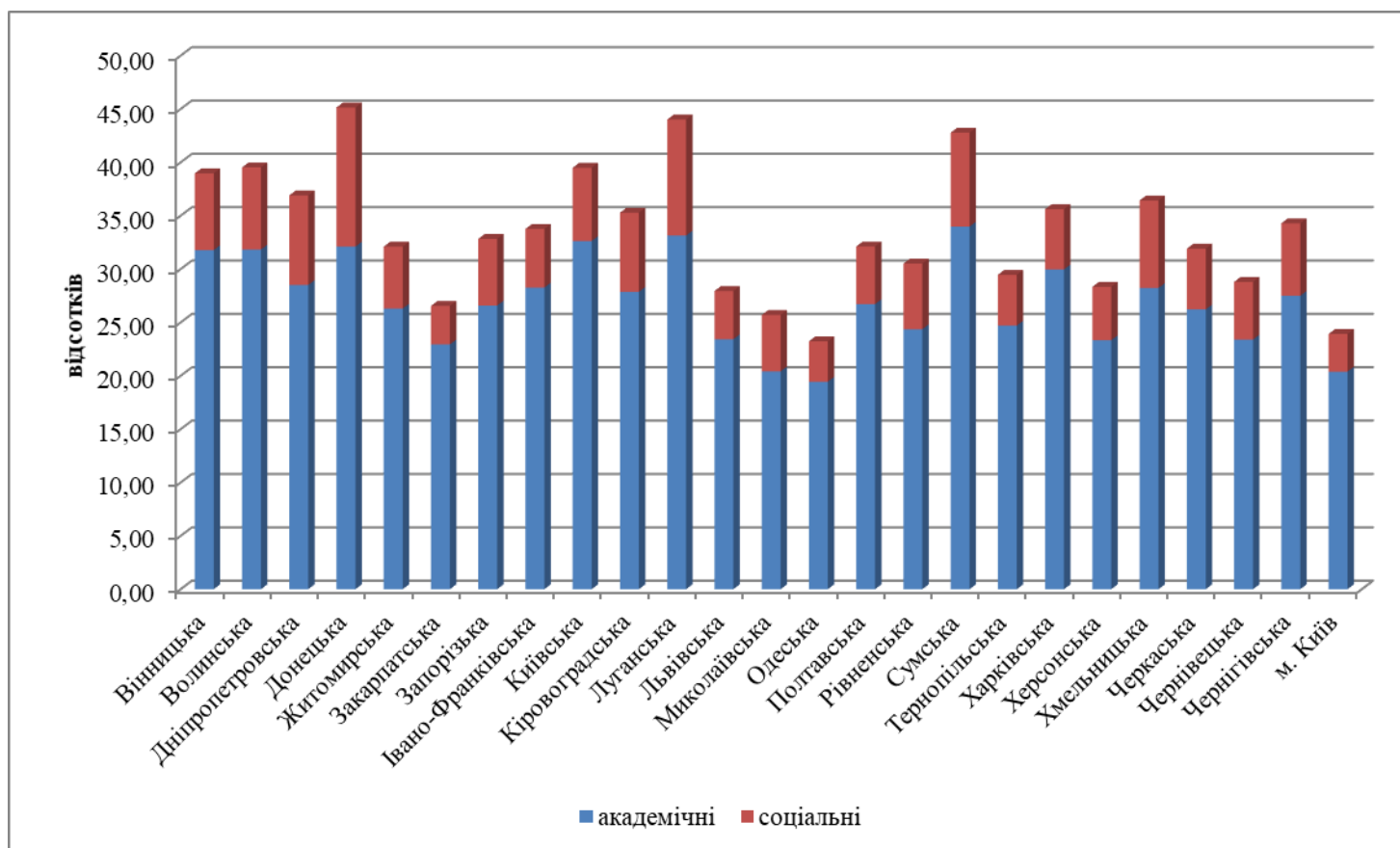


Рис. 2.18. Частка студентів коледжів, технікумів, училищ, що отримують стипендію станом на початок 2018/2019 н. р. за областями України

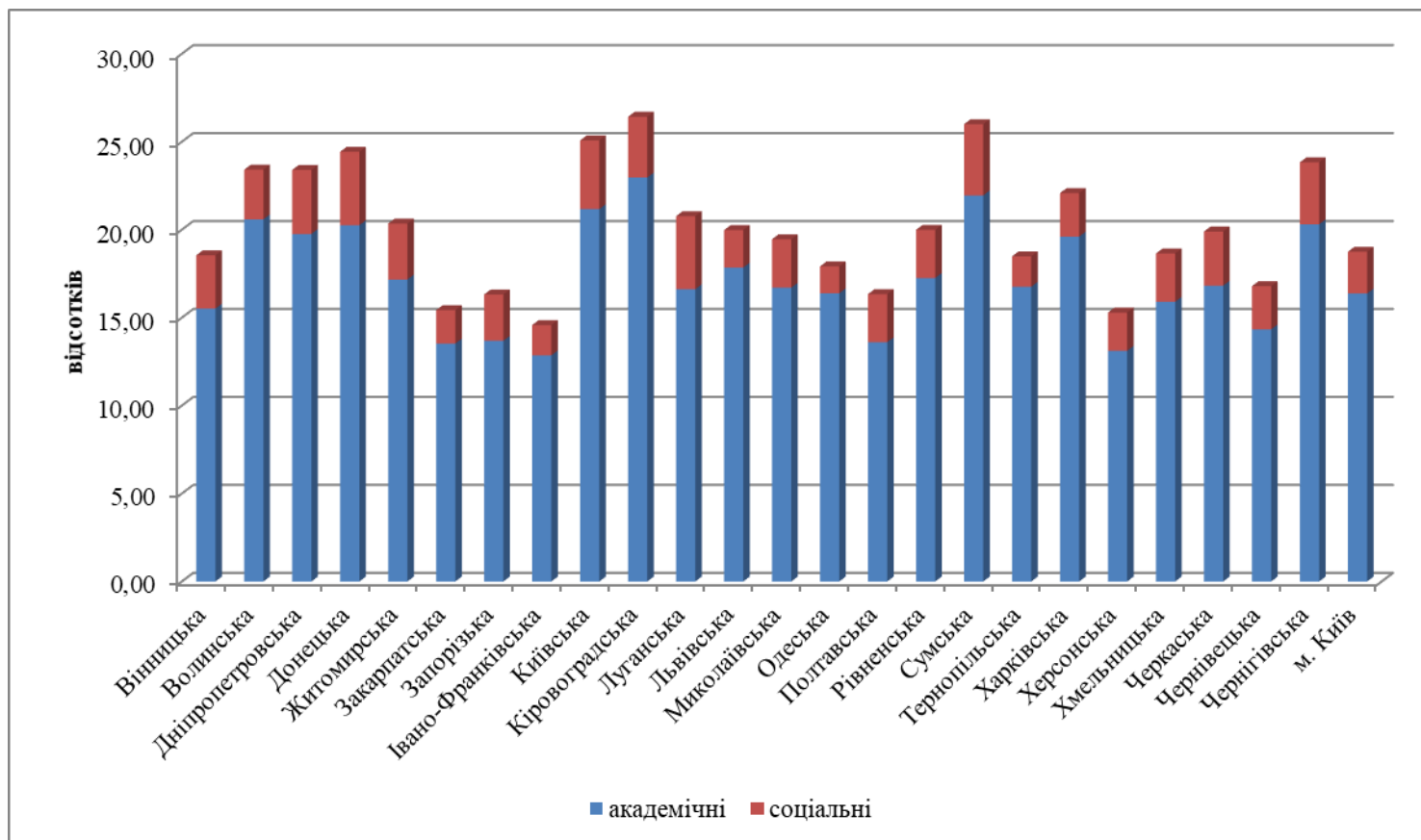


Рис. 2.19. Частка студентів інститутів, академій, університетів, що отримують стипендію станом на початок 2018/2019 н. р. у областях України

У випадку непарної кількості випадкових величин медіана відповідає центральному значенню числового ряду:

$$Me = x_{\frac{N}{2}}, \quad (2.2a)$$

у випадку парної кількості випадкових величин медіана дорівнює середньому арифметичному двох центральних значень:

$$Me = \frac{x_{\frac{N}{2}} + x_{\frac{N}{2}+1}}{2}. \quad (2.2b)$$

Кількість областей в Україні дорівнює 25, тому при обчисленні ми використовували першу з формул.

- середнім відхиленням за формулою:

$$\Delta x = \frac{\sum_{i=1}^N |x_i - \bar{x}|}{N}. \quad (2.3)$$

Результати статистичного аналізу частки студентів ЗВО, що отримують стипендії в областях України, наведені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Статистичний аналіз частки студентів ЗВО, що отримують стипендії в областях України

Статистичний показник	\bar{x}	Me	Δx	x_{inf}	x_{sup}
Коледжі, технікуми, училища					
Отримують стипендії	33,51	32,57	4,97	22,90	45,50
- академічні	26,96	26,72	3,38	19,45	33,99
- соціальні	6,47	5,81	1,65	3,54	13,04
Інститути, академії, університети					
Отримують стипендії	20,01	19,46	2,76	14,52	26,20
- академічні	17,24	16,76	2,34	12,85	22,97
- соціальні	2,85	2,74	0,62	1,53	4,18

В середньому третина студентів коледжів, технікумів, училищ України отримують стипендії, з них понад 80 % – академічні, інші – соціальні; та п'ята частка студентів інститутів, академій, університетів, з них понад 86 % – академічні, інші – соціальні. За результатами статистичного аналізу спостерігаємо, що різниця між медіанним і середнім арифметичним

значенням не перебільшує 1 %, це є свідомством відсутності аномальних відхилень вимірюваних величин.

Найменша кількість студентів коледжів, технікумів, училищ, що отримують стипендії, спостерігається в Одеській області та м. Києві – 22,9 % та 23,8 % відповідно, а найбільша – в Донецькій та Луганській областях – 45,5 % та 44,3 % відповідно. Для студентів інститутів, академій, університетів найменша частка тих, хто отримує стипендії, спостерігається в Івано-Франківській, Херсонській та Закарпатській областях – 14,5 %, 15,3 %, 15,4 % відповідно, а найбільша – в Кіровоградській та Сумській областях – 26,2 % та 26 % відповідно.

Одним із критеріїв привабливості закладів, що надають освітні послуги, є кількісні показники затребуваності з боку окремих категорій студентів, а саме студентів-іноземців. У коледжах, технікумах, училищах України (лише в 7 областях) навчаються 174 студенти-іноземці (з них 61 – у Львівській області, а 99 – у м. Києві), що складає 0,09 % від загальної кількості студентів. Навчання в інститутах, академіях, університетах України виявляється привабливішим, його обрали 54 382 студенти-іноземці, що складає понад 4 % від загальної кількості студентів. Є і певні обласні уподобання. Тому автором було проведено ранжирування областей України за кількістю студентів-іноземців (у відсотках) до загальної кількості студентів та за кількістю студентів-іноземців, що в середньому навчаються в 1 ЗВО області. Ранжирування проводилося за кількісними показниками: найвищий ранг (1) отримала область з найбільшими абсолютними значеннями показників. Остаточний ранг знаходився як інтегральна характеристика обчислених рангів. Результати ранжирування наведені в табл. 2.9.

Найбільша частка іноземців серед загальної кількості студентів виявилася в Харківській (9,27 %), Чернівецькій (7,36 %) та Сумській (6,53 %) областях, а найменша – в Хмельницькій (0,09 %), Чернігівській (0,12 %) та Житомирській (0,13 %) областях. Найбільша частка іноземних студентів,

прийнятих на навчання в середньому одним ЗВО області, виявилася в Чернівецькій (520), Сумській (489) та Харківській (422) областях, а найменша – у Хмельницькій (3), Чернігівській (5) та Житомирській (5) областях. Отже, група лідерів {Чернівецька, Харківська, Сумська} та аутсайдерів {Хмельницька, Чернігівська, Житомирська} визначається однозначно.

Таблиця 2.9

Ранжирування областей за привабливістю освітніх послуг для студентів окремих категорій (студентів-іноземців)

Область	Частка студентів-іноземців до загальної кількості студентів	Середнє значення кількості студентів-іноземців на 1 ЗВО області	Ранг за часткою студентів-іноземців до загальної кількості студентів області	Ранг за середнім значенням кількості студентів-іноземців на 1 ЗВО області	Остаточний ранг
Вінницька	0,56	283,3	19,5	6	14
Волинська	0,29	13,3	21	20	21
Дніпропетровська	3,80	146,6	10	13	11
Донецька	4,04	111,9	8	15	11
Житомирська	0,13	5,4	23	23	23
Закарпатська	5,83	244,8	5	9	7
Запорізька	3,76	213,0	11	10	9
Івано-Франківська	5,32	329,0	7	5	6
Київська	0,26	11,2	22	22	22
Кіровоградська	0,76	32,5	18	19	19
Луганська	1,62	74,3	15	16	16
Львівська	1,43	68,0	16	17	17
Миколаївська	3,32	159,8	13	12	13
Одеська	6,38	278,4	4	7	5
Полтавська	3,90	255,5	9	8	8
Рівненська	0,88	57,8	17	18	19
Сумська	6,53	487,8	3	2	3
Тернопільська	5,80	329,5	6	4	4
Харківська	9,27	422,2	1	3	2
Херсонська	0,56	12,6	19,5	21	20
Хмельницька	0,09	2,6	25	25	25
Черкаська	2,22	119,2	14	14	15
Чернівецька	7,36	519,7	2	1	1
Чернігівська	0,12	4,8	24	24	24
м. Київ	3,34	171,3	12	11	11

Джерело: розраховано за [25]

Основними замовниками освітніх послуг в ЗВО України традиційно є громадяни Азії, Африки, колишніх республік СРСР. У табл. 2.10 наведений список з 20 пріоритетних напрямків та кількісні показники навчання студентів-іноземців, які здобувають освіту в інститутах, академіях, університетах України, станом на початок 2018 р. Представники 20 названих країн складають 86,62 % всіх студентів-іноземців у ЗВО України.

Таблиця 2.10

Пріоритетні напрямки надання освітніх послуг іноземним громадянам

№	Країна	Кількість студентів	% до загальної кількості студентів-іноземців
1	Індія	10 963	19,66
2	Азербайджан	5 423	9,97
3	Марокко	4 719	8,68
4	Туркменістан	3 798	6,98
5	Нігерія	2 845	5,23
6	Єгипет	2 628	4,83
7	Ізраїль	2 007	3,69
8	Йорданія	1 869	3,44
9	Грузія	1 840	3,38
10	Туреччина	1 586	2,92
11	Гана	1 514	2,78
12	Узбекистан	1 494	2,75
13	Китай	1 457	2,68
14	Іран, Ісламська республіка	1 382	2,54
15	Ліван	781	1,44
16	Польща	692	1,27
17	Молдова	643	1,18
18	Російська Федерація	627	1,15
19	Ірак	596	1,10
20	Палестина	515	0,95

При формуванні стратегії організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами необхідно усвідомлювати базовий рівень підготовки потенційних здобувачів вищої освіти в Україні.

Очікувано, що найбільша частка потенційних споживачів освітніх послуг – це випускники шкіл із свідоцтвом про базову (17 %) та повну середню освіту. Але дуже важливою категорією є 20 % випускників коледжів, технікумів, училищ, які обирають шлях до підвищення свого

освітнього рівня та приступають до навчання в інститути, академії, університети (рис. 2.20).

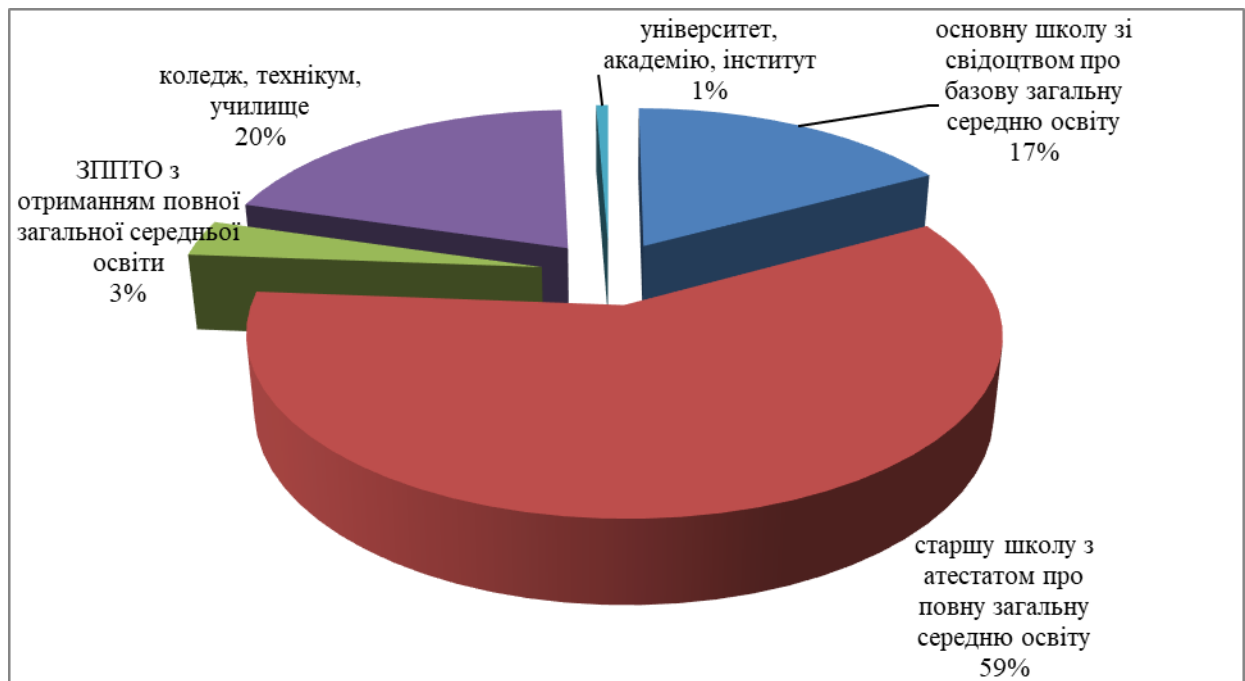


Рис. 2.20. Кількісна структура осіб, зарахованих до інститутів, академій, університетів України у 2018 р. за попередньо отриманою освітою (розраховано за [25])

Загалом із 473 446 осіб, прийнятих на навчання до ЗВО різних рівнів, в Україні в середньому 35 % складають особи, які продовжують навчання з метою здобуття більш високого освітнього ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня). Найбільша їх кількість спостерігається у Харківській (40,3 %), а найменша – в Чернівецькій областях (26,8 %). Статистичний аналіз за формулами (2.1) – (2.3) частки студентів, уперше прийнятих на навчання до ЗВО та тих, що продовжують навчання з метою здобуття більш високого освітнього ступеня, за областями України, наведений у табл. 2.11.

За результатами статистичного аналізу спостерігаємо, що різниця між медіанним та середнім арифметичним значенням менше за 1 %, це є свідоцтвом відсутності аномальних відхилень вимірюваних величин.

Отже, частка тих, хто продовжує навчання з метою здобуття більш високого освітнього ступеня, є суттєвою в структурі здобувачів вищої освіти, тому необхідно усвідомлювати, якій формі навчання вони віддають перевагу.

Таблиця 2.11

Статистичний аналіз частки студентів ЗВО, уперше прийнятих на навчання до ЗВО та тих, хто продовжує навчання з метою здобуття більш високого освітнього ступеня, за областями України

Статистичний показник	\bar{x}	Me	Δx	x_{inf}	x_{sup}
- уперше прийняті на навчання	65,93	65,11	2,43	59,73	73,24
- продовжують навчання з метою здобуття більш високого освітнього ступеня	34,07	34,89	2,43	26,76	40,27

У середньому по Україні 56,47 % цих споживачів освітніх послуг обирають денну форму навчання, 43,16 % - заочну, 0,37 % - вечірню. Але відхилення за областями присутні (рис. 2.21), які обумовлені як невеликою кількістю ЗВО в областях (Київська, Рівненська області), так і політичною ситуацією в області (Луганська область).

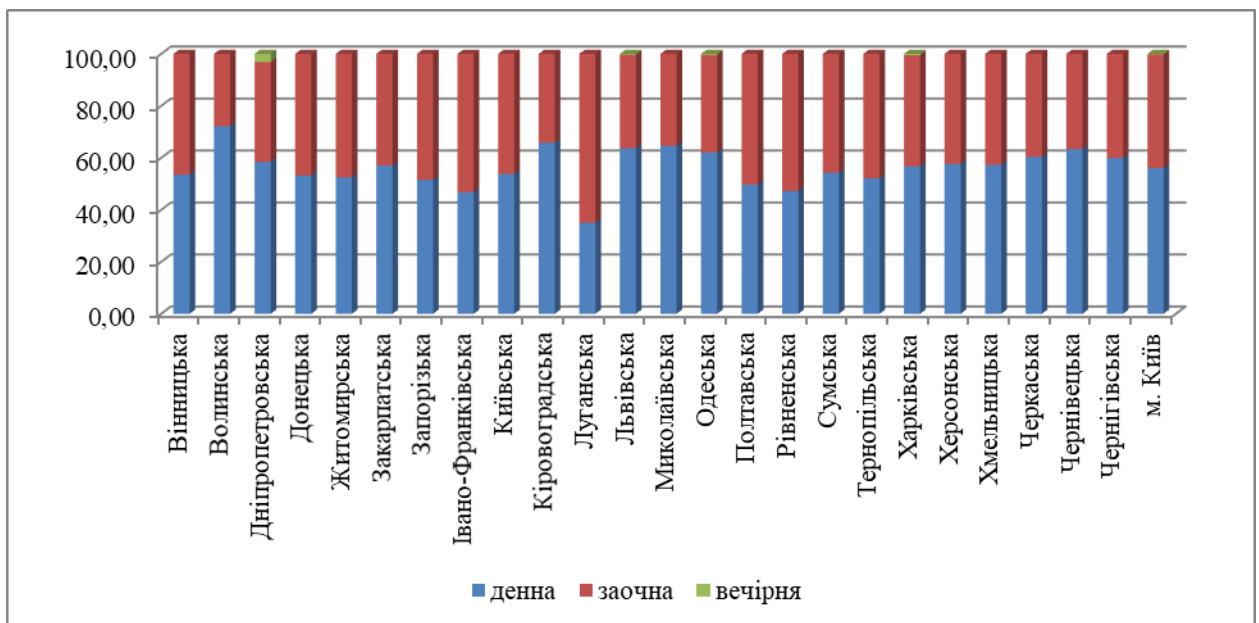


Рис. 2.21. Частка осіб, прийнятих у 2018 р. для продовження навчання з метою здобуття більш високого ступеня за формами навчання по областях України (розраховано за [25])

Замовниками освітніх послуг виступають держава, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи. Задачі та уподобання цих груп принципово різняться. Фінансову підтримку з боку держави отримують ті галузі знань, які є перспективними, або ті, в яких спостерігається дефіцит кваліфікованих спеціалістів. Фінансування за рахунок місцевих бюджетів отримують переважно ті галузі знань та освітні рівні, потреба в яких виникає на обласному рівні. Юридичні особи (їх кількість по країні невисока) фінансують підготовку спеціалістів для виконання конкретних завдань. Фізичні особи обирають ті галузі, які в цей час у тренді, не завжди враховуючи затребуваність фахівців цієї спеціальності на ринку праці.

З 248 813 осіб, уперше прийнятих в Україні на навчання за денною формою, 44,6 % отримують освіту за рахунок державного бюджету, 13,1 % - місцевих бюджетів, 42,3 % - фізичних осіб і 0,05 % - юридичних осіб. Частка здобувачів, що отримує освіту за рахунок юридичних осіб, невелика, тому їх буде виключено з подальшого розгляду.

Автором було проведено аналіз структури фінансування осіб, уперше прийнятих до ЗВО України в 2018 р. на денну форму навчання за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) та галузями знань (Додаток В, Додаток Д).

Сформуємо вектори переваг за часткою фінансування в кожній з галузей $P_{i,j} = \{x_k\} (k = \overline{1;5})$ для трьох груп замовників освітніх послуг, де $i = \{\text{молодший спеціаліст, бакалавр}\}$ – освітньо-кваліфікаційний рівень, $j = \{\text{державний бюджет, місцевий бюджет, фізичні особи}\}$ – замовник освітніх послуг, x_k – множина з 5 елементів затребуваних замовниками галузей знань за структурою фінансування осіб, уперше прийнятих до ЗВО України в 2018 р. на денну форму навчання.

$$P_{\text{мол.спеціаліст,держбюджет}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Воєнні науки, національна безпека} & 100\% \\ \text{Цивільна безпека} & 98,2\% \\ \text{Математика та статистика} & 80,5\% \\ \text{Природничі науки} & 75,9\% \\ \text{Ветеринарна медицина} & 75,1\% \end{array} \right\};$$

$$P_{\text{мол.спеціаліст,місц.бюджет}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Освіта} & 61,0\% \\ \text{Охорона здоров'я} & 59,2\% \\ \text{Культура і мистецтво} & 55,9\% \\ \text{Соціальна робота} & 40,4\% \\ \text{Архітектура та будівництво} & 31,5\% \end{array} \right\};$$

$$P_{\text{мол.спеціаліст,фізичні особи}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Міжнародні відносини} & 100\% \\ \text{Гуманітарні науки} & 90,0\% \\ \text{Право} & 72,4\% \\ \text{Сфера обслуговування} & 62,7\% \\ \text{Журналістика} & 49,4\% \end{array} \right\};$$

$$P_{\text{бакалавр,держбюджет}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Воєнні науки, національна безпека} & 96,2\% \\ \text{Електроніка та телекомунікації} & 89,5\% \\ \text{Автоматизація та приладобудування} & 89,1\% \\ \text{Математика та статистика} & 86,7\% \\ \text{Механічна інженерія} & 86,2\% \end{array} \right\};$$

$$P_{\text{бакалавр,місц.бюджет}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Охорона здоров'я} & 9,8\% \\ \text{Соціальна робота} & 5,5\% \\ \text{Освіта} & 5,2\% \\ \text{Культура і мистецтво} & 3,9\% \\ \text{Гуманітарні науки} & 1,4\% \end{array} \right\};$$

$$P_{\text{бакалавр,фізичні особи}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Богослов'я} & 100\% \\ \text{Публічне управління та адміністрування} & 88,1\% \\ \text{Сфера обслуговування} & 86,4\% \\ \text{Міжнародні відносини} & 85,7\% \\ \text{Журналістика} & 79,7\% \end{array} \right\}.$$

Спільність уподобань за різними освітніми рівнями для кожної з груп замовників освітніх послуг знайдемо як перетин множин $P_{\text{мол.сп},j} \cap P_{\text{бакалавр},j}$:

$$P_{\text{мол.сп,держбюджет}} \cap P_{\text{бак.,держбюджет}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Воєнні науки, національна безпека} \\ \text{Математика та статистика} \end{array} \right\};$$

$$P_{\text{мол.сп,місц.бюджет}} \cap P_{\text{бак.,місц.бюджет}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Освіта} \\ \text{Охорона здоров'я} \\ \text{Культура і мистецтво} \\ \text{Соціальна робота} \end{array} \right\};$$

$$P_{\text{мол.сп.фіз.особи}} \cap P_{\text{бак.фіз.особи}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Сфера обслуговування} \\ \text{Журналістика} \\ \text{Міжнародні відносини} \end{array} \right\}$$

Кожна з множин перетину не є порожньою, отже, уподобання кожної з груп-замовників освітніх послуг для різних рівнів підготовки фахівців стійкі.

Водночас формувати уподобання кожної з груп замовників освітніх послуг лише за їх часткою у фінансуванні здобувачів вищої освіти без урахування кількісних показників здобувачів по кожній з галузей вважаємо некоректним. Наприклад, 100 % бакалаврів, що отримують освіту у галузі знань «Богослов'я» – це лише 70 студентів у всіх областях України. Тому автором було визначено частку студентів (із загальної кількості, що обрали певний освітньо-кваліфікаційний рівень та галузь знань), яка представлена в Додатку Б, за результатами якої сформовані вектори переваг $\bar{P}_{i,j} = \{x_k\} (k = \overline{1;5})$ за часткою студентів в кожній групі замовників освітніх послуг.

Отже, вектори переваг за кількістю студентів в кожній з груп замовників освітніх послуг набувають вигляду

$$\bar{P}_{\text{мол.спеціаліст,держбюджет}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Управління та адміністрування} & 16,2\% \\ \text{Аграрні науки та продовольство} & 10,7\% \\ \text{Транспорт} & 10,4\% \\ \text{Інформаційні технології} & 9,4\% \\ \text{Виробництво та технології} & 8,4\% \end{array} \right\};$$

$$\bar{P}_{\text{мол.спеціаліст,місц.бюджет}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Охорона здоров'я} & 28,6\% \\ \text{Освіта} & 16,2\% \\ \text{Культура і мистецтво} & 13,1\% \\ \text{Управління та адміністрування} & 6,5\% \\ \text{Транспорт} & 4,4\% \end{array} \right\};$$

$$\bar{P}_{\text{мол.спеціаліст,фізичні особи}} = \left\{ \begin{array}{l|l} \text{Охорона здоров'я} & 22,9\% \\ \text{Управління та адміністрування} & 13,7\% \\ \text{Право} & 12,3\% \\ \text{Інформаційні технології} & 9,9\% \\ \text{Сфера обслуговування} & 8,7\% \end{array} \right\};$$

$$\bar{P}_{\text{бакалавр, держбюджет}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Освіта} \\ \text{Інформаційні технології} \\ \text{Управління та адміністрування} \\ \text{Аграрні науки та продовольство} \\ \text{Механічна інженерія} \end{array} \left. \begin{array}{l} 14,0\% \\ 11,9\% \\ 7,6\% \\ 5,2\% \\ 5,2\% \end{array} \right\};$$

$$\bar{P}_{\text{бакалавр, місц. бюджет}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Освіта} \\ \text{Культура і мистецтво} \\ \text{Охорона здоров'я} \\ \text{Гуманітарні науки} \\ \text{Соціальні та поведінкові науки} \end{array} \left. \begin{array}{l} 44,3\% \\ 14,7\% \\ 11,8\% \\ 7,2\% \\ 5,1\% \end{array} \right\};$$

$$\bar{P}_{\text{бакалавр, фізичні особи}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Управління та адміністрування} \\ \text{Право} \\ \text{Гуманітарні науки} \\ \text{Освіта} \\ \text{Інформаційні технології} \end{array} \left. \begin{array}{l} 15,3\% \\ 11,2\% \\ 10,1\% \\ 9,6\% \\ 8,9\% \end{array} \right\}.$$

Спільність уподобань за кількістю студентів, що навчаються за різними галузями і освітніми рівнями, для кожної з груп замовників освітніх послуг знайдемо як перетин множин $\bar{P}_{\text{мол.сп.},j} \cap \bar{P}_{\text{бакалавр},j}$:

$$\bar{P}_{\text{мол.сп. держбюджет}} \cap \bar{P}_{\text{бак., держбюджет}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Управління та адміністрування} \\ \text{Аграрні науки та продовольство} \\ \text{Інформаційні технології} \end{array} \right\};$$

$$\bar{P}_{\text{мол.сп. місц. бюджет}} \cap \bar{P}_{\text{бак., місц. бюджет}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Охорона здоров'я} \\ \text{Освіта} \\ \text{Культура і мистецтво} \end{array} \right\};$$

$$\bar{P}_{\text{мол.сп. фіз. особи}} \cap \bar{P}_{\text{бак., фіз. особи}} = \left\{ \begin{array}{l} \text{Управління та адміністрування} \\ \text{Право} \\ \text{Інформаційні технології} \end{array} \right\}.$$

Кожна з множин перетину також не є порожньою, при цьому визначення векторів переваг за кількістю студентів дозволяє встановити спільність уподобань різних груп замовників освітніх послуг для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня. Так, наприклад, при підготовці молодших спеціалістів всі групи замовників зацікавлені у навчанні за галуззю «Управління та адміністрування», дві з трьох груп – за галуззю «Освіта», «Охорона здоров'я», «Транспорт», «Інформаційні технології». При

підготовці бакалаврів дві з трьох груп замовників віддали перевагу галузям «Освіта», «Інформаційні технології», «Управління та адміністрування», «Освіта», «Гуманітарні науки».

У 2018 р. закладами вищої освіти в Україні було випущено 412 914 фахівців (рис. 2.22), з них освітньо-кваліфікаційний рівень молодший спеціаліст отримали 24,8 %, бакалавр – 31,3 %, спеціаліст – 5,9 %, магістр – 38 %. Найбільша кількість фахівців отримали освіту у ЗВО м. Києва – 100 018 (або 24,2 %), далі прямують Харківська – 45 161 (або 10,9 %), Львівська – 32 376 (або 7,8 %), Дніпропетровська -31 063 (або 7,5 %) та Одеська – 28 677 (або 6,9 %) області. Тобто п'ятіркою освітніх центрів України випущено 57,3 % фахівців всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Статистичний аналіз випуску фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями за областями України наведений в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Статистичний аналіз випуску фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями за областями України

Статистичний показник	\bar{x}	Me	Δx	x_{inf}	x_{sup}
Магістр	37,84	37,84	7,52	22,14	50,21
Спеціаліст	4,94	5,56	2,99	0,00	13,06
Бакалавр	27,86	25,94	6,85	13,86	42,02
Молодший спеціаліст	29,37	29,50	5,13	13,24	40,54

Одним із найважливіших критеріїв ефективності діяльності ЗВО є працевлаштування випускників. Після отримання диплому у 2018 р. лише 49 954 особи (або 12,1 % від усіх випускників) отримали направлення на роботу. З них 66,3 % навчалися за рахунок державного бюджету, а 21,2 % – за рахунок місцевих бюджетів.

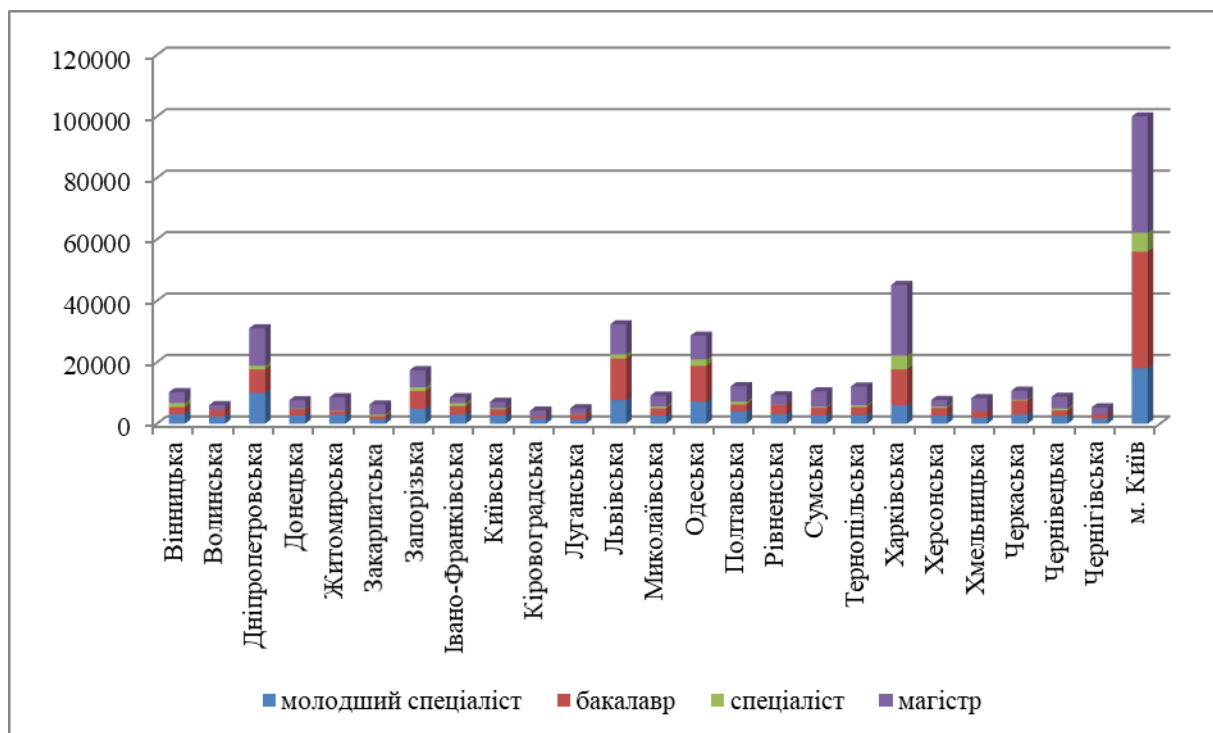


Рис. 2.22. Випуск фахівців у 2018 р. за освітніми ступенями за областями України

Цей показник свідчить про низьку ефективність використання коштів державного та місцевих бюджетів. Адже 39 % молодших спеціалістів та 48 % бакалаврів отримали освіту за рахунок держави, а 33 % молодших спеціалістів та 1,5 % бакалаврів – за рахунок органів місцевого самоврядування.

Найкраща ситуація із працевлаштуванням випускників спостерігається в Київській області – 22,9 % всіх випускників отримали направлення на роботу, Волинській (20,6 %), Полтавській (18,7 %) та Дніпропетровській (18,4 %) областях; а найгірша – в Тернопільській (5,3 %), Луганській (6,1 %) та Черкаській (6,8 %) областях (рис. 2.23).

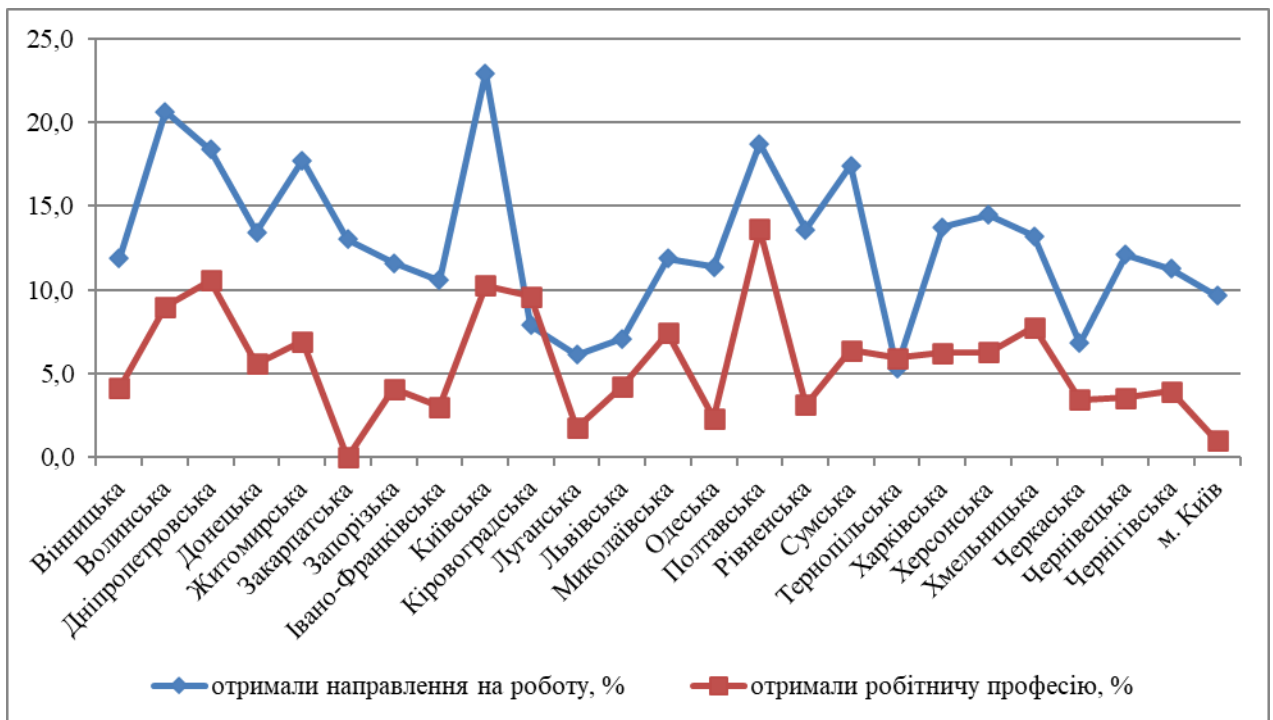


Рис. 2.23. Працевлаштування випускників ЗВО в 2018 р. за областями України

Наявність у молодих спеціалістів додаткових компетенцій є запорукою затребуваності їх на ринку праці. 19 409 випускників в 2018 р. одночасно з освітнім ступенем (освітньо-кваліфікаційним рівнем) отримали робітничу професію – це майже 35 % випускників коледжів технікумів, училищ. Надання освітніх послуг з отримання додаткових навичок, компетенцій здобувачам вищої освіти має стати пріоритетним напрямком роботи ЗВО.

Одним із найважливіших факторів привабливості ЗВО є якісні характеристики викладацького складу. В цілому по Україні навчальний процес в коледжах, технікумах училищах забезпечують 25 616 педагогічних працівників та 325 науково-педагогічних працівників (98,75 % і 1,25 % відповідно). З них 1333 мають науковий ступінь кандидата та 101 – доктора наук (5,14 % та 0,39 % відповідно); та 374 – вчене звання доцента і 98 – професора (1,44 % та 0,38 % відповідно). В середньому на 1 педагогічного або науково-педагогічного працівника припадає 7,71 студента.

Найбільша кількість кандидатів наук працює у коледжах, технікумах, училищах м. Києва (217), Львівської (123) та Вінницької (93) областей, а докторів наук – у м. Києві (30) та Миколаївській області (13).

В інститутах, академіях, університетах якісні характеристики викладацького складу набагато вищі, там навчальний процес забезпечують 20 594 педагогічних працівники та 106 440 науково-педагогічних працівників (16,21 % і 83,79 % відповідно). З них 61 788 мають науковий ступінь кандидата та 14 078 – доктора наук (48,64 % та 11,08 % відповідно); та 41 327 – вчене звання доцента і 11 257 – професора (32,53 % та 8,86 % відповідно). В середньому на 1 педагогічного або науково-педагогічного працівника припадає 10,41 студента.

Найбільша кількість кандидатів наук працює в інститутах, академіях, університетах м. Києва (14 929), Харківської (8 566) та Львівської (6 150) областей, а докторів наук – в м. Києві (3 976), Харківській (2 046) та Львівській (1 290) областях.

Автором було виконано ранжирування областей України за якісними характеристиками викладацького складу інститутів, академій, університетів (табл. 2.13) за відсотковим відношенням наступних показників до чисельного складу студентів ЗВО:

- чисельний склад тих, хто має науковий ступінь кандидата наук;
- чисельний склад тих, хто має науковий ступінь доктора наук;
- чисельний склад тих, хто має вчене звання доцента;
- чисельний склад тих, хто має вчене звання професора.

Таблиця 2.13

Ранжирування областей України за якісними показниками педагогічних та науково-педагогічних працівників інститутів, академій, університетів

Області України	Ранг				Остаточний
	За науковим ступенем кандидата наук	За науковим ступенем доктора наук	За вченим званням доцента	За вченим званням професора	
Вінницька	8	9	11	11	9

Продовження табл. 2.13

1	2	3	4	5	6
Волинська	3	24	1	22	12
Дніпропетровська	17	7	16	8	11
Донецька	13	10	12	24	15
Житомирська	19	19	20	20	21
Закарпатська	9	3	14	9	7
Запорізька	24	21	24	21	24
Івано-Франківська	7	8	5	5	4
Київська	22	20	23	14	22
Кіровоградська	5	23	2	6	8
Луганська	25	22	25	23	25
Львівська	2	4	6	3	2
Миколаївська	23	12	17	10	17
Одеська	10	6	9	2	5
Полтавська	21	15	22	15	20
Рівненська	20	25	19	25	23
Сумська	12	17	21	13	18
Тернопільська	6	11	3	12	6
Харківська	4	1	4	1	1
Херсонська	18	14	15	17	19
Хмельницька	11	18	8	19	14
Черкаська	16	16	13	16	16
Чернівецька	1	2	7	7	3
Чернігівська	14	13	10	18	13
м. Київ	15	5	18	4	10

За якісними характеристиками професорсько-викладацького складу інститутів, академій, університетів найвищий рейтинг у Харківській області, далі прямує Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська та Одеська області.

2.3. Дослідження факторів впливу на управління освітніми послугами

Євроінтеграційні процеси, які сьогодні тривають в Україні, торкнулися всіх аспектів життя та всіх видів діяльності, у тому числі й освітніх послуг. Сьогодні формується єдиний Європейський освітній простір, який реорганізує освітні процеси та надає певні перспективи для української молоді.

Беручи до уваги те, що основним рушієм економічного розвитку країни завжди були і залишаються люди – компетентні, кваліфіковані, конструктивні та конкурентоспроможні фахівці, які створюють національний продукт, сучасна освіта повинна відповідати світовим стандартам якості.

Сьогодні освіта як один із видів економічної діяльності є невід’ємною складовою ринкової економіки України. Водночас економічний стан освіти в Україні характеризується суттєвою незбалансованістю та нестабільністю, що проявляється у невідповідності існуючих економічних механізмів засадам ринкової економіки та умовам Євроінтеграції в освітнє співтовариство.

Якісна освіта – одна з 17 глобальних Цілей сталого розвитку, що є частиною Порядку денного в галузі розвитку країн на період до 2030 року [46].

Цифрова економіка вимагатиме цілого ряду нових і різних навичок, нового покоління політики соціального захисту, а також нові відносини між роботою і дозвіллям. Нам потрібні великі інвестиції в освіту, коріння яких не тільки у навчанні, але в тому, як навчитися вчитися, та в забезпеченні доступу до навчання протягом усього життя для всіх [29].

Блокчейн, аналітика даних, штучний інтелект, 3D-друк, Інтернет речей, автоматизація та робототехніка, хмарні обчислення – ці зміни створили нові можливості для студентів та спричинили нові виклики для закладів освіти. Основні тенденції, що трансформують надання освітніх послуг, наведено на рис. 2.24.

В умовах COVID-19 важливою проблемою є впровадження нових технологій навчання, які є можливістю до збільшення обсягу надання освітніх послуг та створення ефективної системи освіти в Україні. Особливої уваги потребує впровадження сучасних механізмів управління освітніми послугами, що базуються на використанні віртуальних засобів навчання та заохоченні цільової аудиторії до програмного середовища та систем дистанційного навчання тощо.



Рис. 2.24. Тенденції, що трансформують надання освітніх послуг (побудовано за матеріалами [1; 2; 4; 8])

Управління освітніми послугами здійснюється під впливом багатьох факторів і глобально трансформується. Тобто робиться спроба вписатися у

світовий освітній простір, що потребує певної уніфікації з освітніми системами провідних країн світу.

Під факторами впливу на управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції треба розуміти ті чинники, які безпосередньо впливають на якість і затребуваність освітніх послуг на всіх рівнях освіти.

З метою удосконалення управління освітніми послугами в Україні та дотримання європейських принципів їх надання необхідно виокремити фактори, що найбільшою мірою впливають на управління освітніми послугами у ЗВО.

Для встановлення статистичної залежності між випадковими величинами застосовують кореляційний аналіз, який дозволяє встановити наявність та величину залежності між декількома випадковими величинами. Адже якщо така залежність існує, то за зміною однієї випадкової величини можна прогнозувати зміну іншої. Коефіцієнт кореляції можна обчислити, якщо дано дві вибірки випадкових величин $X = \{x_1, x_2, \dots, x_m\}$, $Y = \{y_1, y_2, \dots, y_m\}$. Методи розрахунку міри кореляційних зв'язків залежать від типу вимірювальних шкал. Лінійний кореляційний зв'язок між парою випадкових величин, вимірний за шкалою інтервалів, встановлюється за коефіцієнтом Пірсона [15].

Коефіцієнт кореляції Пірсона обчислюють за формулою:

$$r_{xy} = \frac{\sum_i^m (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_i^m (x_i - \bar{x})^2 \sum_i^m (y_i - \bar{y})^2}}, \quad (2.4)$$

де \bar{x} і \bar{y} – середні значення величин X і Y відповідно, а $(x_i - \bar{x})^2$ і $(y_i - \bar{y})^2$ – вибіркові дисперсії.

Величина коефіцієнта Пірсона задовольняє умові: $-1 \leq r_{xy} \leq 1$. За величиною коефіцієнта кореляції можна зробити висновок про «величину» зв'язку між випадковими величинами:

- якщо $0 \leq |r_{xy}| < 0,2$, кореляція дуже слабка;
- якщо $0,2 \leq |r_{xy}| < 0,5$, кореляція слабка;
- якщо $0,5 \leq |r_{xy}| < 0,7$, кореляція середня;
- якщо $0,7 \leq |r_{xy}| < 0,9$, кореляція висока;
- якщо $0,9 \leq |r_{xy}| < 1,0$, кореляція дуже висока.

Коефіцієнт Пірсона може приймати як додатні, так і від'ємні значення. За його знаком роблять висновок про наявність прямої ($0 < r_{xy} \leq 1$) або оберненої залежності ($-1 \leq r_{xy} < 0$) між обраними величинами.

Коефіцієнти парної кореляції Пірсона було обчислено для абсолютних величин (множина N) та відносних величин (множина F).

Серед множини факторів $N = \{N_1, N_2, \dots, N_n\}$, які представляють собою абсолютні величини, автором було обрано такі:

- чисельність наявного населення в області N_{pop} ;
- чисельність студентів у ЗВО області N_{st} ;
- чисельність закладів вищої освіти області N_{zvo} ;
- чисельність студентів області, що отримали освітньо-кваліфікаційний рівень за рахунок коштів державного бюджету $N_{st,gb}$;
- чисельність студентів області, що отримали освітньо-кваліфікаційний рівень за рахунок коштів місцевих бюджетів $N_{st,mb}$;
- чисельність студентів області, що обрали денну форму навчання $N_{st,dt}$;
- чисельність окремих категорій студентів (студентів-іноземців) у ЗВО області N_{fs} ;
- чисельність студентів ЗВО області, що отримує стипендії N_{grant} ;
- чисельність випускників ЗВО області N_{grad} ;

- чисельність випускників ЗВО області, що отримали направлення на роботу N_{job} (для випускників інститутів, академій, університетів) або робітничу професію (для випускників коледжів, технікумів, училищ);

- якісний склад професорсько-викладацького складу ЗВО областей України, виражений у показниках:

◆ кількість педагогічних і науково-педагогічних працівників у ЗВО області $N_{pp} + N_{npp}$;

◆ кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників, що мають науковий ступінь кандидата або доктора наук $N_{phd} + N_{dn}$;

◆ кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників, що мають вчене звання доцента або професора $N_{asspr} + N_{pr}$.

Значення факторів $N = \{N_1, N_2, \dots, N_n\}$ для інститутів, академій, університетів наведені в табл. 2.13, а для коледжів, технікумів, училищ – у табл. 2.14 відповідно.

Серед множини факторів $F = \{f_1, f_2, \dots, f_n\}$, які представляють собою відносні величини, автором було обрано такі:

- чисельність наявного населення на 1 ЗВО області:

$$f_1 = \frac{N_{pop}}{N_{zvo}}; \quad (2.5)$$

- чисельність студентів на 1 ЗВО області:

$$f_2 = \frac{N_{st}}{N_{zvo}}; \quad (2.6)$$

- частка студентів області, що отримали освітньо-кваліфікаційний рівень за рахунок коштів державного бюджету:

$$f_3 = \frac{N_{st.gb.}}{N_{st}}; \quad (2.7)$$

- частка студентів області, що отримали освітньо-кваліфікаційний рівень за рахунок коштів місцевих бюджетів:

$$f_4 = \frac{N_{st.mb.}}{N_{st}}; \quad (2.8)$$

- частка студентів області, що обрали денну форму навчання:

$$f_5 = \frac{N_{st.dt.}}{N_{st}}; \quad (2.9)$$

- чисельний склад окремих категорій студентів (студентів-іноземців) у ЗВО області:

$$f_6 = \frac{N_{fs}}{N_{st}}; \quad (2.10)$$

- частка студентів ЗВО області, що отримує стипендії:

$$f_7 = \frac{N_{grant.}}{N_{st}}; \quad (2.11)$$

- кількісний склад випускників ЗВО області, що отримали направлення на роботу:

$$f_8 = \frac{N_{job}}{N_{grad}}; \quad (2.12)$$

- якісний склад професорсько-викладацького складу ЗВО областей України, виражений у показниках:

◆ кількість здобувачів вищої освіти на 1 педагогічного або науково-педагогічного працівника:

$$f_9 = \frac{N_{st}}{N_{pp} + N_{npp}}; \quad (2.13)$$

◆ кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають науковий ступінь кандидата наук, на 100 здобувачів вищої освіти:

$$f_{10} = \frac{N_{phd}}{N_{st}} \cdot 100; \quad (2.14)$$

◆ кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають науковий ступінь доктора наук, на 100 здобувачів вищої освіти:

$$f_{11} = \frac{N_{dn}}{N_{st}} \cdot 100; \quad (2.15)$$

◆ кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають вчене звання доцента, на 100 здобувачів вищої освіти:

$$f_{12} = \frac{N_{asspr}}{N_{st}} \cdot 100; \quad (2.16)$$

◆ кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають вчене звання професора, на 100 здобувачів вищої освіти:

$$f_{13} = \frac{N_{prof}}{N_{st}} \cdot 100. \quad (2.17)$$

Результати обчислення факторів $F = \{f_1, f_2, \dots, f_n\}$ для закладів вищої освіти областей наведені в табл. 2.14–2.15.

Обчислені за формулою (2.4) значення парних коефіцієнтів кореляції для абсолютних величин факторів, що, на думку автора, мають вплив на якість освітніх послуг, що надаються закладами вищої освіти України, наведені в табл. 2.17–2.19 та в Додатку Е.

Проведений кореляційний аналіз дозволяє стверджувати про наявність високого та дуже високого зв'язку між обраними факторами впливу. Поясненням цьому є той факт, що становлення та розвиток вищої освіти тривав десятиріччя: у визнаних освітніх центрах – вища концентрація здобувачів освіти та висококваліфікованих викладачів, саме там прагнуть отримати освіту іноземні студенти; там, де вища концентрація студентів, більше тих, що отримують стипендію, направлення на роботу тощо [27].

Інша ситуація спостерігається з кореляційним аналізом відносних показників факторів впливу на якість освітніх послуг в Україні (табл. 2.16).

Високого зв'язку між відносними показниками не встановлено. Поясненням цьому факту є нерівномірність розподілу ЗВО, а отже, здобувачів вищої освіти, професорсько-викладацького складу, за областями України. Їх концентрація історично обумовлена і напряду не залежить від кількості наявного населення областей.

Порівняння обчислених значень факторів, які мають вплив на якість освітніх послуг в закладах освіти України в областях із середніми значеннями по країні, дозволяє виокремити переваги та недоліки в управлінні ринком освітніх послуг.

Так, найбільше перевантажені потенційними здобувачами вищої освіти виявилися Луганська, Донецька, Закарпатська та Рівненська області. Так, кількість населення на 1 заклад вищої освіти в цих областях перевищує в 1,3–2,6 разів середні показники по Україні. Найкраща ситуація з щільністю ЗВО на душу населення традиційно спостерігається у м. Києві та Харківській області – визнаними освітніми центрами України.

Таблиця 2.14

Абсолютні значення факторів, які мають вплив на якість освітніх послуг в інститутах, академіях, університетах України

Область	Фактори впливу												
	N_{pop}	N_{st}	N_{zvo}	$N_{st.gb}$	$N_{st.mb}$	$N_{st.at}$	N_{fs}	N_{grant}	N_{grad}	N_{job}	$N_{pp} + N_{npp}$	$N_{phd} + N_{dn}$	$N_{asspr} + N_{pr}$
Україна	41877327	1322324	282	570043	12834	920685	54382	260108	357415	49954	127034	75866	52584
Вінницька	1546899	35401	7	14359	0	24737	1983	6565	7780	1221	3277	2192	1416
Волинська	1031026	18134	4	9749	0	13753	53	4240	4172	1253	1604	1136	923
Дніпропетровська	3190670	92588	24	47297	623	64922	3519	21508	25863	5707	8763	4882	3520
Донецька	4138688	24901	9	12757	9	16276	1007	6138	5872	1033	2577	1342	902
Житомирська	1215986	20210	5	8422	569	13706	27	4079	6166	1528	1501	985	684
Закарпатська	1252731	20990	5	7744	0	14987	1224	3238	5408	819	2361	1331	803
Запорізька	1697340	62381	11	22346	608	40193	2343	10158	15357	2022	4522	2704	1893
Ів.-Франківська	1368281	30908	5	10219	0	21851	1645	4487	6803	908	3255	1974	1394
Київська	1767257	21473	5	11676	0	13995	56	5385	5371	1637	1540	988	700
Кіровоградська	933939	8530	2	4931	0	6664	65	2235	2717	337	812	534	417
Луганська	2140586	18372	4	9155	2	10035	297	3815	4349	309	1402	701	524
Львівська	2499551	108953	23	54257	532	83454	1563	21661	29023	2293	12379	7440	4969
Миколаївська	1125722	24081	5	10973	0	16972	799	4686	7186	1086	2050	1115	884
Одеська	2367398	91648	21	36943	0	66265	5847	16422	25147	3266	9922	5640	3977
Полтавська	1387026	39325	6	13268	0	26917	1533	6408	10393	2291	3169	1909	1295
Рівненська	1154442	26190	4	11480	0	17001	231	5236	7283	1260	2601	1221	869
Сумська	1073488	29869	4	16947	0	20773	1951	7761	9461	1841	2808	1580	1038
Тернопільська	1039540	34058	6	13531	1103	23385	1977	6290	10078	647	2922	2154	1532
Харківська	2652917	154811	34	65573	2289	104668	14354	33976	40673	6205	16114	10612	7323
Херсонська	1032195	20062	9	7502	0	13085	113	3063	6056	1120	1666	991	729
Хмельницька	1257367	26995	9	11453	1853	18811	23	5020	7150	1099	2428	1546	1090
Черкаська	1196839	32169	6	14282	1065	21806	715	6247	9274	737	2888	1643	1179
Чернівецька	900076	21177	3	7780	0	16130	1559	3556	6631	1061	2150	1522	912
Чернігівська	991210	15482	4	8231	0	10997	19	3596	4145	602	1152	819	615
м. Київ	2916153	343616	67	139168	4181	239302	11479	64338	95057	9672	33171	18905	12996

Таблиця 2.15

Абсолютні значення факторів, які мають вплив на якість освітніх послуг у коледжах, технікумах, училищах України

Область	Фактори впливу												
	N_{pop}	N_{st}	N_{zvo}	$N_{st,gb}$	$N_{st,mb}$	$N_{st,at}$	N_{fs}	N_{grant}	N_{grad}	N_{job}	$N_{pp} + N_{npp}$	$N_{pha} + N_{dn}$	$N_{asspr} + N_{pr}$
Україна	41877327	199926	370	27010	105177	178064	174	65010	55499	19409	25943	1434	472
Вінницька	1546899	9150	16	2786	4024	8336	2	3792	2501	425	1351	103	46
Волинська	1031026	6792	10	1007	4138	6161	0	2684	1896	547	910	86	32
Дніпропетровська	3190670	18963	31	0	14497	17046	0	6968	5200	3289	2168	40	4
Донецька	4138688	7730	19	3206	3048	6707	0	3517	1813	429	891	14	6
Житомирська	1215986	9340	14	0	6114	8171	1	2993	2447	596	1195	72	27
Закарпатська	1252731	2764	9	497	869	2579	0	734	880	0	538	38	15
Запорізька	1697340	6960	13	0	4648	5737	0	2267	2067	718	889	60	30
Ів.-Франківська	1368281	6311	11	855	3404	6208	0	2120	1794	262	868	20	3
Київська	1767257	5410	16	1086	3101	5180	0	2131	1769	733	706	24	5
Кіровоградська	933939	5490	13	0	3837	5075	0	1927	1552	411	728	59	20
Луганська	2140586	2465	8	1139	1117	2097	0	1093	685	89	326	6	1
Львівська	2499551	11636	20	1659	5046	10284	61	3250	3353	1376	2125	126	34
Миколаївська	1125722	6922	12	0	3795	5120	0	1761	1956	679	848	88	24
Одеська	2367398	13581	19	2738	3939	11671	0	3110	3530	676	1368	28	2
Полтавська	1387026	5891	12	1920	1955	5081	0	1870	1831	1667	750	19	7
Рівненська	1154442	5948	9	838	2730	5472	0	1884	1976	290	705	67	14
Сумська	1073488	3957	10	0	3380	3781	0	1691	1096	675	633	14	2
Тернопільська	1039540	7160	12	1641	3055	6577	1	2110	2019	720	1096	64	8
Харківська	2652917	16287	30	1984	10216	14708	8	5784	4488	2814	2018	80	22
Херсонська	1032195	5999	12	1633	1689	5101	1	1697	1677	486	835	34	23
Хмельницька	1257367	4438	9	1087	1948	4311	0	1613	1164	648	663	40	10
Черкаська	1196839	5511	10	1518	2313	5023	0	1778	1503	371	778	43	17
Чернівецька	900076	7416	13	388	4286	6955	1	2131	2142	312	842	36	6
Чернігівська	991210	4295	12	1028	2078	4102	0	1460	1199	212	727	26	8
м. Київ	2916153	19510	30	0	9950	16581	99	4645	4961	984	1985	247	106

Таблиця 2.16

Обчислені значення факторів, які мають вплив на якість освітніх послуг у закладах вищої освіти України

Область	Фактори впливу												
	f_1	f_2	f_3	f_4	f_5	f_6	f_7	f_8	f_9	f_{10}	f_{11}	f_{12}	f_{13}
Україна	64229,0	2334,7	0,392	0,089	0,722	0,03584	0,214	12,098	9,951	31,431	0,931	2,739	0,746
Вінницька	67256,5	1937	0,385	0,114	0,742	0,04456	0,232	11,876	9,626	33,672	0,819	2,640	0,642
Волинська	73644,7	1780,4	0,432	0,228	0,799	0,00213	0,278	20,649	9,915	37,904	0,542	3,394	0,437
Дніпропетровська	58012,2	2028,2	0,424	0,163	0,735	0,03155	0,255	18,372	10,205	35,354	0,897	2,465	0,694
Донецька	147810,3	1165,4	0,489	0,123	0,704	0,03086	0,296	13,442	9,409	40,275	0,757	2,344	0,438
Житомирська	63999,3	1555,3	0,285	0,331	0,740	0,00095	0,239	17,741	10,961	33,103	0,579	1,986	0,42
Закарпатська	89480,8	1696,7	0,347	0,041	0,739	0,05153	0,167	13,025	8,194	28,964	1,065	2,690	0,754
Запорізька	70722,5	2889,2	0,322	0,084	0,662	0,03379	0,179	11,605	12,815	25,741	0,728	2,235	0,538
Івано-Франківська	85517,6	2326,2	0,298	0,110	0,754	0,0442	0,178	10,562	9,027	28,859	0,884	3,009	0,744
Київська	84155,1	1280,1	0,475	0,144	0,713	0,00208	0,28	22,927	11,969	36,372	0,67	2,046	0,577
Кіровоградська	62262,6	934,7	0,352	0,450	0,837	0,00464	0,297	7,894	9,104	40,763	0,478	2,561	0,556
Луганська	178382,2	1736,4	0,494	0,061	0,582	0,01425	0,236	6,138	12,058	31,886	0,653	2,006	0,514
Львівська	58129,1	2804,4	0,464	0,051	0,777	0,01347	0,207	7,082	8,314	32,702	1,072	3,276	0,872
Миколаївська	66218,9	1823,7	0,354	0,158	0,713	0,02577	0,208	11,879	10,698	30,181	0,771	2,271	0,658
Одеська	59185,0	2630,7	0,377	0,043	0,741	0,05556	0,186	11,389	9,321	29,308	0,969	2,922	0,859
Полтавська	77057,0	2512	0,336	0,050	0,708	0,0339	0,183	18,742	11,538	27,002	0,75	2,280	0,599
Рівненська	88803,2	2472,2	0,383	0,104	0,699	0,00719	0,222	13,608	9,721	32,469	0,56	2,306	0,442
Сумська	76677,7	2416,1	0,501	0,113	0,726	0,05768	0,279	17,439	9,83	38,145	0,745	2,433	0,642
Тернопільська	57752,2	2289,9	0,368	0,122	0,727	0,04799	0,204	5,348	10,258	30,157	0,784	3,093	0,643
Харківська	41451,8	2673,4	0,395	0,081	0,698	0,08394	0,232	13,740	9,436	33,853	1,197	3,313	0,98
Херсонська	49152,1	1241	0,351	0,084	0,698	0,00437	0,183	14,483	10,42	27,908	0,687	2,344	0,541
Хмельницька	69853,7	1746,3	0,399	0,141	0,736	0,00073	0,211	13,219	10,169	30,964	0,719	2,949	0,55
Черкаська	74802,4	2355	0,419	0,105	0,712	0,01898	0,213	6,839	10,278	31,054	0,743	2,601	0,573
Чернівецька	56254,8	1787,1	0,286	0,202	0,807	0,05456	0,199	12,094	9,556	30,399	0,923	2,553	0,658
Чернігівська	61950,6	1236,1	0,468	0,134	0,763	0,00096	0,256	11,265	10,525	35,127	0,713	2,634	0,516
м. Київ	30063,4	3743,6	0,383	0,041	0,705	0,03188	0,19	9,670	10,329	28,687	1,103	2,727	0,881

Таблиця 2.17

**Коефіцієнти парної кореляції абсолютних значень факторів впливу
для інститутів, академій, університетів України**

r_{xy}	N_{pop}	N_{st}	N_{zvo}	$N_{st.gb}$	$N_{st.mb}$	$N_{st.dt}$	N_{fs}	N_{grant}	N_{grad}	N_{job}	$N_{pp} + N_{npp}$	$N_{phd} + N_{dn}$	$N_{asspr} + N_{pr}$
N_{pop}	1,000												
N_{st}	0,974	1,000											
N_{zvo}	0,978	0,999	1,000										
$N_{st.gb}$	0,977	1,000	0,999	1,000									
$N_{st.mb}$	0,936	0,979	0,977	0,977	1,000								
$N_{st.dt}$	0,973	1,000	0,999	1,000	0,978	1,000							
N_{fs}	0,959	0,984	0,985	0,983	0,966	0,983	1,000						
N_{grant}	0,976	1,000	0,999	1,000	0,978	0,999	0,986	1,000					
N_{grad}	0,972	1,000	0,999	0,999	0,979	1,000	0,984	0,999	1,000				
N_{job}	0,983	0,995	0,997	0,996	0,969	0,995	0,985	0,996	0,995	1,000			
$N_{pp} + N_{npp}$	0,972	1,000	0,999	0,999	0,978	1,000	0,985	0,999	1,000	0,994	1,000		
$N_{phd} + N_{dn}$	0,973	0,999	0,999	0,999	0,978	0,999	0,987	0,999	0,999	0,994	1,000	1,000	
$N_{asspr} + N_{pr}$	0,974	0,999	0,999	0,999	0,978	0,999	0,988	0,999	0,999	0,995	1,000	1,000	1,000

Таблиця 2.18

Коефіцієнти парної кореляції абсолютних значень факторів впливу для коледжів, технікумів, училищ України

r_{xy}	N_{pop}	N_{st}	N_{zvo}	$N_{st,gb}$	$N_{st,mb}$	$N_{st,dt}$	N_{fs}	N_{grant}	N_{grad}	N_{job}	$N_{pp} + N_{npp}$	$N_{pha} + N_{dn}$	$N_{asspr} + N_{pr}$
N_{pop}	1,000												
N_{st}	0,995	1,000											
N_{zvo}	0,997	0,999	1,000										
$N_{st,gb}$	0,985	0,977	0,981	1,000									
$N_{st,mb}$	0,991	0,998	0,997	0,965	1,000								
$N_{st,dt}$	0,995	1,000	0,999	0,978	0,998	1,000							
N_{fs}	0,845	0,859	0,852	0,801	0,851	0,857	1,000						
N_{grant}	0,996	0,999	0,999	0,979	0,998	0,999	0,844	1,000					
N_{grad}	0,995	1,000	0,999	0,978	0,998	1,000	0,856	0,999	1,000				
N_{job}	0,984	0,989	0,989	0,963	0,993	0,990	0,829	0,991	0,990	1,000			
$N_{pp} + N_{npp}$	0,996	0,999	0,999	0,980	0,996	0,999	0,857	0,999	0,999	0,989	1,000		
$N_{pha} + N_{dn}$	0,982	0,990	0,988	0,962	0,985	0,989	0,899	0,986	0,990	0,969	0,990	1,000	
$N_{asspr} + N_{pr}$	0,971	0,979	0,977	0,949	0,974	0,979	0,911	0,975	0,979	0,954	0,979	0,996	1,00

Таблиця 2.19

Коефіцієнти парної кореляції відносних значень факторів впливу для закладів вищої освіти України

	f_1	f_2	f_3	f_4	f_5	f_6	f_7	f_8	f_9	f_{10}	f_{11}	f_{12}	f_{13}
f_1	1,000												
f_2	-0,341	1,000											
f_3	0,425	-0,111	1,000										
f_4	-0,120	-0,562	-0,238	1,000									
f_5	-0,511	-0,239	-0,249	0,577	1,000								
f_6	-0,161	0,453	-0,181	-0,386	-0,063	1,000							
f_7	0,274	-0,516	0,604	0,563	0,210	-0,302	1,000						
f_8	-0,080	-0,218	0,060	0,132	0,091	-0,122	0,321	1,000					
f_9	0,203	0,004	0,035	-0,045	-0,603	-0,303	0,015	0,226	1,000				
f_{10}	0,223	-0,503	0,578	0,556	0,358	-0,211	0,965	0,252	-0,245	1,000			
f_{11}	-0,330	0,568	-0,059	-0,584	-0,024	0,703	-0,476	-0,210	-0,420	-0,348	1,000		
f_{12}	-0,409	0,323	0,023	-0,133	0,463	0,312	-0,135	-0,234	-0,619	0,026	0,469	1,000	
f_{13}	-0,459	0,600	-0,081	-0,437	0,081	0,671	-0,415	-0,249	-0,429	-0,288	0,909	0,533	1,000

Найвищі показники за кількістю студентів на 1 ЗВО можна зазначити у м. Києві, у Запорізькій, Львівській та Харківській областях. Так, наприклад, у м. Києві кількість студентів, що навчаються в одному закладі вищої освіти, перевищує середнє значення по Україні на 60 %. Найгірша ситуація – у Кіровоградській області. Там, незважаючи на невисоку кількість ЗВО, кількість здобувачів на один заклад у 2,5 разу менше середніх значень.

Нерівномірним є розподіл фінансування з боку держави студентів ЗВО різних рівнів акредитації за областями України. В Сумській області 50,1 %, в Луганській – 49,4 %, а в Донецькій – 48,9 % здобувачів отримують освіту за кошти держбюджету. Відповідний показник в Житомирській області – на рівні 28,5 %, а в Івано-Франківській – 29,8 %, тобто майже вдвічі менший.

Частка фінансування здобувачів освіти за кошти місцевих бюджетів є значно меншою: в середньому по Україні – 8,9 %. Найбільшу підтримку мають студенти Кіровоградської (45,0 %) та Житомирської (33,1 %) областей, а найнижчу – студенти м. Києва (4,1 %), Закарпатської (4,1 %), Полтавської (5,0 %) та Львівської (5,1 %) областей.

Денну форму навчання в Україні в цілому обрали 72,2 % студентів. Цей показник не суттєво відрізняється за областями України, за виключенням Луганської області (58,2 %).

У перспективі євроінтеграції особливу зацікавленість викликає дослідження частки студентів-іноземців, які обрали для навчання заклади вищої освіти України. З усієї кількості здобувачів освіти лише 3,6 % мають іноземне громадянство, і розподіл їх переваг за областями України стабільно нерівномірний. Явним лідером тут є Харківська область, саме тут, з найвищими показниками кількості студентів та закладів вищої освіти, 8,4 % всіх здобувачів – іноземці. Найменшу перевагу студенти іноземного походження надають ЗВО Хмельницької, Житомирської та Чернігівської областей (менше 0,1 %).

У середньому 21,4 % студентів України отримують стипендії. Відхилення відповідного показника виявилось несуттєвим: від 16,7 % в Закарпатській до 29,7 % у Кіровоградській областях.

Проблемним залишається питання працевлаштування випускників закладів вищої освіти України. Лише 12,1 % випускників отримали направлення на роботу. Найкраща ситуація спостерігається у Київській (22,9 %) та Волинській (20,6 %) областях. Незадовільним є рівень працевлаштування молодих фахівців у Тернопільській (5,3 %), Луганській (6,1 %), Черкаській (6,8 %) та Львівській (7,1 %) областях.

Якісний склад професорсько-викладацького складу ЗВО областей за кількістю здобувачів вищої освіти на 1 педагогічного або науково-педагогічного працівника є майже рівномірним: з невеликими коливаннями цей показник тримається на рівні 10 од. А за кількістю педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають науковий ступінь кандидата наук, на 100 здобувачів вищої освіти відхилення від середнього по Україні (31,4) виявляються суттєвими. Ці відхилення спостерігаються в областях з невеликою кількістю ЗВО: на 30 % більше – у Кіровоградській (40,8) та Луганській (40,3) областях; на 25 % менше – у Запорізькій (25,7) та Полтавській (27,0) областях.

А за кількістю педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають науковий ступінь доктора наук, на 100 здобувачів вищої освіти якісний склад повністю відображає залежність від названого показника визначність освітніх центрів країни. Порівняно із середнім значенням 0,93 у м. Києві цей показник сягає значення 1,10, а у Львівській області – 1,07. Найнижчі значення цей якісний показник має у Кіровоградській (0,48), Волинській (0,54), Рівненській (0,56) та Житомирській (0,58).

Виявлено також нерівномірність розподілу кількості педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають вчене звання доцента, на 100 здобувачів вищої освіти. Проти середнього значення в 2,74 од. спостерігаються коливання від 1,98 в Житомирській до 3,31 у Харківській областях. Ідентична ситуація спостерігається із розподілом кількості педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають вчене звання професора, на 100 здобувачів вищої освіти. Порівняно із середніми значеннями (0,75) аутсайдером також є

Житомирська область із показником в 0,42 од., а лідером – Харківська область із показником в 0,98 од.

Детальний аналіз факторів, що найбільшою мірою впливають на якість надання освітніх послуг, іміджеві характеристики, дозволяє приймати коректні рішення щодо організації управління освітніми послугами в закладах освіти України.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного дослідження сучасного стану управління освітніми послугами в Україні зроблено такі висновки.

1. Аналіз рівня надання освітніх послуг в Україні та країнах Євросоюзу довів про доцільність інтеграції України до європейського наукового співтовариства, оскільки наша країна прагне до проведення певних реформ, які б дали змогу вітчизняним ЗВО відповідати загальноєвропейським критеріям. Аналіз європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти дозволив виділити основні вимоги і напрямки імплементації європейської системи забезпечення якості освіти в Україні, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення. З'ясовано, що у 2019 році за консолідованим рейтингом ЗВО у десятці незмінним лідером залишається Київський національний університет імені Тараса Шевченка, який очолює рейтинг третій рік поспіль. На другому місці – Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, який у 2019 році посунув на третю сходинку Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

2. Проведена оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні довела, що загальна чисельність університетів, академій, інститутів, заснованих на державній та комунальній власності, залишилася майже незмінною (за весь період спостереження зменшилася до 10 %), а кількість відповідних закладів, заснованих на приватній власності, зменшилася на

24 %. Для коледжів, технікумів, училищ ці показники сягають значень 21 % і 35 % відповідно. Зазначено, що низький попит на напрями підготовки, які пов'язані з перспективними напрямками економічного розвитку країни, в перспективі породжуватиме нестачу кваліфікованих спеціалістів, що, своєю чергою, матиме негативний вплив на результати діяльності провідних галузей економіки країни.

3. Проведено дослідження факторів впливу на управління освітніми послугами, яке дозволило зробити висновок про нерівномірність розподілу ЗВО, а отже, здобувачів вищої освіти, професорсько-викладацького складу, за областями України. Частка фінансування здобувачів освіти за кошти місцевих бюджетів є значно меншою: в середньому по Україні – 8,9 %. Найбільшу підтримку мають студенти Кіровоградської (45,0 %) та Житомирської (33,1 %) областей, а найнижчу – студенти м. Києва (4,1 %), Закарпатської (4,1 %), Полтавської (5,0 %) та Львівської (5,1 %) областей. Виявлено також нерівномірність розподілу кількості педагогічних або науково-педагогічних працівників, які мають вчене звання доцента, на 100 здобувачів вищої освіти.

Наукові результати знайшли відображення в публікаціях автора [5; 27; 28].

Список використаних джерел до розділу 2

1. 10 trends transforming education as we know it // European Political Strategy Centre. 2017. URL: https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_-_10_trends_transforming_education_as_we_know_it.pdf (дата звернення: 11.09.2019).

2. Adult learning statistics // European Commission. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Adult_learning_statistics (дата звернення 11.09.2019).

3. Beran J. Statistical Methods for Data with Long-Range Dependence. *Statistical Science*. 1992. Vol. 7. No. 4. P. 404–416.
4. ICT for Work: Digital Skills in the Workplace // European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/new-report-shows-digital-skills-are-required-all-types-jobs> (дата звернення: 11.09.2019).
5. Holiuk O., Kurinnyi I., Kurinna S., Honchar N., Rozghon V., **Dogadina V.** Integrative Model for Enhancing Students' Competencies and the Quality of Educational Services. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. ISSN: 2278-3075. Vol. 9. Issue 1, November 2019. (Scopus). URL: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?sort=count-f&src=al&sid=76abe36d03ff210eaa43e09a9cebd984&sot=al&sdt=al&sl=47&s=AUTHLASTNAME%28dogadina%29+AND+AUTHFIRST%28valentyna%29&st1=dogadina&st2=valentyna&orcidId=&selectionPageSearch=anl&reselectAuthor=false&activeFlag=true&showDocument=false&resultsPerPage=20&offset=1&jtp=false¤tPage=1&previousSelectionCount=0&tooManySelections=false&previousResultCount=0&authSubject=LFSC&authSubject=HLSC&authSubject=PHSC&authSubject=SOSC&exactAuthorSearch=false&showFullList=false&authorPreferredName=&origin=searchauthorfreelookup&affiliationId=&txGid=cdaa4225183dbded97b33d7525117407>
6. Peters E. Fractal Market Analysis. Applying chaos theory to Investment and Economics. N.Y. : J. Wiley & Sons, 1994. 201 p.
7. Prisivtla O. V. The Development of International Educational Environment Through the Mechanisms of International Strategic Partnership. *Ekonomisti : International Scientific-Analytical Journal Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of Economics*. 2015. No. 1. P. 60–66.
8. Wineburg S., McGrew S. Why Students can't Google their way to the Truth. 2016. URL: <https://www.edweek.org/ew/articles/2016/11/02/why-students-cant-google-their-way-to.html> (дата звернення: 11.09.2019).
9. Айвазян С. А., Мхитарян В. С. Прикладная статистика и основы

эконометрики : учеб. для вузов. Москва : ЮНИТИ, 1988. 1022 с.

10. Акулич И. Л. Математическое программирование в примерах и задачах. Москва : Высшая шк., 1986. 319 с.

11. Бабин І. Формування системи забезпечення якості вищої освіти // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Ч. 2 / упоряд. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. Бабин. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. С. 109–117.

12. Берсуцкий Я. Г., Лепа Н. Н. Принятие решений в управлении экономическими объектами: методы и модели : [монография]. Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2002. 276 с.

13. Бідник Н. Б. Використання математичних методів і моделей в економіці, фінансах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. № 18.6. С. 258–262.

14. Большаков А. С. Моделирование в менеджменте : учеб. пособие. Москва : Филин, 2000. 464 с.

15. Бояч Б., Хуань К. Многомерные статистические методы экономики. Москва : Статистика, 1979. 317 с.

16. Бутник О. М. Економіко-математичне моделювання динамічних закономірностей розвитку економічних систем : [монографія]. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2003. 224 с.

17. Вагнер Г. Основы моделирования операций. Москва : Мир, 1972. Т. 1, т. 2, т. 3.

18. Венецкий И. Г., Венецкая В. И. Основные математико-статистические формулы в экономическом анализе : справочник. Москва : Статистика, 1979. 447 с.

19. Вентцель Е. С. Исследование операций. Задачи, принципы, методология. Москва : Наука, 1980. 208 с.

20. Винн Р., Холден К. Введение в прикладной эконометрический анализ. Москва : Финансы и статистика, 1981. 294 с.

21. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ : КНЕУ, 2000. 292 с.

22. Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Терещенко Т. О. Навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Математичне програмування». Київ : КНЕУ, 2000. 248 с.

23. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>

24. Деордица Ю., Нефедов Ю. Исследование операций в планировании и управлении : учеб. пособие. Киев : Вища школа, 1991. 270 с.

25. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.02.2020).

26. Джонстон Дж. Эконометрические методы. Москва : Статистика, 1980. 444 с.

27. Догадіна В. Ю. Дослідження факторів впливу на управління освітніми послугами в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 8. С. 161–170.

28. Догадіна В. Ю. Оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2020. № 16 (44). С. 39–46.

29. Доугерти К. Введение в эконометрику. Москва : ИНФРА-М, 1997. 402 с.

30. Дубров А. М., Мхитарян В. С., Трошин Л. И. Многомерные статистические методы : учебник. Москва : Финансы и статистика, 1988. 352 с.

31. Економіко-математичне моделювання: / за заг. ред. В. В. Вітлінського. Київ : КНЕУ, 2008. 536 с.

32. Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. / за ред. О. Т. Іващука. Тернопіль : Екон. думка, 2008. 704 с.

33. Емельянов А. С. Эконометрия и прогнозирование. Москва :

Экономика, 1985. 208 с.

34. Єршова О. Л. Концептуальні і методологічні проблеми, пов'язані з міжнародними статистичними даними в системі статистичного моніторингу інформаційного суспільства. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем*. 2013. Вип. 18. С. 102–122.

35. Калихман И. Л., Войтенко М. А. Динамическое программирование в примерах и задачах. Москва : Высшая шк., 1979. 129 с.

36. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm>

37. Каткова Т. І. Використання економіко-математичних моделей підтримки прийняття рішень за умов невизначеності. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2008. № 3 (3). С. 94–97.

38. Клас А., Гергели К., Колех Ю. Введение в эконометрическое моделирование. Москва : Статистика, 1978. 152 с.

39. Ляшенко О. І., Кравець Т. В., Хрущ Л. З. Застосування пакетів прикладних програм в економічному моделюванні фінансових часових рядів. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем*. 2017. Вип. 22. С. 33–60.

40. Макогон В. Д. Бюджет як інструмент економічного зростання. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 28 (1). С. 203–208.

41. Мельник І. М. Застосування методу гілок та границь для вибору оптимальної регресійної моделі для мінімаксного функціоналу оцінки моделі. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем*. 2009. Вип. 14. С. 115–129.

42. Менеджмент и организационное развитие вуза : учебник / авт. колл. : В. Р. Вебер, Е. В. Иванов, М. Н. Певзнер и др. ; под. общ. ред. М. Н. Певзнера. Днепропетровск : Изд-во ДНУ, 2012. 528 с.

43. Методичні рекомендації щодо розрахунку валового регіонального продукту. URL: <http://www.stat.ic.zt.ua/StatInfo/Poiasn/nacproasn.htm>

44. Міжнародні стандарти якості освіти. URL: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-70147.html> (дата звернення: 27.04.2018).

45. Наконечний С. І., Савіна С. С. Математичне програмування : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 432 с.

46. Національна доповідь: «Цілі сталого розвитку: Україна». Київ : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 11.09.2019).

47. Нейронные сети. STATISTICA Neural Networks / пер. с англ. Москва : Горячая линия – Телеком, 2001. 182 с.

48. Освіта.ua. URL: <https://osvita.ua>

49. Піддубна Л. В. Інформація як складова економічного розвитку суспільства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 3. С. 122–131.

50. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

51. Сакунова І. С. Імітаційні схеми дослідження інтеграційних економічних процесів. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем*. 2010. Вип. 15. С. 128–164.

52. Серьогін С., Шаров Ю. Оцінювання успішності діяльності кафедр та науково-педагогічних працівників. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-2/doc/1/04.pdf> (дата звернення: 17.05.2020).

53. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навч. посіб. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

54. Скотт П. Академические ценности и организация академической деятельности в эпоху глобализации. URL: <http://logosbook.ru/hee/art004html>

55. Тимашова Л. А., Таран Л. Ю, Пустовойт Р. А. Интеллектуальная технология, основанная на знаниях, для систем поддержки принятия

решений. *Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем*. 2015. Вип. 20. С. 335–342.

56. Уровень образования в мире рейтинги стран // Европортал.ру. URL: <https://evroportal.ru/immigratsiya/uroven-obrazovaniya-v-mire-reytingi-stran/>

57. Ферстер Э., Ренц Б. Методы корреляционного и регрессионного анализа. Москва : Финансы и статистика, 1983. 302 с.

58. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений. Москва : Наука, 1978. 352 с.

59. Христиановский В., Полшков Ю., Щербина В. Экономический риск и методы его измерения. Донецк : ДонГУ, 1999. 250 с.

60. Экспертные системы и логическое программирование / [А. А. Бакаев, В. И. Грищенко, Д. Н. Козлов] ; отв.ред. А. А. Морозов. Киев : Наук. думка, 1992. 220 с.

61. Якість вищої освіти: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей ; кол. авторів : А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк (та ін.) ; НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ ; Ніжин : Вид. ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПОСЛУГАМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Напрями підвищення ефективності організації управління освітніми послугами в Україні

Сьогодні якість надання освітніх послуг значною мірою залежить від якості менеджменту установи, який повинен визначати сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища закладу освіти, оцінювати персональний внесок кожного структурного підрозділу в розвиток організації щодо видів діяльності (освітньої, науково-дослідної, інноваційної, фінансової, господарської та ін.) та проводити моніторинг ринків освітніх послуг і потенційних роботодавців для розробки стратегічних планів діяльності ЗВО.

Якщо систематизувати компоненти нового типу управління ЗВО, то можна визначити, що його головними елементами є такі: обмеження впливу держави до відповідальності лише за формування стратегічних цілей, велика конкуренція між інституціями, високий рівень інституційної автономії у фінансових, організаційних і кадрових справах, постійна оцінка й акредитація, відкритість до моніторингу, робота щодо здобуття міжнародних грантів, гнучкість оплати працівників [2].

Сьогодні змінюються основних критерії визнання академічної успішності й освітніх досягнень, оновлюється організаційна структура ЗВО та система взаємозв'язків між вищим університетським керівництвом, змінюються вимоги до акредитації та якості надання освітніх послуг. Все це вимусило українські ЗВО переглянути підходи до надання освітніх послуг та запроваджувати найсучасніші управлінські інструменти для здобуття конкурентних переваг в українському та міжнародному освітньому середовищі.

Менеджменту ЗВО для підвищення ефективності управління освітніми послугами треба враховувати фактори, які саме необмежено впливають на освітню діяльність та якість навчання (табл. 3.1).

Освітня діяльність для будь-якого ЗВО є основним видом діяльності, від розвитку якого залежить успіх чи невдача організації. Якість і затребуваність освітньої діяльності ЗВО впливає на розвиток національної економіки, оскільки сьогодні у студента є вибір – навчатися в Україні або за кордоном.

Тобто існує нагальна потреба у поєднанні інтересів та зусиль всіх учасників ринку освітніх послуг: студентів, представників влади, представників бізнесу та суспільства. Це можливо при утворенні певних умов для управління освітніми послугами в країні на основі впровадження передового світового досвіду, збереження національних освітніх традицій та розвитку інноваційних форм викладання у ЗВО.

У ХХІ столітті важливим напрямом розвитку освітньої діяльності є інноваційні форми навчання, які поширюються з кожним роком і пропонують нові можливості як для викладачів, так і для студентів. Тобто впровадження інновацій в освітній процес є одним із інструментів підвищення ефективності управління освітніми послугами.

Під інноваційним розвитком освіти слід розуміти комплекс створених і запроваджених організаційних і змістовних нововведень, розвиток низки факторів та умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу освітньої системи. Такий складний психолого-педагогічний процес вимагає чітко спланованих системних дій з боку освітянських структур, які у своїй сукупності складають основу інноваційної політики [52].

Важливою рисою інноваційності надання освітніх послуг є орієнтація навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття. Умовами розвитку інноваційних форм надання освітніх послуг є:

– інноваційні зміни повинні здійснюватися в діяльності всіх учасників освітнього процесу;

Фактори впливу на ефективність управління освітніми послугами у ЗВО

Фактор	Факторні ознаки
1. Освітня діяльність	<ul style="list-style-type: none"> - інноваційні методи надання освітніх послуг; диверсифікація напрямів підготовки; - широкий спектр освітніх програм підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, наукового розвитку; - доступність, прозорість вступу, справедливість прийому абітурієнтів; - забезпечення належної якості навчання, наукової підтримки; - відсутність корупції та упередженого ставлення до споживачів освітніх послуг; - прогресивність освітніх технологій, постійне оновлення змісту та методики проведення лекцій; посилена увага до практичної підготовки; - ефективна система моніторингу освітніх та інших потреб студентів, слухачів, аспірантів та ін.; - задоволення студентів, слухачів, випускників, відсутність претензій
2. Фінансове забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - стабільність і відносна достатність джерел бюджетного фінансування ЗВО; - наявність достатнього обсягу інвестицій у наукові дослідження та розробки; - диверсифікація джерел доходу ЗВО за рахунок небюджетних надходжень; - фінансова стійкість діяльності ЗВО; - забезпечення високого рівня фінансової автономії ЗВО під час прийняття управлінських рішень
3. Матеріально-технічне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - відповідність технічних можливостей організації надання освітніх послуг; - сучасні навчальні приміщення та обладнання, своєчасне оновлення матеріально-технічної бази; - раціональне використання матеріально-технічних ресурсів
4. Кадрове забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень професійної компетентності професорсько-викладацького складу, практичний досвід; - високий рівень управління персоналом; - володіння та застосування інновацій в освітній діяльності, схильність до дослідницької діяльності; - наявність відповідного рівня корпоративної культури у ЗВО
5. Менеджмент і маркетинг	<ul style="list-style-type: none"> - висока якість і професіоналізм управління; - оптимальна організаційна структура закладу, ефективний розподіл обов'язків; - ефективні інформаційні комунікації, достатня інформаційна база; - співпраця із закордонними ЗВО; - позитивний імідж ЗВО; - ефективна рекламна діяльність, стимулювання просування освітніх послуг на ринок; - наявність ефективних маркетингових стратегій; - спроможність та швидкість переорієнтації діяльності з урахуванням потреб ринку праці; - гнучка політика ціноутворення

Джерело: складено автором за [25; 28]

- інноваційні процеси у сфері освіти мають бути безперервними та спрямованими на постійне удосконалення системи освіти;
- забезпечення процесу безперервного інноваційного оновлення надання освітніх послуг має базуватися на впровадженні сучасних механізмів управління якістю освіти;
- наявність можливості реалізації інноваційних процесів в освітній діяльності та готовність споживачів освітніх послуг до змін.

Щодо напрямів реалізації інноваційних методів надання освітніх послуг, то окремо можна виділити такі технології:

- структурно-логічні технології: поетапна організація системи навчання на основі відбору змісту, форм, методів і засобів навчання на кожному етапі процесу з урахуванням постійного моніторингу результатів;
- інтеграційні технології: системи навчання, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів (у т. ч. електронних);
- професійно-ділові технології: дидактичні системи використання різноманітних «ігор», під час проведення яких формуються уміння вирішувати завдання та приймати управлінські рішення на основі компромісного вибору;
- тренінгові технології: система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів вирішення типових практичних завдань за допомогою комп'ютерного забезпечення (тренінги інтелектуального розвитку, спілкування, вирішення управлінських завдань);
- інформаційно-комп'ютерні технології, що реалізуються у системах комп'ютерного навчання на основі діалогу «людина-машина» за допомогою різноманітних навчальних програм (тренінгових, контролюючих, інформаційних тощо);
- діалогові технології: сукупність форм і методів навчання, заснованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня [23].

В умовах пандемії COVID-19 всі, без виключення, ЗВО мають орієнтуватися на використання інформаційних технологій, поширення інтерактивних та електронних форм навчання з доступом до цифрових ресурсів та інтелект-навчання. Тобто йдеться про масове впровадження навчально-методичних матеріалів і освітнього продукту нового покоління, які повинні відповідати вимогам національної економіки та запиту ринку праці.

Таким чином, сутність і структура інноваційних процесів в освіті має відповідати умовам зовнішнього середовища та європейським стандартам підготовки висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців інноваційного типу.

Фінансове забезпечення управління освітніми послугами має величезний вплив на весь освітній процес у ЗВО. Загальновідомо, наскільки сьогодні обмеженим є фінансування ЗВО та системи освіти в цілому. Тому ЗВО необхідно шукати нові шляхи вирішення фінансових проблем на основі впровадження передового європейського досвіду фінансування освіти та дотримання норм українського права.

Фінансування вищої освіти за моделлю Радянського Союзу повністю себе пережило, оскільки освіта є таким самим видом бізнесу, як і будь-який інший, що має ті ж правила гри та залежить від ринкових умов попиту на освітні послуги. Незважаючи на всі проведені реформи, джерела фінансування вищої освіти в Україні є досить обмеженими (табл. 3.2).

У рамках зазначених проблем вкрай необхідним є створення дієвого фінансового механізму системи вищої освіти, який складається із сукупності форм, методів, інструментів і важелів і має дві функціональні підсистеми:

- фінансове забезпечення – система джерел і форм фінансування розвитку сфери освіти з урахуванням зменшення державної частки у загальній сумі фінансових ресурсів вищої освіти;

- фінансове регулювання – метод фінансового впливу, пов'язаний з регулюванням економічних процесів у сфері освіти.

Таблиця 3.2

Джерела фінансування вищої освіти [29]

Державне фінансування	Недержавне фінансування
1. Пряме фінансування (з одного або декількох рівнів державного управління) на основі кошторисів або нормативів	1. Кошти, одержані на навчання, підготовку та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів
2. Додаткові асигнування за окремими категоріальними програмами, заходами тощо (наприклад, програма підтримки кращих студентів)	2. Кошти, одержані за науково-дослідні та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ та громадян
3. Виділення матеріальних ресурсів, надання пільг	3. Дотації з місцевих бюджетів
4. Дотації або субвенції для вирівнювання диспропорцій між регіонами	4. Доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання
5. За конкурсом	5. Плата за надання додаткових освітніх послуг
6. Фінансування специфічних програм (кредитування навчання, ваучерна освіта, харчування малозабезпечених дітей)	6. Кредити і позики банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних коштів
7. За формулою, яка враховує певні кількісні та якісні показники діяльності ЗВО	7. Добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, громадян

Ще одним шляхом вирішення проблем фінансування вищої освіти є створення дієвого механізму державно-приватного партнерства в сфері освіти та науки, який дозволить ЗВО залучати приватні інвестиції в наукові розробки, створювати університетські стартапи на паритетних з бізнесом умовах, спільно комерціалізувати результати інноваційної діяльності, а також стимулювати розвиток системи дуальної форми освіти за рахунок залучення інвестицій бізнесу в матеріально-технічну базу університетів, спільної розробки навчальних програм та подальшого працевлаштування випускників [8].

Матеріально-технічне забезпечення надання освітніх послуг є визначальним фактором комфортності навчання, якості та відповідності технічних можливостей організації надання освітніх послуг. Матеріально-технічне забезпечення ЗВО відіграє важливу роль при проходженні

акредитації, в рамках якої висувуються певні вимоги до матеріально-технічної бази (МТБ) університетів, академій, коледжів тощо.

Загалом матеріально-технічна база є сукупністю матеріально-речових елементів ЗВО, які проявляються як у натуральній, так і у вартісній формах. Головним елементом матеріально-технічної бази ЗВО є основні засоби. До основних засобів належать матеріальні активи, які утримуються установою для використання їх у виробництві / діяльності або при постачанні товарів, виконанні робіт і наданні послуг для досягнення поставленої мети та/або задоволення потреб установи або здавання в оренду іншим особам і використовуються, за очікуванням, більше одного року [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

МТБ ЗВО потребує належного її утримання та реконструкції основних засобів, яке являє собою заміну засобів праці новими, більш досконаліми. Реконструкція МТБ потребує значних капіталовкладень, які залежать від власних фінансових можливостей ЗВО. До того ж будь який ЗВО завжди має на меті мати таку МТБ, яка б дозволяла здійснювати наукові дослідження, проводити лабораторні роботи, пов'язані із напрямками освітньо-наукової діяльності установи.

Але без раціонального використання матеріально-технічних ресурсів (ресурсозбереження, енергозбереження) неможливо у сучасних умовах зберегти МТБ та утримувати ЗВО у належному стані.

Кадрове забезпечення управління освітніми послугами має величезний вплив на всі процеси у ЗВО та складається з двох основних умов:

- 1) рівня професійної компетентності професорсько-викладацького складу та практичний досвід;
- 2) рівня управління персоналом ЗВО.

Перша умова виконується за рахунок системної мотивації персоналу щодо постійного навчання, підвищення власної кваліфікації та кар'єрного зростання.

З метою підвищення результативності роботи науково-педагогічних працівників (НПП) у ЗВО існує актуальна потреба у формуванні комплексної системи управління кар'єрним процесом, яка включає в себе взаємозалежні між собою цілі, функції, принципи, структуру і кадрове забезпечення.

Серед визначальних цілей системи управління кар'єрним процесом на рівні ЗВО слід виділити такі [51]:

- узгодження інтересів організації та особистих інтересів співробітників (зокрема, щодо їх професійного розвитку і кар'єрного просування);
- формування, розвиток і раціональне використання професійного потенціалу кожного співробітника й організації в цілому;
- забезпечення спадковості науково-професійного досвіду і культури в організації тощо.

Відповідно до зазначених цілей основними функціями системи управління кар'єрним процесом освітнього закладу є [44]:

- дослідження проблем, пов'язаних з виявленням потреб у наукових та управлінських кадрах, їх професійним розвитком і кар'єрним просуванням;
- прогнозування руху кадрів на ключових керівних посадах організації;
- планування професійного розвитку (навчання, стажувань тощо), процедур оцінювання і посадового переміщення працівників (підвищення, ротації), а також кар'єрного процесу по закладу в цілому;
- організація процесів навчання, підвищення та перекваліфікації (у тому числі навчання основ самоменеджменту та управління кар'єрою), оцінювання, адаптації і професійної орієнтації, конкурсів на заміщення вакансій;
- координація й узгодження дій різних ланок системи управління кар'єрою в організації;
- контроль за виконанням функцій, оцінка ефективності управління кар'єрним процесом організації на основі визначеної системи показників.

Для забезпечення системної мотивації розвитку кар'єри співробітників організації мають бути відкритими та доступними для всіх працівників і регулярно оновлюватися. Загальною кінцевою їх метою є сполучення поточних потреб і цілей персоналу з майбутніми можливостями просування, що формуватимуться в організації.

Управління персоналом є складним процесом, який має різні стадії, періоди, етапи, фази, сторони, рівні та таким, що потребує оптимізації управлінських впливів. За цих умов важливим є результативність цього процесу як реалізація мети такого управління, зокрема, формування професійних компетенцій працівників ЗВО, розвиток їх майстерності та бачення у собі професіонала (рис. 3.1).

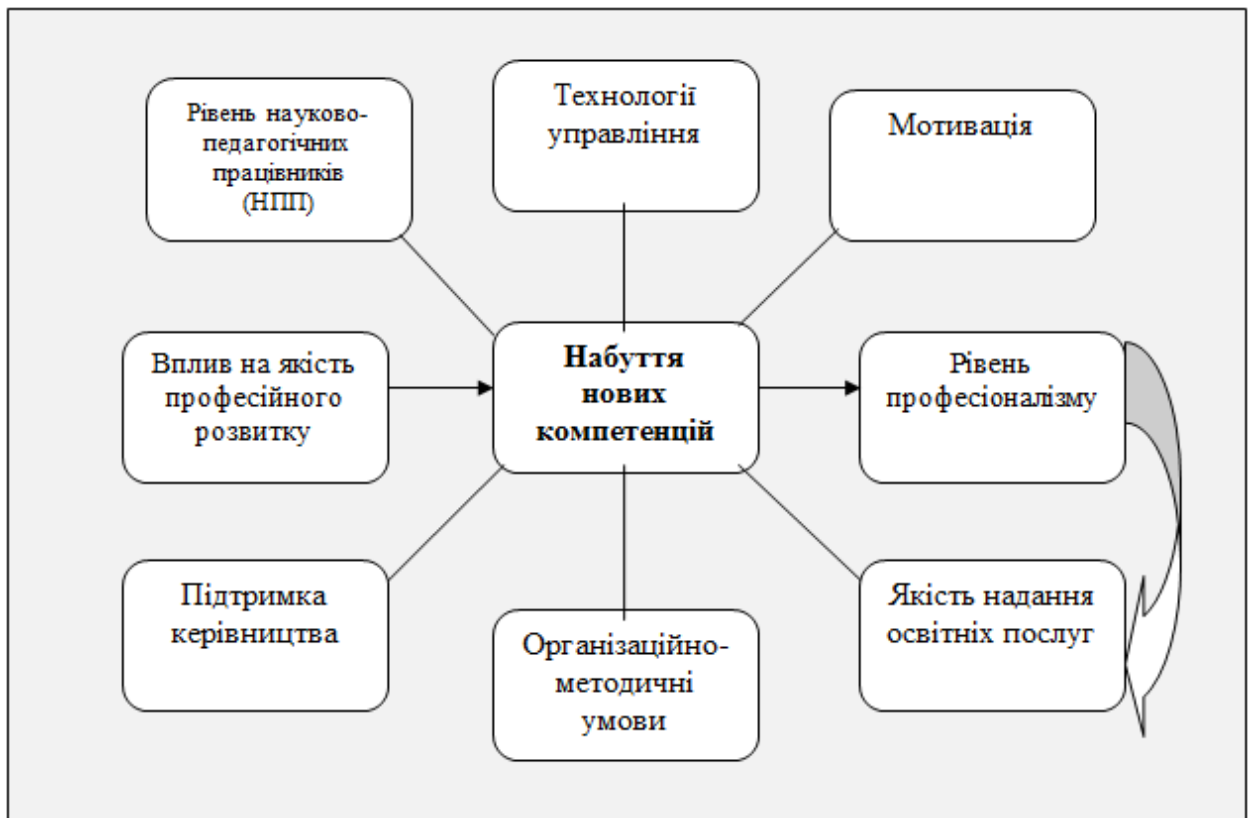


Рис. 3.1. Вплив системи управління персоналом на показники якості освіти у ЗВО (розроблено автором)

Управління персоналом дозволить з'єднати знання, вміння та навички, підвищити ефективність роботи працівників, направити їх діяльність на досягнення стратегічних цілей ЗВО [38].

Державна політика у сфері вищої освіти в Україні спрямована на реформування освітньої галузі на основі національних традицій з урахуванням світових освітніх тенденцій з метою забезпечення всебічного розвитку людини як найвищої цінності суспільства, розквіту її таланту, підвищення її освітнього рівня [34].

Тому ефективна система управління персоналом у ЗВО має базуватися на суспільній потребі цього напрямку розвитку, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

Для української системи вищої освіти цікавим є досвід управління персоналом у сфері освітніх послуг на основі принципу розвитку (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Специфіка управління персоналом сфери освітніх послуг

№ з/п	Специфічні риси	Суттєві ознаки
1	Організаційні принципи надання освітніх структур	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтація на ринок освітніх послуг; – безперервне впровадження нововведень; – зорієнтованість на свідоме переконання працівників; – увага до взаємозв'язку професійних функцій; – орієнтація на довгостроковий розвиток
2	Особливості мобілізації людських ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – довічний найм, оплата праці відповідно до вислуги років, часта ротація, системи колективної діяльності, корпоративне соціальне забезпечення, системи спільних консультацій, контроль якості, обмін інформацією, часті контакти й схвалення рішень на основі принципу консенсусу; – особливості контролю та концентрація в руках рядових працівників, «орієнтованість на процес»
3	Основні риси управління професійною діяльністю	<ul style="list-style-type: none"> – гнучкість розподілу робіт і ротація працівників; – мобільність і довгостроковість навчання; – використання механізмів, що зацікавлюють працівників у результатах їхньої праці; – гнучка організація системи матеріального стимулювання та дисципліна; – орієнтація на розвиток кадрового потенціалу

Оцінювання персоналу має здійснюватися для визначення відповідності працівника вакантній посаді. При заміщенні вакантної посади важливо визначити: потенціал працівника, тобто професійні знання і вміння, життєвий та професійний досвід, соціально-психологічний тип особистості, рівень загальної культури, стан здоров'я та працездатності та ряд інших

характеристик. Оцінювання потенціалу дає можливість судити про перспективи використання здібностей конкретної людини на відповідній посаді [21].

Треба зазначити, що традиційні методи збирання даних про результати діяльності персоналу та його оцінки вже не задовольняють потреби теорії та практики управління. Сьогодні постає необхідність запровадити у кожному ЗВО систему моніторингу результативності праці, яка б створила нову інформаційну базу для прийняття управлінських рішень у сфері підвищення конкурентоспроможності персоналу.

Така система може бути створена на основі моделі моніторингу розвитку персоналу, використання якої дозволяє здійснювати контроль ходу процесу та управляти ним. Задача зводиться до стимулювання розвитку творчих здібностей кожного із n співробітників і виражається співвідношенням:

$$W = \sum_i w_i \Rightarrow \max, \quad (3.1)$$

де W_i – індекс розвитку i -го співробітника ($i=1 \dots n$).

Найбільш прийнятним способом оцінки є визначення приросту індексу розвитку за певний період. Такий підхід позбавляє від необхідності розгляду такого завдання, як оцінка абсолютних величин людського капіталу. При цьому:

$$\Delta w = \sum_k G_k N_k, \quad (3.2)$$

де G_k – ваговий показник k -го чинника;

N_k – кількісна оцінка чинника.

Перелік чинників і їх вагові показники визначаються за спеціальною таблицею, що розробляється експертною групою, і залежать від профілю діяльності організації і пріоритетності задач.

Останнім етапом реалізації моніторингу результатів діяльності

персоналу ЗВО є оцінка та контроль результатів моніторингу. Оцінка (інтерпретація) результатів необхідна для:

- формування висновків і узагальнень щодо динаміки результативності праці як кожного окремого працівника, так і всього персоналу в цілому;
- встановлення та аналіз причин відхилень фактично отриманих показників від очікуваних значень, стандартів, нормативів;
- встановлення місця, яке займає окремий виконавець серед співробітників за своїми здобутками або невдачами;
- визначення факторів впливу на показники результативності діяльності окремо для кожного працівника та всієї організації;
- встановлення конкурентних переваг за окремими працівниками та групами персоналу;
- визначення шляхів, напрямів роботи, заходів щодо результативності роботи персоналу організації на основі отриманих результатів моніторингу.

Проведення моніторингу результатів діяльності персоналу ЗВО створює передумови для ефективного управління не лише результативністю його діяльності, але і рівнем його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, а також забезпечує встановлення шляхів і напрямів її підвищення.

Конкурентоспроможність закладів освіти залежить від маркетингової діяльності, яка враховує всі умови ринку освітніх послуг та ефективність навчально-методичного забезпечення.

Концепція маркетингу освітніх послуг передбачає, що основним завданням закладів освіти є визначення потреб й інтересів споживачів для їх задоволення при отриманні довгострокової вигоди як для споживача, так і для самого закладу.

Умови ефективності маркетингу закладів освіти залежить від підтримки контактів із потенційними роботодавцями, центрами зайнятості, рекрутинговими організаціями, громадськістю та державними установами (рис. 3.2). Ще одним найважливішим параметром ефективності маркетингу

закладів освіти є їх престиж: місце розташування закладу, навчально-матеріально база, рейтинг викладачів, рівень наукових досліджень, перспективи працевлаштування.

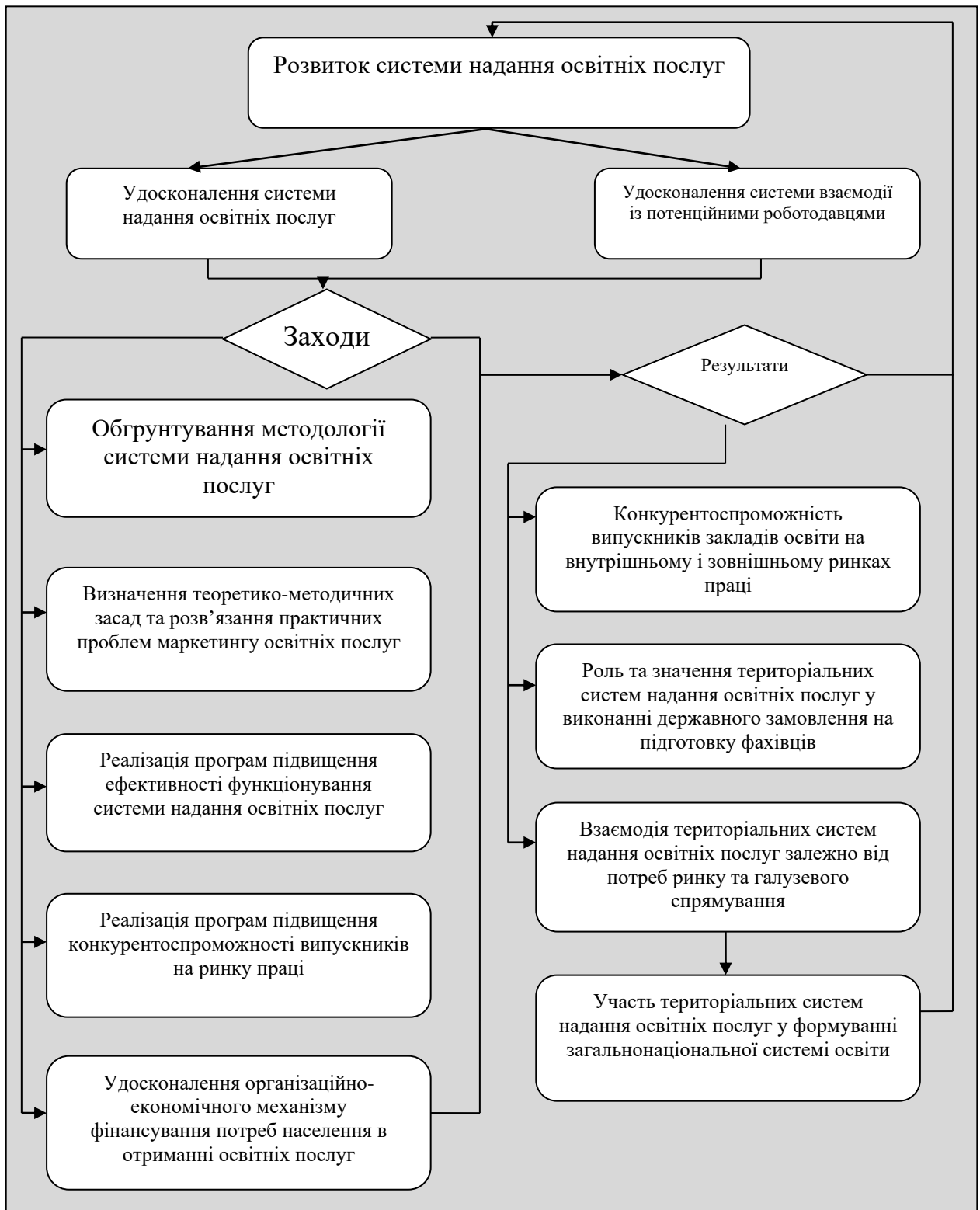


Рис. 3.2. Напрями підвищення ефективності маркетингу у сфері надання освітніх послуг в Україні (розроблено автором)

Основними завданнями і функціями відділів маркетингу ЗВО є:

- аналіз споживчого попиту на освітні послуги;
- вивчення кон'юнктури національного та регіонального ринків освітніх послуг;
- аналіз внутрішнього середовища ЗВО (оцінка рівня інноваційного потенціалу, рівня науково-освітньої діяльності, рівня підготовки науково-педагогічних працівників, організаційної структури, рівня організаційної та корпоративної культури тощо);
- дослідження стратегії конкурентів;
- дослідження національного та регіонального ринків потенційних споживачів освітніх послуг;
- дослідження регіонального ринку праці з метою вивчення та прогнозування потреби у фахівцях;
- організація реклами та стимулювання збуту освітніх послуг;
- постійне проведення профорієнтаційної роботи серед випускників шкіл;
- розробка бренду та фірмового стилю закладу освіти.

Впровадження системи маркетингу в закладі освіти є кроком для реалізації ринкових стосунків між усіма учасниками освітнього процесу. Тобто система маркетингу дозволяє враховувати інтереси споживачів, посередників і виробників освітніх послуг і освітніх продуктів в умовах ринку та вільного вибору.

У сучасному ЗВО підвищення ефективності управління освітніми послугами значно залежить від системи освітнього менеджменту, яка сьогодні представлена широким спектром конкретних управлінських дій, що забезпечують відповідний рівень якості та наближення рівня освіти до європейських стандартів.

У ЗВО існують певні особливості освітнього менеджменту, які можна класифікувати за такими ознаками:

- ознакою рівнів управління – загальнодержавний, регіональний локальний;
- ознакою освітніх рівнів – управління професійною, вищою, післядипломною тощо;
- ознакою об'єктів управління – управління ЗВО різних типів (коледжами, училищами, технікумами, інститутами, університетами, академіями тощо).

Для ефективного впровадження системи освітнього менеджменту у роботу українських ЗВО насамперед необхідно адаптувати зарубіжний досвід до вітчизняних реалій з урахуванням специфіки національних традицій, менталітету, законодавчої бази освіти, професійної спрямованості й інших факторів.

Взагалі загальна ефективність характеризує ефект і показує, як використовувати матеріальні, трудові, фінансові ресурси для досягнення відповідного ефекту. Економічна ефективність – досягнення максимального ефекту в розрахунку на сукупні ресурси. Соціальна ефективність – задоволення потреб соціального характеру [3].

Тобто ефективність досягається за рахунок найбільш ефективного використання наявних ресурсів. Загальна ефективність управління освітніми послугами (коефіцієнт ефективності) $K = \text{Рівень освіти (інтегрований показник)} / \text{Витрати на освіту (інтегрований показник)} \cdot 100 \%$.

Загальними критеріями ефективності управління освітніми послугами можуть бути: доступність освітніх послуг; якість і конкурентоспроможність освітніх послуг; раціональне використання ресурсів (рис. 3.3).

Доступність освіти в усі часи була міцним важелем соціально-економічного розвитку суспільства. Доступність освіти передбачає:

- забезпечення рівноправ'я (за статтю, віком, національністю, соціальним статусом, віросповіданням тощо) громадян у доступі до освіти;

– створення умов (відповідного законодавчого і ресурсного забезпечення) для здобуття якісної освіти та розробка механізму об'єктивного її оцінювання за певними показниками і критеріями [35].

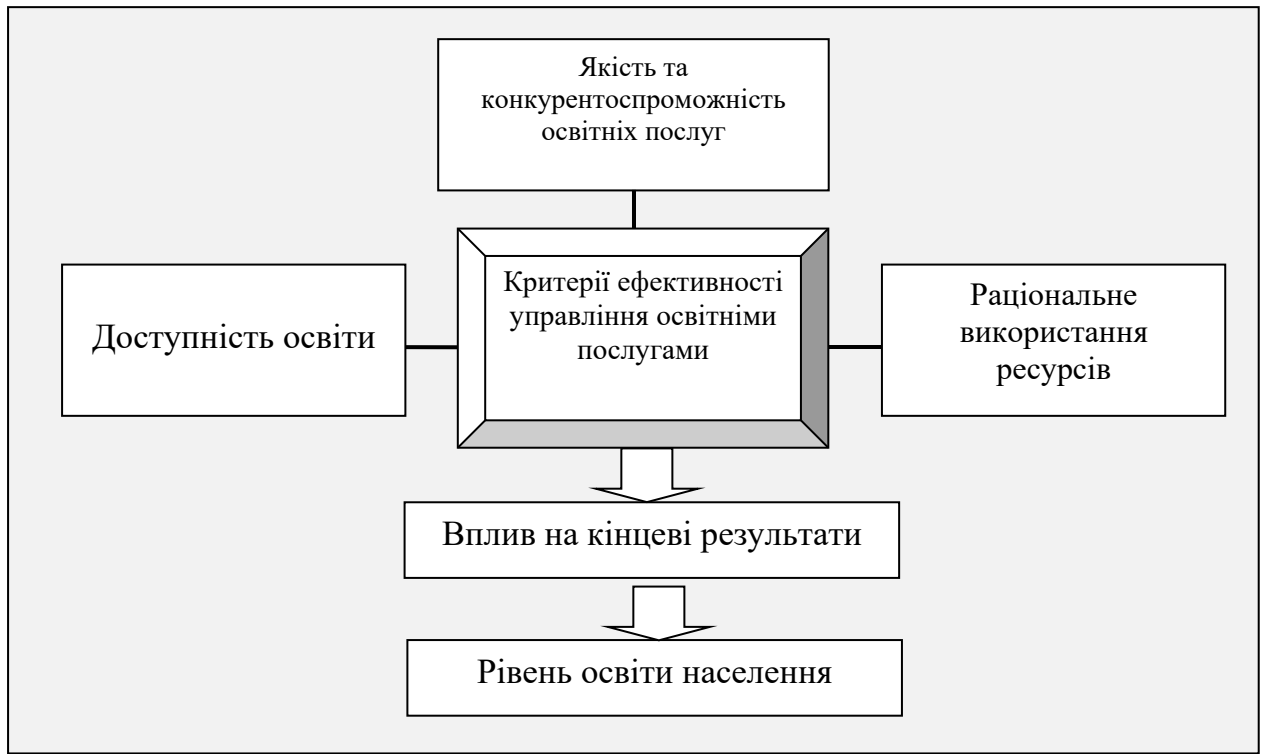


Рис. 3.3. Загальні критерії ефективності управління освітніми послугами (складено автором)

Є очевидним, що у доступності освіти в Україні зацікавлені всі учасники ринку освітніх послуг: споживачі освітніх послуг, органи державної влади, бізнес і суспільство, оскільки якісна освіта є рушійною силою національної економіки.

Якість і конкурентоспроможність освітніх послуг є тим критерієм ефективності управління освітніми послугами, який важко переоцінити. Ці два показники напряму залежать один від одного. Але якість освітньої послуги доцільно розглядати з двох різних точок зору: закладу освіти – узгодженість із державним стандартом; споживачів освітніх послуг – ступінь задоволеності споживачів освітньою послугою.

Зауважимо, що про конкурентоспроможність надання освітніх послуг та ЗВО йдеться в багатьох нормативно-правових документах [48].

На думку автора, конкурентоспроможність ЗВО – це потенційна спроможність випереджати інші освітні установи у задоволенні потреб суспільства в освітніх послугах за умови ефективного використання наявних ресурсів закладу, які здатні впроваджувати конкурентні педагогічні інновації.

Конкурентоспроможність освітньої послуги дає можливість ЗВО конкурувати між собою та тим самим добиватися більш високого рівня якості освіти.

Що стосується критерію – раціональне використання ресурсів, то є очевидним той факт, що ні всі заклади освіти раціонально використовують наявну матеріально-технічну базу, спеціальні фонди та не приділяють достатньої уваги впровадженню інтерактивних та інноваційних методів навчання.

У цьому напрямку мають бути зроблені певні кроки, як з боку органів державної влади, органів регіонального управління (департаментів освіти), контролюючих органів щодо дбайливого ставлення до всіх видів ресурсів, що є у розпорядженні ЗВО. І, перш за все, необхідно створювати умови для інвестицій в освіту з боку приватних інвесторів.

Насправді, критеріїв ефективності управління освітніми послугами набагато більше. Для подальшої оцінки ефективності управління освітніми послугами пропонуються такі:

1. відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору;
2. кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук;
3. кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають вчене звання доцента або професора;
4. спектр надання освітніх послуг;
5. наявність соціальної інфраструктури у ЗВО;

6. рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг;
7. умови фінансування освіти (джерела фінансування);
8. соціальна й економічна привабливість освітніх послуг;
9. перспектива працевлаштування;
10. співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців.

Підвищення ефективності управління освітніми послугами в Україні насамперед передбачає:

- розробку та реалізацію обґрунтованої стратегії та тактики розвитку системи освіти;
- удосконалення форм організації управління всіх ланок системи освіти;
- модернізацію матеріально-технічної бази освіти та впровадження інноваційних технологій в освітній процес;
- сприяння інвестиціям у сферу освіти та мотивацію праці високопрофесійних науково-педагогічних працівників;
- контроль за забезпеченням ефективної роботи системи освіти.

Що стосується конкретно ЗВО, то напрямами підвищення ефективності управління освітніми послугами є:

1. Удосконалення внутрішньої організаційної структури управління ЗВО у вигляді створення спеціальних підрозділів із правами юридичної особи для здійснення позабюджетної комерційної діяльності співробітників на основі пропорційного поєднання самостійності й відповідальності, що надасть можливість вирішити проблеми із фінансуванням та розвитком комерційної діяльності.

2. Впровадження структури інтегрованої системи комунікаційного забезпечення ЗВО на основі використанні маркетингових інструментів (promotion-mix), які забезпечуватимуть розвиток і просування освітньої послуги конкретного закладу.

3. Поширення сучасних цифрових технологій навчання, оскільки навички цифрової грамотності для студента є вкрай необхідними для досягнення успіху на ринках праці, а для ЗВО – це значна конкурентна перевага та нові можливості управління освітніми послугами.

4. Поширення персоналізації навчання, що вимагає серйозних змін в організації та впровадженні освітніх послуг. Освіта може бути індивідуальним процесом, коли людина набуває знання та навички у власному темпі, максимізуючи результати не лише для найталановитіших здобувачів освіти, але і допомагає підтягнути відстаючих [19].

5. Застосування нових форми партнерських зв'язків між ЗВО та роботодавцями, які дозволяють оновлювати навчальні програми, експериментувати з новими міждисциплінарними зв'язками і мають вплив на працевлаштування здобувачів освіти.

Освіта, рівень і якість надання освітніх послуг в усі часи були у центрі уваги суспільства та розглядалися як визначальний фактор соціального та економічного розвитку держави. Україна завжди мала великий науковий потенціал, тому важливим завданням сьогодення є підвищення ефективності управління освітніми послугами на всіх рівнях освіти, оскільки від кадрового потенціалу нашої країни залежить її економічна безпека.

Високий рівень ефективності управління освітніми послугами в Україні надасть можливість отримати той результат, який би задовольнив всіх зацікавлених осіб: споживачів, роботодавців, суспільство.

3.2. Методичний підхід до оцінювання ефективності управління освітніми послугами в Україні

Ринок освітніх послуг України представлений великою кількістю закладів освіти різних рівнів акредитації (282 інститути, академії, університети; 370 коледжів, технікумів, училищ) з широким спектром освітніх програм, що задовольняють вимогам до підготовки фахівців з усіх сфер економічної діяльності країни. Протягом останніх десятиріч все гострішим стає питання оцінки ефективності управління освітніми послугами як в рамках окремого навчального закладу, так і в країні загалом. В умовах євроінтеграції при відкритих можливостях для громадян України отримувати освіту за кордоном заклади вищої освіти України повинні надавати конкурентоспроможні освітні послуги, які були б затребуваними як громадянами України, так й іноземними громадянами. Адже ресурсний потенціал – кількість закладів вищої освіти, наявність кваліфікованого науково-педагогічного персоналу, технічна забезпеченість процесу підготовки фахівців – традиційно високий. У сукупності з наявністю розвиненої соціальної інфраструктури, відносно невисокої вартості життя (порівняно з більшістю країн Євросоюзу) та цін на освітні послуги привабливість можливості отримання освіти в Україні повинна вийти на новий якісний рівень. Саме в цьому полягає основна задача при розробці ефективної стратегії управління.

Динамічний розвиток суспільства всіх сфер економічної діяльності вимагають прийняття вчасних управлінських рішень. Неперервні зміни потребують не лише аналізу минулих досягнень, а саме передбачення можливих альтернатив розвитку. Саме тому методичний підхід до оцінки ефективності освітніх послуг має бути спрямований на задоволення потреб у майбутньому. Урахування думки широкого кола як безпосередніх, так і опосередкованих користувачів освітніх послуг дозволяє робити

обґрунтований вибір стратегії управління.

Одним із найперспективніших з методів прогнозування, який не базується на аналізі кількісних характеристик минулих періодів в умовах стрімкого розвитку та непередбаченій зміні факторів, що мають вплив на остаточний результат, є метод експертних оцінок. На жаль, кількісні методи не дають можливості передбачити можливі зміни факторів, які мають вплив на проблему, що досліджується. Так, наприклад, сталося з непередбачуваними викликами, створеними пандемією COVID-19 закладам освіти всього світу. Проаналізувати ступінь готовності окремого закладу освіти до переходу на змішану або дистанційну форму навчання протягом минулих періодів за кількісними характеристиками неможливо, а оцінити гнучкість і швидкість реагування на зовнішні виклики на підставі експертного оцінювання виявляється перспективним.

Розробка ефективної стратегії розвитку базується на створенні нової парадигми управління, яка включає вирішення низки проблем:

- виживання та розвиток в умовах посиленої конкурентної боротьби, обумовленої можливістю отримання ідентичних заявлених освітніх послуг в різних закладах освіти;

- прийняття комплексної стратегії, яка базується на урахуванні динаміки зміни як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, з перспективою ускладнення управлінських задач;

- визнання окремого закладу освіти соціально-економічною системою.

При проведенні стратегічного планування завжди є ризик його невиконання, тому основною вимогою до ефективності управлінських рішень є адаптивність, гнучкість до можливих змін навколишнього середовища. Отже, інформованість про альтернативи розвитку, ставлення до проблеми тих, що надають, та тих, що отримують відповідні послуги, особи (осіб), що приймають рішення, є запорукою прийняття оптимального рішення в умовах невизначеності та при множині ймовірних альтернатив.

Прийняття обґрунтованих управлінських рішень в освітній сфері

необхідно проводити при врахуванні думки всіх безпосередніх або опосередкованих учасників процесу, тому в як експертів автором було залучено 90 осіб, поділених на групи за професійним досвідом і ставленням до проблеми:

- представники закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації (коледжів, технікумів, училищ);
- представники закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації (інститутів, академій, університетів);
- батьки абітурієнтів і студентів ЗВО;
- представники служби зайнятості;
- потенційні роботодавці;
- представники банківських установ.

Перші дві групи експертів мають професійний досвід і здатність до інтуїтивно-логічного аналізу критеріїв ефективності, обумовлених внутрішніми умовами розвитку ЗВО.

В окрему групу «експертів» виділені батьки абітурієнтів і здобувачів вищої освіти незалежно від рівня освіти та професійного досвіду. Останнім часом поширюється практика залучення до експертного оцінювання осіб не за ознакою фахової кваліфікації, а за принципом «кінцевого споживання». На цей момент в Україні 39,2 % здобувачів отримують освіту за рахунок держбюджету, 8,9 % - за рахунок місцевих бюджетів, а всі інші – за кошти фізичних осіб. Культура нашого суспільства така, що оплату навчання здійснюють переважно батьки здобувачів освіти, і саме вони мають остаточний вплив на вибір закладу освіти, спираючись на власний досвід, привабливість закладу на ринку освітніх послуг, тому нехтування думкою тих, хто надає фінансову підтримку понад половині здобувачів освіти, вважаємо недоречним.

Представники служби зайнятості мають чітку картину щодо затребуваності фахівців різного рівня підготовки у всіх галузях соціальної та економічної діяльності суспільства. На жаль, в українському суспільстві

існує «мода» на певні напрямки підготовки, що викликає перевантаженість ринку праці спеціалістами деяких напрямків і дефіцит у кваліфікованих фахівцях у інших.

В Україні гармонійно розвиваються великі, середні та малі підприємства, тому потенційним роботодавцем може бути як представник великого підприємства, так і фізична особа – підприємець, які зацікавлені у залученні до роботи досвідчених фахівців.

Поступове прийняття українським суспільством світових традицій, в тому числі, ставлення до проблеми отримання якісної освіти, породжує культуру навчання за кредитні кошти, а, саме: звернення за кредитом до банківських установ самих потенційних здобувачів, а не їхніх батьків. Тому питання про надання кредиту має базуватися на існуючій перспективі отримання конкурентоспроможних компетентностей з перспективою працевлаштування.

Організація проведення експертного оцінювання проводилося за стандартною процедурою:

1. Визначення мети дослідження. Метою дослідження обрано оцінку ефективності рівня управління освітніми послугами в закладах вищої освіти України.

2. Визначення кількісного складу експертних груп. При формуванні експертних груп необхідно задовольнити умові щодо оптимальної чисельності експертів всередині кожної групи. Виявляється, що ця проблема є надзвичайно важкою. Аналіз компетентності кожного з «експертів» деяких обраних груп виявляється проблемою, розв'язання якої не впливає на остаточний результат дослідження. Тому автором було запропоновано задовольнити умові мінімальній кількості експертів всередині групи [45]:

$$n_{min} \geq 0,5 \left(\frac{0,33}{b} + 5 \right), \quad (3.3)$$

де b – помилка експертного аналізу, $0 \leq b \leq 1$.

Автором було прийнято значення $b = 0,05$. Отже, найменша кількість експертів у групі має бути більшою за 6 осіб. З іншого боку, дослідження показали, що збільшення числа експертів у групі з певного моменту веде до зростання ймовірності помилки у прийнятті рішення. Оптимальним вважається склад експертних груп, що налічує 10–15 осіб. Саме такий кількісний склад (15 осіб) у кожній групі було обрано при проведенні експертного оцінювання.

3. Визначення способу організації методу опитування. Серед множин наявних методів автором був запропонований метод анкетування, оскільки він найбільше задовольняє поставленій проблемі.

4. Визначення критеріїв, за якими буде проводитися анкетування, та шкали оцінювання.

Виходячи із сучасних умов існування європейської та вітчизняної практики надання освітніх послуг до критеріїв ефективності управління відносяться:

- відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору;
- кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук;
- кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають вчене звання доцента або професора;
- спектр надання освітніх послуг;
- наявність соціальної інфраструктури у ЗВО;
- рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг;
- умови фінансування освіти (джерела фінансування);
- соціальна й економічна привабливість освітніх послуг;
- перспектива працевлаштування;
- співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців.

Анкета експертного опитування з оцінюванням за 10-бальною шкалою

від 1 – «незадовільно» до 10 – «відмінно», без безумовної розстановки пріоритетів, тобто декілька критеріїв, на думку експерта, можуть мати однакову оцінку, яку наведено в Додатку Ж.

5. Організація процедури опитування в кожній експертній групі.

6. Статистична обробка результатів опитування з порівнянням узгодженої думки експертів за різними методиками.

7. Узагальнення результатів на підставі порівняльного аналізу та надання рекомендацій щодо створення ефективної стратегії управління в закладах вищої освіти.

Результати опитування кожної з експертних груп зведені в таблицях 3.4–3.9.

Статистична обробка результатів опитування з метою виявлення ознак подібності у думках експертів проводилася на підставі порівняльного аналізу всередині кожної з виокремлених груп і формуванням узгодженої думки експертів [12].

За кожним з критеріїв в усіх експертних групах було проведено інтервальне групування на підставі накопиченої (кумулятивної) частоти оцінок, обчисленої за формулою:

$$f_i'' = f_{i-1}'' + f_i, \quad (3.4)$$

- обчислюється мода в інтервальному варіаційному ряду:

$$M_o = x_{M_o} + i_{M_o} \frac{(f_{M_o} - f_{M_o-1})}{(f_{M_o} - f_{M_o-1}) + (f_{M_o} - f_{M_o+1})}, \quad (3.5)$$

де x_{M_o} – мінімальне значення модального інтервалу – інтервалу з найбільшою частотою;

i_{M_o} – розмір модального інтервалу;

$f_{M_o}, f_{M_o-1}, f_{M_o+1}$ – відповідно значення частот модального інтервалу

(3.4), інтервалу, що йому передує, та такому, що слідує за ним.

Таблиця 3.4

**Результати експертного оцінювання ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації (коледжів, технікумів, училищ)**

Критерій	Оцінка										Разом
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Який вплив має відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
2	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
3	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають вчене звання доцента або професора, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
4	Який вплив має спектр надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
5	Який вплив має наявність соціальної інфраструктури у ЗВО (гуртожитку, спортивного комплексу, студентського клубу) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
6	Який вплив мають рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
7	Який вплив мають умови фінансування освіти (джерела фінансування) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
8	Який вплив має соціальна та економічна привабливість освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
9	Який вплив має перспектива працевлаштування на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15
10	Який вплив має співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО										15

Таблиця 3.5

**Результати експертного оцінювання ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації (інститутів, академій, університетів)**

Критерій		Оцінка										Разом
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Який вплив має відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	8	5	15
2	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	1	2	8	4	15
3	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають вчене звання доцента або професора, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	8	5	15
4	Який вплив має спектр надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	4	5	6	15
5	Який вплив має наявність соціальної інфраструктури у ЗВО (гуртожитку, спортивного комплексу, студентського клубу) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	3	5	4	3	15
6	Який вплив мають рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	6	7	15
7	Який вплив мають умови фінансування освіти (джерела фінансування) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	3	5	4	1	1	1	15
8	Який вплив має соціальна та економічна привабливість освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	2	3	4	4	2	15
9	Який вплив має перспектива працевлаштування на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	2	5	4	2	2	15
10	Який вплив має співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	1	2	8	4	15

Таблиця 3.6

**Результати експертного оцінювання ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками групи батьків абітурієнтів і студентів ЗВО**

Критерій		Оцінка										Разом
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Який вплив має відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	1	1	2	7	3	1	0	15
2	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	5	5	3	1	1	15
3	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають вчене звання доцента або професора, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	4	5	3	2	1	15
4	Який вплив має спектр надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	1	0	3	3	5	2	0	0	1	15
5	Який вплив має наявність соціальної інфраструктури у ЗВО (гуртожитку, спортивного комплексу, студентського клубу) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	4	9	15
6	Який вплив мають рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	4	1	7	3	15
7	Який вплив мають умови фінансування освіти (джерела фінансування) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	2	0	3	10	15
8	Який вплив має соціальна та економічна привабливість освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	1	2	6	3	2	1	15
9	Який вплив має перспектива працевлаштування на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	6	7	15
10	Який вплив має співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	2	4	5	4	15

Таблиця 3.7

**Результати експертного оцінювання ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками групи служби зайнятості**

Критерій		Оцінка										Разом
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Який вплив має відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	2	5	4	4	15
2	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	1	2	5	2	3	2	15
3	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають вчене звання доцента або професора, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	2	4	4	3	2	15
4	Який вплив має спектр надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	1	2	5	3	4	15
5	Який вплив має наявність соціальної інфраструктури у ЗВО (гуртожитку, спортивного комплексу, студентського клубу) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	2	5	3	2	1	2	15
6	Який вплив мають рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	3	6	6	15
7	Який вплив мають умови фінансування освіти (джерела фінансування) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	3	4	3	1	2	2	15
8	Який вплив має соціальна та економічна привабливість освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	5	8	15
9	Який вплив має перспектива працевлаштування на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	0	4	11	15
10	Який вплив має співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	1	2	12	15

Таблиця 3.8

**Результати експертного оцінювання ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками групи потенційних роботодавців**

Критерій		Оцінка										Разом
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Який вплив має відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	1	3	7	4	15
2	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, що мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	1	5	4	5	15
3	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, що мають вчене звання доцента або професора, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	4	5	6	15
4	Який вплив має спектр надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	3	2	6	4	15
5	Який вплив має наявність соціальної інфраструктури у ЗВО (гуртожитку, спортивного комплексу, студентського клубу) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	3	3	3	4	2	15
6	Який вплив мають рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	5	8	15
7	Який вплив мають умови фінансування освіти (джерела фінансування) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	1	0	0	2	3	4	3	3	15
8	Який вплив має соціальна та економічна привабливість освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	1	4	6	4	15
9	Який вплив має перспектива працевлаштування на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	3	10	15
10	Який вплив має співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	0	1	14	15

Таблиця 3.9

**Результати експертного оцінювання ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками банківських установ**

Критерій		Оцінка										Разом
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Який вплив має відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	3	4	6	2	15
2	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	2	3	3	5	2	15
3	Який вплив має кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають вчене звання доцента або професора, на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	1	1	3	6	4	15
4	Який вплив має спектр надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	1	0	3	6	5	15
5	Який вплив має наявність соціальної інфраструктури у ЗВО (гуртожитку, спортивного комплексу, студентського клубу) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	3	4	3	0	2	0	2	1	15
6	Який вплив мають рейтингові оцінки якості надання освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	1	5	9	15
7	Який вплив мають умови фінансування освіти (джерела фінансування) на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	3	1	7	4	15
8	Який вплив має соціальна та економічна привабливість освітніх послуг на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	2	1	4	5	3	15
9	Який вплив має перспектива працевлаштування на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	0	2	13	15
10	Який вплив має співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців на рівень освітніх послуг, що надає ЗВО	0	0	0	0	0	0	0	2	8	5	15

- та медіана в інтервальному варіаційному ряду:

$$M_e = x_{Me} + i_{Me} \frac{\frac{1}{2} \sum f - S_{Me-1}}{f_{Me}}, \quad (3.6)$$

де x_{Me} – медіанне значення медіанного інтервалу, тобто інтервалу, в якому кумулятивна сума частот дорівнює або перевищує половину суми частот ($f_i'' \geq \frac{1}{2} \sum f$);

i_{Me} – частота медіанного інтервалу;

S_{Me-1} – сума кумулятивних частот, що передують медіанному інтервалу,

f_{Me} – частота медіанного інтервалу.

Також було обчислено класичні статистичні характеристики, а саме:

- середній арифметичний ранг i -го критерію:

$$C_i = \frac{\sum_{j=1}^N n_j m_{ij}}{N}, \quad (3.7)$$

де m_{ij} – оцінка j -м експертом i -го критерію;

n_j – частота i -го критерію;

N – кількість експертів в групі;

- частота максимально можливих оцінок (оцінка важливості) i -го критерію:

$$K_{10i} = \frac{n_{10i}}{N}, \quad (3.8)$$

яка виражає частоту максимального оцінювання експертами i -го критерію в кожній окремій групі ($0 \leq K_{10i} \leq 1$).

- вага (нормована оцінка), надана кожною k -ю групою i -му критерію:

$$W_{ik} = \frac{C_{ik}}{\sum_{k=1}^N C_{ik}}, \quad (3.9)$$

де k – номер (або назва) експертної групи;

- загальна вага кожного з множини критеріїв, надана експертами i -му критерію:

$$W_i = \frac{\sum_{k=1}^p W_{ik}}{\sum_{i=1}^p \sum_{k=1}^N W_{ik}}, \quad (3.10)$$

де p – кількість експертних груп, розраховується на підставі попереднього аналізу всіх критеріїв всередині кожної групи [13].

Результати обчислень за формулами (3.5)–(3.9) в шести експертних групах наведені в табл. 3.10–3.15.

Таблиця 3.10

**Оцінка важливості критеріїв ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації (коледжів, технікумів, училищ)**

Критерій	Позна- чення	Номер критерію									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мода в інтервальному варіаційному ряду	M_o	8,56	7,4	7,67	6,75	8,57	7,6	10	10	9,6	10
Медіана в інтервальному варіаційному ряду	M_e	8,56	6,64	7,70	6,70	8,42	8,17	9,97	9,79	9,56	10
Середній арифметичний ранг	C_i	9,07	7,27	7,20	6,27	7,60	7,87	9,40	9,40	9,00	9,60
Частота максимально можливих оцінок	K_{10i}	0,27	0,07	0,00	0,07	0,07	0,13	0,53	0,47	0,27	0,67
Вага (нормована оцінка)	W_{ik}	0,11	0,09	0,09	0,08	0,09	0,10	0,11	0,11	0,11	0,12

Таблиця 3.11

**Оцінка важливості критеріїв ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації (інститутів, академій, університетів)**

Критерій	Позна- чення	Номер критерію									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мода в інтервальному варіаційному ряду	M_o	9,67	9,6	10	8,67	10	6,67	10	9	7,75	9,6
Медіана в інтервальному варіаційному ряду	M_e	9,61	9,50	9,70	8,90	9,92	6,90	9,92	8,63	8,13	9,56
Середній арифметичний ранг	C_i	9,20	9,00	9,13	8,47	9,33	6,67	9,33	8,07	7,80	9,00
Частота максимально можливих оцінок	K_{10i}	0,33	0,27	0,40	0,20	0,47	0,07	0,47	0,13	0,13	0,27
Вага (нормована оцінка)	W_{ik}	0,11	0,10	0,11	0,10	0,11	0,08	0,11	0,09	0,09	0,10

Таблиця 3.12

**Оцінка важливості критеріїв ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками групи батьків абітурієнтів та студентів ЗВО**

Критерій	Позна- чення	Номер критерію									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мода в інтервальному варіаційному ряду	M_o	7,56	7	7,33	6,4	10	9,6	10	7,57	10	9,5
Медіана в інтервальному варіаційному ряду	M_e	7,50	7,50	7,70	6,10	9,83	9,36	9,75	7,75	9,93	9,30
Середній арифметичний ранг	C_i	6,87	7,20	7,40	5,53	9,47	8,60	9,40	7,40	9,33	8,73
Частота максимально можливих оцінок	K_{10i}	0,00	0,07	0,07	0,07	0,60	0,20	0,67	0,07	0,47	0,27
Вага (нормована оцінка)	W_{ik}	0,09	0,09	0,09	0,07	0,12	0,11	0,12	0,09	0,12	0,11

Таблиця 3.13

**Оцінка важливості критеріїв ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками рупи служби зайнятості**

Критерій	Позна- чення	Номер критерію									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мода в інтервальному варіаційному ряду	M_o	8,75	7,5	8,00	8,6	6,60	10	6,5	10	10	10
Медіана в інтервальному варіаційному ряду	M_e	9,13	7,90	8,38	8,90	7,10	9,75	7,17	9,94	9,68	9,36
Середній арифметичний ранг	C_i	8,67	7,67	7,93	8,47	7,07	9,20	7,07	9,73	9,40	9,40
Частота максимально можливих оцінок	K_{10i}	0,27	0,13	0,13	0,27	0,13	0,40	0,13	0,73	0,53	0,53
Вага (нормована оцінка)	W_{ik}	0,10	0,09	0,09	0,10	0,08	0,11	0,08	0,12	0,11	0,11

Таблиця 3.14

**Оцінка важливості критеріїв ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками групи потенційних роботодавців**

Критерій	Позначення	Номер критерію									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мода в інтервальному варіаційному ряду	M_o	9,57	9,5	10	9,67	9,33	10	8,5	9,5	10	10
Медіана в інтервальному варіаційному ряду	M_e	9,50	9,38	9,70	9,42	8,50	9,90	8,63	9,42	9,83	9,89
Середній арифметичний ранг	C_i	8,93	8,87	9,13	8,73	7,93	9,40	8,13	8,87	9,53	9,93
Частота максимально можливих оцінок	K_{10i}	0,27	0,33	0,40	0,27	0,13	0,53	0,20	0,27	0,67	0,93
Вага (нормована оцінка)	W_{ik}	0,10	0,10	0,10	0,10	0,09	0,11	0,09	0,10	0,11	0,11

Таблиця 3.15

**Оцінка важливості критеріїв ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні
представниками банківських установ**

Критерій	Позначення	Номер критерію									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мода в інтервальному варіаційному ряду	M_o	10	9,4	9,60	9,75	4,50	10	9,67	9,33	10	9,67
Медіана в інтервальному варіаційному ряду	M_e	9,89	8,83	9,42	9,58	5,17	9,72	9,50	9,10	9,96	9,69
Середній арифметичний ранг	C_i	9,93	8,13	8,73	8,93	5,47	9,53	8,80	8,40	9,87	9,20
Частота максимально можливих оцінок	K_{10i}	0,93	0,13	0,27	0,33	0,07	0,60	0,27	0,20	0,87	0,33
Вага (нормована оцінка)	W_{ik}	0,11	0,10	0,10	0,10	0,06	0,11	0,10	0,10	0,12	0,11

Аналіз опитування в кожній групі дозволяє стверджувати, що обрана автором множина критеріїв, за якими можна оцінити ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні, всіма експертами визнана дійсно ваговою, тому що в результаті опитування жоден з критеріїв не був визнаний несуттєвим (оцінкою від 0 до 5 балів). Обчислені значення моди, медіани інтервального варіаційного ряду та середнє арифметичне значення надають інформацію про ступінь важливості кожного з критеріїв. Але порівняння переваг, наданих тому чи іншому критерію, неможливо без проведення ранжирування.

З метою визначення узагальненої думки експертів, за якими було проведено оцінювання ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні, автором було проведено ранжирування методом, запропонованим Дж. Кемені і Дж. Снелом. Доведено, що на підставі обчисленої медіани Кемені можна виявити колективне упорядкування, найближче до всіх індивідуальних упорядкувань. Медіана Кемені – це єдине коректне ранжирування, яке задовольняє умовам:

- 1) нейтральне (симетричне відносно перестановки варіантів);
- 2) узгоджене (думка групи експертів збігається з загальною думкою будь-яких її підгруп);
- 3) кондорсетове (з того, що $n_{ij} > n_{ji}$, де n_{ij} – кількість експертів, що вважають варіант x_i більш привабливим, ніж x_j прямує, що $(x_j, x_i) \notin F(V)$, де V – ранжирування групи експертів, а $F(V)$ – загальна думка підгрупи).

Відомо, що медіана Кемені не залежить від можливої несуттєвої зміни якісного складу експертних груп, за умови збереження вимог, за якими було сформовано групу, при цьому при кількісній зміні за законом великих чисел при збільшенні числа експертів у групі вона прямує до деякої границі, яку і вважають остаточною думкою, від якої кожен з експертів відхилився внаслідок випадкових причин [42].

Для побудови медіани Кемені необхідно сформувані вектори переваг P_i (де i – номер експертної групи) для кожної експертної групи. Найвищий ранг у векторі переваг надаються критеріям, які, за думкою експертів, всередині кожної групи отримали найвищі бали.

Вектори переваг сформуємо на підставі медіан всередині кожної групи. У проведеному дослідженні було обчислені не класичні медіани, а медіани інтервального варіаційного ряду, тому при формуванні векторів переваг будемо вважати, що критерії, медіани яких потрапляють у проміжок завдовжки 0,5 од., мають однакові ранги. Проміжки будемо формувати за правилом $[0,00:0,49]$; $[0,50:0,99]$. Вектори переваг, сформовані на підставі обчислених медіан інтервального варіаційного ряду за наведеним правилом в кожній групі експертів (нумерація векторів збігається з порядком запису експертних груп), такі:

$$P_1 = \left\{ \begin{array}{c} 7,8,9,10 \\ 1 \\ 5,6 \\ 3 \\ 2,4 \end{array} \right\}, P_2 = \left\{ \begin{array}{c} 1,2,3,5,7,10 \\ 4,8 \\ 9 \\ 6 \end{array} \right\}, P_3 = \left\{ \begin{array}{c} 5,7,9 \\ 6,10 \\ 1,2,3,8 \\ 4 \end{array} \right\},$$

$$P_4 = \left\{ \begin{array}{c} 6,8,9 \\ 1,10 \\ 4 \\ 3 \\ 2 \\ 5,7 \end{array} \right\}, P_5 = \left\{ \begin{array}{c} 1,3,6,9,10 \\ 2,4,8 \\ 5,7 \end{array} \right\}, P_6 = \left\{ \begin{array}{c} 1,4,6,7,9,10 \\ 3,8 \\ 2 \\ 5 \end{array} \right\}.$$

За проведеним ранжируванням критеріїв всередині кожної експертної групи було побудовано матриці відношень, елементи яких обчислюються за правилом [30]:

$$p_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } x_i > x_j \\ -1, & \text{якщо } x_i < x_j. \\ 0, & \text{якщо } x_i \sim x_j \end{cases} \quad (3.11)$$

Матриці відношень всіх груп експертів, елементи яких обчислено за формулою (3.9), наведені в табл. 3.16–3.21.

Таблиця 3.16

Матриця відношень критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні представниками закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації (коледжів, технікумів, училищ)

G_1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	1	1	1	1	1	-1	-1	-1	-1
2	-1	0	-1	0	-1	-1	-1	-1	-1	-1
3	-1	1	0	1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
4	-1	0	-1	0	-1	-1	-1	-1	-1	-1
5	-1	1	1	1	0	0	-1	-1	-1	-1
6	-1	1	1	1	0	0	-1	-1	-1	-1
7	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
8	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
9	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
10	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0

Таблиця 3.17

Матриця відношень критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні представниками закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації (інститутів, академій, університетів)

G_2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0
2	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0
3	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0
4	-1	-1	-1	0	-1	1	-1	0	1	-1
5	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0
6	-1	-1	-1	-1	-1	0	-1	-1	-1	-1
7	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0
8	-1	-1	-1	0	-1	1	-1	0	1	-1
9	-1	-1	-1	-1	-1	1	-1	-1	0	-1
10	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0

Таблиця 3.18

Матриця відношень критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні представниками групи батьків абітурієнтів та студентів ЗВО

G_3	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	0	0	1	-1	-1	-1	0	-1	-1
2	0	0	0	1	-1	-1	-1	0	-1	-1
3	0	0	0	1	-1	-1	-1	0	-1	-1
4	-1	-1	-1	0	-1	-1	-1	-1	-1	-1
5	1	1	1	1	0	1	0	1	0	1

Продовження табл. 3.18

G_3	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6	1	1	1	1	-1	0	-1	1	-1	0
7	1	1	1	1	0	1	0	1	0	1
8	0	0	0	1	-1	-1	-1	0	-1	-1
9	1	1	1	1	0	1	0	1	0	1
10	1	1	1	1	-1	0	-1	1	-1	0

Таблиця 3.19

Матриця відношень критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні представниками групи служби зайнятості

G_4	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	0
2	-1	0	-1	-1	1	-1	1	-1	-1	-1
3	-1	1	0	-1	1	-1	1	-1	-1	-1
4	-1	1	1	0	1	-1	1	-1	-1	-1
5	-1	-1	-1	-1	0	-1	0	-1	-1	-1
6	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1
7	-1	-1	-1	-1	0	-1	0	-1	-1	-1
8	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1
9	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1
10	0	1	1	1	1	-1	1	-1	-1	0

Таблиця 3.20

Матриця відношень критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні представниками потенційних роботодавців

G_5	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
2	-1	0	-1	0	1	-1	1	0	-1	-1
3	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
4	-1	0	-1	0	1	-1	1	0	-1	-1
5	-1	-1	-1	-1	0	-1	0	-1	-1	-1
6	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
7	-1	-1	-1	-1	0	-1	0	-1	-1	-1
8	-1	0	-1	0	1	-1	1	0	-1	-1
9	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0
10	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0

Таблиця 3.21

Матриця відношень критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні представниками банківських установ

G_6	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0
2	-1	0	-1	-1	1	-1	-1	-1	-1	-1
3	-1	1	0	-1	1	-1	-1	0	-1	-1
4	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0
5	-1	-1	-1	-1	0	-1	-1	-1	-1	-1
6	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0
7	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0
8	-1	1	0	-1	1	-1	-1	0	-1	-1
9	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0
10	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0

Відстань Кемені між бінарними відношеннями на підставі попарних порівнянь обчислюється за формулою:

$$\sum_{v=1}^m D(P, P_v) = \sum_{v=1}^m \sum_{i<j} |P_{ij}^{(v)} - P_{ij}| = \sum_{i<j} \sum_{v=1}^m |P_{ij}^{(v)} - P_{ij}| = \sum_{i<j} \sum_{v=1}^m d_{ij}(P, P_v). \quad (3.12)$$

Обчислене за формулою (3.12) число називається відстанню Кемені, ця величина дорівнює сумі модулів різниць елементів, що розташовані на тих самих місцях у відповідних їм матрицях відношень кожної експертної групи.

На наступному етапі остаточного ранжирування обчислюється сумарна відстань між впорядкованими парами від P до P_1, \dots, P_t за формулою:

$$d_{ij} = \begin{cases} 0, & \text{якщо } p_{ij} = 1 \\ 1, & \text{якщо } p_{ij} = 0 \\ 2, & \text{якщо } p_{ij} = -1 \end{cases}. \quad (3.13)$$

Для розв'язання оптимізаційної задачі будується матриця втрат, елементи якої знаходять за формулою:

$$r_{ij} = \sum_{v=1}^m d_{ij}(P, P_v), \quad (3.14)$$

де P – довільне ранжирування, в якому $p_{ij} = 1$.

За обчисленими елементами матриці втрат знаходиться медіана Кемені [30], яка обчислюється за формулою:

$$\text{Arg min } \sum_{v=1}^m D(P, P_v), \quad (3.15)$$

де *Arg min* – те (або ті) значення P , за яких досягає мінімуму сума відстаней Кемени від відповідей експертів до поточної змінної P , по якій проводиться мінімізація.

Для остаточного ранжирування узгодженої думки всіх експертних груп проводиться оптимізація за допомогою функції $C(P_v)$ – суми відстаней Кемени від відповідей кожної експертної групи до поточної змінної P :

$$C(P_v) = \sum_{v=1}^m D(P, P_v), \quad (3.14)$$

обчисленими її значеннями для всіх P_v , ранжирування яких проводиться в напрямку від найменшого до найбільшого.

Остаточне ранжирування, згідно з визначенням медіани Кемени, проводилося за правилом: найвищий ранг має критерій, сумарна відстань до якого є мінімальною. Матриця втрат (3.22), значення функції $C(P_v)$ (3.14) та остаточне ранжирування наведені в табл. 3.22.

Таблиця 3.22

Матриця втрат, обчислені сумарні відстані та ранжирування критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні

d	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	$C(P_v)$	ранг
1	6	2	3	1	3	6	6	5	8	8	48	3
2	10	6	10	6	5	10	7	8	10	11	83	10
3	9	2	6	4	5	9	7	6	9	10	67	7
4	11	6	8	6	6	9	7	8	9	11	81	9
5	9	7	7	6	6	7	8	8	9	9	76	8
6	6	2	3	3	5	6	7	5	9	7	53	4
7	6	5	5	5	4	5	6	5	7	7	55	5
8	7	4	6	4	4	7	7	6	8	9	62	6
9	4	2	3	3	3	3	5	4	6	5	38	2
10	4	1	2	1	3	5	5	3	7	6	37	1

На підставі проведеної оптимізації за медіаною Кемени можна стверджувати, що узгоджена думка всіх груп експертів може бути

представлена у вигляді ранжирування пріоритетів критеріїв оцінки ефективності рівня управління освітніми послугами в Україні:

1. Співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців.
2. Перспектива працевлаштування випускників ЗВО.
3. Відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору.
4. Рейтингові оцінки ЗВО.
5. Умови фінансування освіти (джерела фінансування).
6. Соціальна та економічна привабливість освітніх послуг ЗВО.
7. Кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, що мають вчене звання доцента або професора.
8. Наявність соціальної інфраструктури у ЗВО (гуртожитку, спортивного комплексу, студентського клубу).
9. Спектр надання освітніх послуг ЗВО.
10. Кількість педагогічних або науково-педагогічних працівників у ЗВО, які мають науковий ступінь кандидата або доктора наук.

Підводячи підсумки проведеного дослідження щодо оцінки ефективності управління освітніми послугами, можна зробити висновок, що сьогодні в Україні існує певна проблема щодо інтеграції освітньої послуги у суспільне життя, оскільки вкладені кошти та час з боку студентів, важка праця та постійне самонавчання з боку НПП потребують віддачі у вигляді поширення освітніх можливостей на основі формування комплексної стратегії управління, яка базується на урахуванні динаміки зміни як внутрішніх, так і зовнішніх факторів розвитку ЗВО України [58].

3.3. Методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України в умовах євроінтеграції

Євроінтеграційні процеси, які тривають в Україні, вагомо впливають на розвиток освіти і науки. Суспільство прагне до нової, більш якісної освіти, дивлячись на рівень провідних університетів та коледжів Європи. Сьогодні молодь все більше притягують країни Європейського Союзу, які вони обирають для навчання та подальшого працевлаштування.

У зв'язку з цим питання освітнього рівня ЗВО України, якості надання освітніх послуг постають все гостріше та потребують наявності науково обґрунтованого організаційного й економічного забезпечення освітньої діяльності. Управління освітніми послугами – процес багатоетапний та непередбачуваний, оскільки тренди в освітній діяльності змінюються іноді декілька разів на рік. Це стосується і законодавчої бази, і швидкого прогресу у цифрових технологіях. Однак пильної уваги з боку науковців і практиків потребує формування методичного забезпечення управлінських процесів у сфері надання освітніх послуг ЗВО України в умовах євроінтеграції.

Методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО пропонується розподілити на три блоки: інституційний, організаційний та фінансово-економічний (рис. 3.4). Сьогодні формування інституційного освітнього середовища визначається такими факторами: раптовістю, актуальністю, невизначеністю, новизною, нестандартністю, креативністю управлінської праці. Тому інституціональний блок повинен забезпечувати процеси диверсифікації освітньої діяльності в контексті інституційного розвитку ЗВО для здобуття конкурентних переваг в Європейському освітньому просторі.

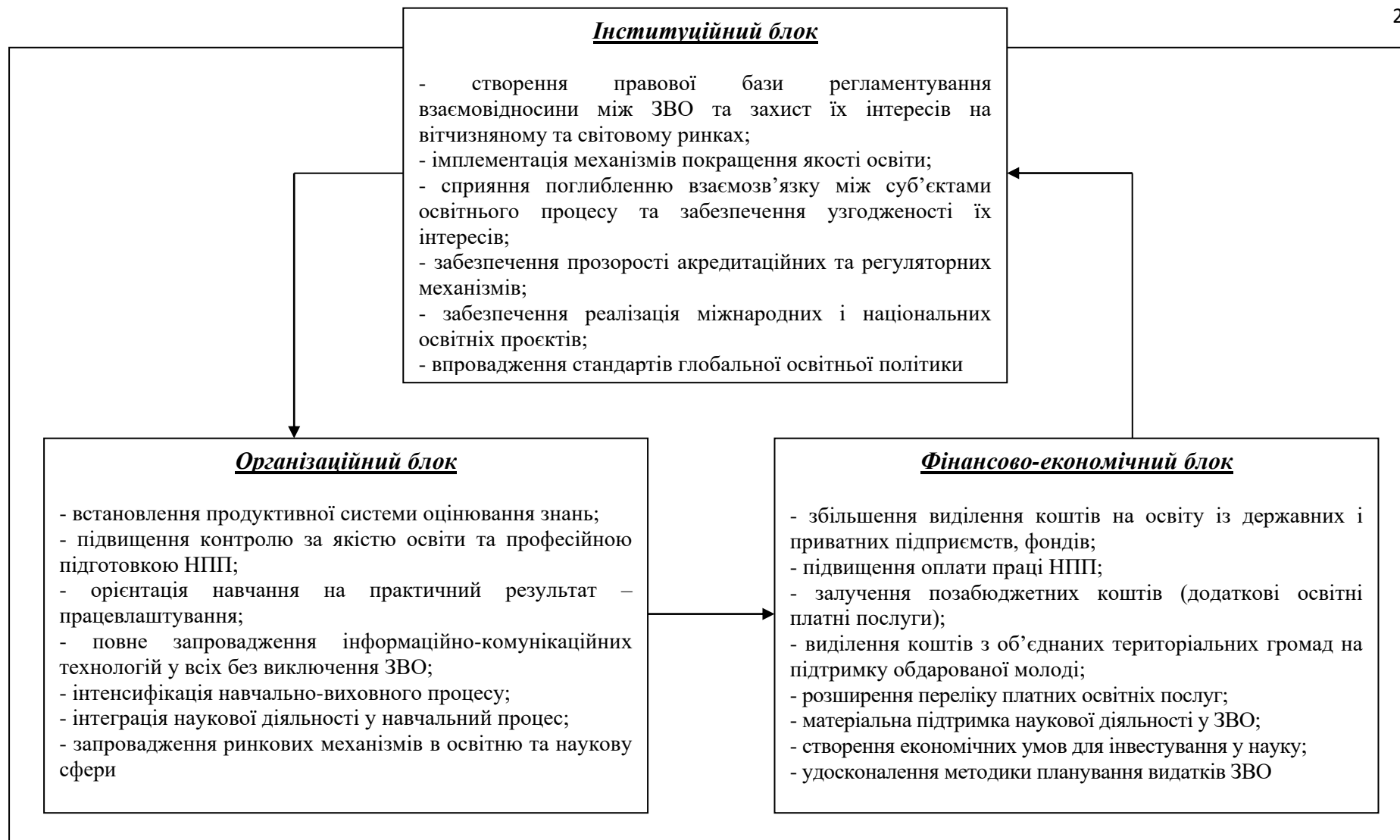


Рис. 3.4. Складові методичного забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО

В умовах набуття України певних прав щодо входження у Європейський економічний простір та імплементації механізмів удосконалення системи освіти, інституціональний вимір забезпечення надання освітніх послуг вважається доцільним розглядати на чотирьох рівнях: міжнародному, національному, регіональному та місцевому (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Інституціональний вимір забезпечення надання освітніх послуг в Україні в умовах євроінтеграції

Міжнародний рівень	Національний рівень	Регіональний рівень	Місцевий рівень
<i>Норми та правила</i>			
- Міжнародне законодавство; - Договори; - Угоди; - Директиви; - Рішення	- Законодавчі та нормативні акти	- Відомчі та галузеві документи	- Проектні документи
<i>Інституціональні структури</i>			
- ЮНЕСКО; - ОЕСР; - Міжнародна асоціація університетів; - Міжнародна мережа агентств забезпечення якості освіти	- Президент України; - Верховна Рада України; - Міністерство освіти і науки України; - Державні структури; - НАЗЯВО	- Громадські об'єднання	- ЗВО; - Замовники та надавачі освітніх послуг
<i>Нормативно-правове забезпечення</i>			
- Угода про асоціацію України та ЄС; - Стратегія «Європа 2020»	- «Комплексна програма інституціонального розвитку»; - Стратегія сталого розвитку «України 2020»; - ЗУ «Про вищу освіту»; - Стратегія реформування вищої освіти до 2020	- Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»	- Документи, що перебувають на стадії громадського обговорення

Джерело: складено автором за [14; 49]

Взагалі інституції – це загальновизнані норми соціальної взаємодії. Вони включаються у широкий спектр формальних і неформальних інституціональних форм, до них можна віднести: Закони України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» тощо; накази Міністерства освіти і науки України про організацію, затвердження, внесення змін тощо; офіційно затвержені правила прийому до ЗВО; антиплагіатні норми [54].

Відсутність системності в законодавчій базі впливає на забезпечення трансформаційних процесів в освіті, які спрямовуються на:

- врахування інтересів споживачів і виробників (надавачів) освітніх послуг в однаковому обсязі;
- гарантування доходів виробникам (надавачам) через забезпечення прибутковості освітніх послуг, враховуючи їх якість;
- удосконалення системи моніторингу і прогнозування;
- законодавчого врегулювання функцій ринкових і державних інститутів.

Сучасне соціально-економічне становище в Україні характеризується значною політичною та економічною нестабільністю, стрімким падінням рівня якості життя населення, збільшенням соціальної напруги тощо. Значний вплив на управління освітніми послугами має держава через інституціональне середовище. Інституціональне середовище в сфері надання освітніх послуг виявляється як впорядкований набір законодавчо закріплених норм та правил, що визначають умови функціонування ЗВО і взаємовідносини між стейкхолдерами освітнього процесу.

Недоліками інституціонального забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО є:

- відсутність досвіду проведення структурної реформи системи освіти і науки;
- відсутність передумов забезпечення розширеного відтворення якісної та конкурентоспроможної освіти через формування та реалізацію

національної освітньої стратегії;

– недосконалість механізмів державної підтримки комерціалізації освітньої діяльності та створення сприятливого підприємницького середовища;

– неврегульованість проблеми організації єдиної національної системи оцінки якості освіти.

Усі перелічені вище недоліки інституціонального забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО в найближчому майбутньому можуть не лише стати основним негативним чинником на шляху економічного розвитку країни, а й перерости у широкомасштабну загрозу національним інтересам України у соціальній сфері.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює відносини між Україною та Європейським Союзом, є Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 14.06.94 р., яка передбачає розвиток співробітництва в галузі освіти на основі окремих угод та ключові напрямки її розвитку в розрізі європейської інтеграції, а саме: підвищенні мобільності, розвитку взаємозв'язків з бізнесом, участі у європейських дослідженнях, удосконаленні системи сертифікації ЗВО і дипломів про вищу освіту. Проте ця Угода не визначає зобов'язань України щодо наближення законодавства України до стандартів ЄС. Отже, сьогодні вкрай необхідним є визначення на загальнодержавному рівні проблеми адаптації законодавства у сфері освіти до законодавства ЄС.

Вітчизняні ЗВО вже мають стійкі зв'язки з ЗВО країн ЄС, але рівень їх комерціалізації є недостатнім і нерідко носить «донорську» форму, яка передбачає надання українськими університетами аудиторій для рекрутизації студентів на навчання за кордон, і активно стимулюють цей процес, вважаючи що це сприяє їхньому іміджеві.

Найбільш ефективними та вигідними для України формами організації спільної роботи є такі:

– організація дослідницьких мереж;

– створення спільних ЗВО та аутсорсингових ланцюгів, які дозволяють інтегрувати частину вітчизняних ЗВО у вже створені міжнародні делокалізовані мережі;

– інтеграція навчальних планів та освітніх програм;

– розширення участі науковців України в грантових дослідженнях ЄС.

На ефективність процесу інституціоналізації освіти в Україні впливають специфічні особливості техногенного середовища, трансформації у економічних відносинах та соціально-економічна ситуація. Тому однією із ключових проблем реформування інституціонального середовища освіти і науки є успішна реалізація правових реформ, які повинні супроводжуватися підтримкою інституційного потенціалу та розвитком людських ресурсів.

Формування дієвої інституціональної структури ринку освітніх послуг передбачає створення сприятливого мотиваційного клімату функціонування системи освіти і науки; формування реальних економічних і технологічних умов, які забезпечать якість надання освітніх послуг; удосконалення менеджменту і маркетингу освіти; впровадження інновацій і забезпечення загальної конкурентоспроможності ЗВО України.

Організаційний блок методичного забезпечення управління освітніми послугами ЗВО в Україні має на меті удосконалити організацію управлінських процесів щодо орієнтації на кінцевий результат навчання – отримання якісної освіти та працевлаштування випускників.

Проблеми освіти, зокрема управління цією сферою, є сьогодні особливо актуальними, оскільки необхідність своєчасного реагування на виклики часу вимагає модернізації організації управління освітою взагалі та освітніми послугами зокрема.

Щодо управління освітніми послугами, то організація цього процесу передбачає приведення параметрів управління у відповідність до параметрів бажаної моделі або моделі, яка є еталоном. Для цього необхідно створити певні нові умови, визначитися з бажаними характеристиками та напрямками розвитку. Чітко повинні бути прописані аспекти управлінського контролю

оцінки досягнутого, який є одним із засобів досягнення мети управління.

В умовах сьогодення для успішного функціонування ЗВО потрібно впровадження адаптивних моделей управління і певних здібностей організації за рахунок підвищення самостійності, прискореного руху та доступу до інформації і розширення відповідальності за ефективність кожного напрямку діяльності. Запропоновану структуру управління ЗВО наведено на рис. 3.5.

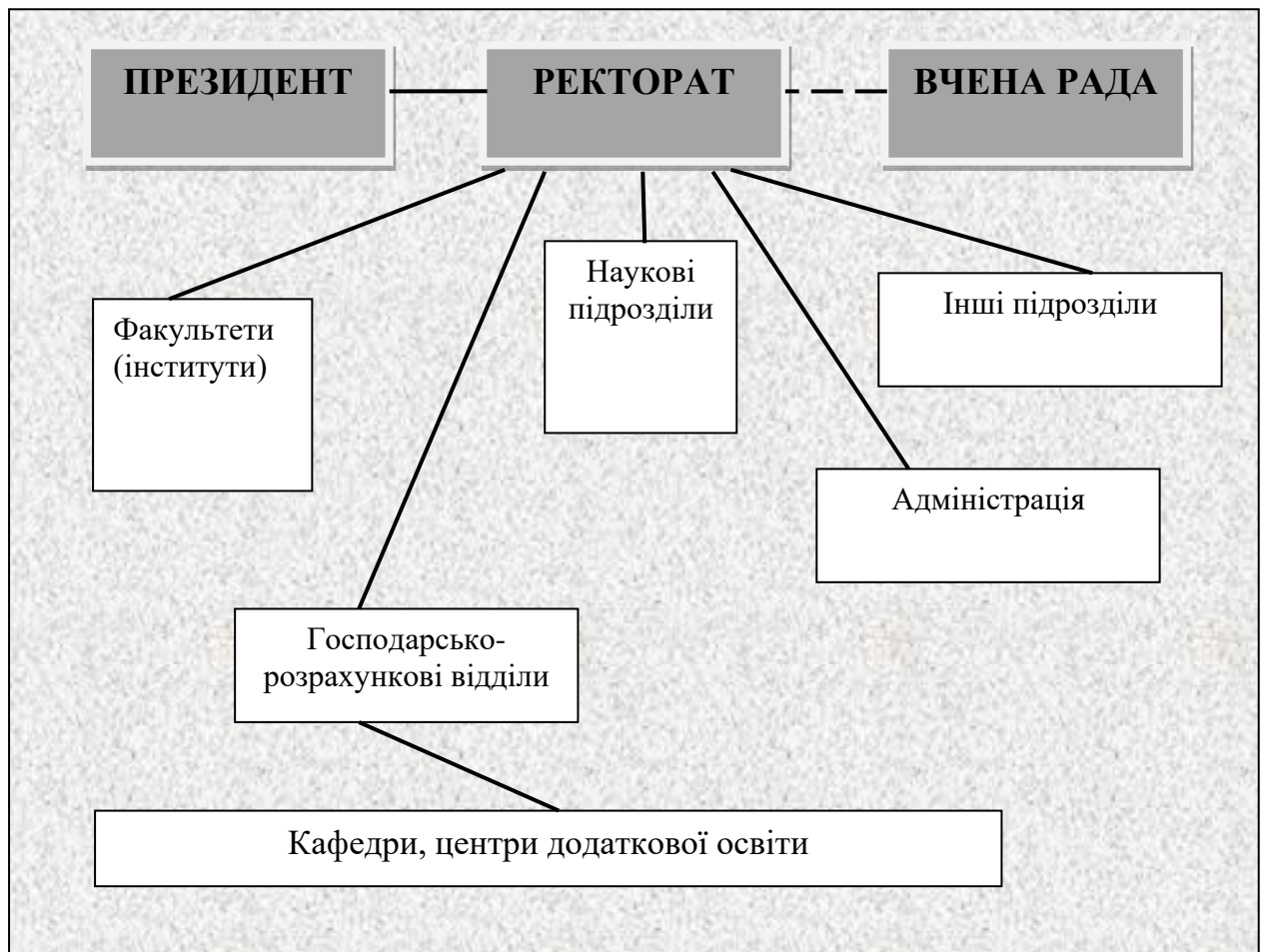


Рис. 3.5. Укрупнена модель структури управління ЗВО (удосконалено за [47])

У сучасних економічних умовах традиційні організаційні структури управління ЗВО не завжди можуть продуктивно функціонувати в умовах ринкової конкуренції, адміністрація не в змозі вдосконалити внутрішню організаційну структуру та створювати спеціальні підрозділи з правами

юридичної особи для здійснення позабюджетної комерційної діяльності співробітників ЗВО. Керівникам вітчизняних ЗВО слід розуміти, що одним із головних критеріїв вибору організаційної структури управління є пропорційне поєднання самостійності й відповідальності. Організаційне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО має на меті функціональне оновлення освітнього процесу, основними чинниками якого є:

- зміни соціально-економічного стану в країні;
- розвиток науки управління;
- модернізація сфери управління освітою;
- осмислення тенденцій та ідей зарубіжного досвіду [32].

Організаційне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО повинно формуватися на таких принципах:

- оптимальної простоти і гнучкості організаційних структур управління ЗВО;
- раціональної мінімізації обсягу функцій, їх конкретизації і розподілу та відповідальності між різними ланками системи управління ЗВО;
- наукової обґрунтованості, наступності, плановості здійснення всіх організаційних змін.

Воно має бути спрямовано на врахування інтересів усіх суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних ЗВО на державному і світовому рівнях, забезпечення високої якості всіх видів освітніх послуг. Пріоритетні сфери інтересів стейкхолдерів у забезпеченні якості всіх видів освітніх послуг наведені у табл. 3.24.

Таблиця 3.24

**Пріоритетні сфери інтересів стейкхолдерів у забезпеченні якості
всіх видів освітніх послуг**

Зацікавлена сторона	Пріоритетні інтереси
Споживачі освітніх послуг	<ul style="list-style-type: none"> - висока якість та широкий спектр освітніх послуг; - оптимальне співвідношення ціни та якості освітніх послуг; - конкурентоспроможність диплому про освіту на ринку праці; - можливості працевлаштування і подальшого кар'єрного зростання по закінченні ЗВО

Продовження табл. 3.24

Зацікавлена сторона	Пріоритетні інтереси
НПП і співробітники ЗВО	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень оплати праці; - престижність професії; - стабільність роботи; - належні умови праці; - наявність можливостей професійного і кар'єрного зростання; - участь у програмах обміну досвідом і зарубіжне стажування; - співпраця з зарубіжними партнерами в освітній, науково-дослідній діяльності
Інвестори	<ul style="list-style-type: none"> - платоспроможність ЗВО; - виконання зобов'язань; - стабільне співробітництво на довгостроковій основі; - гарантії повернення вкладених інвестицій та отримання прибутку; - результативність освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності ЗВО
Місцеві органи влади	<ul style="list-style-type: none"> - збалансований освітній розвиток відповідних територій; - підвищення ролі ЗВО у залученні і закріпленні на конкретній території високопрофесійних кадрів; - розробка і впровадження інноваційних проектів, планів і програм розвитку територій
ЗВО-конкуренти	<ul style="list-style-type: none"> - обмін досвідом; - впровадження спільних освітньо-наукових проектів на взаємовигідних засадах
Роботодавці	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення поточних і стратегічних кадрових потреб фахівцями з належним рівнем професійної підготовки; - продуктивність праці та здатність до інноваційної діяльності фахівців – випускників ЗВО
Держава	<ul style="list-style-type: none"> - інноваційний розвиток економіки країни в цілому за рахунок підвищення конкурентних переваг ЗВО; - прискорення темпів соціально-економічного розвитку країни; - зростання конкурентоспроможності вітчизняної економіки у світовому глобалізованому просторі в умовах євроінтеграції

Зрозуміло, що пріоритетом для всіх стейкхолдерів є якість освітніх послуг, рівнем якої теж можна управляти на засадах інноваційності та врахуванні змін зовнішнього та внутрішнього оточення ЗВО (рис. 3.6).

Не викликає сумніву, що ЗВО України повинні прикласти максимум зусиль для підвищення якості надання освітніх послуг. Вони, у першу чергу мають визначити політику і пов'язані з нею заходи щодо забезпечення відповідності стандартів, власних освітніх програм і дипломів вимогам євростандартів якості.



Рис. 3.6. Схема управління якістю діяльності ЗВО України (розроблено автором)

Ще одним із найважливіших аспектів організаційного забезпечення управління освітніми послугами ЗВО України є їх майбутнє, тобто гідне працевлаштування, яке вимагає впровадження стратегічного планування підготовки фахівців та має на увазі дотримання певних умов:

- визначення рівня забезпеченості галузей національного господарства фахівцями з різними рівнями освіти;
- визначення поточної та середньострокової потреби у фахівцях з різними рівнями освіти в розрізах спеціальностей і професій у галузях та регіонах України;

– врахування факторів впливу на формування загальної і додаткової потреби у фахівцях в галузевому, регіональному розрізах та за видами економічної діяльності (обсяги виробництва, обсяги інвестицій, чисельність зайнятих, рівень безробіття, вікова структура працюючих, рівень заробітної плати, демографічний аспект);

– прогнозування очікуваних змін в динаміці пропозицій фахівців на ринку праці за галузями економіки, в регіональному розрізі;

– пропозиції роботодавців щодо підготовки фахівців за напрямками і спеціальностями [16].

У існуючих складних умовах паралельно з цифровізацією освітнього процесу необхідно розширювати сервісні функції держави в тих процесах, які характеризуються розмаїттям пропозицій і конкуренцією серед ЗВО. До таких процесів можна віднести: експертизу якості підручників і навчальних посібників, підвищення кваліфікації НПП. Такий підхід надасть можливість забезпечити прозору та справедливую конкуренцію серед ЗВО на основі відгуків і рейтингування з боку споживачів.

Удосконалення організаційного забезпечення управління освітніми послугами передбачає планування всіх складових освітнього процесу, запровадження прогресивних нововведень в освітній процес та процеси управління, підвищення ефективності управлінської праці, раціоналізацію управління на основі запровадження сучасної системи організації праці у ЗВО, формування сучасного механізму організаційного забезпечення управління освітніми послугами, який має такі складові: нові цілі; нові завдання; нові організаційні структури; нові функції; нові інструменти; нові методи; нові очікувані результати.

Оновлення системи управління ЗВО та освітніми послугами, які вони надають, базується на чіткій та узгодженій роботі керівництва ЗВО і НПП, оперативності та своєчасності прийняття на правовій основі управлінських рішень, ефективності управління діяльністю ЗВО в умовах євроінтеграції.

Фінансово-економічний блок методичного забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України є визначальним, оскільки питання фінансування освіти сьогодні постають дуже гостро та мають бути вирішені на основі поєднання зусиль всіх зацікавлених сторін і запровадження механізмів державного регулювання використання фінансування.

До основних причин кризи фінансового забезпечення системи освіти в Україні можна віднести:

1. Незважаючи на деякі зміни у фінансуванні освіти, наявна система фінансування ЗВО має нормативний характер;
2. Неефективна та складна система надходження коштів до ЗВО від спонсорів і меценатів;
3. Нерозвинена система кредитування ЗВО;
4. Відсутність взаємовигідної співпраці між роботодавцями та ЗВО у вигляді системи «замовник – виробник», яка б дала змогу підвищити якість надання освітніх послуг, а також відповідальність двох сторін.

Фінансування ЗВО та освітніх послуг за рахунок державних коштів визначається потребами держави, яка водночас повинна забезпечувати робочими місцями випускників, що сприятиме зменшенню безробіття серед них. Але ЗВО важливо мати на увазі аспекти недержавного фінансування освіти, яке надає певні можливості для покращення фінансового стану закладів та управління освітніми послугами.

ЗВО України отримують державне фінансування у формі однорічного постатейного бюджету, і саме тому їх фінансова автономія обмежена. Їм не дозволяється зберігати надлишок, і немає можливості позичати гроші на фінансовому ринку. Майбутні законодавчі реформи в освіті повинні надати ЗВО можливість залучати додаткові надходження на фінансових ринках. Таким чином, і держава, і влада, і університети можуть визначити інноваційні шляхи диверсифікації та збільшення фінансових потоків ЗВО [55].

У практиці провідних країн світу існують різні системи фінансування. Основними з них є:

1. Фінансування за видатками. Передбачається, що бюджетні кошти надходять прямо до ЗВО, а їх використання чітко контролюється державою.
2. Договірне фінансування освіти. Здійснюється на основі переговорів представників ЗВО та освітнього міністерства або фінансових установ.
3. Фінансування за результатами. Передбачається, що виділення державних коштів залежить від результатів навчальної та науково-дослідної діяльності ЗВО.

У багатьох країнах сьогодні застосовані різні варіанти поєднання бюджетного фінансування з іншими формами, що вказує на можливості диверсифікації джерел залучення коштів в освітню сферу. Серед них: навчання за контрактом; залучення коштів інвесторів; фінансування наукових або інноваційних програм; залучення кредитів; гранти під наукові розробки; фінансування від міжнародних фінансових інститутів; кошти замовників (приватне підприємство); власні надходження ЗВО від дослідницької діяльності; добровільні внески.

В Україні, для покращення фінансового забезпечення ЗВО можуть бути використані такі форми фінансування:

1. Пряме бюджетне фінансування на покриття витрат;
2. Пряме бюджетне фінансування за програмно-цільовим методом (орієнтоване на досягнення результату);
3. Бюджетне фінансування з використанням державних зобов'язань (освітніх ваучерів, особливо для талановитих дітей);
4. Освітнє кредитування;
5. Освітні заощадження;
6. Грантове кредитування;
7. Отримання плати за навчання від споживачів освітніх послуг;
8. Корпоративне фінансування (коштом корпорацій або майбутніх роботодавців).

Але, на думку автора, для України найбільш прийнятним є «фінансування за результатами», яке надасть можливість ЗВО швидко адаптуватися в наявних економічних умовах, підвищити роль конкретного ЗВО у плануванні власного фінансового забезпечення та сприятиме розширенню самостійності та економічної автономії закладів вищої освіти.

Фінансово-економічне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України сьогодні зазнало значних змін, пов'язаних із пандемією. Це позначилося на змінненні підходів до розподілу освітньої субвенції, скасування деяких програм фінансування освіти, зменшення фінансування наукових досліджень тощо.

Так, на 2020 р., у зв'язку з необхідністю фінансування заходів, спрямованих на подолання пандемії COVID-19, було здійснено перерозподіл видатків державного бюджету, внаслідок якого відбулося зменшення обсягу фінансування сфери освіти. У семи програмах фінансування залишилося без змін, тоді як для восьми програм фінансування на 2020 р. було повністю скасовано (табл. 3.25).

Таблиця 3.25

Програми фінансування МОН, за якими фінансування залишилося без змін або було скасовано [43]

Програми, фінансування за якими залишилося без змін	Програми, фінансування за якими було скасовано
Забезпечення здобуття професійної (професійно-технічної) освіти за професіями загальнодержавного значення	Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту
Державні премії, стипендії та гранти в галузі освіти, науки і техніки, стипендії переможцям міжнародних конкурсів	Фонд розвитку закладів вищої освіти
Пільговий проїзд студентів закладів фахової передвищої та вищої освіти і учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти у залізничному, автомобільному та водному транспорті	Реалізація державного інвестиційного проекту «Створення Міжнародного центру підготовки пілотів на базі Національного авіаційного університету»
Наукова і науково-технічна діяльність на антарктичній станції «Академік Вернадський»	Реалізація державного інвестиційного проекту «Реставрація староакадемічного корпусу ансамблю Братського монастиря по вул. Г. Сковороди, 2 у Подільському районі м. Києва»

Продовження табл. 3.25

Програми, фінансування за якими залишилося без змін	Програми, фінансування за якими було скасовано
Здійснення зовнішнього оцінювання та моніторинг якості освіти Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними підрозділами	Підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у закладах вищої освіти
Виконання зобов'язань України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020»	Реалізація державного інвестиційного проекту «Реставрація головного корпусу Львівського національного університету імені Івана Франка»
Керівництво та управління у сфері стандартів державної мови	Реалізація державного інвестиційного проекту «Будівництво Міжнародного центру зустрічей студентської молоді України та Республіки Польща»
	Здійснення сертифікації педагогічних працівників, експертизи освітніх програм у сфері забезпечення якості освіти

Все вищезазначене говорить про необхідність пошуку нових підходів до організації фінансово-економічного забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України. Тобто йдеться насамперед про диверсифікацію джерел надходжень фінансових ресурсів.

Диверсифікація джерел надходжень фінансових ресурсів на рівні державної підтримки відбувається через створення певних умов, за яких надається фінансування. Це може бути: широке впровадження фінансування на конкурсній основі, запровадження методики щодо визначення конкретних показників у формулах фінансового забезпечення; застосування інструментів впливу співфінансування (зокрема, надання державних субсидій тощо); фінансове забезпечення академічних обмінів викладачів і студентів тощо [9].

Зараз в Україні з'явилися позитивні тенденції у бік удосконалення диверсифікації джерел фінансування. Надання статусу неприбуткової організації надає можливість формування підприємницьких відносин між ЗВО і приватними організаціями на основі складання угоди про співпрацю, де чітко прописані види освітніх послуг, а отже, покращити їх фінансове становище.

Важливим напрямом фінансового забезпечення управління освітніми послугами для ЗВО є добровільні внески та спонсорська допомога. Слід зауважити, що всі кошти та матеріальні цінності, що одержані ЗВО у вигляді допомоги або добровільних пожертвувань для забезпечення освітньо-наукової діяльності та надання освітніх послуг, не вважаються прибутком і не оподатковуються. Також обсяг надходження коштів не впливає на обсяги бюджетного фінансування.

Орієнтуючись на досвід європейських країн в Україні, необхідно задіяти прогресивні способи фінансування ЗВО за результатами діяльності:

- за формулами, сутність полягає в оцінці минулої діяльності ЗВО;
- контрактами продуктивності, що передбачає визначення цілей, які ЗВО повинно досягти за певний період часу.

Іноді ці два методи використовуються у поєднанні. При цьому фінансування за формулами дає можливість розподіл фінансування зробити прозорішим і використовувати цей метод у вигляді механізму для визначення обсягу фінансових ресурсів, що виділяються для ЗВО за допомогою критеріїв результативності на «вході» та на «виході».

Критеріями результативності на «вході» є:

- чисельність студентів (на бакалаврському та магістерському освітніх рівнях);
- чисельність іноземних студентів;
- чисельність міжнародного професорсько-викладацького складу;
- різниця між числом студентів, котрі прибувають до університету з-за кордону та вибувають із нього для продовження навчання за кордоном (модель «лічильника інтернаціоналізації» в Данії) тощо [49].

На «виході» критеріями результативності можуть стати:

- чисельність студентів, які здобули ступінь (на бакалаврському та магістерському рівнях);
- чисельність НПП, які здобули ступінь кандидата та доктора наук;
- обсяги зовнішнього фінансування на наукові дослідження;

- рейтинг ЗВО у національному та міжнародному вимірах;
- число реалізованих науково-дослідницьких комерційних проєктів;
- публікаційна активність НПП (наукометричні бази даних);
- працевлаштування випускників тощо.

Виходячи із критеріїв результативності щодо фінансування ЗВО можна зробити висновок про важливість наукової складової діяльності установ. Все це вказує на взаємозв'язок наукових досліджень із якістю освітніх послуг.

Фінансово-економічне забезпечення є запорукою якості управління освітньою послугою взагалі. Важко собі уявити прийняття управлінських рішень в освітній діяльності без належної матеріально-технічної бази, високого професійного рівня НПП, якості та комфортності навчання.

Одним із важливих методів залучення додаткових фінансових джерел у ЗВО є фандрайзинг. У цьому сенсі великого значення набуває наявний досвід запровадження ендавмент-фондів як додаткового джерела фінансування ЗВО, який перебуває на початковій стадії розвитку.

Але, на жаль, «ендавмент» характеризується не фінансуванням освітніх послуг зокрема (як, наприклад, плата за навчання), а фінансуванням розвитку закладів вищої освіти загалом [17].

На думку автора, доцільним було б розширити інструменти оперативного фандрайзингу та зосередити увагу саме на фінансуванні освітніх послуг і наукових досліджень у ЗВО для прийняття якісних управлінських рішень щодо пріоритетних напрямів освітньої та наукової діяльності в Україні.

Управління освітніми послугами у ЗВО України потребують оновлення механізму залучення фінансових ресурсів на основі чинного законодавства (ендавмент-фонди) та інструментів освоєння коштів у напрямках удосконалення освітньої та наукової діяльності та можливості інтеграції у європейське освітнє та наукове співтовариством (рис. 3.7).

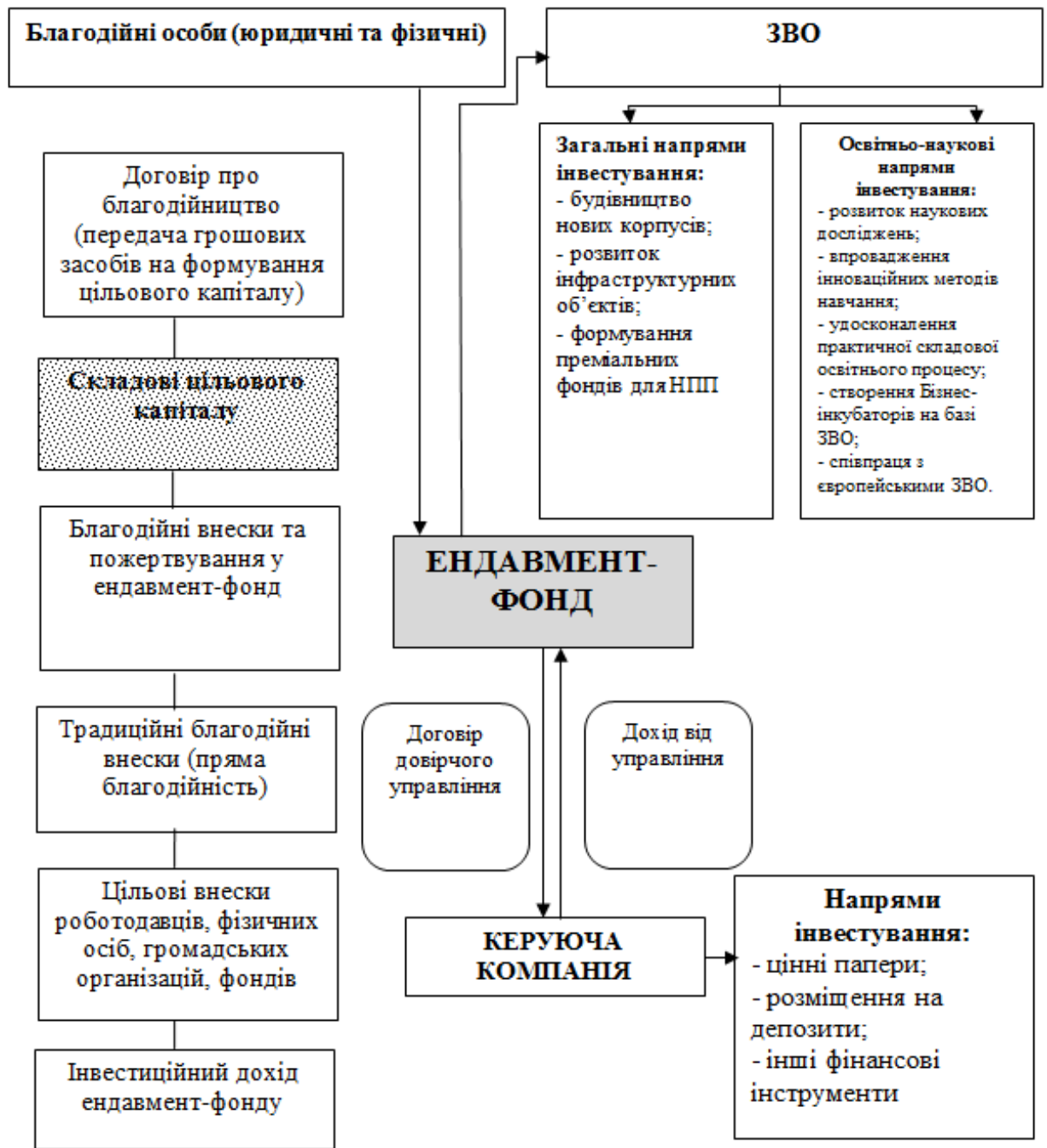


Рис. 3.7. Складові механізми залучення додаткових фінансових ресурсів у ЗВО на основі удосконаленого ендавмент-фонду (розроблено автором)

Сьогодні вкрай важливим і перспективним є фінансова участь потенційних роботодавців у фінансуванні науково-освітньої діяльності ЗВО. Участь у фінансовому забезпеченні управління освітніми послугами ЗВО

надасть їм можливість отримувати тих фахівців, яких вони замовляли, та деякою мірою брати участь в управлінні освітніми послугами.

Можна впевнено стверджувати, що створення ендаумент-фондів із освітньо-науковим напрямом інвестування при університетах надасть можливість значно поліпшити складну фінансову ситуацію, у якій опинилася велика кількість ЗВО.

Методичне забезпечення управління освітніми послугами, як зазначалося раніше, має поєднувати у собі три блоки: інституційний, організаційний та фінансово-економічний. У рамках проведеного дослідження елементів методичного забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України доцільним є поєднання вказаних складових в організаційно-економічний механізм, який дозволить вирішити проблеми організаційно-правового та фінансово-економічного характеру освітньої діяльності ЗВО в країні (рис. 3.8).

У напрямі методичного забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України простежується взаємозв'язок і взаємозалежність організаційно-правової та фінансово-економічної складових, що обумовлено особливостями освітньої сфери, специфіки організаційних структур управління освітніх установ, фінансовими проблемами макроекономічного характеру та прагненням освітян відповідати вимогам якості освіти країн Євросоюзу.

Сьогодні в нашій країні існує велика проблема щодо освоєння та розвитку вітчизняних фондів підтримки освіти та програм допомоги талановитій молоді. Багато вітчизняних грантів не освоєні, велика кількість науково-дослідних програм і проєктів потребує опрацювання і наукових досліджень, що викликає занепокоєння з боку наукової спільноти. Тобто для ЗВО більш вигідним в економічному плані є участь у закордонних програмах, які дають більш привабливі можливості отримати доходи від науково-дослідницької діяльності.

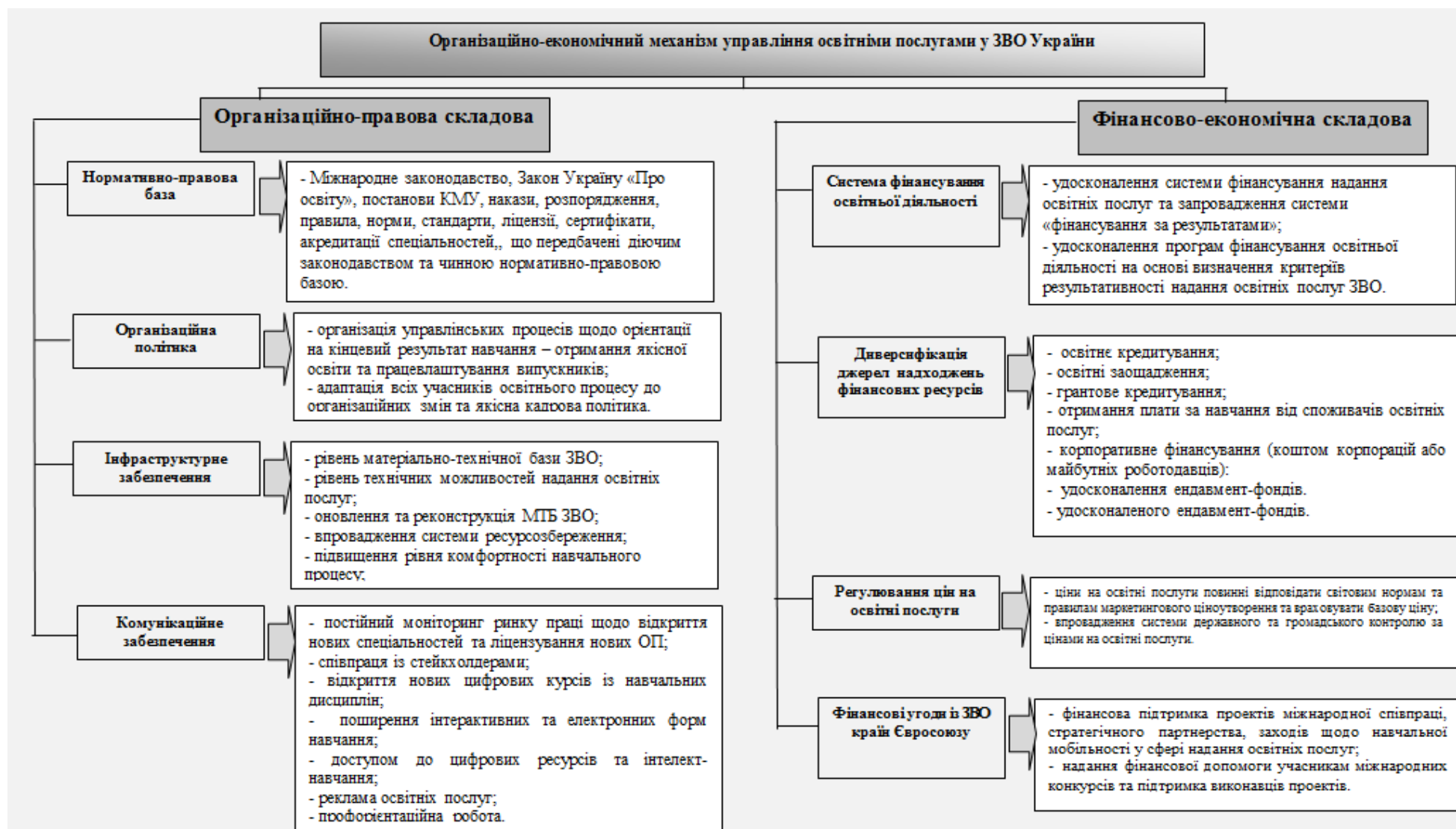


Рис. 3.8. Складові організаційно-економічного механізму управління освітніми послугами у ЗВО України (розроблено автором)

Отже, методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України дозволить: вирішити проблему розвитку кадрового потенціалу освітньої діяльності; збільшити попит на вітчизняні освітні послуги за умови можливості співпраці з провідними ЗВО країн Європейського Союзу; створити умови для приведення освітніх стандартів і програм до вимог якості розвинених країн, в тому числі країн ЄС; розробити ефективний механізм фінансового забезпечення управління освітніми послугами.

Вирішення проблеми управління освітніми послугами можливе за умови вибору серед широкого спектра різноманітних освітніх моделей тієї, яка забезпечить громадянам України надання якісних освітніх послуг та можливості вибору в освіті, а також подальшого працевлаштування.

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного дослідження щодо удосконалення управління освітніми послугами в умовах євроінтеграції зроблено такі висновки.

1. Підвищення ефективності управління освітніми послугами в Україні залежить від багатьох факторів, які впливають на всі, без виключення, заклади освіти. Керівництву закладів освіти бракує певних повноважень щодо прийняття стратегічних рішень у всіх напрямках освітньої діяльності. Встановлено, що якість надання освітніх послуг значною мірою залежить від якості менеджменту закладів освіти та маркетингової діяльності, яка враховує всі умови ринку освітніх послуг та ефективність навчально-методичного забезпечення. Зроблено висновок, що підвищити ефективність управління освітніми послугами можливо за рахунок оптимізації функціонального підходу до процесу управління системою освіти шляхом удосконалення використання його складових: планування, організації, мотивації, контролю.

2. Розробка методичного підходу до оцінки ефективності управління освітніми послугами в Україні дозволила оптимізувати задачу оцінювання та зробити висновки щодо прямого зв'язку між кількісними та якісними показниками рівня надання освітніх послуг. Проведене експертне оцінювання довело, що найбільш значущими критеріями ефективності управління освітніми послугами вважаються: співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців; перспектива працевлаштування випускників ЗВО та відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору. Встановлено, що сьогодні в Україні існує певна проблема щодо інтеграції освітньої послуги у суспільне життя, оскільки вкладені фінансові та моральні зусилля студентів і НПП вимагають віддачі у вигляді гідної праці та якості життя.

3. Розроблено методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО, яке запропоновано розподілити на три блоки: інституційний, організаційний та фінансово-економічний. Встановлено, що в умовах євроінтеграції системи освіти України необхідно удосконалення освітніх стандартів і програм, створення сприятливого інвестиційного клімату та формування фінансово-економічних механізмів для залучення інвесторів в освітню діяльність та ефективне використання кадрового потенціалу ЗВО.

Наукові результати, що отримані під час написання розділу, опубліковані у працях [19; 19; 20; 21].

Список використаних джерел до розділу 3

1. Kondratenko N. O., Nepomnyashchyu O. M., Marusheva O. A., Medvedchuk O. V., Lahunova I. A. Organizational and economic support of educational services management in Ukraine. *International Journal of Economics*

and Business Administration. 2020. Vol. VIII. Issue 1. P. 374–382 (Scopus Греція).

2. Wolter A. From the academic republic to the managerial University: the implementation of new governance structures in German higher education // *The 3rd International Workshop on Reforms of Higher Education in Six Countries*. Tsukuba, 2007. P. 111–132.

3. Белікова Н. В., Догадіна В. Ю. Особливості організації освітніх послуг у регіоні в умовах децентралізації влади. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2019. Вип. 52. С. 73–79.

4. Білінець М. Ю. Фінансування вищої освіти в Україні: сучасні тенденції, проблеми та перспективи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 787–790. URL: <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/166.pdf>

5. Білоус А. О., Автенюк О. А. Державно-правове забезпечення розвитку системи вищої освіти в Україні: сучасний стан і перспективи. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nprmaup/2011_1/pdf_files/141-45.pdf

6. Боголіб Т. М. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти. *Фінанси України*. 2005. № 2 (111). С. 106–113.

7. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.04.01. Київ, 2006. 38 с.

8. Боголіб Т. М. Фінансування вищої освіти України: проблеми і перспективи їх вирішення. *American Scientific Journal*. 2017. № 1 (9). С. 70–78.

9. Варналій З. С., Красільник О. В., Хмелевська Л. П. Фінансування державних вищих навчальних закладів України. Київ : Знання України, 2017. 231 с.

10. Вахович І. М., Волинчук Ю. В. Функціонування ВНЗ приватної форми власності в умовах становлення соціально орієнтованої ринкової економіки вищої школи. *Економічна теорія та економічна історія*. 2008. № 5 (18). Ч. 1. С. 48–58.

11. Гернего Ю. О. Ендавмент-фінансування освітньої складової інноваційної економіки в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. № 8. С. 563–567.
12. Гнатієнко Г. М., Снитюк В. Є. Експертні технології прийняття рішень : монографія. Київ : ТОВ «Маклаут», 2008. 444 с.
13. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
14. Гринкевич О. С., Левицька О. О. Інституційне середовище забезпечення якості системи вищої освіти: міжнародний і національний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 15. С. 84–90.
15. Грیشнова О. А. Освіта як чинник людського розвитку і економічного зростання України. *Демографія та соціальна економіка*. 2004. № 1–2. С. 93–101.
16. Гусєв В. О. Підтримка інноваційного розвитку національної економіки сферою вищої освіти. *Державне управління: теорія та практика*. 2006. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2006-%20txts/GALUZEVE/06gvosvo.pdf>
17. Дехтяр Н. А., Янченко В. О. Фінансування системи вищої освіти в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. Вип. 25. С. 22–22.
18. Дмитришин М. В. Ендавмент вищого навчального закладу. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2015. № 1 (11). С. 64–73.
19. Догадіна В. Ю. Особливості функціонування сучасного ринку освітніх послуг. *Проблеми економіки*. 2019. № 4 (42). С. 14–20.
20. Догадіна В. Ю. Тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні // Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 12 берез. 2020 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 22–23. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/12_03_.pdf

21. Догадіна В. Ю. Удосконалення управління персоналом сфери освітніх послуг // Матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова (м. Харків, 5 берез. 2018 р.). Харків, 2018. С. 61–62. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/Zbirnik_tez_konf_stal_rozv_2018.pdf

22. Догадіна В. Ю. Проблеми та перспективи організації надання освітніх послуг у ЗВО України // Стратегічні перспективи розвитку економічних суб'єктів в нестабільному економічному середовищі : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Кременчук, 13–15 берез. 2020 р.). Кременчук : КрНУ, 2020. С. 59–61. URL: http://econ.kdu.edu.ua/sites/default/files/tezy_iv_vseukr._konf.pdf

23. Доронина Н. Н. Организация учебного процесса в вузе с использованием активных методов обучения: методы обучения студентов в вузе. *Социология образования*. 2011. № 3. С. 31–38.

24. Жарська І. О., Зіньковська Д. В. Особливості дослідження поведінки споживачів освітніх послуг в Інтернет-середовищі. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 404–412. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_6_71

25. Зінчук Н. Критерії оцінювання конкурентоспроможності закладів вищої освіти на вітчизняному та зарубіжних ринках освітніх послуг // Конкурентоспроможність вищої освіти України в умовах інформаційного суспільства : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 11 жовт. 2019 р.). Чернігів, 2019. С. 83–86.

26. Іванов Ю. Конкурентоспроможність закладів вищої освіти споживчої кооперації на ринку освітніх послуг України. *Українська кооперація*. 2011. № 4. URL: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/num/ivanov.htm>

27. Карзун І. Г., Музиченко А. С., Організаційно-економічні аспекти взаємодії попиту і пропозиції на ринку освітніх послуг вищих навчальних закладів // Розвиток національної економіки на інноваційній основі: тенденції

та перспективи : кол. моногр. / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. А. Слатвінського. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. С. 44–51.

28. Карпюк О. Проблеми оцінки якості освітніх послуг в системі освітнього менеджменту. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_2_29 (дата звернення: 09.02.2020).

29. Касич А. О., Циган В. А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу. *Ефективна економіка*. 2013. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2587> (дата звернення: 23.02.20).

30. Кемени Дж., Снелл Дж. Кибернетическое моделирование: Некоторые приложения. Москва : Советское радио, 1972. 192 с.

31. Климова Г. П. Інноваційний розвиток вищої освіти України: методологічний аспект аналізу. *Право та інноваційне суспільство*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pric_2013_1_10.pdf

32. Крисюк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. «Державне управління освітою». Київ : НАДУ, 2009. 220 с.

33. Луговий В., Калашнікова С., Слюсаренко О., Таланова Ж. Автономія та лідерство в європейському просторі вищої освіти. *Вища освіта України*. 2014. № 1. С. 14–20.

34. Луговий В. І. Світовий досвід професіоналізації освіти: концептуальні засади і практична реалізація. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 2 (67). С. 5–22.

35. Лукіна Т. О. Доступність освіти як показник результативності державного управління освітою в Україні. *Вісник НАДУ*. 2013. № 3. С. 114–120.

36. Люта О. В., Пігуль Н. Г. Фінансування закладів вищої освіти в Україні. *Економічний аналіз*. 2009. № 4. С. 89–91.

37. Мокін Б. І., Гончарук Н. С. Ендаумент-фонд як альтернативне джерело для підвищення фінансової стійкості вищого навчального закладу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 2. С. 131–135.

38. Морозова М. Е. Формування системи ефективного управління персоналом у вищих навчальних закладах. *Вісник післядипломної освіти*. 2015. Вип. 13 (26). С. 119–127.

39. Музиченко А. С. Проблеми та перспективи державного регулювання ринку фахівців з вищою освітою. *Вісник Чернівецького торговельного економічного інституту. Економічні науки*. 2010. Вип. 4 (40). С. 171–177.

40. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід. Київ : КНЕУ, 2001. 208 с.

41. Оболенська Т. Є. Маркетинг у сфері освітніх послуг : дис. ... д-ра екон. наук : 08.06.02. Харків, 2002. 346 с.

42. Орлов А. И. Устойчивость в социально-экономических моделях. Москва : Наука, 1979. 296 с.

43. Освіта в Україні: виклики та перспективи : інформ.-аналіт. зб. Київ, 2020. 292 с.

44. Поведінка персоналу виробничої організації. Оцінка, управління, розвиток : монографія / за ред А. В. Дороніна. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2008. 320 с.

45. Постников В. М. Анализ подходов к формированию состава экспертной группы, ориентированной на подготовку и принятие решений. *Наука и образование*. 2012. № 5. URL: <http://technomag.edu.ru/doc/360728.html>

46. Про затвердження деяких нормативноправових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ : Наказ Міністерства фінансів України від 26.06.2013 № 611 // Ліга-Закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE23746.html

47. Почтовюк А. Б. Розвиток менеджменту вищої школи на сучасному етапі. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки*. 2012. № 1. С. 7–10.

48. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 02.02.2020).

49. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. Київ, 2014. 75 с. URL: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf

50. Ткачук О. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. *Освітня аналітика України*. 2018. № 1 (2). С. 56–62.

51. Управління розвитком людських ресурсів : монографія / [В. І. Верхоглядова, С. Б. Ільвіна, Н. А. Іваннікова, О. В. Лавріченко]. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. 317 с.

52. Химинець В. В. Інноваційна діяльність. Ужгород : Інформ.-видав. центр ЗІППО, 2007. 364 с.

53. Цимбал Л. І. Передумови формування світового ринку освітніх послуг. *Економічний вісник університету*. 2007. Вип. 1. С. 54–60.

54. Чернуха Т. С. Елементи системи вищої освіти в рамках ієрархії підстав інституціональної архітекτονіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 13. Ч. 2. С. 13–16.

55. Шаров О. І. Перспективи фінансової автономії університетів України // Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 листоп. 2016 р.). Київ, 2016. URL: <http://ihed.org.ua/ua/resursy/konferentsiia.html> (дата звернення: 22.12.2019).

56. Шевченко Л. С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/tipp_2013_2_44.pdf

57. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України // Міністерство освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>

58. Экспертные оценки в социологических исследованиях / [С. Б. Крымский, Б. Б. Жилин, В. И. Паниотто и др.] ; отв. ред. С. Б. Крымский ; АНУССР. Ин-т философии. Киев : Наук. думка, 1990. 320 с.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень і розробка організаційно-економічного забезпечення управління освітніми послугами в Україні в умовах євроінтеграції.

1. На основі вивчення сутності, змісту та складових освітніх послуг і дослідженні змісту дефініцій «освітня послуга», «ринок освітніх послуг», автором запропоновано їх визначення як категорій соціальної відповідальності та економічної ефективності з одночасним поліпшенням конкурентного середовища, розв'язання соціальних проблем країни та регіонів в умовах євроінтеграції. Визначено, що освітня послуга – соціально-економічна категорія, що розглядається як спроможність закладів національної системи освіти задовольняти потреби у якісних освітніх послугах вітчизняних і зарубіжних здобувачів на основі сучасних інноваційних моделей їх підготовки. Вона спрямована на задоволення попиту здобувачів на одержання відповідної професії та врахування інтересів різних груп стейкхолдерів, критеріїв якості освітніх послуг. «Ринок освітніх послуг» в дослідженні розглядається як система економічних взаємовідносин. Це означає, що в ринкових умовах «освітня послуга» є об'єктом ринкової економіки, і є невід'ємною частиною валового внутрішнього продукту України.

2. У результаті проведення оцінки рівня управління освітніми послугами в Україні встановлено, що між чисельністю університетів, академій, інститутів, державного підпорядкування та комунальної власності існують певні диспропорції. Чисельність ЗВО державної та комунальної власності зменшилися на 10 %, а кількість відповідних ЗВО, заснованих на приватній власності, зменшилася на 24 %. Встановлено певні територіальні диспропорції, які значно можуть вплинути на подальший розвиток

перспективних напрямів підготовки, з якими пов'язані пріоритетні галузі національного господарства.

3. Обґрунтовано фактори впливу на управління освітніми послугами, які визначено на основі дослідження нерівномірностей розподілу ЗВО за областями України та фінансуванням здобувачів освіти. Зроблено висновок про нерівномірність розподілу кількості педагогічних або науково-педагогічних працівників, що мають вчене звання доцента, на 100 здобувачів вищої освіти, що істотно обмежує використання освітнього та кадрового потенціалів і входження вітчизняних ЗВО у Європейський освітній простір. Така ситуація формує певні бар'єри на шляху розвитку освітніх послуг, стримує стимулювання інновацій, кооперації між ЗВО та підприємствами.

4. У результаті проведеного дослідження визначено напрями підвищення ефективності організації управління освітніми послугами в Україні, які базуються на комплексному використанні інструментів освітнього менеджменту та маркетингової діяльності. Обґрунтовано, що практична реалізація напрямів підвищення ефективності управління освітніми послугами в Україні можлива за рахунок оптимізації функціонального підходу до процесу управління системою освіти на основі розвитку взаємодії всіх зацікавлених сторін у входженні до європейського освітнього співтовариства.

5. У роботі запропоновано методичний підхід до оцінювання ефективності управління освітніми послугами в Україні, який дозволив оптимізувати задачу оцінювання та зробити висновки щодо прямого зв'язку між кількісними та якісними показниками рівня надання освітніх послуг. На основі експертного оцінювання були визначені найвпливовіші критерії ефективності управління освітніми послугами: співпраця із роботодавцями щодо контролю якості підготовки фахівців; перспектива працевлаштування випускників ЗВО та відповідність освітніх програм підготовки фахівців вимогам світового освітнього простору. Запропоновано прийняття обґрунтованих управлінських рішень в освітній сфері розглядати як

комплексну стратегію управління, що повинна враховувати зміни у зовнішньому та внутрішньому оточенні ЗВО.

6. Розроблено методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України в умовах євроінтеграції, що містить три блоки: інституційний, організаційний та фінансово-економічний, яке впевнено доводить необхідність удосконалення освітніх стандартів і програм, створення сприятливого інвестиційного клімату, формування фінансово-економічних механізмів для залучення інвесторів в освітню діяльність та ефективне використання кадрового потенціалу ЗВО на основі розбудови й оновлення освітнього процесу.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Послуги у сфері освіти

<i>Код</i>	<i>Назва</i>
Р	ПОСЛУГИ У СФЕРІ ОСВІТИ
85	Послуги у сфері освіти Цей розділ включає також: <ul style="list-style-type: none"> • спеціальне навчання всіх рівнів освіти для учнів із фізичними або розумовими вадами
85.1	Послуги у сфері дошкільної освіти
85.10	Послуги у сфері дошкільної освіти
85.10.1	Послуги у сфері дошкільної освіти
85.10.10	Послуги у сфері дошкільної освіти Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги у сфері освіти, що їх зазвичай надають у дитячих садочках, підготовчих класах початкової школи, дошкільних освітніх закладах, центрах освіти для дітей раннього віку, центрах освіти для дітей дошкільного віку або у спеціальних секціях при початкових школах. Дошкільна освіта (0-й рівень МСКО) визначена як початкова стадія організації навчання, створена переважно для знайомства наймолодших дітей із шкільним середовищем. Ця підкатегорія не включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги з денного догляду за дітьми, див. 88.91.1
85.2	Послуги у сфері початкової освіти
85.20	Послуги у сфері початкової освіти
85.20.1	Послуги у сфері початкової освіти Ця категорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги у сфері освіти (1-й рівень МСКО), які включають програми, спрямовані на навчання учнів початковим основним вмінням і навичкам з читання, писання і математики, а також на надання освітніх основ з інших предметів, таких як історія, географія, природничі і суспільні науки, мистецтво і музика Ця категорія також включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги пов'язані із проведенням програм із навчання грамоті дорослих на рівні початкової освіти Ця категорія не включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги з денного догляду за дітьми, див. 88.91.1
85.20.11	Послуги у сфері початкової освіти дистанційні
85.20.12	Послуги у сфері початкової освіти інші
85.3	Послуги у сфері середньої освіти
85.31	Послуги у сфері загальної середньої освіти

Продовження табл. А.1

85.31.1	Послуги у сфері загальної середньої освіти
85.31.11	<p>Послуги у сфері неповної загальної середньої освіти дистанційні</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги дистанційні у сфері базової загальної середньої освіти (2-й рівень МСКО), метою надання яких головним чином є завершення навчання базовим навичкам і знанням початкового рівня, незважаючи на те, що навчання зорієнтовано на певні дисципліни, найчастіше послуговуючись досвідом викладачів вузької спеціалізації, які проводять навчання у межах своєї спеціалізації. Такі послуги розраховані на те, щоб підготувати учнів або до одержання технічної освіти або до вступу до вищого навчального закладу без необхідності вибору певної спеціалізації. <p>Ця підкатегорія також включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги пов'язані із проведенням програм із навчання грамоті дорослих на рівні базової загальної середньої освіти
85.31.12	<p>Послуги у сфері неповної загальної середньої освіти інші</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інші послуги у сфері базової загальної середньої освіти (2-й рівень МСКО), метою надання яких головним чином є завершення навчання базовим навичкам і знанням початкового рівня, незважаючи на те, що навчання зорієнтовано на певні дисципліни, найчастіше послуговуючись досвідом викладачів вузької спеціалізації, які проводять навчання у межах своєї спеціалізації. Такі послуги розраховані на те, щоб підготувати учнів або до одержання технічної освіти або до вступу до вищого навчального закладу без необхідності вибору певної спеціалізації. <p>Ця підкатегорія також включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги пов'язані із проведенням програм із навчання грамоті дорослих на рівні базової загальної середньої освіти
85.31.13	Послуги у сфері повної загальної середньої освіти дистанційні
85.31.14	Послуги у сфері повної загальної середньої освіти інші
85.32	Послуги у сфері професійно-технічної освіти
85.32.1	<p>Послуги у сфері професійно-технічної освіти</p> <p>Ця категорія не включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги у сфері освіти, які не поділяються за освітніми рівнями, і надаються для цілей відпочинку або самовдосконалення, див. 85.5 • послуги шкіл з підготовки водіїв автомобілів, крім професійної підготовки, див. 85.53.11 • послуги з навчання професії як складова соціальних послуг без працевлаштування, див. 88.10.13, 88.99.13
85.32.11	<p>Послуги у сфері неповної професійно-технічної освіти дистанційні</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги дистанційні у сфері неповної професійно-технічної освіти (2-й рівень МСКО), метою яких головним чином є завершення навчання базовим навичкам і знанням початкового рівня, а незважаючи на те, що навчання зорієнтовано на певні дисципліни, найчастіше послуговуючись досвідом викладачів вузької спеціалізації, які проводять навчання у межах своєї спеціалізації. Такі послуги полягають у навчанні, з метою підготувати учнів

Продовження табл. А.1

	певній професії без додаткового навчання. Після успішного завершенню цих програм навчання здобувається важлива для ринку праці професійна кваліфікація
85.32.12	Послуги у сфері неповної професійно-технічної освіти інші Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> інші послуги у сфері неповної професійно-технічної освіти (2-й рівень МСКО), метою яких головним чином є завершення навчання базовим навичкам і знанням початкового рівня, а незважаючи на те, що навчання зорієнтовано на певні дисципліни, найчастіше послуговуючись досвідом викладачів вузької спеціалізації, які проводять навчання у межах своєї спеціалізації. Такі послуги полягають у навчанні, з метою підготувати учнів певній професії без додаткового навчання. Після успішного завершенню цих програм навчання здобувається важлива для ринку праці професійна кваліфікація
85.32.13	Послуги у сфері повної професійно-технічної освіти дистанційні Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> послуги дистанційні у сфері повної професійно-технічної освіти (3-й рівень МСКО) за навчальними програмами з вищим ступенем спеціалізації, викладачі в яких володіють більшою кваліфікацією і спеціалізацією у сфері своїх дисциплін, порівняно з 2-м рівнем освіти. Зазвичай на цьому рівні забезпечуються різні напрями і види програм. Фактично завершення повної професійно-технічної освіти це мінімальна вимога для переходу на навчальні програми вищої освіти. Послуги, віднесені до цієї підкатегорії, полягають у навчанні, з метою підготувати учнів певній професії без додаткового навчання. Після успішного завершенню цих програм навчання здобувається важлива для ринку праці професійна кваліфікація
85.32.14	Послуги у сфері повної середньої технічної та професійної освіти інші Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> інші послуги у сфері повної професійно-технічної освіти (3-й рівень МСКО) за навчальними програмами з вищим ступенем спеціалізації, викладачі в яких володіють більшою кваліфікацією і спеціалізацією у сфері своїх дисциплін, у порівнянні з 2-им рівнем освіти. Зазвичай на цьому рівні забезпечуються різні напрями і види програм. Фактично завершення повної професійно-технічної освіти це мінімальна вимога для переходу на навчальні програми вищої освіти. Послуги, віднесені до цієї підкатегорії, полягають у навчанні, з метою підготувати учнів певній професії без додаткового навчання. Після успішного завершення цих програм навчання здобувається важлива для ринку праці професійна кваліфікація
85.4	Послуги у сфері вищої освіти
85.41	Послуги у сфері фахової передвищої освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу «Фахова передвища освіта»
85.41.1	Послуги у сфері професійно-технічної освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу Ця категорія не включає:

Продовження табл. А.1

	<ul style="list-style-type: none"> • послуги з навчання мистецтвам і мовам, які надаються для цілей відпочинку, захоплення або самовдосконалення, див. 85.52.1 • послуги шкіл з підготовки водіїв автомобілів, крім професійної підготовки, див. 85.53.11 • послуги з навчання професії як складова соціальних послуг без працевлаштування, див. 88.10.13, 88.99.13
85.41.11	<p>Послуги у сфері післяшкільної загальної освіти неуніверситетського рівня дистанційні</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги дистанційні у сфері післяшкільної загальної освіти на рівні, нижчому за вищу освіту (4-й рівень МСКО), які, хоч і є наступними після завершення середньої освіти другого рівня, не вважають вищою освітою, з огляду на те, що за своїм змістом такі навчальні програми не є більш заглибленими, ніж відповідні програми другого рівня середньої освіти. Це короткотермінові (неповні) професійні програми для введення студентів на ринок праці, які передбачають значну теоретичну підготовку, спеціально призначені для підготовки студентів для вступу на програми з вищої освіти у тих випадках, коли в їх попередньому курсі навчання (на 3-му рівні) бракувало елементів, необхідних для придбання права вступу на програми з вищої освіти. Послуги, що входять до цієї підкатегорії, полягають у навчанні, що не призначене в прямій формі для підготовки учнів певним професіям або заняттям, або для вступу для подальшого навчання за програмами професійної або технічної освіти
85.41.12	<p>Послуги у сфері післяшкільної загальної освіти неуніверситетського рівня інші</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інші послуги у сфері післяшкільної загальної освіти на рівні, нижчому за вищу освіту (4-й рівень МСКО), які, хоч і є наступними після завершення середньої освіти другого рівня, не вважають вищою освітою, з огляду на те, що за своїм змістом такі навчальні програми не є більш заглибленими, ніж відповідні програми другого рівня середньої освіти. Це короткотермінові (неповні) професійні програми для введення студентів на ринок праці, які передбачають значну теоретичну підготовку, спеціально призначені для підготовки студентів для вступу на програми з вищої освіти у тих випадках, коли в їх попередньому курсі навчання (на 3-му рівні) бракувало елементів, необхідних для придбання права вступу на програми з вищої освіти. Послуги, що входять до цієї підкатегорії, полягають у навчанні, що не призначене в прямій формі для підготовки учнів певним професіям або заняттям, або для вступу для подальшого навчання за програмами професійної або технічної освіти
85.41.13	<p>Послуги у сфері професійно-технічної освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу дистанційні</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги дистанційні у сфері професійно-технічної освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу (4-й рівень МСКО), які, хоч і є наступними після завершення середньої освіти другого рівня, не вважають вищою освітою з огляду на те, що за своїм змістом такі навчальні програми не є більш заглибленими, ніж відповідні програми другого рівня середньої

Продовження табл. А.1

	<ul style="list-style-type: none"> освіти. Це короткотермінові (неповні) професійні програми для введення студентів на ринок праці, які передбачають значну теоретичну підготовку, спеціально призначені для підготовки студентів для вступу на програми з вищої освіти у тих випадках, коли в їх попередньому курсі навчання (на 3-му рівні) бракувало елементів, необхідних для придбання права вступу на програми з вищої освіти. <p>Послуги, віднесені до цієї підкатегорії, полягають у навчанні, з метою підготувати учнів певній професії без додаткового навчання. Після успішного завершення цих програм навчання здобувається важлива для ринку праці професійна кваліфікація</p>
85.41.14	<p>Послуги у сфері професійно-технічної освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу інші</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> інші послуги у сфері професійно-технічної освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу (4-й рівень МСКО), які, хоч і є наступними після завершення середньої освіти другого рівня, не вважають вищою освітою з огляду на те, що за своїм змістом такі навчальні програми не є більш заглибленими, ніж відповідні програми другого рівня середньої освіти. Це короткотермінові (неповні) професійні програми для введення студентів на ринок праці, які передбачають значну теоретичну підготовку, спеціально призначені для підготовки студентів для вступу на програми з вищої освіти у тих випадках, коли в їх попередньому курсі навчання (на 3-му рівні) бракувало елементів, необхідних для придбання права вступу на програми з вищої освіти. Послуги, віднесені до цієї підкатегорії, полягають у навчанні, з метою підготувати учнів певній професії без додаткового навчання. Після успішного завершення цих програм навчання здобувається важлива для ринку праці професійна кваліфікація
85.42	Послуги у сфері вищої освіти
85.42.1	<p>Послуги у сфері вищої освіти</p> <p>Ця категорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> послуги у сфері вищої освіти, результатом яких є одержання диплома університету або його еквіваленту. Такі послуги у сфері освіти надають університети, коледжі та подібні заклади вищої освіти. <p>Ця категорія також включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> послуги шкіл виконавських видів мистецтва, що надають вищу освіту
85.42.11	Послуги у сфері вищої університетської освіти першого ступеня дистанційні
85.42.12	Послуги у сфері вищої університетської освіти першого ступеня інші
85.42.13	Послуги у сфері вищої університетської освіти другого ступеня дистанційні
85.42.14	Послуги у сфері вищої університетської освіти другого ступеня інші
85.42.15	<p>Послуги у сфері вищої університетської освіти третього ступеня дистанційні</p> <p>Ця підкатегорія включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> послуги дистанційні за навчальними програмами вищої освіти третього ступеня, по завершенню яких безпосередньо здобувається науковий ступінь більш високого рівня, наприклад, докторський ступінь
85.42.16	Послуги у сфері вищої університетської освіти третього ступеня інші

Продовження табл. А.1

	Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> інші послуги за навчальними програмами вищої освіти третього ступеня, по завершенню яких безпосередньо здобувається науковий ступінь більш високого рівня, наприклад, докторський ступінь
85.5	Послуги у сфері освіти інші
85.51	Послуги освітні у сфері спорту та відпочинку
85.51.1	Послуги освітні у сфері спорту та відпочинку
85.51.10	Послуги освітні у сфері спорту та відпочинку Ця підкатегорія включає навчання у сфері спорту, що їх надають для груп осіб у таборах і школах або професійні спортивні інструктори, вчителі чи тренери. До них не віднесені подібні послуги академічних шкіл, коледжів та вищих навчальних закладів. Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> послуги зі спортивного навчання (бейсболу, баскетболу, крикету, футболу тощо) послуги таборів із спортивного навчання послуги з підготовки груп підтримки (чирлідінгу) послуги з навчання гімнастиці послуги з навчання їзди верхи послуги з навчання плаванню послуги з навчання бойовому мистецтву послуги з навчання грі в карти (наприклад, бридж) послуги з навчання йозі Ця підкатегорія не включає: <ul style="list-style-type: none"> послуги освіти у сфері культури, див. 85.52
85.52	Послуги освітні у сфері культури
85.52.1	Послуги освітні у сфері культури Ця категорія не включає офіційне навчання у сфері культури, в результаті якого одержують професійний диплом або ступінь, див. послуги у сфері освіти за відповідним рівнем у групах 85.2–85.4
85.52.11	Послуги шкіл танців та вчителів танців Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> послуги, що їх надають вчителі танців і танцювальні студії
85.52.12	Послуги музичних шкіл та вчителів музики Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> послуги з навчання грі на фортепіано та іншого музичного навчання
85.52.13	Послуги шкіл та курсів образотворчого та декоративного мистецтва
85.52.19	Послуги освітні у сфері культури інші Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> послуги з навчання драматичному мистецтву (крім послуг академічних шкіл) послуги з навчання фотографії (крім послуг комерційних центрів)
85.53	Послуги шкіл підготовки водіїв транспортних засобів

Продовження табл. А.1

85.53.1	Послуги шкіл підготовки водіїв транспортних засобів
85.53.11	Послуги автошкіл Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги з навчання водінню легкових автомобілів, автобусів, вантажних автомобілів і мотоциклів з одержанням посвідчень • Ця підкатегорія не включає: • послуги шкіл підготовки професійних водіїв, див. 85.32.1
85.53.12	Послуги шкіл підготовки водіїв літальних апаратів та суден Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги з підготовки водіїв суден і літальних апаратів з одержанням некомерційних льотних сертифікатів і навігаційних ліцензій • Ця підкатегорія не включає: • послуги льотних шкіл для підготовки професійних пілотів, див. 85.32.13 і 85.32.14
85.59	Послуги у сфері освіти інші, н.в.і.у.
85.59.1	Послуги у сфері освіти інші, н.в.і.у. Ця категорія не включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги, що їх надають академічні школи, коледжі, вищі навчальні заклади або установи, які видають порівнянні дипломи, див. відповідні групи 85.2-85.4 за рівнем освіти
85.59.11	Послуги шкіл іноземних мов Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги з навчання мовам і навичкам спілкування ними
85.59.12	Послуги шкіл інформаційних технологій Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги з навчання комп'ютерній грамоті
85.59.13	Послуги у сфері професійної освіти, н.в.і.у. Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги у сфері безперервної професійно-технічної освіти дорослих, які не поділяються за рівнями освіти • Ця підкатегорія не включає: • послуги у сфері професійно-технічної освіти середнього рівня, див. 85.32.1 • послуги у сфері післясередньої освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу та вищої освіти, див. 85.41.1, 85.42.1 • послуги у сфері освіти, що їх надають інструктори, тренери тощо, в межах спортивних заходів, див. 85.51.10 • послуги у сфері культурної освіти, крім академічної, див. 85.52.1 • послуги з навчання мовам і навичкам спілкування ними, див. 85.59.11
85.59.19	Послуги у сфері освіти, н.в.і.у. Ця підкатегорія включає: <ul style="list-style-type: none"> • послуги у сфері освіти, яка не поділяється за рівнями освіти • послуги у сфері академічного навчання • курси з корекції (додаткової підготовки з певної дисципліни), що їх надають навчальні центри

Продовження табл. А.1

	<ul style="list-style-type: none"> • курси з підвищення професійної кваліфікації • послуги з навчання швидкісному читанню • послуги у сфері релігійного навчання • послуги з навчання рятувальників на воді • послуги з навчання виживанню • послуги з навчання ораторському мистецтву <p>Ця підкатегорія не включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • послуги, пов'язані із програми навчання грамоті дорослих, див. 85.20.1 • послуги у сфері загальної середньої освіти, див. 85.31.1 • послуги у сфері професійно-технічної середньої освіти, див. 85.32.1 • послуги у сфері професійно-технічної освіти на рівні вищого професійно-технічного навчального закладу та вищої освіти, див. 85.41.1, 85.42.1 • послуги у сфері освіти, що їх надають інструктори, тренери тощо, в рамках спортивних заходів, див. 85.51.10 • послуги у сфері культурної освіти, крім академічної, див. 85.52.1 • послуги з навчання мовам і навичкам спілкування ними, див. 85.59.11
85.6	Послуги допоміжні у сфері освіти
85.60	Послуги допоміжні у сфері освіти
85.60.1	Послуги допоміжні у сфері освіти
85.60.10	<p>Послуги допоміжні у сфері освіти</p> <p>Ця підкатегорія включає надання послуг неосвітнього характеру, призначених для підтримки освітніх процесів або систем, таких як:</p> <ul style="list-style-type: none"> • консультивання з питань освіти • консультивання з питань вибору освітніх напрямків • послуги з оцінювання тестів у сфері освіти • послуги з проведення тестів у сфері освіти • організація програм обміну студентами <p>Ця підкатегорія не включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наукові дослідження і експериментальні розробки у сферах суспільних і гуманітарних наук, див. 72.2

Додаток Б

Таблиця Б.1

Групування держав – членів ЄС залежно від особливостей національної підтримки науково-технічної діяльності

Критерій	Назва групи	Країна
Витрати на науководослідні роботи (згідно з даними «Євростату»)	Країни-лідери	Данія, Фінляндія, Німеччина, Швеція, Велика Британія
	Країни-послідовники	Австрія, Бельгія, Кіпр, Естонія, Франція, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Словенія
	Помірні країни	Чеська Республіка, Греція, Угорщина, Італія, Литва, Мальта, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія
	Країни, що наздоганяють	Болгарія, Латвія, Румунія
Проведення ініціатив Стратегічної політики з підтримки інновацій в умовах кризи	Країни, що реагують не лише на виклики сьогодення, а й на потенційні проблеми	Фінляндія, Німеччина, Нідерланди
	Країни, що реагують адекватно та своєчасно	Бельгія, Кіпр, Чеська Республіка, Данія, Франція, Іспанія, Ірландія, Італія, Люксембург, Мальта, Польща, Швеція, Велика Британія
	Країни із сильною захисною функцією	Австрія, Болгарія, Естонія, Греція, Угорщина, Португалія, Словаччина
	Країни, які реагують на виклики із затримкою	Латвія, Литва, Румунія, Словенія
Ступінь залучення приватних організацій до здійснення науководослідної і технологічної діяльності	Країни, у яких приватні організації відіграють важливу роль	Бельгія, Чеська Республіка, Данія, Німеччина, Великобританія
	Країни, у яких приватні організації виконують науково-дослідну діяльність, але їх роль незначна	Кіпр, Іспанія, Італія, Польща, Швеція, Австрія, Болгарія, Естонія, Угорщина, Португалія, Словаччина, Латвія, Литва, Румунія, Словенія
Ступінь залучення приватних організацій до виконання науководослідної і технологічної діяльності	Країни, в яких відсутні приватні організації, що виконують науководослідну діяльність	Фінляндія, Франція, Греція, Ірландія, Люксембург, Мальта, Нідерланди

Джерело: [132]

Додаток В

Таблиця В.1

Структура фінансування осіб (за часткою у фінансуванні галузі), уперше прийнятих до ЗВО України в 2018 р. на денну форму навчання за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) та галузями знань

А	Коди	У тому числі для навчання за рахунок коштів		
		державного бюджету	місцевих бюджетів	фізичних осіб
Б		2	3	4
Молодший спеціаліст – усього	5	39,21	32,77	28,02
у тому числі				
Освіта	0,01	21,64	60,96	17,37
Культура і мистецтво	0,02	17,87	55,87	26,26
Гуманітарні науки	0,03	10	0	90
Богослов'я	0,04	0	0	0
Соціальні та поведінкові науки	0,05	49,82	20,87	29,31
Журналістика	0,06	29,41	21,24	49,35
Управління та адміністрування	0,07	51,63	17,2	31,17
Право	0,08	18,24	9,39	72,37
Біологія	0,09	0	0	0
Природничі науки	0,10	75,89	17,42	6,68
Математика та статистика	0,11	80,51	0	19,49
Інформаційні технології	0,12	46,71	18,24	35,06
Механічна інженерія	0,13	65,96	25,01	9,03
Електрична інженерія	0,14	64,92	28,3	6,78
Автоматизація та приладобудування	0,15	67,05	26,06	6,88
Хімічна та біоінженерія	0,16	69,8	29,02	1,18
Електроніка та телекомунікації	0,17	68,7	22,92	8,38
Виробництво та технології	0,18	58	22,33	19,67
Архітектура та будівництво	0,19	57,55	31,48	10,97
Аграрні науки та продовольство	0,20	73,52	20,17	6,31
Ветеринарна медицина	0,21	75,12	15,83	9,05
Охорона здоров'я	0,22	0,33	59,23	40,44
Соціальна робота	0,23	21,18	40,44	38,38
Сфера обслуговування	0,24	21,01	16,31	62,67
Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону	0,25	100	0	0
Цивільна безпека	0,26	98,15	0	1,85
Транспорт	0,27	55,8	19,9	24,3
Публічне управління та адміністрування	0,28	0	0	0
Міжнародні відносини	0,29	0	0	100
Бакалавр – усього	6	47,64	1,42	50,85

Продовження табл. В.1

А	Б	2	3	4
у тому числі				
Освіта	0,01	54,65	5,16	40,15
Культура і мистецтво	0,02	34,93	3,92	61,14
Гуманітарні науки	0,03	27	1,43	71,56
Богослов'я	0,04	0	0	100
Соціальні та поведінкові науки	0,05	30,96	1,33	67,65
Журналістика	0,06	19,37	0,92	79,7
Управління та адміністрування	0,07	31,64	0,47	67,89
Право	0,08	29,21	0,33	69,64
Біологія	0,09	72,52	1,31	26,16
Природничі науки	0,10	76,46	0,22	23,32
Математика та статистика	0,11	86,66	0,51	12,83
Інформаційні технології	0,12	55,54	0,11	44,3
Механічна інженерія	0,13	86,23	0	13,68
Електрична інженерія	0,14	84,22	0,19	15,53
Автоматизація та приладобудування	0,15	89,06	0	10,94
Хімічна та біоінженерія	0,16	78,83	0	21,17
Електроніка та телекомунікації	0,17	89,49	0	10,51
Виробництво та технології	0,18	73,55	0	26,45
Архітектура та будівництво	0,19	72,56	0	27,42
Аграрні науки та продовольство	0,20	73,07	0,55	26,38
Ветеринарна медицина	0,21	46,11	0	53,89
Охорона здоров'я	0,22	16,43	9,79	73,78
Соціальна робота	0,23	45,33	5,53	49,14
Сфера обслуговування	0,24	13,06	0,53	86,4
Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону	0,25	96,24	0	3,76
Цивільна безпека	0,26	47,87	0	52,13
Транспорт	0,27	61,73	0	38,24
Публічне управління та адміністрування	0,28	10,85	1,1	88,05
Міжнародні відносини	0,29	13,7	0,48	85,73

Додаток Д

Таблиця Д.1

Структура фінансування осіб (за часткою студентів), уперше прийнятих до ЗВО України в 2018 р. на денну форму навчання за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) та галузями знань

А	Коди	У тому числі для навчання за рахунок коштів		
		державного бюджету	місцевих бюджетів	фізичних осіб
	Б	2	3	4
Молодший спеціаліст – усього	5	100	100	100
у тому числі				
Освіта	0,01	4,81	16,21	5,4
Культура і мистецтво	0,02	3,5	13,09	7,2
Гуманітарні науки	0,03	0	0	0,03
Богослов'я	0,04	0	0	0
Соціальні та поведінкові науки	0,05	1,51	0,75	1,24
Журналістика	0,06	0,25	0,21	0,58
Управління та адміністрування	0,07	16,18	6,45	13,67
Право	0,08	2,22	1,37	12,33
Біологія	0,09	0	0	0
Природничі науки	0,10	0,87	0,24	0,11
Математика та статистика	0,11	0,43	0	0,15
Інформаційні технології	0,12	9,4	4,39	9,87
Механічна інженерія	0,13	7,33	3,32	1,4
Електрична інженерія	0,14	6,85	3,58	1
Автоматизація та приладобудування	0,15	2,38	1,11	0,34
Хімічна та біоінженерія	0,16	0,49	0,24	0,01
Електроніка та телекомунікації	0,17	3,06	1,22	0,52
Виробництво та технології	0,18	8,43	3,88	4
Архітектура та будівництво	0,19	6,11	4	1,63
Аграрні науки та продовольство	0,20	10,67	3,5	1,28
Ветеринарна медицина	0,21	2,19	0,55	0,37
Охорона здоров'я	0,22	0,13	28,62	22,86
Соціальна робота	0,23	0,39	0,9	1
Сфера обслуговування	0,24	2,07	1,93	8,65
Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону	0,25	0,19	0	0
Цивільна безпека	0,26	0,15	0	0
Транспорт	0,27	10,39	4,43	6,34
Публічне управління та адміністрування	0,28	0	0	0
Міжнародні відносини	0,29	0	0	0,01
Бакалавр - усього	6	100	100	100

Продовження табл. Д.1

А	Б	2	3	4
у тому числі				
Освіта	0,01	13,96	44,33	9,61
Культура і мистецтво	0,02	3,88	14,66	6,37
Гуманітарні науки	0,03	4,06	7,24	10,08
Богослов'я	0,04	0	0	0,09
Соціальні та поведінкові науки	0,05	3,54	5,11	7,24
Журналістика	0,06	0,63	1,01	2,43
Управління та адміністрування	0,07	7,6	3,76	15,28
Право	0,08	5,02	1,93	11,2
Біологія	0,09	0,87	0,53	0,29
Природничі науки	0,10	3,51	0,34	1
Математика та статистика	0,11	1,46	0,29	0,2
Інформаційні технології	0,12	11,94	0,82	8,92
Механічна інженерія	0,13	5,18	0	0,77
Електрична інженерія	0,14	4,41	0,34	0,76
Автоматизація та приладобудування	0,15	3,2	0	0,37
Хімічна та біоінженерія	0,16	1,74	0	0,44
Електроніка та телекомунікації	0,17	2,94	0	0,32
Виробництво та технології	0,18	3,36	0	1,13
Архітектура та будівництво	0,19	4,99	0	1,77
Аграрні науки та продовольство	0,20	5,19	1,3	1,76
Ветеринарна медицина	0,21	0,36	0	0,39
Охорона здоров'я	0,22	0,59	11,82	2,48
Соціальна робота	0,23	0,91	3,71	0,92
Сфера обслуговування	0,24	0,84	1,16	5,21
Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону	0,25	2,83	0	0,1
Цивільна безпека	0,26	1,92	0	1,96
Транспорт	0,27	3,99	0	2,32
Публічне управління та адміністрування	0,28	0,17	0,58	1,29
Міжнародні відносини	0,29	0,9	1,06	5,28

Додаток Е

Таблиця Е.1

Результати програмних розрахунків

	Стовпець 1	Стовпець 2	Стовпець 3	Стовпець 4	Стовпець 5	Стовпець 6	Стовпець 7	Стовпець 8	Стовпець 9	Стовпець 10	Стовпець 11	Стовпець 12	Стовпець 13
Стовпець 1	1												
Стовпець 2	0,973556	1											
Стовпець 3	0,978286	0,999113	1										
Стовпець 4	0,976673	0,999546	0,999314	1									
Стовпець 5	0,936434	0,978683	0,977269	0,976504	1								
Стовпець 6	0,973257	0,999938	0,999055	0,999615	0,97787	1							
Стовпець 7	0,959028	0,984287	0,984565	0,983236	0,966086	0,983459	1						
Стовпець 8	0,975522	0,999572	0,999301	0,999784	0,978244	0,99948	0,986116	1					
Стовпець 9	0,9722	0,999909	0,998918	0,999443	0,97913	0,999872	0,983511	0,999449	1				
Стовпець 10	0,983401	0,995101	0,996553	0,996001	0,968879	0,994739	0,984955	0,996438	0,994825	1			
Стовпець 11	0,971913	0,999668	0,998911	0,99941	0,977521	0,999786	0,985204	0,999396	0,99957	0,9940343	1		
Стовпець 12	0,972996	0,999366	0,998807	0,999199	0,978074	0,999451	0,987426	0,999364	0,999131	0,9943825	0,999769	1	
Стовпець 13	0,973569	0,999424	0,998988	0,99929	0,978148	0,99948	0,987553	0,999473	0,999192	0,9948094	0,999746	0,999969	1

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Догадіна В. Ю. Сучасні методи оцінки праці персоналу підприємств сфери послуг. *Соціальна економіка*. 2016. Вип. 51 (1). С. 135 – 141.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

2. Догадіна В. Ю. Структурні управління персоналом у сфері освітніх послуг. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5 (484). С. 453 – 458.

3. Белікова Н. В., Догадіна В. Ю. Особливості організації освітніх послуг у регіоні в умовах децентралізації влади. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2019. Вип. 52. С. 73 – 79. *Особистий внесок здобувача*: визначені фактори, які впливають на розвиток організації освітніх послуг в Україні.

4. Oksana Holiuk, Ian Kurinnyi, Svetlana Kurinna, Nataliia Honchar, Viktoriia Rozghon, **Valentyna Dogadina**. Integrative Model for Enhancing Students' Competencies and the Quality of Educational Services. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. 2019. November, Volume 9, Issue 1. ISSN: 2278-3075. (Scopus). URL:

<https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?sort=count-f&src=al&sid=76abe36d03ff210eaa43e09a9cebd984&sot=al&sdt=al&sl=47&s=AUTHLASTNAME%28dogadina%29+AND+AUTFIRST%28valentyna%29&st1=dogadina&st2=valentyna&orcidId=&selectionPageSearch=anl&reselectAuthor=false&activeFlag=true&showDocument=false&resultsPerPage=20&offset=1&jtp=false¤tPage=1&previousSelectionCount=0&tooManySelections=false&previousResultCount=0&authSubject=LFSC&authSubject=HLSC&authSubject=PHSC&authSubject=SOSC&exactAuthorSearch=false&showFullList=false&authorPreferredName=&origin=searchauthorfreelookup&affiliationId=&txGid=cdaa4225183dbded97b33d7525117407>

Особистий внесок здобувача: сформовано економічне обґрунтування факторів впливу на управління освітніми послугами, які мають кількісні та якісні характеристики і виявляють диспропорції у розподілі за територіями України всіх видів освітніх та економічних ресурсів, що істотно обмежує використання освітнього та кадрового потенціалів та входження вітчизняних ЗВО у європейський освітній простір.

5. Догадіна В. Ю. Особливості функціонування сучасного ринку освітніх послуг. *Проблеми економіки*. 2019. № 4 (42). С. 14 – 20.

6. Догадіна В. Ю. Оцінка рівня управління освітніми послугами в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2020. № 16 (44). С. 39–46.

7. Догадіна В.Ю. Дослідження факторів впливу на управління освітніми послугами в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 8. С. 161 – 170.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Догадіна В. Ю. Управління персоналом організацій сфери освітніх послуг. Матеріали XX Міжнародної науково-практичної інтернет - конференції «Інновації XXI століття». Вінниця, 2018. Ч. 1. (м. Вінниця, 25 травня 2018 р.). С. 57 – 60.

9. Догадіна В. Ю. Удосконалення управління персоналом сфери освітніх послуг. Матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. (м. Харків, 5 березня 2018 р.). С. 61 -62.

10. Догадіна В. Ю. Проблеми та перспективи організації надання освітніх послуг у ЗВО України. Стратегічні перспективи розвитку економічних суб'єктів в нестабільному економічному середовищі: збірник тез IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, (Кременчук, 13-15 березня 2020 р.). С. 59 – 61.

11. Догадіна В.Ю. Тенденції розвитку ринку освітніх послуг в Україні. Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем: збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (Харків, 12 березня 2020 р.). С. 22 – 23.



УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, Полтавська обл., 39600, т./ф. (0536) 75-81-86, 75-83-69
e-mail: office@kdu.edu.ua, www.kdu.edu.ua, ЄДРПОУ 05385631



Д.д. 12.20 № 71-10/072
на № _____

Довідка

про використання результатів та пропозицій Догадіної Валентини Юріївни,
поданих у дисертації на здобуття наукового ступеня
філософії

на тему: «Організаційно-економічне забезпечення управління освітніми
послугами в Україні в умовах Євроінтеграції»

Дисертація Догадіної В.Ю. містить пропозиції та рекомендації, які мають практичне значення, та використані у навчальному процесі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського при підготовці студентів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальності 073 – менеджмент.

Практичне значення має запропоноване у дисертаційній роботі методичне забезпечення управління освітніми послугами у ЗВО України в умовах Євроінтеграції. Пропозиції щодо удосконалення фінансового забезпечення освітньої діяльності в Україні були використані при викладанні дисципліни «Інвестиційний менеджмент».

Перший проректор



В.В. Никифоров

Маслак Ольга Іванівна, 0675321194



ДОВІДКА № 56/2020-11

від 21 грудня 2020 р.

про використання результатів та пропозицій
Догодіної Валентини Юріївни, поданих у дисертації на
здобуття наукового ступеня доктора філософії
на тему: **«Організаційно-економічне забезпечення
управління освітніми послугами в Україні в умовах
Євроінтеграції»**

Дисертація Догодіної В.Ю. містить пропозиції та
рекомендації, які мають практичне значення, та
використані в діяльності Національного університету
«Острозька академія» при плануванні проведення
моніторингу зовнішнього та внутрішнього оточення
Університету.

Практичне значення має запропонований у
дисертаційній роботі методичний підхід до оцінки
ефективності управління освітніми послугами, який може
бути застосовано у практичній діяльності Університету,
враховуючи невизначеність сучасного освітнього
простору.

Проректор з науково-педагогічної
роботи Національного університету
«Острозька академія»



Дмитро ШЕВЧУК